

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
„БЛАЖЕ КОНЕСКИ“
СКОПЈЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА:

ПРЕВОДИТЕ НА „КУРАНОТ“ НА АЛБАНСКИ
ЈАЗИК (ЛИНГВИСТИЧКА АНАЛИЗА)

Ментор:

проф. д-р Авзи Мустафа

Кандидат:

м-р Зибер Лата

Скопје, 2016

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА	2
АПСТРАКТ	7
ABSTRACT	8
ВОВЕД.....	9
Објектот и хипотезата на трудот	9
Методи на истражување.....	9
Структурата на трудот	10
1. ПРЕВЕДУВАЊЕТО: ДЕФИНИЦИЈА, ИСТОРИЈАТ И ТЕОРИИ	13
1.1. Дефинирањето на поимот „превод“	13
1.1.1. И изворниот текст е еден превод	14
1.2. Историјата на преводот	15
1.2.1. Првите познати преводи во светот.....	16
1.2.2. Преводот кај Арапите	17
1.2.3. Преведувањето кај Албанците.....	18
1.3. Теориите на преводот	20
1.3.1. Теорија од античкиот период до втора половина на дваесеттиот век	20
1.3.2. Модерните теории на преведувањето – културниот модел.....	22
1.4. Потребата на една теорија за преведувањето на Куранот на албански јазик.....	26
2. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПОМЕЃУ АЛБАНСКИОТ И АРАПСКИОТ ЈАЗИК.....	29
2.1. Фонетски разлики	29
2.2. Морфолошки разлики	31
2.3. Синтаксички разлики.....	33
2.4. Лексичко-семантични разлики	34
2.5. Стилистички разлики.....	34
3.1. ИДЕЈАТА ЗА ПРЕВЕДУВАЊЕТО НА КУРАНОТ.....	39
3.1.1. Првите напори во преведувањето на Куранот	39
3.1.2. Отпорност на преводот на Куранот во албанскиот јазик	41
2. ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК	43
2.1. Првиот превод на Куранот на албански јазик	43

3.2.2. Делумни преводи.....	44
3.2.3. Целосни преводи	46
3.2.4. Од кои јазици се преводите на Куранот на албански јазик.....	52
4.1. ЈАЗИЧНИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КУРАНОТ НА АРАПСКИ ЈАЗИК	55
4.1.1. Општи информации околу Куранот.....	55
4.1.2. Жанрот на текстот на Куранот.....	57
4.1.3. Куранот, првиот извор на арапскиот јазик	59
4.1.4. Арапските дијалекти и читањата (кираетите) на Куранот.....	60
4.1.5. Графијата на Осман	62
4.1.6. Организирањето на текстот на Куранот.....	64
4.2. ЈАЗИЧНИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ ВО АЛБАНСКИ ЈАЗИК.....	66
4.2.1. Текстуален превод.....	66
4.2.2. Преводите на албански се од читањето Хафс	67
4.2.3. Албанскиот стандарден јазик во преводите на Куранот	68
5. МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА	70
5.1. Употреба на сложените зборови (композиции)	70
5.2. Погрешна деклинација на некои именки	71
5.3. Личните заменки и нивните кратки заменски форми.....	72
5.3.1. Погрешната форма <i>neve</i> наместо <i>ne</i>	73
5.3.2. Формата <i>jive</i> наместо на <i>ju</i>	74
5.3.3. Формата <i>ata</i> наместо на <i>atyre</i> , и <i>ty</i> наместо <i>ti</i>	75
5.3.4. Кратката заменска форма <i>u</i> наместо <i>ju</i>	76
5.4. Присвојни заменки.....	77
5.4.1. Погрешната форма <i>sime</i> наместо на <i>time</i>	77
5.4.2. Погрешната форма <i>tonë</i> наместо на <i>sonë</i>	78
5.4.3. Формата <i>tënde</i> наместо <i>sate</i>	79
5.4.4. Формата <i>tuaј</i> наместо на <i>suaј</i>	80
6.1. ЛЕКСИКОЛОШКИ (ТЕРМИНОЛОШКИ) ПОГЛЕДИ	83
6.1.1. Преводот на имиња на сурињата.....	84
6.1.2. Целосното отстранување на ориенталните заемки.....	86
6.1.3. Куранските ориентализми во Речникот на денешниот албански јазик (FGJSSH)	89
6.1.4. Ориенталните заемки во преводите на Куранот на албански јазик	91

6.2. КУРАНСКА ОНОМАСТИКА ВО АЛБАНСКИ ЈАЗИК.....	95
6.2.1. Антропонимите: пејгамберите, добрите и лошите луѓе	97
6.2.2. Имињата на светите книги, на мелеците, на ѓаволите и на идолите (теонимите).....	98
6.2.3. Топонимите и етнонимите	99
6.2.4. Лингвистичка анализа на транскрипциите	101
а) Трансформација на значењето на куранската ономастика.....	102
б) Употреба на библиската ономастика	103
в) Недостатокот на една единствена транскрипција	104
г) Транскрипции без дијакритички знаци	105
д) Удвојувањето (тешдидот) и недостатокот на претпозитивниот член <i>el-</i>	106
ѓ) Преводот на низа ономастички зборови	108
е) Правописни грешки во куранска ономастика (во транскрипциите на албански јазик)	110
6.2.5. Имињата и својствата на Аллах	111
6.2.5.1. Збороформите во преведувањето на својствата на Алах.....	113
7.1. ЛЕКСИКОЛОШКИ ПОГЛЕДИ ВО КУРАНСКИОТ ГОВОР	117
7.1.1. Феноменот на синонимија во Куранот	118
7.1.2. Антонимите во куранскиот текст.....	127
□ Глаголите <i>besuan</i> آمَنُوا и <i>tohuan</i> كَفَرُوا	128
□ Глаголите <i>vdes</i> (يَمُوتُ) и <i>jeton</i> (يَحْيَى)	130
7.2. ПОСЕБНИТЕ ФАКТОРИ НА КУРАНСКИТЕ ПОЛИСЕМИИ	133
7.2.1. Недостатокот на значите на интерпункција е причина за полисемија	133
□ Флексибилноста на синтаксичкото организирање.....	134
□ Мултифункционалноста на деловите на реченицата	135
7.2.2. Одбирањето на фонемите и зборовите со посебен изговор.....	137
□ Лексемите <i>ac'ac</i> (عَسْعَسَ) и <i>тенеффес</i> (تَنَفَّسَ)	138
□ Триесет и третиот ајет на суре Теубе	139
7.2.3. Неколку зборови со посебни графеми.....	140
f Избирањето на рамното <i>T</i> (ت) наместо на кружното <i>T</i> (ṭ)	141
f Графијата на зборот <i>mëshirë</i> (رَحْمَةٌ или رَحْمَةٌ).....	142
7.2.4. Психолошката – духовната димензија.....	143
2 Употреба на името Рабун – Бог - <i>Zot</i> (رَبُّ)	145

2	Зборот <i>el-kariatu</i> – (القارعة).....	146
8.1.	ЛИНГВИСТИЧКА СТИЛИСТИКА И КУРАНОТ.....	150
8.1.1.	Што е лингвистичка стилистика?.....	150
8.1.2.	Неможноста за преведување на куранскиот стил.....	152
8.1.3.	Стилистичките карактеристики на Куранот на арапски јазик.....	153
8.2.	СТИЛОТ НА ГОВОРОТ ВО ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК.....	155
8.2.1.	Употребување на непотребни зборови.....	156
	а) Фети Мехдиу.....	156
	б) Шериф Ахмети.....	157
	г) Хасан Нахи.....	159
	в) Дарусселама.....	160
	д) Салих Ферхат Хоџа.....	162
	ѓ) Мухамед Закирија Кхан.....	163
	е) Албан Фејза.....	164
8.2.2.	Редот на зборовите во реченица.....	165
8.2.3.	Употреба на дијалектните и провинцијалните зборови.....	167
8.2.4.	Стилот на верското дејност: ориентализмите и професионализмите.....	169
8.3.	КУРАНСКА ФОНОСТИЛИСТИКА.....	173
8.3.1.	Фонетската варијација на кираетите (читањата).....	175
	а) варијацијата <i>јекдхибуне</i> (يَكْدِبُونَ) и <i>јукедх-дхибуне</i> (يُكْدِبُونَ).....	176
	б) Варијацијата <i>кебирун</i> (كَبِيرٌ) <i>i madh</i> и <i>кетхирун</i> (كَثِيرٌ) <i>shumë</i>	178
	в) Варијацијата <i>нушизу</i> (نُشِيزُ) и <i>нуширу</i> (نُشِيرُ).....	179
8.3.2.	Симболика на крајните слогови.....	180
	а) Симетрија на силните согласки.....	182
	б) Симетрија на струјните согласки.....	183
	в) Асонанција во суре Еш Шемс.....	184
	г) Крајниот слог во сурето Ед Духа.....	185
	в) Алитерација во суре Теквир, Инфитар и иншикак.....	187
8.3.3.	Гласовен симболизам.....	188
	а) Имињата на другиот свет.....	188
	б) Промена на гласовите (согласките).....	190
	в) Промена на вокалните гласови.....	190
	г) Симболиката на необичната должина.....	191

8.3.4. Фигури на интонација	192
а) Подигање и спуштање на гласот	193
б) Молчење	194
8.4. ГРАФОСТИЛИСТИЧКИ ОБРАБОТКИ	196
8.4.1. Спуштање на една графема.....	197
а) Недостатокот на графемата елиф (l)	197
б) Недостатокот на графемата јаун (џ)	199
с) Недостатокот на графемата Вав (v)	200
8.4.2. Додавање на една графема	201
а) Додавање на еден елиф (l)	202
б) Додавање на графемата јаун (џ)	203
г) Додавање на вав (v).....	204
8.5. МОРФОСТИЛИСТИЧКА АНАЛИЗА.....	206
8.5.1. Промена на делата на говорот.....	207
а) Замена на глаголска именка со глагол	207
б) Замена на глаголот со именка	210
8.5.2. Промена на граматичките форми	212
а) Промени во формите на родот	212
б) Бројот на именките	217
в) Определеноста и неопределеноста	220
в) Временските форми на глаголите	223
8.6. СИНТАКСИКО-СТИЛИСТИЧКИ АНАЛИЗИ.....	226
8.6.1. Недостатокот на деловите на реченица (елипса).....	226
а) Отсуството на подметот	227
б) Отсуството на прирокот.....	229
в) Отсуството на објектот	230
8.6.2. Редоследот на реченичните членови	232
а) Прирокот пред подметот.....	233
б) Предметот пред глаголот	235
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	238
Заклучоци	238
Препораки	239
ИНДЕКС НА ИМИЊА.....	241
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	244

АПСТРАКТ

Последно време низ албанските краишта се направени многу истражувања за Куранот, дури и неговите преводи на албански јазик се зголемуваат сè повеќе од ден на ден. Досегашните анализите и истражувањата во албанскиот свет во главно се од верски карактер, Куранот многу малку е проучуван преку методите и техниките на другите научни дисциплини: филологија, философија, социологија, психологија и др. Затоа, бидејќи имам филолошка подготовка, а и теолошка подготовка за Куранот, одлучив да работам на областа на преводот на Куранот на албански јазик. Во ова истражување ќе се обработат различни проблеми на преводот на Куранот на Албански јазик. Почнувајќи од општите информации во врска со традуктологијата, историјата и различните теории од оваа област. Потоа ќе се разгледа историјата на преводот на Куранот: првите светски преводи и првите преводи на албански јазик. Понатаму, без да се продлабочуваме на теоретските и историските проблеми го истраживме суштинскиот дел, лингвистичката анализа на преводот, каде на почетокот е дадена контрастивна анализа на арапскиот и албанскиот јазик, за да се подготвуваат читателите за понатамошната анализа на овој труд. Поголемиот дел ги обработува лингвистичките проблеми на преводот на Куранот на албански јазик, но честопати се врши и контрастивна анализа со оригиналот. Освен фонетските, морфолошките и синтаксичките проблеми, акцентот е ставен и кај семантичкиот и стилистичкиот дел. Преку оваа студија се добива јасен и општ преглед за јазичната состојба на преводите на Куранот на албански јазик, се гледаат нивните општи лингвистички предности и недостатоци и се објаснува семантиката (во главно стилистичката семантика) која не е преведена до ден-денес на албански јазик.

Клучни зборови: *историјата на преводот на Куранот, граматичка анализа, семантичка и стилистичка анализа на преводите на Куранот.*

ABSTRACT

There have been recently many studies on the Qur'an in the Albanian territories, and its translations into Albanian each day are more added. Studies and researches in the Albanian world, so far, mainly hold religious character.

The Quran is very little studied by the methods and techniques of other scientific disciplines, such as philology, psychology, sociology, philosophy etc. Therefore, considering the fact that I have a philological and theological preparation on the Qur'an, I have chosen to work in the field of Quranic Albanian traductology.

In this study, I study various problems of translation of the Quran into Albanian language, starting with general information about traductology, history and different theories. Then, I treat the history of the translation of the Quran, ie the first translations into the world languages and the first translations into Albanian. Without going into more problems with the theoretical and historical issues, I focus directly on the core of this professional-language paper, by doing a contrastive analysis between Arabic and Albanian language, so that the reader might be prepared for further analysis of this paper.

This paper is mostly handling Quranic problems in Albanian linguistics, and it is often compared with the original. Along phonetic, morphological and syntactic treatises, this paper focuses on the semantic and stylistic issues, too.

This study obtains a clear picture of the overall situation and language translations of the Quran into Albanian language, it gives the general linguistic advantages and disadvantages, and it unfolds the untranslated semantics (mainly stylistic) into Albanian until today.

Key words: *History of the Quran's translations; grammatical, semantic and stylistic analysis of the Quran's translations.*

ВОВЕД

Присуството на многу верзии на преводот на Куранот во албански јазик, недоразбирањата, погрешното толкување или плиткоста на разбирањето на некои стихови во преведените верзии, ме натера да мислам на оваа работа, со која ќе се даде достоинствено лингвистичко истражување и на некој начин да се знае дека преведените верзии, дури и ако се најдобри, никогаш не ја покриваат бескрајната семантика на изворниот текст и на кој било начин, нема да ја добијат експресивната моќ на оригиналот.

Исто така, многубројните обиди да се подготви една покомплетна верзија на преводот на Куранот на албански јазик, ме мотивираа да ја третирам оваа проблематика од аспект на лингвистот и колку-толку да придонесам во тоа што понатамошните преведувачи да ги имаат предвид некои лингвистички и преведувачки параметри, преку кои ќе се подобри квалитетот на преводите на Куранот.

Објектот и хипотезата на трудот

Објектот или главната оска на овој труд е текстот на Куранот на албански јазик, гледајќи од аспект на јазикот.

Овој труд нема намера да открива кој е најдобар превод на Куранот на албански јазик, можните грешки или предностите на еден над друг, но се трудиме да ја понудиме јазичната реалност во овие преводи, лингвистичката анализа на текстовите исто така ќе дадеме и споредба со оригиналниот текст на арапски јазик, односно, колку тие (преведувачите) успеале да го пренесат семантичкото поле на Куранот на албански јазик.

Методи на истражување

Еден од критериумите за сериозни научни истражувања е изборот на методите на истражување. Се разбира, имајќи ги предвид општите и специфичните методи на научното истражување. Секој метод, во зависност од областа или дисциплина во која спаѓа, има свои карактеристики и специфики.

Еден од најглавните методи употребени во овој труд е описниот метод кој се употребува за проучување на теоретската страна и преку кој се презентира фактичната ситуација на преводите на Куранот на албански јазик.

Исто така, е употребен и компаративниот и аналитичкиот метод за анализа на јазичниот корпус во контекст на анализа на практичната страна на преводот. Со овој метод, преводите на Куранот на албански јазик се споредени со изворниот текст во арапски јазик, се разбира, одржувајќи се на јазичната линијата на двете страни.

Освен овие методи, исто така е користен и количествениот метод за квантитативна екстракција, обработка и интерпретација на јазичните податоци во преводите на Куранот на албански јазик.

Во овој труд, исто така е употребен и историскиот метод. Преку овој метод се анализирани делумните преводи на Куранот на албански јазик, каде имаше потреба да се направи дијалектичка анализа на албанските говори во минатото.

Структурата на трудот

Во првото поглавје се дава една општа слика за преводот: дефиницијата, историјата на преведувањето од самиот почеток, особено меѓу Арапите и Албанците, бидејќи предмет на изучување е Куранот, кој е првиот и најважниот извор на арапскиот јазик. По тоа се дадени информации за албанската традуктологија почнувајќи од првите преводи. Ова поглавје е особено важно, затоа што првите најзначајни преводи во целиот свет, дури и кај Албанците и Арапите, се преводите кои имаат верски карактер, затоа, пред да зборуваме за историкот на Куранот и пред да ги анализираме преведените верзии, потребно е да се даде едно историски преглед на превод во целина.

Во второто поглавје, ќе се направи контрастивна анализа меѓу албанскиот и арапскиот јазик. Во оваа ќе се потенцираат општите јазични разлики помеѓу овие двете јазици, кои се сосема различни едниот од другиот, бидејќи се разликуваат во генеалогичка и во типологија. Третирани се речиси сите јазични нивоа и нивните разлики.

Имајќи предвид дека преводот на Куранот на албански јазик, како и во другите јазици во светот постојано се преведува во некои верзии, не е малку во третото поглавје од овој труд да му се обрне внимание на историскиот аспект на

преводот на Куранот: идејата за превод на Куранот, првите преводи воопшто, првите преводи на албански јазик, делумните и целосните преводи итн. Иако во оваа област работеле други научници како Фети Махдиу, Емин Бехрами, Неџат Ибраими итн., гледам дека повторно е потребно да се даде една кратка слика за преводите на Куранот во албанскиот јазик, затоа што, од времето кога горенаведените истражувачи ги работеа нивните дела, до ден-денес, на Албанците им беа понудени многу верзии на преводот на Куранот. Така што, ова поглавје може да се смета како една парафраза на она што е донесено во минатото или поточно кажено дополнување. Денес имаме единаесет целосни и десетици делумно преводи на Куранот на албански јазик.

Во четвртиот дел се третирали општите јазични карактеристики на Куранот во арапски и во албански јазик, книжевниот жанр на текстот на Куранот, влијанието на арапските дијалекти во преводите, организирањето на текстот на Куранот итн. Исто така, е обработено видот, начинот на преведувањето и јазикот на преведувачите.

Во петтото поглавје се направени неколку морфолошки анализи на оригиналниот текст и како преведувачите ги превеле погрешно на албански јазик. Се обработени композитите, менувањето на именките по падежи и погрешните употреби на личните и на присвојните заменки.

Во шестото и седмото поглавје се обработени лексички и терминолошки проблеми: преводот на имињата на сурите, ориенталните заемки во преводот на Куранот итн. Потоа е третирано ономастика на Куранот и начинот на транскрибирањето на истите во преводите на албански јазик.

Во осмото и последното поглавје се обработени поопширно проблемите од лингвистичка стилистика во Куранот. Во почетокот се третирали стилистичките форми во преведените верзии на Куранот на албански јазик и тоа посебно за секој преведувач. Исто така, се анализирани куранските стилемии во изворниот текст, односно во арапскиот јазик и се споредени со преводите на албански јазик. Обработените стилистички области се од разни нивоа на јазикот: фоностилистички, графостилистички, морфостилистички и синтаксостилистички.

На крајот, чувствувам морална обврска да им се заблагодарам на ментор, соработниците, моите роднини и на сите оние кои ме поддржуваа во реализација на овој научен труд.

ПРВО ПОГЛАВЈЕ:
ТРАДУКТОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ

1. ПРЕВЕДУВАЊЕТО: ДЕФИНИЦИЈА, ИСТОРИЈАТ И ТЕОРИИ

1.1. Дефинирањето на поимот „превод“

Дефинирањето на поимот „превод“, на прв поглед е многу лесен, или како се изразува Умберто Еко, дека најутешната дефиниција ќе беше: „да го кажуваш истото нешто во еден друг јазик.“¹ Ова, не само што е невозможно, туку бара една огромна работа за да се стигне до функционалното пренесување на значењето што се кажува во оригиналниот јазик.

Тешкотијата и невозможноста за да се каже истото нешто во еден друг јазик, ја отвори можноста во традуктологија да се пријавуваат многу научници со разни теории, со цел да се стигне еден најсолиден превод. Дури во периодот на романтизмот се дискутирало дали е дозволено или не преводот како процес. Оваа вистина априори подразбира дека дефинирањето на оваа дисциплина со една тесна дефиниција е невозможно, бидејќи секоја теорија на некој начин имаа своја дефиниција и пренесува една многу важна особина на преводот. Затоа, најдобриот начин за да се сфати терминот „превод“ е да се третира посебно секоја теорија на преведувањето.

Пред да се обработуваат теориите на преводот, ќе се потенцираат неколку важни дефиниции на традуктологија, така што ќе се дава еден дел од реалноста на овој многу комплициран процес. Ти се:

- Умберто Еко кажува: „треба да признавам дека едно од најстручните дефиниции на лексемата „to translate“ е на Webster New Collegiate Dictionary, тоа е „to transfer or turn from one set of symbols into another – да пренесуваш или да тргнеш од една целина на симболи во една друга целина на симболи“.²
- Познатиот албански преведувач и публицист Едмонд Тупја преводот го дефинира вака: „Преведувањето е една психолингвистичка дејност која се реализира од некого усно или писмено, со целта да комуницираат едно со друго заедниците или поединци кои не зборуваат ист јазик.“³

¹ Umberto Eco, *Të thuash gati të njëjtën gjë – përvoja përktimesh*, Dituria: 2006, стр. 9

² Umberto Eco, *ver. e cit.* стр. 27

³ Edmond Tupja, *Këshilla një përktyesi të ri (botimi i dytë)*, Tiranë: Onufri, 2000, стр. 11-12

- Роџер Бел преводот го дефинира како „замена на еден претставен текст во еден јазик, со еден претставен и еквивалентен текст во друг јазик.“⁴ Овој начин на дефинирањето се реферира на еден важен поим во теоријата на преводот, поимот на еквиваленцијата;
- Карбонел Овиди (Carbonell Ovidi) ја дава оваа дефиниција: „Преводот е една форма на комуникација и едно од средства за да се постигнуваат целите. Сепак, во преводот оригиналниот акт на комуникацијата е преместен во една друга средина, каде различни актери играат за различни цели: има еден посреднички механизам кој го квалифицира целиот акт во разни нивоа.“⁵

Всушност, секоја дефиниција во себеси покрива една теорија на преводот. И ако на прв поглед, гореспоменатите дефиниции се потполно значајни, меѓутоа за некои од споменатите фрази во нив се направени многу студии и се воделе долги дискусии, кои ќе ги перифразирам со прашања, на кои ќе им се одговараме во делот за теориите на преводот. Колку е можно да се пренесува значењето од еден до друг јазик? Што подразбираме под поимот „превод“? Кој е најстариот превод во светот? Кои се главните теории на преведувањето? Кои се најдобрите методи на преводот? Итн.

1.1.1. И изворниот текст е еден превод

Во областа на преведувањето колку што е важен преведениот текст толку е важен и оригиналниот текст. Од претходните обработки се подразбира дека преку преводот се постигнува да се пренесува само „речиси истото нешто“ а никако „истото нешто“.

Тоа што сакам да го поставувам во овој дел е семиотичко-филозофската дискусија за самиот оригинален текст. Всушност, ако се реферираме на теоријата на мимезис, дека светот е сенка на вистината која се вика идеја⁶, тогаш подразбираме дека и оригиналните дела се една сенка на идејата на

⁴ Roger T. Bell, *Translation and Translating: Theory and Practice*, London: Longmen group, 1991, стр. 45

⁵ Botlem Soler Pardo, “Translation studies: an introduction to the history and development of (audiovisual translation”, në: “Linguax- Revista de Lenguas Aplicadas” Linte1 13_001, Kanada: 2013, стр. 5

⁶ За поопширно, погледни ја седмата дискусија на Платон, во книгата под наслов „Република на Платон“.

авторот. Во случаите кога имаме превод од превод, тогаш пред нас имаме една сенка на сенка, која ги губи уште повеќе ефектот и функцијата на оригиналната идеја на авторот.

Според ова што третиравме досега, во некој начин и изворниот текст е еден вид преводот, бидејќи авторот се обидува да ги преведе своите идеи преку јазичните знаци, било усни или писмени. Потоа, зависи од лингвистичката способност на самиот авторот и на можноста која ја нуди јазикот, тој ги изразува своите идеи, но никогаш „истото нешто“. Имајќи предвид дека оригиналот (идејата) еден дел од семантиката ја губи во оригиналниот текст, бидејќи никој не може да ја кажува сто проценти тоа што го мисли, а преводот сигурно губи многу повеќе од оригиналната идеја.

Тука стои и совршеноста на Куранот, затоа што преминувањето на идејата на Куранот од Бога до суштеството е направен на најсовршениот начин, значи е една оригинална сенка на оригиналната идеја, без да му фали нешто. Значи, тука се состои разликата на Куранот од другите книги, бидејќи сите книги се релативни сенки и несовршени идеи на авторот, а Куранот е совршена сенка на изворната идеја на Куранот. Кратко кажено, со другите книги се кажува „речиси истото нешто“, а со оригиналниот текст на арапски јазик се кажува „истото нешто“.

Куранот е апсолутната идеја која се олицетворува во совршената сенка на Куранскиот текст.

Куранот е еден совршен мозаик, недостижен и направен со апсолутно и незаменливо мајсторство. Тој мозаик е направен од Алах: Апсолутниот, Сознајниот, Тој што не се опфаќа од времето и од местото, но времето и местото се под Неговите директиви, затоа преведувачот се обидува да го изгради повторно овој мозаик, но без да ги поседува својствата на Тој што го изгради за прв пат. Ова потврдува дека секоја преведена верзија на Куранот, на кој било јазик, е еден 'Куран' кој ја изгубил независноста од времето и од местото.

1.2. Историјата на преводот

Преводот е еден феномен кој е роден заедно со човекот, односно од кога првите човечки општества почнаа да се делаат во мали заедници, со културни и јазични разлики. Од кога се јави потреба за комуникација помеѓу различните

групи, тогаш дојде во прашање и преводот. Првите преводи беа многу прости. Колку повеќе се разликувале толку повеќе се зголемувала потребата за преведување. Преводот е еден процес кој секогаш се развива паралелно со мислењето, книжевноста и со јазикот на секој народ.

Во продолжение ќе ги обработиме трите важни сегмента од историјата на преведувањето (традуктологијата): а) првите преводи познати во светот, грчко-латинскиот период, бидејќи кај нив е почетокот на процесот на преведувањето; б) потоа преводот кај Арапите, бидејќи изворната верзија на книгата која е објект на нашето истражување е на арапски јазик; и в) преводот кај Албанците, бидејќи полето на студирањето во овој труд е во албанската традуктологија.

1.2.1. Првите познати преводи во светот

Првите познати преводи во светот се реализирани во Блискиот Исток. За време на третиот милениум пред нашата ера е преведен „Епот на Гилгамеш“ од старосириски јазик на хорински јазик. Потоа, по многу години, исто така во Месопотамија, кралот Хамураби наредил да се пишува неговиот нов код во една руба, приближно 1700 година пред нашата ера. Овој код бил напишан во акадијански јазик и преведен на хоријански јазик.⁷

Првите обиди во областа на преведувањето познати во светот се со верски карактер, особено „еден од најстарите докази во дејноста на преведувањето е, како изгледа, преводот на Библијата (Стариот Завет) од арамејски на старогрчки јазик и тоа во третиот и вториот век пред Иса. Овој превод е именуван „седумнаесеттата верзија“. Се кажува дека вториот Плометеј на Филадельфија им нареди на седумдесет рабини, кои го познавале многу добро тогашниот грчки јазик, за да ја преведуваат светата книга од староеврејски јазик за еден одреден рок. Тие отишле во островот Фарос и, по седумдесет дена, откако ја завршиле работата, а се забележувало дека преводите биле исти.⁸ Со овој факт подразбираме дека првиот превод, кој е признат до ден-денес, е направен помеѓу двете најголеми семејства на јазиците, од староеврејски јазик, кој спаѓа во семејството на семитските јазици, на старогрчки јазик, кој спаѓа во семејството на индоевропските јазици. И нашето проучување, преведувањето

⁷ Jole Redouane, *Encyclopedie de la traduction (Meusuatu et-terxhume)*, përkthyer në arabisht nga Muhamed Jahjatin, Tizi Uzu, Algjeri: Universiteti “Mevdul Mameri”, 2010, стр. 7-8

⁸ Edmond Tupja, *Këshilla një përkthyesi të ri (botimi i dytë)*, Tiranë: Onufri, 2000, стр. 8

на Куранот на албански јазик, исто така е од еден од семитските јазици, од арапски јазик, на албански јазик кој спаѓа во индоевропските јазици.

Ракописите кои се поврзуваат со преводот се многу стари. Преведените дела⁹ од Цицерон, Хорац, Квинтилијан и Свети Јероним имале големо влијание до XX век,¹⁰ особено преводот на Библијата на латински јазик (IV век) од страна на познатиот теолог Свети Јероним, чиј превод станал официјална верзија на Католичката црква за долго време.¹¹ Овој (Свети Јероним) се смета како светецот кои ги заштитува преведувачите.

1.2.2. Преводот кај Арапите

Од петтиот и до петнаестиот век, периодот кој денеска е познат како темниот средновековен период на Европа, е периодот каде расцветува исламската култура и цивилизација. Исто така, и во полето на традуктологија, тие, без да развиваат некоја посебна теорија за преводот, превеле многу дела, дури успеале да бидат еден многу важен поврзувачки мост помеѓу грчката и европската цивилизација, секогаш преку преведувањето.

Во градот Халеб (денешен град во Сирија) е пронајден еден ракопис кој датира од 513 година и е напишен (или преведен) на три јазици: на старогрчки, на сириски и на арапски јазик. Меѓу други, во тој се бројат имињата на мажите кои ја изградиле истата црква во која бил пронајден ракописот.¹² Овој е првиот документиран превод кај Арапите пред исламот, а по прифаќањето на исламот, Арапите направиле огромни преводи.

Вистинскиот и научниот превод кај Арапите започна во периодот на Емевитската династија (622 година). Во овој период започнаа да се преведат многу научни книги на арапски јазик. Халид бин Језид бин Муавије (704 година), кога ја напушти власта почна да се занимава со наука, конкретно со хемија, затоа што бил многу посветен на подземните скапоцени богатства. Потоа им нареди на грчките научници кои биле во Александрија да ги преведат

⁹ Ги превеле грчките оратори на латински јазик.

¹⁰ Edlir Ajazi, *Aspekte teorike dhe praktike të përkthimit juridik (punim doktrate)*, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Departamenti i gjuhës angleze: Tiranë, 2014, стр. 2

¹¹ Munday Jeremy, *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, London and New York: Routledge, 2001, стр. 7

¹² Mona Baker dhe Sameh Fekry Hanna, "Arabic tradition", në: "Routledge Encyclopedia of Translation Studies", USA dhe Kanada: Routledge, 2009, стр. 329

книгите од областа на хемија од старогрчки на арапски јазик, им нареди да ја преведат книгата Органон на Аристотел.¹³ Ова е прва и официјална иницијатива кај Арапите за преведување на едно вакво сериозно дело. Преводот вака почнал да се развива степен по степен.

По Емевитите, кои превеле огромен број книги и Абасидите го следеле истиот интензитет на преведување, туку ги размножувале уште повеќе. Исто така, и во Андалузија, денешна Шпанија, кога таа била управувана од муслиманите, преводот имал посебно место, така што на преведувачите и на авторите книгата им се мерело со злато. Ова било местото каде многу дела од грчките филозофи и од муслиманите се превеле на европските јазици.

Потоа, Османлиска Империја продолжи со истиот интензитет. Еден значаен број од важните светски дела се превеле на арапски јазик и за времето на Османлиската Империја. Иако османлискиот јазик бил официјален јазик во Империјата, загриженоста кон арапскиот јазик, како јазик на Куранот, била голема и тој бил многу стимулиран, особено во првите векови на Империјата.

1.2.3. Преведувањето кај Албанците

Преводот кај Албанците е присутен од првите документи на албанскиот јазик. Самото дело „Формула е пагезимит“ (Formula e Pagëzimit 1462) е универзална христијанска молитва за крштевање преведена на албански јазик. Исто така, и „Фјалорти“ (Fjalori (Речникот), 1497) на австрискиот историчар Арнолд Фон Харф е значајна компонента во делокругот на преведувањето. По овие имаме и многу други дела од областа на лексикографија кои им служат на преведувањето.

Овие биле првите индиректни дела во албанската традиционална литература, но „првите кои се занимавале со преводот (директно) кај Албанците биле: Бузуку со неговото дело „Мешари“ (Meshari ((Misa)1555), Буди со преведената книга „Христијанска доктрина“ (1618), Барди со лексикографското дело „Латински-албански речник“ и Богдани, или како што вика Велат Кокона: „четири Б-та“¹⁴

Во периодот на старата албанска литература, односно во литературата бејтециите, исто така, се превеле многу дела од ориенталните јазици, главно

¹³ Ali Sami en-Neshshar, Menahixhul bahthi inde mufekkiril islam (metodologjia kërkimore te mendimtarët islamë), Kajro: 1965, стр. 4

¹⁴ Edmond Tupja, *ver. e cit.*, стр. 10

поезии и поеми со верски карактер. Како пример, ќе ги потенцираме само некои од нив: Мухамед Кучучу превел од арапски едно касиде „Касиде Бурба“, исто така, и поезии кои се посветени на смртта на Мухамед, една поезија за прирокот Иса и една за човекот воопшто. Од М. Кучуку имаме уште едно друго дело преведено од турски јазик под наслов „Терк-ус салават“ (Тој што го остави намазот) со 416 стиха, го имаме и Мевлудот, делата „Бинамази“ и „Рисале е Бирѓеви“;¹⁵

Со превод се занимале и други бејтеџии, еден дел од кои се објавени, а голем број останал уште во ракопис, кои од ден на ден чекаат да се обработуваат и да се објават.

Заради тоа што нашата студија е поврзена со едно дело, од која оригиналната верзија е на арапски јазик (Куранот), вреди да се каже дека периодон на бејтеџинската литература е периодот кога започна да се преведат првите дела од ориенталните јазици на албански јазик.

Во стариот период на албанската литература, преведените дела биле од верски карактер, многу малку литературни дела, освен речниците. Во периодот на бејтеџинската литература, исто така, најголемиот дел од преведените дела биле со верски карактер, но имало и поетски-лирски дела.

Потоа дојдеа некои познати писатели од периодот на албанската ренесанса, како Кристофориди, Наим Фрашери, Чајупи;¹⁶ Сами Фрашери, Ѓерѓ Фишта, Хафиз Али Корча, Фан Ноли итн.

Уште од 1908 година, а и понатаму, до доаѓањето на комунизмот, бројот на албанските преведувачи и преведените дела од ориенталните јазици се зголемувал од ден на ден. Во 1945 година, односно во 1967 година кога верската дејност била забранета со закон, се уништи сè што било верско-културно наследство до тоа време.

Во текот на монизмот, преведувањето од ориенталните јазици, односно од арапски јазик, се развиваше во Косово и помалку во Македонија, но со напорни чекори. По деведесетти години, односно по 2000 година и понатаму, преведувањето од ориенталните јазици доби голем замав. Меѓутоа, преведените дела во овие последниве деценија не го стигнале нивото на тие книги кои биле преведени до 1945 година. Во тоа време верските дела биле од

¹⁵ Mahmud Hysa, *Alamiada shqiptare II*, Shkup: Logos-A, 2000, стр. 9

¹⁶ Edmond Turja, *ver. e cit.*, стр. 10

ист степен со делата од другите области, а денес преведувањето не е на тоа ниво, иако бројот на преведувачите е многу поголем. Секако, без да влегуваме во суштина на проблемот, има една причина заради која преведените дела не се толку квалитетни, дури и преводите на Куранот.

1.3. Теориите на преводот

Со поимот *теорија* подразбираме логичко организирање на еден одреден доказ, затоа секоја теорија на преводот не се состои од една непроодена група на правила, но е можност со кое се помагаат младите преведувачи. Како резултат на сето ова е фактот дека не може да се нацрта една конечна линија помеѓу теориите на преводот. Исто така, имајќи предвид дека сите теории на преведувањето не покриваат еден одреден сегмент, но разни сегменти, заради тоа не станува збор за крупни идеи. Најчесните и најупотребуваните искуства на преведувањето станаа доминантни теории за цела традуктологија.

Теориите на преведувањето напредувале паралелно со историскиот развој на традуктологија. Преводот како процес признава две главни периоди на својот развој, иако оваа поделба е повеќе формална отколку реална, бидејќи преводот се развива постојано: а) теорија од античкиот период до втора половина на дваесеттиот век; и б) формирањето на традуктологија како самостојна наука и на модерните теории на преводот.

1.3.1. Теорија од античкиот период до втора половина на дваесеттиот век

Како што е познато, теоријата на преводот најде многу мал простор во античкото општество, дури и тие преводи кои биле присутни, биле несистемски и ставени во рамките на реторика, значи не успеал да преживее како една функционална теорија. Цицерон, Квинтилијан, Хорац итн., преводот ја пресметале како една педагошка вежба. Тие ги превеле дискусиите на грчките оратори на латински според методот „збор по збор“ (буквален превод) и „значење по значење“ (слободен превод).¹⁷ Меѓутоа, овој начин на преведувањето се смета како формална теорија која преживеала до втората

¹⁷ Ali Reza Ghanooni, “A review of the history of translation studies”, në: “Theory and Practice in Language Studies”, Vëllimi 2, numër I: January, 2012, стр. 77

половина на дваесеттиот век, кога почна да се развиваат функционалните и културолошките теории на преведувањето. Оваа теорија се карактеризира со тоа што преводна единица се сметале зборот или реченицата, а по шеесеттите години на дваесеттиот век, преводна единица се сметал текстот, бидејќи главна улога во тоа играл културниот елемент.

Западната култура била поврзена со овие методи приближно илјада години. Католичката црква била загрижена да ја одбрани по секоја цена прецизноста на светата книга, затоа секој коментар или појаснување кој не бил идентичен со основниот текст или коментар било строго забрането. Во контекст на ова, слободниот превод бил забранет. Овој вид преводи не било забрането само за верските текстови, но и за литералните дела. Тој што се занимавал со слободниот превод се казнувал многу лошо. Најдобриот пример за ова е научникот и познатиот француски хуманист Етиен Долет, кој во 1546 година бил прогласен како еретик од страна на Теолошкиот факултет во Сорбона и е казнет со капитална казна. Причина за казнување бил преводот на едно реторичко прашање во една од дискусиите на Платон: „И што има по смртта?“, кој за објаснување ја додаде и оваа фраза „секако дека ништо“. Последица на оваа грешка во преводот била многу страшна, казнување со смрт.¹⁸ Вториот пример е Мартин Лутер кој ја превел Библијата на германски јазик, со целта да го пренеси значењето кај германскиот народ. Се конфронтирал со црквата, а понатаму тоа завршило со едно верско реформистичко движење.

Во седумнаесеттиот век излегоа на сцена неколку теории на преводот, од кои најпозната била теоријата на Џон Дриден (John Dryden (1631-1700), кој го дели преводот на три вида: прозаични превод (буквален превод), перифразирањето и имитацијата. Тој ги постави првите чекори во оваа област.¹⁹ Како што пренесува Венути, тој го негирал прозаичниот превод (збор по збор) затоа што на овој вид превод му фали течноста во читањето, а ги фаворизира перифразирањето и слободниот превод, бидејќи вака текстот може да биде полнозначен.²⁰

¹⁸ Muhamed Anani, *Nedharijetu et-terxhumi el hadithe – med'hal ila ed-dirasat el-hadithe (teoria e përkthimit bashkëkohor – hyrje në studimet përkthimologjike)*, Egjipt, 2003, стр. 29

¹⁹ John Dryden, “Metaphrase, paraphrase and imitation”, Extracts of “Preface to Ovid” Epistles” in R. Schulte and J. Biguenet, 1680/1992, стр. 17

²⁰ Lawrence Venuti, *The Translation Studies Reader*, London dhe New York: Routledge, 2004, стр. 17-18

Во почетокот на деветнаесеттиот век, во периодот на романтизмот, се дискутирало прашањето за легитимација на преводот, дали е дозволено или не. Во 1813 година, германскиот преведувач Фридрих Шлајермахер (Friedrich Schleiermacher) на еден научен реферат во „The Different Methods of Translating“, во која авторот го надминал тоа што се вика „превод збор по збор“ (буквален превод) и „значење по значење“ (слободен превод). Тој му дал одговор на едно реално прашање: „Како да се доближи авторот на оригиналниот текст кон читателот на преведениот текст?“ Тој се вели дека, или преведувачот го оставил на мира авторот и го доближил читателот кон авторот, или читателот останува на мир колку што е можно, а авторот се доближува до читателот.²¹ Во ова се гледаат два спротивни сегмента, а Шлајермахер го преферира првиот сегмент.

Во текот на 1900 до 1930 година, главната сцена за теоријата на преведувањето била во германската литература, во филозофската традиција и во херменевтика. Во тоа време јазикот не бил само како средство за комуникација, но и конструктивно средство за изразување на една идеја и реалноста. Во преводот, имајќи го предвид ова, тој се сметал како интерпретација која задолжително го пишува повторно и го трансформира туѓиот текст. За научниците како Шлајермахер и Болт, преводот е една креативна сила во која специфичните стратегии на преведувањето ти помагаат за да ја постигнеш различноста на културните и социјалните функции, отворајќи пат за формирањето на нациите, литературите и јазиците.²²

Уште од античкиот период и до втората половина на дваесеттиот век немало некоја значајна иновација во полето на традуктологија.

1.3.2. Модерните теории на преведувањето – културниот модел

До шеесеттите години на дваесеттиот век, преводот преживеал под сенка на разните научни дисциплини, односно под лингвистиката и книжевноста. Во шеесеттите години на дваесеттиот век, преведувањето е одделена како посебна научна дисциплина, т.е. преведувачкото искуството на илјади години сега

²¹ Schleiermacher Friedrich, *On the different methods of translating*, нè: R. Schulte and J. Biguenet, 1813/1992, стр. 41-42; Munday Jeremy, *Introducing Translation Studies: Teories and Applications*, London and New York: Routledge, 2001, стр. 28

²² Lawrence Venuti, *The Translation Studies Reader*, London dhe New York: Routledge, 2004, стр. 74

станало и се консолидирало како самостојна научна дисциплина. Овој период се карактеризира со влијаењето и улогата која ја игра културата во процесот на преведувањето, или како што се вика на англиски јазик „cultural turn – културно враќање“.

Првата теорија која е развиена во оваа област е претставена од Мунин во 1963 година, кој ја истакна *важноста за запознавање на лексичката единица* потенцирајќи дека само ако му се обрне внимание на овој поим, тогаш ќе го исполни неговото функционирање на правилен начин. Проблемот со оваа теорија е во тоа дека овие јазични единици (зборови или фрази) не ги покриваат сите културни елементи.²³ Ограничувањето во зборови или во фрази не било оспособено за да ги пренесува сите значења, сите експресивни стилови и сите елементи на изворниот текст.

Истражувачите на оваа област ги отфрлиле на страна сите разни јазични теории на преведувањето и се однесуваат на функционалните теории, кои се развиваа почнувајќи од *зборот*, кој дотогаш се третираше како *традуктолошка единица*, до *текстот*, но не и понатаму. Тие ги преминуваат границите на јазикот и се фокусираат на интеракцијата помеѓу преводот и културата, така што култура да ја игра своја улога и да влијае во некои важни проблеми, како контекстот, историјата и традицијата. Што се однесува до традуктолошката единица, посоодветно би било да е *значењето*, а не зборот или текстот, како што било до дваесеттиот век. Така, преведувањето, од еден формален акт, со значењето како традуктолошка единица се трансформира во еден културен и функционален акт.

Во 1964 година, Евген Нида (Eugene Nida) дискутирал за проблематиката на кореспонденцијата во преведувањето, каде исто внимание им посветувал и на културните и на јазичните промени од двата јазика. На крај дошол до заклучокот дека „културните промени може да преставуваат еден поголем проблем за преведувачите од тоа што може да претставуваат промените помеѓу јазичните структури“. Истовремено тој смета дека паралелите во култура честопати освојуваат едно поопширно значење, со сите значајни формални премини во преведувањето. Според него „културата игра важна улога во

²³ Ilida Kanani (punim për gradën doktor), *Aspekte të analizës dhe kritikës së përkthimit në romanet “Kodi i Da Vinçit” dhe “Engjëjt dhe djajtë”*. Dan Brown-i përkthimet e Amik Kasoruhos, Universiteti i Tiranës – Departamenti i gjuhës angleze: Tiranë, 2014, стр. 25

преводот, дури повеќе од лексичките единици некогаш“. Нида кажува: „кога културите се поврзани, а јазиците се различни една од другата, се бара помош од преведувачите за да ги направаат формалните разлики во преводот. Сепак, во ваквите случаи, културните сличности обично обезбедуваат една серија паралелизми на содржината која го направи преводот полесен и порационален отколку кога јазиците и културата се сосема различни една од друга. Всушност, културните разлики може да предизвикаат многу поогромни тешкотии за преведувачот од што предизвикуваат разликите во јазичните структури.“²⁴

Во 1980 година, Ханс Вермер (Hans Vermeer) ја претставува *Теоријата на Скопос*. Оваа теорија ја третира целта и причината на преведувањето. Тој одговора на прашањето: Зошто оригиналниот текст треба се преведува и каква функција ќе има во преведениот текст?²⁵

Потоа Њумарк, исто така ѝ посветил посебно внимание на културата во преведувањето и, сметајќи ја културата како еден начин на живеење, тој го претставил терминот и поимот *културен збор*, кој е многу тешко да се разбира од страна на преведувачот и читателот, бидејќи тоа не е само еден прост збор, но еден збор кој во себеси вклучува обичаи, историски настани, политички, верски, административни и уметнички концепции.²⁶

Кратко кажено, овој дел ќе го завршуваме со теоријата на еквивалентното (еднаквото), можеби е најзначајна во анализирањето на преведените верзии на Куранот на албански јазик.

Првите дискусии околу еднаквоста во преведувањето се обиделе да го најдат тоа што е еднакво: збор, фраза, дел од текстот или целиот текст. Треба да се знае дека пред првите развои во преведувањето во 1970 година, на текстот се перципирал како линеарна секвенца на единиците, а преводот се перципирал како една дешифрирана операција, преку која преведувачот ги заменува единиците од оригиналниот текст со други еквивалентни единици од јазикот на кој треба да се врши преводот. Денес, концептот на еквивалентната единица

²⁴ Eugene Nida, “The principles of correspondence”, në: “The Translation Studies Reader” edited by Lawrence Venuti : Routledge 2004, стр. 130

²⁵ Hans Vermeer, “Scopos and commission in translation action”, në përmbledhjen “The Translation Studies Reader”, editor Lawrence Venuti: Routledge, 2004, стр. 222

²⁶ Peter Newmark, *A textbook of translation*, New York: Prentice Hall, 1988, стр. 94-95

може да се однесува, според различните научници, на еден збор или на еден текст итн.²⁷

Иако теоретичарите, како на пример, Снел-Хорнби (Snell-Hornby), признаваат дека идентификувале над педесет и седум еквивалентни елементи, ние ќе претставиме само неколку од тие елементи:

- Јазична еднаквост. Тука влегуваат фонемите, морфемите, синтагмите и други јазични единици. Да се пронајде еквивалентниот на зборот од Куранот е невозможно, но тоа што е направено во преведувањето на Куранот е само еден напор за да се пристигне до еднаквото;
- Стилистичка еднаквост. Секој јазик е тесен поврзен со културните елементи на една средина, како резултат на кои се формираат разни средства на изразување кои се викаат стилеми. Заради тоа што формирањето на стилемите не е поврзено само со граматичките правила, но и со многу други метајазични фактори, се смета дека пронајдувањето на стилистичките еквивалентни е многу комплицирана работа;
- Семантичка еднаквост. Кога се зборува за семантичкото поле на арапскиот и на албанскиот јазик, диференцијата е многу видлива. Арапските лексеми имаат поопширно дејствување и со различни димензии, на кои ретко може да им се принајде еквивалентен, еднаков збор во еден друг јазик. А кога сме кај куранските лексеми, ова е нешто поспецифично и недостижен.
- Формална еднаквост;
- Парадигматична еднаквост;
- Референцијална еднаквост;
- Прагматичка еднаквост;
- Динамична еднаквост; и
- Функционална еднаквост.

Овие се видовите на еквивалентното кои се употребуваат почесно.²⁸ Иако потполната еднаквост е невозможно, во текот на овој труд ќе се обработуваат преведените верзии на Куранот на албански јазик и ќе се анализираат еднаквите можности во нив.

²⁷ Mary Snell-Hornby, *Translation Studies: An Integrated Approach*, 1995, стр. 16

²⁸ Susan Bassnett, *Translation Studies*, London and New York: Routledge, third editon, 2002, стр. 32-34

1.4. Потребата на една теорија за преведувањето на Куранот на албански јазик

Префрлувањето на куранските значења на албански јазик и на секој друг јазик е невозможен, затоа треба да се унапредуваат напорите за еден солиден превод, кој некако ќе ги исполни потребните критериуми: лојалноста на преведувачот кон оригиналниот текст, трансферот на значењата на јазикот на кој се преведува, текстот да биде течен на јазикот на кој се преведува итн.

Досегашните преводи на некој начин ја потполнуваат празнината за поседување еден превод на Куранот на албански јазик, дури со неколку верзии. Меѓутоа, иако сите верзии се квалитетни, а затоа преведувачите заслужуваат сета почит, но пак, недостатокот на една совршена група од сите потребни професии за преведувањето на Куранот и неразвиеноста на една посебна теорија, покажува дека преведувањето на Куранот уште не го постигнало нивото за која Умберто Еко вели дека „да кажуваш речиси истото нешто“, бидејќи „да го кажуваш истото“ е дефинитивно невозможно и за најпростите преводи, а не за Куранот.

Иако се формирала една совршена група, како што рековме порано, преводот на Куранот нема да завршува никогаш, туку ќе продолжува да се развива постепено, како што вели професорот Хузејн Џозо: „Куранот го коментира времето...“²⁹, или како вели професор Исмаил Барди дека објавувањето на Куранот има завршено, а куранските значења продолжуваат да се објават до судниот ден, бидејќи суштината на Куранот е метафизичка и метавременска.³⁰ Ова кажува дека текстот на Куранот е еден прозорец од кој се влегува во спиритуалниот и метавременскиот свет. Ова е главната причина поради која преводот и коментарите за Куранот немаат крај.

И да се формира една совршена комисија или да се развива една многу значајна теорија за преведувањето на Куранот на албански јазик, ова не ги подразбира совршеноста и крајот на овој процес, бидејќи по некое време повторно ќе има потреба за друг превод, со параметри на времето кога се преведува. Неспособноста на човекот за да прави нешто метафизичко и

²⁹ Seid Halilović, *Husein Dozo i reformističko tumačenje islama*, KOM, Beograd, 2013, vëllimi II (1), стр. 77–96

³⁰ Ismail Bardhi, *Hafiz Ibrahim Dalliu dhe ekzegejeza e tij kur'anore*, Shkup: Logos-A, 1998, стр. 34-37

метавременско, подразбира дека преводот треба да се развива во зависност од времето. Куранот да се проучува и да се истражува постојано, и затоа не може само еднаш да се формира една група за неговото преведување.

ВТОРО ПОГЛАВЈЕ:
КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПОМЕЃУ
АЛБАНСКИОТ И АРАПСКИОТ ЈАЗИК

2. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПОМЕЃУ АЛБАНСКИОТ И АРАПСКИОТ ЈАЗИК

Претставувањето на овој труд пред Албанците кои ги немаат најпростите информации за семитските јазици и нивните структури, со посебен акцент за арапскиот јазик, значи дек има потреба и за еден почист облик на оригиналниот јазик на Куранот. Контрастивната анализа меѓу албанскиот и арапскиот јазик е најдобриот начин за да му се понудат на албанскиот читател овие информации.

Контрастивната анализа е гранка на лингвистика која се занимава со проучувањето на разликите помеѓу јазиците: разликите и сличностите помеѓу двата јазика во микро- и макроструктура, со исклучок на културниот, парадигматичниот и комуникативниот елемент.

Лингвистичката анализа во овој труд ќе се направи помеѓу два јазика сосема различни еден од друг. Првата разлика и многу значајна за овие два јазика е фамилијарното припадност. Албанскиот јазик е посебна гранка на индоевропските јазици, а арапскиот јазик припаѓа во семејството на семитските јазици.

За да се направи една солидна анализа помеѓу преводите на Куранот на албански јазик, прво треба да се направи една контрастивна анализа помеѓу овие два јазика, која потоа ќе ни помогне да ги сфатиме главните и специфичните точки со кои се соочувале преведувачите во текот на преведувањето на Куранот. Исто така, ќе ги обработиме и сличните елементи во структурата на албанскиот и арапскиот јазик, а потоа ќе се погледа нивото на преводот на овие елементи. Овие лингвистички информации ќе ни помагаат за да ги разбиреме понатамошните анализи кои ќе ги направиме во овој труд.

2.1. Фонетски разлики

- Азбуката на арапскиот јазик се состои ода 28 букви, а албанската азбука од 36.
- Во арапскиот јазик, сите дваесет и осум букви се согласки, а трите самогласки (е/а, и, у) се пишуваат со дијакритички знаци, над или под буквата. Ова значи дека во арапскиот јазик самогласките може да се

пишуваат само со согласките и никогаш сами, а во албанскиот јазик постојат седум самогласки кои се рамноправни со согласките во граfiја и може да се пишуваат самостојни. Предноста на арапската граfiја во пишувањето на самогласките со дијакритички знаци е во фактот дека на овој начин може да се штеди текстот, на пример, ако на зборот *студенти* (طالبة) *talebetun* ќе ги транскрибиравме само графемите што се гледаат, значи само согласките, тогаш зборот ќе се гледаше вака *тлбт*, т.е. многу по краток од тоа што го транскрибираме ние.

- Арапскиот јазик се пишува со арапска граfiја и се пишува од десна на лева страна, а албанскиот јазик се пишува со латинска граfiја и се пишува од лева на десна страна. Арапската граfiја е употребена и од Албанците во времето на Османлиската Империја, односно до 1908 година, но делумно и по ова година, додека латинската граfiја стигна во сите албански територии, или некои ја чувале со фанатизам арапската граfiја.
- Фонетскиот систем на арапскиот јазик, како сите други семитски јазици, има своја посебна серија на емфатичните, фарингалните и ларингалните консонанти (ء – хемзе, ة – х, ح – х, خ – х, غ – g, غ – ајн). За жал, за ниедна од нив во албанскиот јазик нема еквивалентна буква. Буквата Г во арапскиот јазик е нејасна и гребната, многу е слична со силната буква х. Хемзе, исто така, е согласка која ја нема еквивалентна во албански јазик, а трите х-та, иако се чини дека се слични со х-то во албанскиот јазик, ниедна од нив не е потполна слична со неа, но се разликуваат со разни артикулациски нијанси. Исто така, и согласката ајн, иако е слична со буквата а во албанскиот јазик, сепак таа е многу далеку од оригиналната буква.
- Во арапскиот јазик нема означени големи и мали букви. Сите графеме во арапскиот јазик имаат само еден начин на пишувањето, а во албанскиот јазик има големи и мали букви. Формата и начинот на пишувањето на буквите во албанскиот јазик, но и во други јазици кои ја употребуваат латинската азбука, овозможува да се забележат сопствените од општите именки. Арапскиот јазик не ги разликува на овој начин овие видови именки.

Исто така, што се однесува до печатените и ракописните букви, и овој феномен во арапскиот јазик не е познат, исклучувајќи ги стиловите и

разните фонтови на пишувањето кои не припаѓаат во рамките на фонетика, но во рамките на уметноста и калиграфија.

- За да се пишуваат двојните согласки (геминатите), феномен кој е многу присутен во арапскиот јазик, се употребува знакот (ـ) *тешидид*, кој се става над истата согласка. Тешдидот на некој начин го штеди напишаниот текст, затоа што, на место да се пишуваат двете истри графеми, се пишува само едната со тешдид, на пример зборот مَدَّ, на арапски се пишува со две букви, а на латински се транскрибира со три букви *medd*.
- Долгите самогласки во арапскиот јазик се пишуваат со додаток на овие три согласки و = w, ي = j и ا = elif, а долгите самогласки во албанскиот јазик немаат една фиксна форма на пишувањето, туку се разликуваат по акцентот.³¹

2.2. Морфолошки разлики

- Албанскиот и арапскиот јазик, според типолошката или морфолошката класификација се аналитички јазици, меѓутоа, пак имаат огромни разлики, на пример, арапскиот јазик заедно со другите семитски јазици имаат една заедничка и посебна карактеристика. Зборовите во арапскиот јазик се формираат од три корена и букви, а еден мал број од тие се со четири корена и букви. Кој било збор во арапскиот јазик, колку и да е долг, ако му ги одземаме афиксите ќе остане само коренот од три или четири букви. На пример, најдолгиот збор во Куранот е зборот (реченицата) *феескајнакумуху* (فَأَسْفَيْنَاكُمُوهُ), но коренот на целиот овој збор е составен само од три букви, *СКЈ*, а другите букви се додадени за посебни граматички значења. Така што, секој збор кој не е во согласност со ова правило, не е арапски збор, туку е заемка од другите јазици.
- Разлики во граматичките категории на именките: за граматичката категорија на бројот кај именките, сите семитски јазици имаат еднина, двоина и множина, а во албанскиот јазик нема двоина, туку се формира со аналитичка форма. На пример зборот *laps* (قَلَمٌ), во албанскиот јазик

³¹ Mehdi Polisi, „Adaptimet fonetike të arabizmave në gjuhën shqipe“ në: Hikmet, nr. V: Prishtinë, 2014, стр. 155

множината форма е *lapsa* (أَقْلَامٌ), а во арапскиот јазик и за двојнина *dy lapsa* има синтетична форма, и тоа е قَلَمَان.

- Арапскиот јазик не го признава средниот род, туку само машкиот и женскиот род. Арапската морфологија, еден дел од именките ги употребува во двата рода. Во оваа група спаѓаат имињата на буквите итн., но ова не значи дека има среден род.
- Во албанскиот јазик именката се определува со членување или со наставки, на пример, *laps-i*, *laps-it*, *laps-in*, а во арапскиот јазик се определува со претпозитивниот член *el* (ال) и нема никаква врска со падежот, на пример зборот *libër* كِتَابٌ, се определува вака *libri* الكِتَابِ.
- Арапскиот јазик има три падежи: номинатив, акузатив и генитив, а албанскиот познава има пет, значи два повеќе од арапскиот: номинатив, генитив, датив, акузатив и аблатив. На пример:

Emërore	Gjinore	Dhanore	Kallëzore	Rrjedhore
libri	i/e librit	librit	librin	librit
الكِتَابِ el-kitabu	الكِتَابِ el-kitabi	/	الكِتَابِ el-kitabe	/

- Разлики во граматичката категорија на глаголите. Постојат разлики според граматичката категорија време, т.е. глаголите во арапскиот јазик имаат само минатото и сегашното време, а друдите значења за времето се формираат со аналитички форми; граматичката категорија начин, т.е. глаголите во арапски јазик има само: индикатив, конјуктивниот и скратениот начин, а другите начини кои се разликуваат во албански јазик, во арапски се формираат преку аналитичките форми.³²

Тоа што е посебно во глаголскиот систем во арапскиот јазик е фактот дека тој признава и други поделби кои не се во албанскиот јазик, на пример во арапскиот јазик глаголите се делат и според критериумот на слабите е здравите букви во коренот. Глаголот кој во коренот ја има буквата *елиф*, *вав* или *ја*, се вика *слаб глагол*, а тој во којшто не се присутни овие букви, се вика *здрав глагол*.

³² Muhamed bin Ibrahim el-hamd, *Fikhu el-lugah (gjuhësi arabe)*, Riad: Dar Ibni Huzejme, 2005, стр. 84-85

2.3. Синтаксички разлики

- Редот на зборовите во реченица за да заземаат посебна граматичка функција, во арапски јазик е малку поинакво од тоа што е во албанскиот јазик. Синтаксичкиот систем во арапски јазик го признава овој основен ред: *глагол + субјект + објект*.³³ Освен овој редослед, во арапскиот јазик постојат и другите форми на редот на зборовите во речениците, како *субјект, + глагол + објект, објект + глагол + субјект* или *објект + субјект + глагол*. Сите овие различни редоследи на зборовите во реченица во арапскиот јазик имаат различни стилистички нијанси.
- Главните и основните видови речениците во арапски јазик се *глаголската реченица* и *именската реченица*. Потоа, сите други врсти реченици се формираат од овие двете.
- Разликувајќи од синтаксичкиот систем на албански јазик, арапскиот јазик, именската реченица ја образува без ниеден глагол,³⁴ бидејќи помошните глаголи *сум* и *имам* не се признаени, но се подразбираат од контекстот, на пример во реченицата *Studenti është i zellshëm* (*Студентот е ревносен*) الطَّالِبُ مُجَدُّ во арапската верзија помошниот глагол *është* (*u*) не е присутен воопшто.
- Во албанскиот јазик често се користат глаголски синтагми, а во арапскиот јазик таквите не постојат, бидејќи таму каде што има глагол има и реченица со два главни делови. Ова значи дека самиот глагол ги има потребните делови на реченицата, на пример: синтагмата *lexo librin!* (*читај ја книгата!*) اِقْرَأْ كِتَابَكَ, во арапски јазик ги исполнува сите услови на една потполна глаголска реченица. Во претходната синтагма/реченица подметот *ti* (*ti*) се подразбира, освен главните реченични членови, подметот и прирокот, оваа реченица има и секундарни реченични членови, односно има директен предмет *librin* (*книгата*) كِتَابَكَ;

³³ Husni al-Muhtaseb dhe Chris Mellish, *Some Differences Between Arabic and English: A Step Towards an Arabic Upper Model*, ICS Department, King Fahd University of Petroleum and Minerals: 1997, стр. 6

³⁴ Husni al-Muhtaseb dhe Chris Mellish, *vep. e cit.* стр. 7-8

2.4. Лексичко-семантични разлики

- Една значајна разлика помеѓу арапскиот и албанскиот јазик е во областа на семантика. Лексемите во арапскиот јазик најчесто излегуваат како полисемантични (многузначајни). Подетално ќе ги обработиме во следниот параграф и ќе истакнеме неколку курански полисемантички лексеми;
- Исто така, една друга семантична карактеристика на арапскиот јазик е тоа дека зборовите се формираат од три корени букви, од кои потоа, според граматичките правила, може да се формираат стотини други зборови, но секогаш со едно универзално значење. На пример, од коренот علم (алм) се формираат овие зборови: عَالِمٌ *алимун* (*dijetar* – *научник*), عَلَمٌ *алемун* (*botë* – *свет*), عِلْمٌ *илмун* (*dituri* – *наука*) итн. Ова не се само кога буквите го држат распоредот, но и како тие ги менуваат местата. Ова е карактеристика само на арапскиот јазик, а не и албанскиот или другите јазици;
- Арапските зборови, не само кога коренот им е заеднички туку и кога почнуваат со исти фонеме, или првата и втората фонема им се исти тие имаат една заедничка семантична линија. На пример, сите зборови кои почнуваат со фонемата Ф (ف) и Л (ل), на некој начин подразбираат напукнување и пукнатина: فَلَاحٌ *феллахун* – *спасување* (за да се спаси треба да помине многу предизвици), فَلَاقٌ *фелекун* – *зора*, فَلَاحٌ *фел-лахун* – *земјоделец* итн.

2.5. Стилистички разлики

- Елипса, отстранување на еден дел од реченицата со одредена намера, е еден популарен феномен во арапскиот јазик. На пример, во арапскиот јазик предметот, прирокот, синтагмата, објектот итн., често се доаѓаат замислени. Ова е позната и во албанскиот јазик, но не е развиено како во арапскиот јазик;
- Исто така, во арапскиот јазик можноста за уредување на зборовите во реченицата е многу послободна отколку што е во албански јазик, дури ни еден јазик во светот не го има тој еластичност. Врз ова се формира една реченица со разни стилистички нијанси;

Само за илустрација, ќе дадеме една реченица со сите можни верзии, кои на арапски јазик се потполно функционални. Следнава реченица на македонски јазик ја има оваа значење „Мухамед му даде една книга на Халид“:

I dha Muhamedi Halidit një libër	A'ta Muhammedun Haliden kitaben	أَعْطَى مُحَمَّدٌ خَالِدًا كِتَابًا
I dha Halidit Muhamedi një libër	A'ta Haliden Muhammedun kitaben	أَعْطَى خَالِدًا مُحَمَّدٌ كِتَابًا
I dha një libër Muhamedi Halidit	A'ta kitaben Muhammedun Haliden	أَعْطَى كِتَابًا مُحَمَّدٌ خَالِدًا
I dha një libër Halidit Muhamedi	A'ta kitaben Haliden Muhammedun	أَعْطَى كِتَابًا خَالِدًا مُحَمَّدٌ
I dha Muhamedi një libër Halidit	A'ta Muhammedun kitaben Haliden	أَعْطَى مُحَمَّدٌ كِتَابًا خَالِدًا
I dha Halidit një libër Muhamedi	A'ta Muhammedun Haliden kitaben	أَعْطَى خَالِدًا كِتَابًا مُحَمَّدٌ
Muhamedi i dha Halidit një libër	Muhammedun A'ta Haliden kitaben	مُحَمَّدٌ أَعْطَى خَالِدًا كِتَابًا
Muhamedi i dha një libër Halidit	Muhammedun A'ta kitaben Haliden	مُحَمَّدٌ أَعْطَى كِتَابًا خَالِدًا
Muhamedi Halidit i dha një libër	Muhammedun Haliden A'ta kitaben	مُحَمَّدٌ خَالِدًا أَعْطَى كِتَابًا
Muhamedi Halidit një libër i dha	Muhammedun Haliden kitaben A'ta	مُحَمَّدٌ خَالِدًا كِتَابًا أَعْطَى
Muhamedi një libër i dha Halidit	Muhammedun kitaben A'ta Haliden	مُحَمَّدٌ كِتَابًا أَعْطَى خَالِدًا
Muhamedi një libër Halidit i dha	Muhammedun kitaben Haliden A'ta	مُحَمَّدٌ كِتَابًا خَالِدًا أَعْطَى
Halidit Muhamedi i dha një libër	Haliden Muhammedun A'ta kitaben	خَالِدًا مُحَمَّدٌ أَعْطَى كِتَابًا
Halidit Muhamedi një libër i dha	Haliden Muhammedun kitaben A'ta	خَالِدًا مُحَمَّدٌ كِتَابًا أَعْطَى
Halidit një libër i dha Muhamedi	Haliden kitaben A'ta Muhammedun	خَالِدًا كِتَابًا أَعْطَى مُحَمَّدٌ
Halidit një libër Muhamedi i dha	Haliden kitaben Muhammedun A'ta	خَالِدًا كِتَابًا مُحَمَّدٌ أَعْطَى
Halidit i dha Muhamedi një libër	Haliden A'ta Muhammedun kitaben	خَالِدًا أَعْطَى مُحَمَّدٌ كِتَابًا
Halidit i dha një libër Muhamedi	Haliden A'ta kitaben Muhammedun	خَالِدًا أَعْطَى كِتَابًا مُحَمَّدٌ
Një libër i dha Muhamedi Halidit	kitaben A'ta Muhammedun Haliden	كِتَابًا أَعْطَى مُحَمَّدٌ خَالِدًا
Një libër i dha Halidit Muhamedi	kitaben A'ta Haliden Muhammedun	كِتَابًا أَعْطَى خَالِدًا مُحَمَّدٌ
Një libër Muhamedi i dha Halidit	kitaben Muhammedun A'ta Haliden	كِتَابًا مُحَمَّدٌ أَعْطَى خَالِدًا
Një libër Muhamedi Halidit i dha	kitaben Muhammedun Haliden A'ta	كِتَابًا مُحَمَّدٌ خَالِدًا أَعْطَى
Një libër Halidit i dha Muhamedi	kitaben Haliden A'ta Muhammedun	كِتَابًا خَالِدًا أَعْطَى مُحَمَّدٌ
Një libër Halidit Muhamedi i dha	kitaben Haliden Muhammedun A'ta	كِتَابًا خَالِدًا مُحَمَّدٌ أَعْطَى

Сите горенаведените реченици, кои се дваесет и шест, се употребливи и функционални во арапскиот јазик. Ниедна не е повредна од другата, но зависи од честотата и начинот за што се употребува. Секоја реченица се кажува во една посебна прилика, иако во прв поглед се синоними, во нивната подлабока семантика тие имаат различни значења. Всушност, секоја се употребува за една посебна стилистичка причина, која спонтано формира една нова стилистичка вредност. Ако се употребуваат со одредени цели, во синтаксата на арапскиот јазик сите се функционални и ниедна не се смета како слаба реченичка формулација. А, во албанскиот јазик е поразлично, голем број од наведените реченици се третираат како слаби реченички формулации.

Редот на зборовите во реченица, во арапски јазик не претставува ниеден проблем, иако есенцијалното поредување е глагол + предмет + објект, додека албанскиот јазик ги познава овие вида реченици: а) фиксиран нормативен редослед на зборовите; б) слободен редослед на зборовите со вистинска граматичка вредност; и г) слободен редослед на зборовите со стилистичка вредност.³⁵ Овие три вида на редослед на зборовите, особено последниот дава можност, дека ако последниве горенаведените реченици имаат стилистички карактер со посебна семантика, тогаш нема никаков проблем и тие да бидат функционални. Бавниот развој на стилистиката кај Албанците е причина да не се толку функционални и употребливи претходните реченици.

Куранот е преполн со вакви различни реченици. Ако некој погрешно ќе употреби еден вид на место другиот, во Куранот ваквите реченици никогаш не е можно да бидат со истата семантична вредност, туку секогаш имаат една специфика и едно посебно значење. За жал, во текот на нивното преведување на албански јазик, преведувачите често ги превеле на полесниот начин, без да му обрнат внимание на синтактичкото уредување на оригиналот, токму така се изгубени многу важни значења.

³⁵ Mahir Domi (Kryeredaktor), *Gramatika e gjuhës shqipe -II-*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë: Tiranë, 2002, стр. 112

Овие се само низа општи и површински разлики, толку колку што ни се потребни во овој труд, а за едно посериозно и поопширно студирање на контрастивната анализа помеѓу двата јазика, би требало да се направат уште повеќе истражувања.

ТРЕТО ПОГЛАВЈЕ:
ИСТОРИЈА НА ПРЕВЕДУВАЊЕТО
НА КУРАНОТ

3.1. ИДЕЈАТА ЗА ПРЕВЕДУВАЊЕТО НА КУРАНОТ

Преводот на албански јазик е стар колку и самиот јазик, бидејќи од првите документи на албанскиот јазик, имаме преведени текстови или текстови кои му служат на преводот. На пример, „Молитвата за крштевање“ („Formula e ragëzimit“) е превод на молитвата за крштевање која ја употребува целиот свет. Исто така, речникот на Арнолд фон Харф и многу други претходно изработени речници, се еден јасен индикатор за преводот на албански јазик, бидејќи главната улога на речниците е преведување од еден во друг јазик.

Помеѓу другите дела, едно многу значајно место заведе и Куранот, светата книга на муслиманите, затоа тие го научиле неговото читање, првично без да го разбираат, а потоа се заинтересирале и за неговото значење и за неговата порака.

3.1.1. Првите напори во преведувањето на Куранот

Пред да го третираме историскиот процес на преведувањето на Куранот на албански јазик, првично ќе научиме за фактот кога за првпат се појави идејата за преведувањето на Куранот. Сигурно, овој е еден феномен кој започнал уште од времето кога Куранот бил објавен. Преведувањето на Куранот се развивал паралелно со ширењето на исламот преку разни места и народи кон светот. Иако писменото преведување на Куранот се случило предочна, усното преведување секако дека е направено порано.

Сега ќе ги потенцираме првите случаи и дела од преводот на Куранот:

- Првиот превод (некомплетен) на Куранот е направен во дворецот на Неџаши, крал на Етиопија, во 615 година (грегоријански), кога муслиманите се преселиле за првпат во Етиопија. Муслиманите кога влегле во царскиот двор, Неџаши побарал да се прочита некој дел од Куранот кој зборува за пророкот Иса. Џафер, син на Ебу Талиб, му прочитал неколку реченици (ајети) од деветнаесеттото поглавје на Куранот.³⁶ Тоа што му се прочита на Неџаши, сигурно му го превеле на неговиот јазик, затоа што тој не разбирал арапски;

³⁶ SafijuRrahman Mubarekfuri, *Nektari i vulosur i xhenetit*, Приштина: 2004, стр. 123;

- По Худејбискиот завет, значи по 627 година, пророкот Мухамед ги испратил неговите емисари кај царевите на суперсилите во тогашно време во трите континента. Му пишувал на Хераклит, царот на Византија во Европа; на Кисра, царот на Медаин во Азија; на Мукавкис во Александрија и на Недаши во Етиопија, во Африка. Заедно со емисарите имало и службени преведувачи кои ги преведувале писмата на јазиците кои ги зборувале царевите, се разбира, најголемиот број на писмата имале зборови од Куранот.³⁷
- Научникот Серхаси во неговата книга „ел-Мебсут“ кажува дека Персијците му пишувале на Селман ел-Фариси, кој бил еден од најблиските другари на пророкот Мухамед и му побарале да им го преведе првото поглавје на Куранот (ел-Фатиха) на персиски јазик. Тие продолжиле да го читаат тоа во нивните молитви додека го научиле арапскиот јазик³⁸

Овие се првите чекори на преведувањето на Куранот. Иако се знае точно што е преведено, ние немаме конкретен текст за да можеме да направиме компарација помеѓу нив и оригиналниот текст или да направиме некоја лингвистичка анализа за да знаеме какви видови преводи се направени.

Кога почна да се шири исламската вера во средините каде живееле неарапи, од тогаш датира и преведувањето на Куранот на други јазици. Луѓето кои ја примиле новата вера, кои не биле Арапи, првин сакале да ја разберат светата книга, првиот извор на исламското учење. Кратко речено, историјата на преводот на Куранот во другите јазици почнува со самата желба на човекот да ја разбере светата порака. Нелогично е некој да ја промени идеологијата или верата, а да не сака да ја разбере суштината на таа вера или идеологија.

Кога станува збор за првите комплетни преводи на Куранот во светските јазици, има многу мислења: еден италијански научник кажува дека првиот превод на Куранот е на берберски јазик во 744 година, но за жал оваа верзија не стигнала до ден-денес. Професор Мухамед Хамидулах кажува дека првиот комплетен превод на Куранот е на индиски јазик, во 883 година, потоа во 956

³⁷ Shakir Alim Sheuk, “Përkhimi i kuptimeve Kuranore dhe roli i orientalistëve në të”, во: Studime në Universitetin Botëror Islamik, Chittagong, волум IV: 2007, стр. 63;

³⁸ Muhammed Hamidullah, *Konferencë ndërkombëtare rreth përkhimin e kuptimeve kuranore*, стр. 52;

година е преведен на персиски јазик, потоа на турски јазик итн.³⁹ Без да навлеземе по длабоко, овие се неколку од првите комплетни преводи на Куранот во светските јазици, за кои може да се каже и многу нешта.

3.1.2. Отпорност на преводот на Куранот во албанскиот јазик

Се знае дека некои народи во Балканот го примиле исламот уште од петнаестиот век, дури и порано, помеѓу нив и Албанците, се поставува прашањето: зошто Албанците муслимани чекаа повеќе од пет века за да добијат превод на Куранот на свој јазик?

Базирајќи се на посистематскиот дискурс на Куранот и на неможноста на преведувањето на неговите значења на ниеден јазик, во минатото предизвика жестока дискусија околу тоа: дали се дозволува преведувањето на Куранот или не? Дури еден огромен број исламски научници и арапски лингвисти го сметаа тоа за забрането. Одрозот на оваа дискусија е присутен и ден-денес, бидејќи самиот факт дека Куранот е преведен на многу светски јазици, дури и во повеќе од една верзија, покажува дека во секоја преведена верзија недостасува нешто. Ова не значи дека преведувачот не бил способен, туку семантиката на светиот збор и еластичноста на куранскиот текст е многу голема. Значи, на некој начин, секој преведувач расплетува по едно значење.

За да го знаеме одговорот на прашањето што го поставивме на почеток, треба да знаеме дека:

- (не)преведувањето на Куранот се дискутирало и помеѓу научниците во исламскиот свет, значи оваа проблематика не се поврзува само со Албанците. Ова го третираат и го раскажуваат различните мислења на исламските научници и на арапските лингвисти, од кои повеќето мислеле дека Куранот не може да се преведи. Овие ставови постојат до 1936 година, кога Советот на научниците во Универзитетот „Азхар“, излегол со следнава фетва (одлуката): *„Оваа одлука ја покажува можноста за превод на Куранот со значење, значи со интерпретирање и исто така*

³⁹ Xhelaludin bin Tahir el-Alush, *Ahkam Terxhümetil Kuran (Dispozitat e përkhimit të Kuranit)*, Bejrut: Ibn Hazm, 2008, стр. 10

покажува дека не се дозволува и не е можно да се прави буквален превод на Куранот како што е во арапскиот јазик.“⁴⁰

Ова мислење, освен тоа што го дозволува преведувањето на Куранот, ни нуди и најдобар начин на превод на светата книга, значи слободен превод, а не буквален превод. Потоа, оваа одлука влијаело и на преведените верзии на албански јазик.

- По одлуката за можноста на преведувањето на Куранот во 1936 година, Албанците почна да прават некои нецелосни преводи на Куранот, значи се направија првите чекори во оваа област. Меѓутоа, ако го анализираме интервалот од 1936 година, откако е дозволено преведувањето на Куранот, до 1985 година, кога за првпат е преведен Куранот на албански јазик, гледаме дека останува пола век без целосен превод на Куранот на албански јазик, иако помеѓу Албанците имало луѓе кои би можеле да го направат тоа многу лесно.

Ако се обидеме да ја дознаеме причината поради која се случи ова, ќе видиме дека една од најголемите причини за ова стагнирање е монистичкиот систем. Во Албанија, од како ги убил и ги уапсил сите интелектуалци муслимани, во 1967⁴¹ година конечно ја забранил верата со закон. А во другите места каде живееја Албанците, иако не било како во Албанија, сепак верските дејности биле многу цензурирани и ограничени. Тоа значи дека на Албанците муслимани надвор од границите на Албанија им биле забранети два елемента: објавувањето на книги кои беа на албански јазик и откривањето на верското чувство.

⁴⁰ Ekmeleddin Ihsanoglu, op. cit. стр. 245

⁴¹ Види: Ali M. Basha, *Rrugëtimi i fesë islame në Shqipëri (1912-1967)*, Тирана, 2011

2. ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Откако дадовме поопшта и појасна слика за неколку проблематики кои се поврзуваат со преведувањето на Куранот, сега ќе дадеме преглед на историјата на преведувањето на Куранот на албански јазик

Исто така, треба да се каже, дека сите преводи не се направени од арапски јазик, туку и од англиски. Што се однесува до преводите пред комунизмот, освен оригиналната верзија на арапски јазик, можно е да било користено и преводот на персиски и османлиски јазик. Дури, и за комплетните преводи се вика дека се под влијание на српско-хрватски јазик, меѓутоа оваа може да се каже само после една јазична и компаративна анализа помеѓу тие преводи.

2.1. Првиот превод на Куранот на албански јазик

Имајќи предвид дека исламската вера кај Албанците е присутна многу порано од преведените верзии на Куранот, без разлика дали се целосни или нецелосни верзии, покажува дека усниот превод на Куранот почнува од првите години кога Албанците стапиле во контакт со исламската вера. Меѓутоа, овој е еден ненапишан доказ, а ние сме заинтересирани за ракописи, книги и научни објекти, затоа што за еден сериозен јазичен труд ни се потребно конкретни елементи.

Треба да се спомене дека првиот преведувач на Куранот на албански јазик не е Иљо Митко Кафези, ниту Хафиз Али Корча, ниту Хафиз Ибрахим Далиу, туку интелектуалецот и познатиот албански поет Наим беј Фрашери, под наслов „*Thelbi i Kuranit*“ („Суштината на Куранот“) во неговото дело „*Mësimet*“ („Поуки“), издадено во 1894 година во Букурешт.⁴² Во издадените дела на Наим Фрашери, постои еден чуден парадокс, но не и неразбирлив: во комплетот на Наим Фрашери објавен од „Рилинджа“ („*Rilindja*“), каде е објавено и делото „*Mësimet*“ не е објавен најзначајниот дел „*Thelbi i Kuranit*“, кој постои во првото и претходното издание. Делот „*Thelbi i Kuranit*“ кој е отстранет од другите делумни, за која мислам дека е направено намерно од редакторот на овој

⁴² Nexhat Ibrahim, *Vepra 2*, Скопје: Logos-A, 2009, стр. 57

комплет, не е нешто друго освен една редактирана верзија на преводот на Куранот од Наим Фрашери.⁴³

Од ова може да се види кој бил првиот документиран превод на Куранот на албански јазик, а сега ќе дадеме поделба на преведените верзии.

3.2.2. Делумни преводи

По преводот на Наим Фрашери, друга преведена верзија на Куранот на албански јазик е преводот на Иљо Митко Ќафзеџи, кој го објави во 1921 година. Ќафзеџи го преведел Куранот од преводот на англиски јазик на Џорџ Сален (George Salen). Во внатрешниот дел на кориците пишува „за моите сонародници во Соединетите Американски Држави“⁴⁴ Исто така, треба да потенцираме дека преводот на Куранот од еден христијанин е многу значајно за албанското општество кое е познато низ целиот свет за соживотот помеѓу верите, станува пример и за другите народи.

Сега ќе ги наброиме преведувачите кои направиле делумен превод, а заедно со името ќе го донесеме и преводот на првото поглавје на Куранот од секој преведувач, од кои ќе можеме да направиме некаква компарација:

- Наим Фрашери (1846-1900) е албански поет од албанската ренесанса со кој почнува книжевноста на албанската ренесанса. Првите учења ги добил кај селскиот имам на арапски и турски јазик. Го познаваше многу добро и персискиот јазик, на кој напишал неколку поезии. Помеѓу други, нашиот поет преведе и дела од Куранот кои ги именувал „*Thelbi i Kuranit*“, но за жал, како споменавме погоре, во неколку изданија на неговите дела преводите на Куранот не постојат воопшто.

Сура ел-Фатиха: „*M'emërit të Zotit math, q'është ndjesë math e mëshirë shumë / lëvdat' i qoftë Perëndisë, Zotit të math të gjithësisë / q'është ndjenjës, e shpërblenjës / është Zot' i ditës' së besësë / Ty të falemi dhe Ty të lutemi / fal-na udhën e drejtë / udhën q' u dhe të parëvet t'anë, mos na lerë në mundim e n'errësirë.*“⁴⁵ Тука гледаме дека преведувачот направил многу слободен превод, затоа е многу тешко да се премети каде почнува и каде завршува еден ајет.

⁴³ Mahmud Hysa, *Alamiada shqiptare II*, Скопје: Logos-A, 2000, стр. 43

⁴⁴ Feti Mehdiu, *Përkthimet e Kuranit në gjuhën shqipe*, Скопје: Логос-А, 1996, стр. 14

⁴⁵ Naim Frashëri, *Vepra 5 - , mësimet*, Приштина, „Faik Konica“: 2000, стр. 192

- Иљо Митко Кафзеџи е христијанин Албанец, кој преведувањето на Куранот им го посветил на неговите сонародници во Соединетите Американски Држави. Овој превод, Кафзеџи го објавил во 1921 година. Сура ел-Фатиха: *„Lavdi i kjoftë Perëndisë; Zoti i gjith Krijatyravet / Fort mëshirëploti: / Mbreti i ditës së gjyqit / Ty të adhurojmë, edhe prej teje lypim ndihmë / udhëhiqna ndë rrugën e drejtë / ndë rrugën e atyre mbë të cilët ke qenë hirëplot / jo ndë (rrugën) të atyre kundër të cilëve ke marrë mëri, as ndë të atyre që ecëjn jashtë-ushës.”*⁴⁶
- Хафиз Али Корча (1874-1957), првите учења ги имал во родното место, каде заедно со другите знаења станал хафиз, го учел Куранот напамет и тоа од кога имал само 12 години. Исто така, во родното место го завршил и средното образование (Ибадије), а студиите во Истанбул. Во Истанбул не само што студирал, туку и научил разни вредни науки, особено арапскиот, персискиот, францускиот и турскиот јазик која веќе ја знаеше...⁴⁷ Помеѓу делата кои Хафиз Али Корча ги остави по смртта се и некои преведени дела од Куранот кои биле објавени на разни тогашни списанија. Сура ел-Фатиха: *„Lavdi “a çdo lavd” që kra rjedhun e ka me rjedhun prej gjithësisë ashtë vetëm për Allahun, ushqenjës in të botëve, mëshirë madhit, mirëdëshëronjës it të si kujt, mbretit të ditës së pasme a të vetëmit gjykatës të ditës së sumimit e çpërblimit. Vetëm ty të falemi edhe vetëm prej teje kërkujmë ndihmë. Bana hidajet në udhën e drejtë, në udhën e atyre q’u fale të mirat, jo mos na tërheq në udhën e të mallkuarve, t’atyne q’u ka mare meni edhe as udhën e të humbëvet ndë-errësinëmbetëvet.”*⁴⁸
- Хафиз Ибрахим Далиу (1878-1951), патриотот, преведувачот и познатиот албански преведувач е роден во Тирана. Од кога го завршил училиштето „Руждије“ во родното место, за продолжување на студиите, на седумнаесет години отишол во Истанбул, каде се потковал со широка култура. Таму постигнал да го изучи на високо ниво турскиот, арапскиот и персискиот јазик. Исто така, таму се запознал со динамиката на патриотскиот активитет на познатите албански фигури, како браќата

⁴⁶ Feti Mehdiu, op. cit. стр. 26

⁴⁷ Hafiz Ali Korça, *Vepra 8 – Komentimi I disa ajeteve dhe sureve të Kuranit*, Shkup: Logos-A, 2006, стр. 14

⁴⁸ Hafiz Ali Korça, op. cit. стр.13-15

Фрашери, Хасан Тахсини, Исмаил Кемали, Јани Врето, К. Кристофорици, Пашко Васа, Сотир Печи итн., еден дел од кои лично и ги запознал.⁴⁹

За разлика од другите преведувачи, Хафиз Ибрахим Далиу професионално се занимавал со куранските студии, со коментарот на Куранот. Освен преведените дела на Куранот, тој оставил и еден прекрасен коментар на низа дела од Светата книга – Куранот под наслов: „Ајка е kuptimeve të Kurani Qerimit“ („Суштината на значењата на Куранот“), дело кое е напишано со висок квалитет и професионализам.

Сура ел-Фатиха: „Çdo laudërim është vetëm për Allahun, Zotin e të gjitha botëve, Mëshirues i madh e shumë përdëllimtar. Zoti i ditës së gjykimit. Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm prej Teje ndihmë kërkojmë. Drejtona në udhë të drejtë. Në udhën e atyre që u ke bërë mirësi, jo në udhën e të dënuarve dhe jo në udhën e atyre që janë të humbur.“⁵⁰

- Хаки Шарофи (1894-1993) има завршено педагошка школа. Исто така, се образувал во „Normalen e Elbasanit“ и во педагошката школа „Дарул-Муалимин“ во Дебар.⁵¹

Сура ел-Фатиха: „Laudërimi asht vetëm për All-llahun, Zotin e gjithësisë. Shum i dhembësues i madh. I Zoti i Ditës së Feës. Vetëm Ty – o Perëndi – të falemi e vetëm Ty të lutemi me na ndihmue. Na ço në rrugë të drejtë. Në rrugën e atyre, të cilëve u ke falë të mira; edhe jo në rrugën e atyre që u muerën me të keq dhe mbetën në errësinë.“⁵²

3.2.3. Целосни преводи

Освен делумните преводи, денеска имаме и многу целосни преводи на Куранот на албански јазик. Со овој број на целосни преводи на Куранот, албанскиот јазик се рангира помеѓу најголемите јазици кои имаат многу преведени верзии на Куранот.

⁴⁹ Lira Musollari, “Hafiz Ibrahim Dalliu, patriot dhe atdhetar”, në: “Drita islame”, Tiranë, 12/2012, стр. 34

⁵⁰ Hafiz Ibrahim Dalliu, *Ajka e kuptimeve të Kurani Kerijmit*, Тирана: Lilo, 2005, стр. 17

⁵¹ Komuniteti Mysliman i Shqipërisë, *100 personalitete shqiptare të kulturës islame – shekulli XIX-XX*, Тирана, 2012, стр. 54

⁵² Haki Sharofi, *Edukata Fetare e Morale, pjesa II*, Тирана: shtypshkronja “Tirana”, 1943, стр. 63

Првото издание на целосниот превод на Куранот на албански јазик е направено во 1985 година од страна на академикот Фети Мехдиу. Потоа дојдоа другите преводи кои денес се седум или осум комплетни верзии.

Но, дали на вистина Фети Мехдиу е првиот преведувач на комплетната верзија на Куранот на албански јазик? Ако не, тогаш кој е првиот? Од доказите кои ги диспонираме излегува дека Фети Мехдиу не е првиот преведувач на Куранот на албански јазик, туку Мухарем Блакчори, еден албански патриот од Пеја кој живеел во Каваја. Неговиот превод е реализиран во 1968 година во време на комунистичкиот режим, околу 16 години пред преводот на Фети Мехдиу. Овој превод, за многу причини не е објавено и до ден-денес е само во ракопис, кој го чува со фанатизам неговиот внук Џевдет Блакчори.⁵³ Сепак, првиот објавен превод на Куранот на албански јазик останува преводот на Фети Мехдиу.

Исто како нецелосни преводи, и комплетните верзии ќе се презентираат со првото поглавје на Куранот, односно со сурето ел-Фатиха:

- Фети Мехдиу (1944-жив) во 1967 го завршил средното медресе. Студиите ги продолжил и ги завршил со голем успех на Филолошкиот факултет во Белград, односно студии по Ориентална филологија во 1971 година, каде се здобил со титула „професор по ориентална филологија“. Исто така, таму ги продолжил и постдипломските студии на Катедра за лингвистика, и во 1977 го одбрал магистерскиот труд под наслов „Српско-хрватските преводи на Куранот“, а докторската, под наслов „Преводите на арапската книжевност на албански јазик, 1922-1982“, ја одбрал во 1990 година на Филолошкиот факултет во Приштина. Во академската година 1975-1976 специјализирал арапски јазик во Универзитет на Каиро во Египет.⁵⁴

Сура ел-Фатиха: „*Lavdërimi është për All-llahun, Zot i botërave / të Gjithëmëshirshmin, Mëshirëplotin / Sunduesin e ditës së gjykimit / Vetëm Ty të adhurojmë, dhe vetëm nga Ti ndihmë kërkojmë / drejtona në rrugën e drejtë / Në rrugën e atyre të cilët i bekove, jo të atyre që kanë merituar hidhërimin, e as të atyre që e kanë humbur!*“⁵⁵

⁵³ Ledian Cikalleshi, “Përkthyesi i parë i Kuranit në gjuhën shqipe”, në: “Drita islame”, Тирана, 11/2011, стр. 26

⁵⁴ Liridon Kadriu (intervistoi), “Feti Mehdiu - 25 vjet pas përkthimit të parë të plotë të Kur’anit në gjuhën shqipe (1985-2010)”, në revistën “URA”, nr. 4, Pranverë-Verë, Тирана 2010

⁵⁵ Feti Mehdiu (преведувач), *Kurani*, Приштина: 1985, стр. 29

- Шериф Ахмети (1920-1988), првите четири години од основното училиште ги завршил во селото Банула. Во тогашното време, во училиште се учело и веронаука, т.е. првите верски учења ги добил во ова училиште од Мула Азизи. Потоа продолжи во селскиот мектеб, а потоа и медресето во Феризај, во која ги изучил и морфологијата и синтаксата на арапскиот јазик. На крај, за понатамошно унапредување, се запишал на медресето „Пириназ“ во Приштина, каде по десет години учење го доби и иџазетнамето. Едно време бил и учител по албански јазик.⁵⁶

Сура ел-Фатиха: *„Falënderimi i takon vetëm Allahut, Zotit të botëve! / Bamirësit të përgjithshëm, Mëshirëbërësit! / Sunduesit në ditën e gjykimit (përgjegjësisë-shpërblimit) / vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm te Ti kërkohet ndihmë! / Udhëzoni (përforconi) për në rrugën e drejtë? / Në rrugën e atyre, të cilët i begatove me të mira, / jo në të atyre që kundër veti tërhoqën hidhërimin, e as në të atyre që humbën veten!“*⁵⁷

- Хасан Нахи (1905-1991) првите лекции ги добил во Ѓаково. На почетокот учел во четиригодишниот мектеб, а потоа дванаесет години учл во Големото Медресе на Ѓаково, во кое дипломирал со голем успех и го доби и иџазетмането. Заради тоа што Хасан ефендија во медресе покажал голем успех, особено по арапски јазик, по завршувањето во истото е именуван и за асистент по предметот Синтакса на арапскиот јазик, но тој не застанал тука, туку продолжил и ги завршил студиите на Универзитетот на „Ел-Аз-хар“.⁵⁸

Сура ел-Фатиха: *„Çdo laudërim i përket Allahut, Zotit të botëve / të Gjithëmëshirshmit, Mëshirëplotit / Sunduesit të Ditës së Gjykimit / Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetë prej Teje ndihmë kërkohet / Udhëzoni në rrugën e drejtë / Në rrugën e atyre që u ke dhuruar mirësi e jo në të atyre që kanë shkaktuar zemërimin Tënd, e as në të atyre që janë humbur“*⁵⁹

- Мухамед Закирија Кхан е истражувач на сектата (верата) Ахмедиј, секта која од сите муслимани не се смета како дел од исламската вера. Тие

⁵⁶ Ramadan Shkodra, “10-vjet pa eruditin H. Sherif Ahmeti”, në: “Dituria Islame”, nr. 213, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Приштина, 2010, стр. 34

⁵⁷ Sherif Ahmeti (Преведувач), *Kur’an-i, përkthim me komentim në gjuhën shqipe*, Саудиска Арабија:1992, стр. 27

⁵⁸ Kryesia e Bashkësisë Islame të Republikës së Kosovës, *Myderriz Hasan ef. Nahi – jeta dhe vepra (1905-1991)*, Dituria Islame, Приштина, 2011

⁵⁹ Hasan Nahi (Преведувач), *Kur’ani i madhërishtëm, kuptimet e tij në gjuhën shqipe*, Lies Stiftung, 2014, стр. 8

допреле до еден од главните столбови на верата, но не го признаваат Мухамед како последен пророк, туку претендираат дека и нивните имами се пратеници и куранските дела што ја негираат нивната идеја ги тргнале од Куранот.⁶⁰ Тие кои ги имаат овие две својства, според сите секти и правни исламски школи, се надвор од рамките на исламската вера.

Сура ел-Фатиха: „ *Në emër të Allahut Rahman dhe Rahim / Të gjitha laudërimet i takonjë vetëm All ahut, që është Zot (Rabb) I botërave / Ai është Rahman dhe Rahim! / Është Zoti i Ditës së Gjykimit. / O Allah! Vetëm Ty të adhurojmë ne dhe vetëm prej Teje po kërkojmë ndihmë! / Udhëhiqna në rrugën e drejtë / Në rrugën e atyre të cilët i bekove Ti e jo në rrugën e atyre, të cilët u bënë pre e zemërimit (Tënd) e as të cilët u devijuan nga rruga e drejtë!*“⁶¹

- Група преведувачи при Дарусселама, Саудиска Арабија. За жал, немаме подетални информации за имињата на преведувачите. Единствениот доказ кој го знаеме од нив е само преводот на Куранот:

Сура ел-Фатиха: „*Gjithë laudërimet dhe falënderimet janë për Allahun, Zotin e Aleminit / I Gjithëmëshirshëm, Mëshirëploti / I vetmi Zotërues i Ditës së Shpërblimit / vetëm Ty të adhurojmë dhe Vetëm Ty të mbështetemi e të kërkojmë ndihmë / drejtona në Rrugën e Drejtë / në rrugën e atyre të cilëve Ti u ke dhuruar Mirësinë Tënde, jo (në rrugën) e atyre që merituan Zemërimin Tënd mbi vete dhe as në të atyre të cilët u humbën*“⁶²

- Албан Фејза е преведувач од англиски јазик. Овој превод е овластено од Рашад Кхалифа. Исто така, и Рашад Кхалифа е реформатор и самопрогласен пејгамбер (пророк). Освен друго, 128 и 129 ајет на суре Теубе не ги признава како дел од Куранот. Истите ајети не се присутни и во неговиот превод, работа која е фатална за исламската вера.

Сура ел-Фатиха: „*Lavdi Zotit, Zotëruesit të gjithësisë / Mirëbërësit, të Mëshirshmit / Sunduesit të Ditës së Gjykimit / Vetëm Ty të adhurojmë, vetëm Ty*

⁶⁰ Muhamed esh-Shuvejki, *Beraetu el-mil-leti el-islamijjeti min iftiraati ve edalili el-firkati el-ahmedije el-kadijaniije (çiltërsia e fesë islame kundrejt shpifjeve dhe lajthitjeve të sektit ahmedij-kadijaniij)*, Bejtu el-Mekdis (Ерусалим), 2010, стр. 9

⁶¹ Muhamed Zakaria Khan (përkthyes), *Kurani Kerim arabisht-shqip*, Qendra e Xhematit Ahmedia – Dar al-Falah, Второ издание: 2003, стр. 1-4

⁶² Група преведувачи, *Shpjegimi I kuptimeve të Kuranit të Lartë në gjuhën shqipe*, Muhamed Takiud-din el-Hilal dhe Muhamed Muhsin Khan, Riad: Darusselam, 2000, стр. 11-12

të kërkojmë ndihmë / Udhëzона në rrugën e drejtë / në rrugën e atyre që i bekojnë, e jo të atyre që merituan zemërim, e as të humburve.“⁶³

- Хафиз Мухамед Панџа и Џемалидин Чаушевиќ, преведувачи на српско-хрватски јазик), под наслов „Kurani i madhërishëm – tentim për ta kuptuar“, а Авди Бериша е преведувач на албански јазик. Авди Бериша е од Косово тој е сè уште жив, но нема завршено ниедно верско училиште.

Сура ел-Фатиха: „*Falënderimi Zotit, Zotëruesit të botërave / Mirëbërësit të Gjithmbarshëm, të Mëshirshmit / Sunduesit të Ditës së Gjykimit / Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm nga Ti ndihmë kërkojmë / udhëzона në rrugën e drejtë / në rrugën e atyre të cilët i begatove me mirëdhëniet e Tuambi të cilët nuk është shkarkuar hidhërimi Yt dhe të cilët nuk kanë humbur.*“⁶⁴

- Салих Ферхат Хоџа (1917-1995). Почетоците на неговото образование се во Дебар, во интернатот на Кастриотите кој беше едно од најдобрите училишта во околина, заедно со „Нормалја е Елбасанит“. Во текот на 1932-1939 години продолжил со средното и професионалното образование во Општото Медресе во Тирана. Како што кажува имам Вехби Исмаили, Салих бил прогласен за најдобар студент на генерацијата.⁶⁵ На почетокот, неговата кариера ја започнал во Поградец како имам и како учител на веронауката. Потоа бил избран за муфтија на Лушња, а во 1956 станал дебарски муфтија (Пешкопеја). Од 1967 година, кога верата била забранета со закон, потполно 25 години бил затворен во својата куќа, но никако не ја потпишал декларацијата за забранување на верата и не му се потчинил на комунистичкиот систем. Во текот на времето кога бил затворено во куќа, работел за да остави зад него еден превод на Куранот на албански јазик. Овој е последниот комплетен превод на Куранот на албански јазик.

Сура ел-Фатиха: „*Lavdi Allahu, Zotit të botëve / Vamirësit, Mëshirëplotit / Sunduesit të Ditës së Gykimit / Ty të adhurojmë, Ty të kërkojmë ndihmë /*

⁶³ Alban Fejza (преведувач), *Kurani – Përkthim i autorizuar në gjuhën shqipe*, второ издание, 2010, стр. 1

⁶⁴ Hafiz Muhamed Panxha dhe Xhemaludin Çausheviq (преведувачи на српско-хрватски јазик), *Kurani i madhërishëm – tentim për ta kuptuar*, Avdi Berisha – преведувач на албански, Приштина: 2007, стр. 2

⁶⁵ Kudret Salih Hoxha, “Myfti Salih Ferhat Hoxha (1917-1995) - Në 20 vjetorin e vdekjes”, publikuar në faqen <http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=3053>

drejtona në Rrugën e Drejtë / në rrugën e atyre që ke bekuar, jo të atyre që urrehen, as t'atyre që janë të gabuar“⁶⁶

- Мухарем Блакчори (1894-1968) научил многу рано да пишува на албански јазик и станал познат за ширењето на албанскиот јазик во куќите на своите сограѓани. Две години ги следел студиите во медресето на Пеја, каде го научи арапскиот, турскиот и персискиот јазик. Потоа, со голема волја постигнал да ги усоврши овие јазици.

Оваа верзија на преводот на Куранот не е објавена, но, имајќи предвид дека е измеѓу првите преводи на албански јазик, мислам дека треба да се брои во низата на целосните преводи на Куранот. До пред неколку години, ракописот бил кај семејството на преведувачот, а сега, иако необјавен, може да се прелистува во Албанскиот институт на исламското мислење и исламската цивилизација во Тирана.

Сура ел-Фатиха: „ *O Zot! Më ruaj prej shejtanit (djallit) të mallkuem që asht i ndeshkuëm! Po filloj me emnin e mëshiruesit Perëndi që mëshiron. I qoft shumë shyqyr e falenderime Zotit të Madhënueshëm i cili ka kriue të gjithë botnat (gjithësine) e jau jep ushqimin të gjitha krijesave kudo që të jenë në dynja edhe ne ahiret, dhe asht meshiruës i madh, dhe pronar i gjithësise edhe gjykates absolut i ditës së kijametit! O i Madhënueshmi Perëndi! Ty po të lutemi e po baj ibadet e adhurim, se veç teje nuk ka tjetër që meriton falje, lutje e adhurim. Pra ty po të lutemi o i Madhënueshmi Perëndi: na drejto e na shpje në rrugën e drejtë, në at rrugë që ja ke mësue të dashtunit tand H. Muhammedit a.s. me të cilën ai ka ftue njerzinë, në rrugën që ka shumë niëmete e mirësi të mëdha. O Zot! Mos na le në rrugën e të humbur të errësinës, por na ndritço e na ço në rrugën e tëdashtunve tu, të njerzvetëmirë.*”⁶⁷

- Емин Имер е роден во скопското село Студеничани, а преводот го направил и го објавил во Истанбул. Базирајќи се на неговото дело, се гледа дека преводот е реализиран со помош од турската верзија и понекогаш и од албанските верзии.

Сура ел-Фатиха: „ *Me emnin e Zotit, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit! 1. Falënderimi dhe laudimi i takon vetëm Zotit të të gjithë botërave! 2. Mëshiruesit dhe bamirësit të përgjithshëm! 3. Sunduesit të ditës së gjykimit. 4. Vetëm Ty të*

⁶⁶ Salih Ferhat Hoxha (преведувач), *Kurani*, përgatit K.S. Hoxha, Тирана: 2013, стр. 6

⁶⁷ Ledian Cikalleshi, *vep. e cit.* стр. 27

adhurojmë dhe vetëm prej Teje kërkujmë ndihmë! 5. Na udhëzo neve në rrugë të drejtë. 6. Në rrugën e atyre që ju ke bekuar bekimin Tënd. 7. E jo në ate rrugë që ti u kërcnove ndaj tyre e as në rrugën e atyre që e humbën veten!“;

- Енес Карик (1958-жив) е преведувач на Куранот на босански јазик и познат истражувач на Куранот на Балкан. Неговата верзија на албански е преведена од Селим Сулејмани.

Сура ел-Фатиха: „1. Me emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëplotit! 2. E falënderojmë Allahun, Zotin e botëve! 3. Mëshirëplotin, Mëshiruesin! 4. Sunduesin e Ditës së Gjykimit! 5. vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm nga Ti ndihmë kërkujmë! 6. Na udhëzo në rrugë të drejtë, 7. në rrugën e atyre të cilët e kanë merituar zemërimin Tënd, as në rrugën e atyre që kanë devijuar!“;

Преводот на сура ел-Фатиха е однесен како модел за да се има појасна слика за преводите на Куранот на албански јазик. Во следните поглавја ќе се анализираат разни ајети од целиот Куран.

3.2.4. Од кои јазици се преводите на Куранот на албански јазик

Понудените информации до сега некако даваат една појасна слика за преводите и преведувачите на Куранот на албански јазик. Во овој дел е направена една поинаква класификација на материјава.

Иако арапскиот јазик е изворниот јазик на Куранот, затоа што на тој јазик му е објавено на Мухамед, не сите албански преведувачи ја знаеле таа (арапскиот) на исто ниво, туку еден дел од нив немале поим за таа.

Освен ова, кај преводите на Куранот на албански јазик е присутен уште еден феномен, еден голем дел од преведувачите се помагале од Српско – хрватскиот јазик или од некој друг јазик, да не зборуваме за целосните преводи кои се направени од втор јазик.

Кај преведувачите од арапски јазик се гледа уште една друга вистина која се признава од самите преведувачите, дека освен оригиналниот текст се консултирале и со разни раскажувачки книги на Куранот од арапскиот јазик.⁶⁸

⁶⁸ Поопширно види: Emin Behrami, *Qasje studimore rreth katër përkthimeve të Kuranit në gjuhën shqipe*, Prishtinë, 1997, стр. 17

Ова подразбира дека и расказите на Куранот во арапски јазик на некој начин се вид на преводите.

Куранот во албански јазик не е преведен само од еден јазик, туку од разни, зависи од способноста на преведувачот:

- Од англиски јазик. Преводот на Иљо Митко Ќафзези, кој се смета измеѓу првите, е преведен од англиски јазик, односно од преводот на Џорџ Сален; Исто така од англиски го превел и Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза, кои се под влијание на сектата Аахмедиј;
- Од српско-хрватски јазик. Освен преводите кои одвреме-навреме се консултирале со овој јазик, преводот на Авди Бериша е директно од босанскиот јазик. Истиот од арапски на босански го превеле Мухамед Панџа и Џемалудин Чаушевиќ; исто така, и преводот на Селим Сулејмани е реализиран од босански, поточно од верзијата на Енес Кариќ;
- Од турски јазик. Ако се разгледа, преводот на Емин Имер е направен, или најмалку се помагал, од турски јазик, затоа го рангираме во преводите од турски јазик;
- Од арапски јазик. Сите останати преводи се реализирале од арапски јазик.

Преводот од превод е една работа која не е преферирана во полето на преведувањето, бидејќи преводот од прв степен е многу деликатен, а во преводот од превод губиме многу од семантиката на оригиналот.

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЈЕ:
ОПШТИ СВОЈСТВА НА КУРАНОТ ВО
АРАПСКИ И ВО ПРЕВЕДЕНИТЕ
ВЕРЗИИ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

4.1. ЈАЗИЧНИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КУРАНОТ НА АРАПСКИ ЈАЗИК

4.1.1. Општи информации околу Куранот

Пред да ги покажуваме неколку лингвистички карактеристики на текстот на Куранот, ќе гледаме како се дефинира Куранот: „Куранот е Божја реч, објавена на Мухамед, напишен во мусхафи (колекции), пренесен до нас преку формата мутеватир⁶⁹, со тој се вршат верските обреди (се клања намазот) и е чудо само со едно суре.“⁷⁰ Ова е најчестата дефиниција на Куранот во арапски јазик.

Куранот кога се преведува ги губи многу од својства кои ги поседува во оригиналната верзија. На пример, во дефиниција се вика дека е *божја реч*, но кога се преведува треба да се вика *превод на божјата реч*, бидејќи преводот често може да има разни грешки, а грешките не му се припишуваат на Бога. Објавен е на арапски јазик, а не на други јазици. *Пренесен е преку формата мутеватир* само на арапски јазик, а не на преведените верзии. Се употребува во намаз само арапската верзија, а не преводите, и на крај, Куранот, само на арапски е чудо дури и со едно суре, а преводите и целосни не се сметаат како чудо. Овие се неколку суштински разлики на Куранот на арапски јазик и на преведените верзии на разни светски јазици.

Куранот како света книга за сите муслимани е објавено на арапски јазик и останува оригинален само на арапски јазик, или како вика саудискиот филолог Ахмед Абдулфетех Али: „Куранот е Куран само кога е на арапски, во неговото оригинално формулирање како му е објавено на пророкот Мухамед.“⁷¹

Според ова, Куранот е објавена божествена книга, неповторлива и објавена на арапски јазик. Исто така, е регистрирана во мусхаф и чувана без

⁶⁹ Мутеватир е кога се пренесува еден курански ајет или збор од Мухамед со повеќе од десет верни пренесувачи, и тоа од моментот кога се слуша, без да се намали бројот. А, Куранот не е пренесен само од десет пренесувачи, туку од Мухамед го слушал целото општество и потоа, во другите генерации бројот само што се зголемил.

⁷⁰ Nuru ed-Din Atër, *Ulum el-Kurani el-Kerim (Studime mbi Kuranin)*, Sabah, Damask, 1993/1414, стр. 10

⁷¹ Ahmed Abdulfetah Ali, “Word repetition in the Qur’an—translating form or meaning?”, në: *“Language and Translation”*, J. King Saud University, Rijad, 2006, vëllimi 19, стр. 19

никаква промена. Куранот е Куран (читањето) и Китаб (графијата).⁷² Заради ова муслиманите имаат развиени дисциплини кои ги проучуваат читањето и пишувањето на Куранот. Проблематиката на регистрирањето на Куранот ја проучува Куранската ортографија (китабех, ресм или несхул-Куран). А, читањето на Куранот ја проучува „науката за читањето“ (Илмул Кираат). Ова наука се занимава со разните начини на читањето на Куранот, каде се диференцираат признатите и непризнатите начини на читањето.⁷³

Куранот е книга која почнала да му се објави на Мухамед во 610 година и ова траело до 633 година, малку пред смртта на Мухамед. Ајетите се објавени според нужноста, а еден дел се објавени без ниедна причина. Првите тринаесет години најчесто му биле објавени ајетите кои зборуваат за идеологија и верување, со кои успеал да ја крши парадигмата која владеела до тогаш, т.е. понуди една нова парадигма. Во десетгодишниот период во Медина, најчесто му биле објавени ајетите кои го организираат фамилијарниот, општествениот, граѓанскиот и државниот живот.

Секој ајет кој бил објаве, бил научен наизуст од страна на другарите на Мухамед и се чувал со фанатизам. Исто така, освен учењето наизуст, Мухамед имал ангажирано посебни пишувачи кои објавените ајети ги напишале со професионализам и со максимално внимание на кожа, на листови од палма, на коски, на разни папируси итн.

Веднаш по смртта на Мухамед, во времето на владеењето на Ебу Бекр, во една од тогашните битки, биле убиени многу хафиза, затоа Ебу Бекр, од стравот да не се изгуби Куранот, и со предлогот на Омер, наредил да се кодифицира во една Книга, и таа колекција ја нарекол *Мусхаф*. Во чело на оваа комисија бил избран Зејд Бин Тхабит, пишувач на Куранот кој бил ангажиран лично од Мухамед. Зејд бин Тхабит, исто така, го прочитал целиот Куран пред Мухамед, неколку дена пред неговата смртта.

Кодифицираниот мусхаф, додека бил жив Ебу Бекр, останал кај него, а по неговата смрт, ѝ бил предаден на сопругата на Мухамед, Хафса. Во времето на Осман, третиот калиф на муслиманите, повторно е преземена иницијатива за кодифицирање на Куранот, и тоа поради две важни причини: а) колекцијата

⁷² Muhamed Zeki Abd el-Berr, *Taknin usul el-fiqh*, Kajro, Mekteb dar et-turath, 1989, стр. 38

⁷³ Fikret Karçiç, *Metodat e hulumtimit në shkencat islame – një hyrje e shkurtër*, Shkup, Lokos-A, 2015, стр. 39

која била собрана во времето на Ебу Бекр била единствена, и не била употреблива за сите, можеби затоа што сите ја знаеле напамет. Исламската вера се ширела секој ден и повеќе, затоа нужноста за да се има една напишана верзија на Куранот била сеприсутна, исто така да не се отвораат дилеми околу Куранот; и б) Мусхафот на Ебу Бекр се карактеризира со вклучување на сите дијалекти и сите видови на читањето, исто како што е објавен, работа која за Арапите била многу лесна, а за другите, за странците многу тешка. Така што, требало да се направи кодифицирање според дијалектот на Курејшитети, да биде уникатна верзија и употреблива од сите. За професионалците и за истражувачите кои сакаат да направат разлики помеѓу читањата и дијалектите, кои не се многу и не се секундарни, тие се присутни во книгите.

По кодифицирањето на Куранот во времето на Осман, кој се заснова на хафизите кои го знаеле напамет и на пишаните дела на кожи, папируси, коски итн., Осман ги викнал сите другари на Мухамед, дел од кои го читале целиот Куран пред него, и едногласно ја одобриле како точна верзија без ниеден да биде против. Потоа, седум примерока се дистрибуирале во сите тогашни исламски центри. Напишаните примерока во времето на Осман се зачувани до ден-денес.⁷⁴

Сега ќе обидеме да дадеме неколку јазични својства на текстот на Куранот во арапски јазик:

4.1.2. Жанрот на текстот на Куранот

Куранот, освен религиозното значење, од денот кога почнал да се објави е и ќе продолжува да биде првиот и најважниот извор на арапскиот јазик и книжевноста.

За да се определи жанрот на текстот на Куранот кој е преведен на албански јазик, првин треба да се знае во кој жанр спаѓа оригиналниот текст на Куранот, односно во арапскиот јазик. По разбирањето на оригиналниот жанр на Куранот во арапскиот јазик, потоа е полесно да се анализира оригиналниот жанр со жанрот на преведените текстови.

⁷⁴ Xhelaludin Es-Sujuti, *El-itkan fi ulumi el-Kuran*, Damask: Mues-sesetu er-risaleh, 2008, стр. 129-139 (е perifrizar)

Оваа област е обработено многу од арапските лингвисти, книжевници и критичари. За класификација на куранскиот текст постојат многу мислења, меѓутоа, тука ќе го пренесеме само најпознатото мислење. Таха Хусејн, египетскиот истражувач и книжевник, за жанрот на Куранот (на арапски јазик) тој вели: „Вие знаете дека Куранот не е ниту проза, ниту поезија, но тој е Куран, туку не може да се категоризира друго освен Куран. Дека не е поезија, ова е јасно, бидејќи не ги држи параметрите на поезија. Освен ова, Куранот не е ниту проза, бидејќи тој го има неговиот совршен систем кој не се сретнува кај ниту еден друг текст. Тој не е ниту проза ниту поезија, но е **„Книга чии ајети се редат по ред, а потоа се појасно објаснети од Мудриот и Известениот!“** (Худ, 1).⁷⁵ Не може да се смета проза, бидејќи крајот на ајетите имаат едно чудно ритмично поврзување. На друга страна, самите тогашни поети, кои се сметат за најдобри арапски поети воопшто, иако го обвиниле Мухамед како поет, кога ги слушале куранските ајети, ја признале вистината дека тоа нема никаква врска со жанрот на поезија, туку едно вакво мислење се негира од самиот Куран, каде Возвишениот Алах вика: **„И Ние не му научивме поезија (за Мухамед) ниту, пак, тоа му треба. Ова (пренесена книга), секако, е совет и јасен Куран,**“⁷⁶ Примарното значење на овој ајет е да покажува дека целта на Куранот не е само поетска уметност, туку нешто повеќе од тоа, пораката која треба да се шири низ целиот свет. Меѓутоа, директното негирање од самиот Куран дека не е поезија и неусогласеноста на поезијата со Куранот во многу точки кои го одредуваат жанрот на еден текст, покажува дека Куранот не поезија.

Куранот бил објавен со многу посебен и непознат стил. Освен ова, и по објавувањето оваа книга останува неповторлива и непредизвикана во јазичниот и книжениот стил. Многу поети во текот на историјата се обиделе, но и од времето на Мухамед, да го предизвикуваат говорот на Куран, но тоа никогаш не го постигнале.

Преводите на Куранот на албански јазик го немаат истиот жанр, не претставуваат еден одреден жанр како што е во оригиналната верзија. Преводите најчесто излегуваат со прозаична форма, а кај некои се гледа и

⁷⁵ Таха Хусејн, *Min hadith esh-shi'ri ve en-nethri (fjalë për poezinë dhe prozën)*, Darul Mearif: Египет, 1989, стр. 25

⁷⁶ Куран, сура Јасин, 69 ајет.

напорот за да им се дава на ајетите поетичка рима. Меѓутоа, имајќи ги предвид советите и говорот на преводите, иако некогаш излегуваат со рима, тие не спаѓаат во жанрот на поезија.

Оваа што ја обработивме, покажува дека Куранот не е само јазичен предизвик, туку и книжевен предизвик, бидејќи многу тешко е да се преведи книжевниот жанр на еден друг јазик. Доколку сами Арапите не можеле и не можат да напишат едно дело со истите јазични и книжевни параметри, иако можат да ги употребуваат истите техники и јазични правила, тогаш за да се преведе стилот и жанрот во еден друг јазик е невозможно.

4.1.3. Куранот, првиот извор на арапскиот јазик

Арапскиот јазик, до објавувањето на Куранот бил еден од другите семитски јазици, но со објавувањето на Куранот тој добил друг третман и бил прв меѓу сите семитските јазици. Во времето кога почна да се објави Куранот, Арапите ја имале развиено поезија. Имало толку елоквентни поети, кои не сакале да слушаат за поезија кога било во прашање Куранот. Имало толку моќни поети кои наеднаш можеле да напишат поезија, така што денеска тие се сметат како дел од најдобрите поезии, но возвишеноста на Куранот ги предизвика сите.

Со предисламската поезија се определени неколку ненапишани правила на арапскиот јазик, а со објавувањето на Куранот, арапскиот јазик се усовршил. Арапскиот народ, по примањето на исламот, во центар на нивното внимание била светата книга, Куранот, затоа јазичните новости кои ги донел Куранот, ги совладале многу добро, и така Куранот успеал да стане првиот извор на арапскиот јазик воопшто.

По сето ова, со потполно право може да се постави прашањево: Зошто Куранот се смета за првиот извор на арапскиот јазик, а предисламската поезија третиот? Како што рековме порано, Куранот не е само продолжување на тоа што било дотогаш, туку донесе многу новости во јазикот. Куранот ги усовршил дотогашните јазични елементи и поставил нови невидени стилови и изрази.⁷⁷ Новите јазични елементи биле попрецизни. Исто така, Куранот, иако во целина

⁷⁷ Abdul Hamid esh Shelkani, *Mesadiru el-luga (burimet e gjuhës)*, второ издание: Либија, Триполи, 1982m-1391h, стр. 29-30

се засновал на дијалектот на Курејшите, тој направил една прекрасна комбинација бидејќи ги вклучил сите арапски дијалекти. Кога се објавувале некои курански ајети, другарите го прашувале Мухамед за нивното значење, за некои зборови, бидејќи биле непознати дотогаш, иако биле малку. Од друга страна, семантичкото поле на познатите зборови се прошири. Исто така, и разните јазични стилеми биле непредизвикана новост за куранскиот говор: фоностилемеите, морфостилемеите, лексикостилемеите, синтаксостилемеите итн. Овие ја претставуваат совршеноста на оваа книга. Овие и неколку други причини придонеле Куранот да се биде поставен како прв извор на арапскиот јазик.

4.1.4. Арапските дијалекти и читањата (кираетите) на Куранот

Една карактеристика на изворниот јазик на Куранот е вклучувањето на сите класични дијалекти на Арапите. Иако општите карактеристики на јазикот на Куранот припаѓаат во дијалектот на Курејшитети, тој не ги отстранел другите дијалекти. Мухамед викал: „*Навистина, Куранот е објавено на седум букви. Потребувајте ја таа што ви е најлесна!*“⁷⁸. За синтагмата *седум букви* во претходниот хадис се дадени многу мислења, но најпознатото е тоа дека се зборува за седум најпознати дијалекти помеѓу Арапите. Значи, седум разни граматички форми со едно граматичко и лексичко значење.⁷⁹ Дијалектичкиот елемент е употребен во неколку начини: некогаш е употребен збор од еден дијалект, без да се дозволи употребата на лексемата од дијалектот на Курејшитите, а многу пати може да се употребуваат две или повеќе лексеми паралелно. Ова подразбира дека можните дијалектни изрази покажуваат едно одредено значење.

Освен дијалектичките разлики, Куранот имаа повеќе од една форма на читањето на ајетите, т.е. има десет автентични начини на читањето на Куранот.

Разните дијалектички изрази и разните начини на читањето на Куранот сочинуваат едно јазично совршеност на светата книга. Дијалектичките разлики

⁷⁸ Shuaib el-Arnauti, *Musned Imam Ahmed bin Hanbel, hadithi 296*, vëll. I, Beirut: Muessestu er-risale, 1995/1416, стр. 391-392

⁷⁹ Teufik er-Rahman, *Athar el-lehexhat el arabije fil kiraat es-seb'i (gjurmet e dialekteve arabe ne shtatë leximet e Kuranit)*, Indonezi-Malang, Universiteti Shtetëror Islamik i Malangut, 2007/2008, стр. 27

излегуваат со разни семантички и стилистички нијанси. Потоа, овие го направат Куранот една еластична книга која не се ограничува од време и место.

На пример, во 85 ајет на сура ел-Бекаре говорот излегува во две форми: во кираетот (читањето) Хафс излегува во второ лице „*Allahu nuk është i pavëmendshëm ndaj veprimeve tuaja.*”, а во кираетот Верш е во трето лице „*Allahu nuk është i pavëmendshëm ndaj veprimeve të tyre*“. Во првиот случај, второ лице му одговора на првиот дел на самиот ајет, а читањето во трето лице се поврзува со следниот ајет, во кој говорот е во трето лице.⁸⁰ Т.е. секоја читање дава едно одредено значење, а преведувањето го стеснува семантичкото поле на ајетот, затоа што дава само едно значење и не остава простор за да се подразбира и второто значење.

Во албанскиот јазик, сите преведени верзии на претходниот ајет се од читањето (кираетот) Хафс, т.е. само во второто лице.

Подолу ќе ги претставуваме двата ајета, а во загради ќе се стави делот од читањето Верш: „85. *Mirëpo ja tek jeni, duke vrarë farefisin tuaj, duke i dëbuar disa syresh nga shtëpitë e veta dhe duke ndihmuar njëri-tjetrin kundër tyre, fajësisht dhe armiqësisht. Dhe, kur ju vijnë të robëruar, ju i shpëtoni nga robëria me të holla, ndërkohë që me marrëveshje e keni të ndaluar t'i dëboni. Mos vallë, një pjesë të Librit-Teuratit e besoni, kurse pjesën tjetër e mohoni?! Cilido prej jush që vepron kështu, do të ndëshkohet me poshtërim në këtë jetë, ndërsa në Ditën e Kiametit do të dërgohet në dënimin më të ashpër. **Allahu nuk është i pavëmendshëm ndaj veprimeve tuaja. (Allahu nuk është i pavëmendshëm ndaj veprave të tyre)**. 86. *Janë ata që jetën e kësaj bote e kanë blerë me jetën e ardhshme. Atyre nuk do t'u lehtësohet dënimi dhe askush nuk do t'u vijë në ndihmë.*“ (Ел-Бекаре, 85-86)*

Оваа дијалектичка разновидност апсолутно не се преведува. Неможноста за нивните преведувања, уште повеќе го стеснува семантичкото поле на Куранот и некако стврднува еластичноста на куранскиот текст.

⁸⁰ Xheradi Jareb, “ihtilaf el-kiraati el-Kuranijjeti ve etheruha fi tenevvui ed-delaleti vel uslubi (ndryshimet e leximeve kuranore dhe ndikimi i tyre në llojlojshmërinë semantike dhe stilistike)”, në: “Mexhel-letu el-Mahbar”, Universiteti “Muhamed Hajdar Beskereh”, numër 1, 2009, стр. 57

4.1.5. Графијата на Осман

Една друга значајна карактеристика на јазичниот стил на Куранот е неговата графија. Куранот е книга која има своја посебна графија и не се согласува во сите случаи со ортографските стандардни правила на арапскиот јазик. Во многу случаи има свои специфики кои како такви се само во Куранот, но ова не значи дека тие не се дел од арапскиот систем.

Најдеталните разлики на графијата на Осман од стандардната графија на арапскиот јазик се: тргнување на еден елиф (ا), J (ي) или B (ب); додавањето на еден елиф, J или B; промена на една графема со една друга, раздвојување на тоа што треба да се поврзи и спротивното.⁸¹

Иако овие форми излегуваат поинакво од стандардот, пак не означуваат една уникатна форма, бидејќи некогаш истите зборови излегуваат со разни форми, на пример зборот العَمَامُ ел-гамаму (retë - облаци), некогаш излегува и без елиф العَمَمُ ел-гамаму (retë – облаци), двете имаат едно лексичко значење и ист изговор, но секоја лексема има една стилистичка причина или некоја друга причина зошто се дадено со тие графеме, односно без графемата елиф. Значи, еднаш е дадено во една форма, другиот пат со друга форма.

Првата форма ел-гамаму (الغمام), со елиф, е во суре ел-Бекаре: „**Pastaj bëmë që retë t’ju bënin hije dhe ju zbritëm manën dhe thëllëza, duke thënë: “Hani nga ushqimet e mira, që ju kemi dhënë!” (Ata nuk ishin mirënjohës dhe kështu) nuk na bënë keq Neve, por i bënë keq vetes.**“ Во овој курански ајет, елифот се смета како форма која го дели зборот ел-гамаму во две и преку која се подразбира дека облаците не беа поврзани со другите објаци, значи беа раздвоени.⁸² Така што, преку ова форма се формира една специјална графостилема со која се изразува дополнителното значење на претходното значење.

А втората форма ел-гамаму (الغمم), без согласката елиф, е во суре ел-Аараф: „**Ne i ndamë hebrenjtë në dymbëdhjetë fise, secili komb më vete. Kur populli i tij i kërkoj ujë, Ne i kumtuam Musait: “Bjeri me shkopin tënd**

⁸¹ Nebil Ihkili, *Er-resmu el-uthmanij ve eb’aduhu es-sautijjetu vel-besarijjetu (Grafia e Othmanit dhe dimensionet e tij fonetike dhe formale)*, Universiteti Kasidij Mirbah ve Raklah: Algjeri, 2008-2009, стр. 13-14

⁸² Muhamed Shemlul, *I’xhazu resmi el-Kurani ve i’xhazu et-tilaveti (Mrekullia e grafisë dhe e leximit kuranor)*, Kajro: Daru es-selam, 2006, стр. 111

shkëmbit!” dhe prej tij shpërthyen dymbëdhjetë burime. Çdo fis e dinte burimin e vet. Dhe Ne u bëmë hije me retë dhe u zbritëm manën⁸³ dhe thëllëza, duke iu thënë: “Hani ushqimet e mira që jua kemi dhënë!” Ata nuk na dëmtuan Neve, por i bënë dëm vetvetes.“ Во овој ајет, лексемата ел-гамаму (الغمام) е без согласката елиф, затоа графемите на оваа лексема се поврзани една со друга без прекин, форма која претставува едно дополнително значење. Како што се поврзани графемите, така и облаците беа поврзани, значи не беа облаци како во претходниот ајет.

Една ваква стилистичка форма и една ваква стилема не е присутна во преводите на Куранот на албански јазик, дури и на ниту еден јазик, бидејќи преводот на овие е невозможно. Сега ќе ги претставиме во табеларна форма двете форми и сите преведени верзии на албански јазик.

PËRKTHYESIT	EL-BEKARE -57- (el-gamamu - الغَمَامُ)	EL-A'RAF -160 (el-gamamu - الغَمَامُ)
Feti Mehdiu:	<i>Retë</i>	<i>Reve</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Retë</i>	<i>Retë</i>
Hasan Nahi:	<i>Retë</i>	<i>Retë</i>
Darusselam:	<i>Re</i>	<i>Re</i>
Salih Ferhat Hoxha:	<i>Re</i>	<i>Re</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>Retë</i>	<i>Resh</i>
Alban Fejza:	<i>Re</i>	<i>Re</i>

Во горенаведената табела ги дадовме сите начини на преведувањето на лексемата ел-гамаму. Меѓутоа, тоа што е на виделина е фактот дека сите преведувачи ја превеле во иста форма, со транслетумот **re**. Ниедниот не го премети дополнителното значење која ја имаат двата форми.

Други примери ќе дадеме во делот на стилистика, во кој ќе гледаме како фоностилемеите и морфостилемеите имаат значајна улога во јазичниот стил на Куранот, и кои никогаш не се превеле на ниеден јазик.

⁸³ Види забелешка во 57 стих на второто суре.

4.1.6. Организирањето на текстот на Куранот

Куранот е единствената книга која почнува со едно суре составена од седум ајети, која се вика ел-Фатиха (Вовед) и навистина ова е најсовршениот вовед што може да го има една книга, затоа што со толку мал број зборови го опфатил целиот Куран, затоа еден од називите на ова суре е *уммул китаб* (мајка на книгата).

За Куранот, како света книга на арапски јазик, треба да се знаат овие факти: мусхаф се вика секој издаден или напишан егземпляр на Куранот, често слушаме да се употребува погрешно зборот Куран, на место мусхаф, па пример зборот „*купив десет Курана за сите деца.*“, оваа употреба на зборот Куран е погрешна, бидејќи зборот Куран не се употребува во множина. Претходната реченица би требало да е вака „*купив десет мусхафа (или егземплари на Куранот) за сите деца*“. Потоа, зборот мусхаф се пишува со мала буква, бидејќи во светот нема само еден мусхаф, туку многу, освен ако се употребува за некој одреден мусхаф, како е случајот со Мусхафот на Осман, на Ебу Бекр итн., а зборот Куран се пишува со голема буква, бидејќи Куранот е еден. Кога сме кај начинот на пишувањето на зборот Куран, една погрешна употреба по верските книги е дека зборот Куран како придавка се пишува со голема буква, а точната верзија е да се пишува со мала прва буква. На пример, реченицата „*lexova disa ajete Kuranore*“, ова е погрешната форма, а исправната форма е ова „*lexova disa ajete kuranore*“. Кога сопствената именка преминува во општа именка, тогаш именката ја губи самостојноста со која се разликува, и исто така е главен дел во претходната реченица.

Суре: Куранот има 114 суриња (поглавја), а едно суре е составено од неколку ајети, зависи од должината на сурето, почнувајќи од суре ел-Кеутхер, кое има само три ајети, до најдолгото ел-Бекаре која има 286 ајети.

Ајет т.е. еден збор, реченица или период кој се означува со посебни знаци, и обично во крајот на секој ајет се става бројот на ајетот. Најкраткиот ајет е само еден збор, односно ајетот 64 на суре ер-Рахман, а најдолгиот е ајетот 282 на суре ел-Бекаре. Кога сме кај бројот на ајетите, исламските научници дадоа разни мислења, и не се сите на едно мислење. Причината за оваа дивергенција е јазична, бидејќи еден ајет, во едно друго читале (кирает) може да се дели на две ајети или спротивно. Двете верзии се признати, туку задолжителни, затоа

што во едната верзија изрази едно значење кое не во другото, и така со двете се исполнува семантиката на куранскиот говор. Сепак, најпознатото мислење е дека Куранот има 6236 ајети. Исто така, бројот на зборовите на Куранот е 77476 збора.⁸⁴

Исто така, мусхафот е поделен на џуза (дела). Оваа поделба е направена според страниците, а не според сурињата и ајетите. Целиот мусхаф има триесет џуза, а еден џуз има дваесет (20) страници, така што Куранот на целина има 600 страници. Понекогаш два или три џуза вклучуваат само едно суре, а понекогаш десетина суриња влегуваат во еден џуз, зависи од големина на сурињата.

⁸⁴ Muhamed Zekij Hadr, "Dirasetun ihsaijetun li kelimati el-Kurani el-Kerimi", në: "El-Elsinetu el-muasaretu ve it-tixhahatuha", Malajzi, Universiteti Islamik Botëror në Malajzi, 2011, стр. 289

4.2. ЈАЗИЧНИТЕ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ ВО АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Преведувањето е едно мајсторство кој ретко може да го владее како што треба, но за жал денеска многу се занимаваат со превод, ама нивниот превод не е квалитетен. Како и да се преведувачите, кога едно дело се преведува од низа преведувачи, освен разликите што ги имаат преведените верзии една од друга, тие сепак имаат и заеднички елементи кои во никој случај не можеме да ги избегнеме. Заедничките можни карактеристики кои постојат кај преведените верзии на едно дело се случуваат поради тоа што преведувачите употребуваат слични техники и јазични средства во процесот на преведувањето.

Иако целта на овој труд е да се направи лингвистичка анализа на преводите на Куранот на албански јазик, заедно со разликите и предностите што ги имаат верзиите, тие сепак имаат и заеднички елементи кои ќе ги обработиме подолу.

4.2.1. *Текстуален превод*

Сите преведувачи се обиделе да бидат што поверни кон текстот на арапски јазик, и многу малку се гледа обидот за да се носи авторот кон читателот, нешто што е недостаток на многу современи преводи. Лоренс Вентути (Lawrence Venuti), зборувајќи за методите на преводот, тој разликува два главни метода: *domestication* - приближување на авторот кон читателот и *foreignization* – приближување на читателот кон авторот. Некои преводи на Куранот се послободни, ама никако не ги преминале границите на *foreignization*. На пример, преводот на Иљо Митко Кафзези не е толку верен кон оригиналниот текст, можеби затоа што е преведен од англиски, а не од арапски јазик, затоа овој не се смета како слободен превод, погрешен начин на преведување. Исто така, еден слободен превод може да се смета верзијата на Наим Фрашери, меѓутоа, за ниту еден друг превод не може да се вели дека се потполно слободи преводи. Можеби овој е најдобриот начин за преведување на свети книги.

Кога се преведува еден текст со слободен стил, тогаш не е задолжително да се преведи секоја лексема, затоа многу преведувачи на Куранот на албански јазик ја почитувале фетвата дека Куранот треба да се преведе само преку

значењето, а не да се направи текстуален превод, меѓутоа реалноста е поинаква, бидејќи кај сите преведувачи, речиси секој збор е преведен.

Познатиот албански преведувач Едмонд Туџа тврди дека во преведувањето на светите книги е следено буквалниот превод, туку најекстремниот случај е со 'непреведувањето' на Куранот; затоа што божјата реч е непреводлива, затоа оците во сите места кон светот молитвите ги вршат на арапски јазик.⁸⁵ Оваа изјава на Едмонд Туџа и тоа што се гледа од досегашните преводи покажува дека преводот на Куранот е реализиран според буквалниот превод. Меѓутоа, сите преведувачи се свесни дека делумно ја постигнале целта на преведувањето и никој не мисли дека може да направи совршен превод на Куранот.

4.2.2. Преводите на албански се од читањето Хафс

Читањето на Куранот во арапски јазик има десет автентични форми на читање. Овие форми на читањето не претставуваат ни една контроверзија во семантиката на Куранот, туку го збогатуваат уште повеќе. На пример, поинаквото читање на еден збор дава семантични нијанси кои не се присутни во другата форма на читање, но никогаш не е можно да имаат контроверзни значења.

Најпознато читање (кирает) на Куранот во светот е читање на Хафс, кое е пренесувано од Асим. Овој начин на читањето на Куранот се употребува и кај нас. Поради ова и преводите кои се направени од оваа форма на читањето. Текстот на Куранот во арапска верзија ја остави отворено можноста за да се чита еден збор на неколку начини, а самиот превод на тој текст го стеснува куранското значење, бидејќи преведувачот не може да ги чува сите семантични нијанси кои излегуваат од истиот текст. Преведувачот може да преведува само една семантична нијанса, најчесто тоа што се подразбира во кираетот Хафс, туку и ова е тешко да се направи.

Како што спомнавме погоре, разликата помеѓу кираетите понекогаш се гледа и во разделувањето на ајетите, на пример, во сурето ел-Фатиха, фразата „бисмил-лахи ер-Рахмани ер-Рахим – Во име на Алах, Милостивиот Сомилосен!“, според кираетот Хафс се смета како првиот ајет на суре ел-

⁸⁵ Edmond Turja, *ver. e cit.*, стр. 17

Фатиха, според кираетот Верш ова не се смета како ајет од ова суре, но како фраза со која започнува секое суре на Куранот. Потоа, ова влијае и на семантичкото поле, бидејќи секоја верзија дава едно посебно значење. Тоа што ги карактеризира преводите на Куранот на албански јазик е дека сите тие се според кираетот Хафс,⁸⁶ така што значењето кое се изразува преку Вершот или преку некој друг кирает не е присутно во ниедната преведена верзија.

4.2.3. Албанскиот стандарден јазик во преводите на Куранот

Еден многу истакнат феномен во преводите на Куранот на албански јазик е јазикот на преведувачот. Имајќи предвид дека албанскиот јазик е стандардизиран во 1972 година со Правописниот конгрес во Тирана, сите реализирани преводи до оваа година се дијалектни преводи, според говорот на самиот преведувач. Такви се сите нецелосни преводи на Куранот. По 1972 година, сите преводи на Куранот се направени во согласност со албанскиот стандарден јазик.

Ако се анализираат преводите на Куранот на албански јазик, лесно се забележува дека пред стандардизирањето на албанскиот јазик немало еден целосен превод на Куранот. Исто така, по стандардизирањето речиси нема делумни преводи на Куранот.

Една друга карактеристика на преведените верзии на Куранот на албански јазик е дека сите преводи се реализирани од преведувачи кои го зборуваат гегискиот дијалект, а од тоскискиот дијалект немаме ниеден целосен превод, освен делумните преводи од Наим Фрашери, Иљо Митко Ќафзези, Хафиз Али Корча итн. Се подразбира, иако преведените верзии се реализирани од преведувачи кои зборуваат гегиски дијалект, тие секогаш користеле стандардниот јазик.

⁸⁶ <http://www.nquran.com/index.php?group=AyatCompare>

ПЕТТО ПОГЛАВЈЕ:
МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА НА
ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА
АЛБАНСКИ ЈАЗИК

5. МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА

5.1. Употреба на сложените зборови (композиции)

Зборовите во албански јазик, според формата се делат во две главни групи: прости зборови, кои се немотивирани, и сложени зборови, кои се мотивирани. Сложените зборови, кои заземаат важно место во албанскиот јазик, се делат на три групи: изведени зборови, кои се формираат со наставки, претставки и афикси; сложен збор (композити) и формирање сложенки. Една ваква слична поделба имаме и во арапскиот јазик, со исклучок на последната група сложени именки.

Тие што се поприсутни кај преводите на Куранот во албански јазик се сложените зборови. Пред да ја оценуваме валентноста и нивната согласност со албанскиот јазик, тие дошле до израз во овие три форми:

- Хибридни композити. Зборовите од овој вид се формираат од два збора од два различни јазика, на пример, сложената именка *Sadakadhënës* е формирана од арабизмот *sadaka* + глаголска именка *dhënës*; зборот *myzhdedhënës* исто така е една композиција од турски и албански јазик.

Овој вид на композиции се малку употребени во преводите на Куранот на албански јазик, бидејќи ориентализмите генерално се немотивирани зборови, од кои може да се формира мал број зборови.

- Композициите кои се образувани за својствата на Алах. Еден голем број на изведените зборови во преводите на Куранот на албански јазик се дадени за да ја покриват широката семантика на изворните лексеми. За да се имаа полнозначни зборови, преведувачите имаат формирано композиции со морфемите *plotë-*, *gjithë-* итн., на пример *i Plotfuqishëm* (العَزِيز), *i Gjithëdijshtëm* (الْعَلِيمُ), *Dijeploti* (الْعَلِيمُ), *Mëshirëbërësi* (الرَّحْمَنُ) итн.

- Композити за објаснување на некои полисемии. Зборовите кои имаат поопширно значење, семантичка вредност или стилистичка функција која ја немаат зборовите во албански јазик, ги натера преведувачите да ги преведат со композиции. За да се потполни на некој начин тоа што

фали во преведениот збор, ги превеле со композиции, на пример, *udhërrëfytes* (هُدًى), *mendjelehtë* (سَفِيه), *vendgrumbullim* (مُتَابَة) итн.

5.2. Погрешна деклинација на некои именки

Една друга граматичка карактеристика на именките во албанскиот јазик е деклинација. Зависно од падежните наставки кои ги добива определена именка во номинатив, се делат во четири групи на деклинација. Според прва и втора група на деклинацијата се деклинираат именките од машки род, според третата група се деклинираат именките од женски род, а според четвртата се деклинираат именките од среден род.

Во виделина излегува фактот дека некои именки од машки род не се деклинираат според правилната деклинација. Таму каде би требало да се употребува прва деклинација е употребена втора деклинација, и обратното. На пример, именката *Nuh*, во членувана во номинатив, кај Фети Мехдиу, Мухамед Закарија Кхан и Салих Ферхат Хоџа излегува со наставката –i, *Nuhi*; кај Хасан Нахи, Шериф Амети и Албан Фејза излегува со наставката –u, *Nuhu*, а во преводот на Дарусселама излегува понекогаш со наставката –i а понекогаш со наставката –u. Регуларна форма за овие именки е втора деклинација, бидејќи според правилото на албанскиот јазик „во втора деклинација влегуваат именките од машки род кои во номинатив, во еднина излегуваат со буквите k, g, h или со акцентирана самогласка.“⁸⁷ Грешки од оваа област има многу, така се употребува и именката *Mesih*, со наставката –i кај Фети Мехдиу, а кај другите излегува на правен начин, со наставката –u, *Mesihu*. Имаме случаи кога зборот завршува со акцентирана самогласка, но не се користи во согласност со стандардниот албански јазик, во втора деклинација, помеѓу овие го имаме антропонимот *Zekerija*, кој Фети Мехдиу, Шериф Ахмети и Хасан Нахи (1988) го даваат со наставката –i, во согласност со првата деклинација. Такви се зборовите *Eljesai/Eljesau* итн. Ако се прегледуваат сите зборови, се гледа дека преку деклинацијата имаат разни форми.

Зборовите кои завршуваат со акцентирана самогласка, кои обично спаѓаат во втора деклинација, кога се во машки род, во акузатив се дадени со

⁸⁷ Mahir Domi (Kryeredaktor), *Gramatika e gjuhës shqipe -I-*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë: Tiranë, 2002, стр. 115

наставката –në или --n, на пример, *Eljesanë, Eljesan; Veddan, Vedanë; Zekerianë, Zekerijanë, Zekerijan*; која е стара форма. Потребната и стандардната форма во албанскиот јазик, горенаведените зборови ги дава со наставката –un, на пример, *Eljesaun, Zekerijaun, Vedaun* итн. „Именките во втора деклинација со наставката –un, имаат уште една стара форма со наставката –në: *dhenë*, имаат, *barinë* итн.; која во денешниот стандарден јазик е отстранета. Таа форма е присутна во некој фразеолошки израз, на пример *mori dhenë*.“⁸⁸

Неколку зборови од овој вид, иако се дадени во стара форма, тие сепак имаат правописни грешки, бидејќи ваквите зборови треба да се пишуваат (во стара верзија) со наставката –në ,а не само со –n како што ги употребиле низа преведувачи на Куранот на албански јазик, на пример, *Eljesan, Vedan, Musan* итн. Еден ваков феномен ќе го сретнеме и кај делумните преводи, но употребувањето на овие форми кај тие е разумна и праведно, затоа што албанскиот јазик не бил уште стандардизиран, а старата форма била сè уште функционална.

Овие погрешни форми во деклинацијата на именките се присутни само кај ономастичките елементи во преведувањето на Куранот на албански јазик, а кај општите именки генерално деклинацијата на именките е дадено правилно, со неколку исклучоци од четврта деклинација, каде низа именки од среден род преминуваат во прва и втора деклинација.

5.3. Личните заменки и нивните кратки заменски форми

Личната заменка е дел од говорот без која е невозможно да се замисли еден текст, т.е. во секој текст мора да се употребува една лична заменка или нејзина скратена форма. Тоа што се истакнува во пишувањето на личните заменки е погрешната форма. Низа преведувачи ги употребувале на правен начин, а другите ги мешале.

Во преводите на Куранот во албански јазик се преметуваат неколку погрешни употреби кои се поврзуваат со падежните форми на личните заменки. Почесни се заменките *neve, juve* на место *ne, ju*, т.е. погрешно се употребува форма на датив наместо на номинатив и на акузатив.

⁸⁸ Mahir Domi (Kryeredaktor), *Gramatika e gjuhës shqipe -I-*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë: Tiranë, 2002, стр. 115

5.3.1. Pogrešната forma *neve* namesto *ne*

Eve nekolku primeri od prevodite na Kuranot so pogrešna upotreba na dolgata forma na личната замена, за прво лице множина, акузатив, номинатив *ne* која е заменета со *neve*, во разни курански ајети:

Преведувачи	Погреšното употребување на формата <i>NEVE</i>
Feti Mehdiu:	<i>...Neve zjarri nuk na prek, ... (2, 80); ...Zjarri nuk na prek neve... (3, 24); ...dëgjo dhe shikona neve!... (4,46); ...Zoti ynë, nxjerrna neve nga ky qytet,... (4,75); ...O Zoti ynë! Këta neve na kanë shpjerë në humbje,... (7,38); ...O Zoti ynë, mos na bën neve të jemi bashkë me njerëzit mizorë!... (7,47); ... Na leni neve të rrimë... (9,86); ...neve na ka informuar All-llahu për ju... (9,94); ... Nëse ju na tallni neve... (11,38); ... neve dhe familjen tonë na ka goditur e keqja e madhe... (12,88); ...Neve na ka mëshiruar All-llahu... (12,90); ...Të na kishte udhëzuar All-llahu neve... (14, 21); ... Sigurisht neve na kanë lënë sytë... (15,15);</i>
Sherif Ahmeti:	<i>...Neve nuk do të na kapë zjarri... (2,80); ...Zoti ynë, bëna neve dyve besimtarë të singertë... dhe falna neve... (2,128); ...mos na ngarko neve barrë të rëndë... (2,286); ...Neve nuk do të na djegë zjarri... (3, 24); ...Sikur të na dëgjon neve... (3,167); ...ndana, pra, neve prej popullit të fëlliqtë. (5,25); ...Zoti ynë, këta (paria) na kanë humbur neve... (7,38);</i>
Hasan Nahi (2006):	<i>...Neve nuk do të na prekë zjarri i Xhehenemit... (3,24); ...Shikona neve... (4,46); ...prandaj na veço neve... (5,25); ...edhe neve Zoti Ynë do të na çojë... (5,84); ...Ata nuk na dëmtuan Neve... (7,160); ... O Zoti ynë, neve na mposhti e keqja (23,106); ...Na lejoni edhe neve... (48, 15); ...O Zoti ynë, falna neve dhe vëllezërit tanë (59, 10);</i>
Darusselam:	<i>...Zjarri nuk do të na prekë neve...(3,24);...na veço neve...(5,25); ...Allahun i Cili na udhëzoi neve për këtë vend...(7,43); ...A do të na shkatërrosh Ti neve për veprat e të marrëve nga mesi ynë? (7,155); .Kush do të na rikthejë neve në jetë? (17,51); ...neve do të na rrëmbehej toka jonë. (28,57);</i>
Salih F.	<i>...siç na braktisën neve! (2,167); ...Ata nuk na adhuruan neve.</i>

Hoxha:	(28,63); ...Zoti ynë, falna neve e vëllezërit tanë. (59,10);
Muhamed Z. Khan:	...a neve na akuzoni (5,60); ...pra na shkruaj neve ndër dëshmitarët. (5,84); Zoti ynë, mos na bëj neve ndër njerëzit mizorë! (7,48); pasi Allahu na shpëtoi neve nga ai (7,90); A do të na shkatërrosh neve për shkak të veprave të disa të marrëve nga mesi ynë? (7,156)
Alban Fejza:	ashtu si na kanë mohuar tash ata neve . (2,167); Ata që nuk presin të na takojnë neve (10,7); A po na ndalon neve nga adhurimi (11,62); Çka na ndaloi neve që të dërgojmë mrekullitë (17,59); ndërmjet neve dhe atyre (19,94); Ai do të mund ta bënte tokën të na gjëlltisë edhe neve (28,82); Zotëruesi ynë do të na mbledhë të gjithë neve (34,26); pastaj na urdhëruat neve t'i jemi (34,33);

Употребувањето на личната замена, во прво лице множина во датив *neve*, како што се забележува во претходните примери, генерално е употребено погрешно наместо номинатив и акузатив *ne*. Помалку е употребено наместо аблативната форма *nesh*, на пример кај Албан Фејза „ndërmjet **neve** dhe atyre“.

5.3.2. Формата **juve** наместо на **ju**

Еве неколку примери од преведените верзии на Куранот со погрешна употреба на долгата форма на личната замена, за второ лице множина, акузатив, номинатив, *ju* која е заменета со *juve*.

Преведувачи	Погрешната форма JUVE
Feti Mehdiu:	O njerëz! Adhurone Zotin tuaj, i cili ju ka krijuar juve ... (2,21); Dhe kur e ndamë detin për ju dhe juve u shpëtuam (2,50); përzini prej aty prej nga ju kanë përzënë ata juve (2,191)
Sherif Ahmeti:	O njerëz, adhurojeni Zotin tuaj, i cili ju krijoi juve ... (2,21); e atëherë juve u rrëmbeu rrufeja (zjarri) (2,55); Dhe ashtu (siç ju udhëzuam në fenë islame) Ne u bëmë juve një pupull të drejtë (2,143)
Hasan Nahi (2006):	Ata, përveç lëndimit, nuk mund t'ju dëmtojnë juve (3,111); Ja, ju i doni ata, por ata nuk ju duan juve (3,119); Allahu ju udhëzon

	juve (4,176);
Darusselam:	<i>Ai ju ka udhëzuar juve drejt (2,185); Dhe ata kurrë nuk do të pushojnë së luftuari juve, derisa t'ju kthejnë juve prapa nga feja e juaj (2,217); Allahu do t'ju falë juve (shumë) nga gjynahet tuaja. (2,271);</i>
Salih F. Hoxha:	<i>siç edhe ju ngriti juve (6,133); Ne ju ushqejmë juve dhe ata (6,151); ju bën juve mëkëmbës në tokë (7,129)</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>O ju njerëz, adhurojeni Zotin tuaj, i cili ju krijoi juve (2,22); Dhe ky Kuran më është diktuar mua që me anë të këtij t'ju alarmoj juve (6,20); Allahu ju shpëton juve nga ato (fatkeqësi) (6,65)</i>
Alban Fejza:	<i>O njerëz, adhuroni vetëm Zotëruesin tuaj - Atë që ju krijoi juve (2,21); Ata gjithmonë do t'ju luftojnë juve (2,217); Zoti atëherë do të ju dojë juve (3,31);</i>

Секако погрешното употребување на дативната форма *neve* и *juve*, иако не се на исто ниво кај сите преведувачи, сепак оваа отстапка од нормата е присутна кај сите нив.

Освен погрешните употреби на формата *neve* и *juve* наместо формите *ne* или *nesh* и *ju*, имаме и спротивен феномен, употребувањето на *ne* и *ju* наместо *neve* и *juve*, на пример, Шериф Ахмети има даден таков превод: „*nëse na e largon dënimin ne do të pranojmë ty*“ (3, 134). Ако во претходниот ајет, личната замена *ne* ја сметаме во датив, тогаш е грешка, а ако личната замена *ne* ја сметаме во номинатив, тогаш е во правилна форма. Двосмисленоста која не натера да ја анализираме овој пример е можноста за двете верзии.

5.3.3. Формата *ata* наместо на *atyre*, и *ty* наместо *ti*

Една друга грешка во преводите на Куранот е погрешното употребување на личната замена во трето лице, за која некогаш се греша падежот. На пример, Фети Мехдиу “*Kurse **ata** të cilëve ne u kemi dhënë Librin...* (6,114). Шериф Ахмети: “*A nuk i vure re **ata** të cilëve iu pate thënë:...* (4,77); Преводот на Дарусселам: “***Ata** të cilëve ua marrin jetën melekët duke i bërë keq vetes së tyre...* (16,28). Преводот на Хасан Нахи: “*Ndërsa **ata** të cilëve u ka prirë mirësia Jonë qysh më parë, do të jenë larg nga Xhehenemi.* (21,101); Во претходните примери

се гледа дека функцијата на односните заменки е нејасна и недефинирана добро, затоа ги обработивме во овој дел.

Во некои преводи е дадено погрешно погрешната форма на личната заменка *ti* и *ty*, згрешен е падежот на оваа заменка, на пример, Шериф Ахмети има таква употреба при превод: „...*Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm te Ty kërkujmë ndihmë!*... (1,5); По **ty** о Musa: „*Ç'të nguti para popullit tënd?*...“ (20,83).

5.3.4. Кратката заменска форма **u** наместо **ju**

Кога сме кај личните заменки, нивните кратки заменски форми често ги сретнавме употребени погрешно. Обично погрешно се употребени кратките заменски форми во второ лице, множина, **ju** за дативот и акузативот, со кратката заменска форма за трето лице, множина, **u** за датив.

Овој вид грешки ги сретнавме во преводот на Фети Мехдиу и Шериф Ахмети, а кај другите преводи, од оваа гледна точка, не сретнавме отстапки или грешки. На пример, Фети Мехдиу: “... *Dhe kur e ndamë detin për ju dhe juve u shpëtuam* (2,50); *Pranone seriozisht, si të juajën, çka u kemi dhënë dhe ta keni ndërmend çka ka në të, ndoshta do të ruheni!* (2, 63); *Dhe, a nuk bëheshit arrogantë sa herë që ndonjë profet u solli atë çka nuk u pëlqente juve, madje disa i shpallnit rrenacakë, kurse disa i mbytnit.* (2,87).”

Шериф Ахмети: “*Unë e zbatoj atë që u premtova dhe të më keni frikë vetëm Mua.* (2,40); *E sa herë që u erdhi ndonjë i dërguar me çka nuk u pëlqeu juve, a nuk u bëtë kryelartë dhe disa prej tyre i përgënjeshtruat e disa i mbyttët?* (2,87); *Juve u pat ardhur Musai me argumente* (2,92)”. Kurse тек перкthimi i Darusselamit është vërejtur një gabim: “*Në qoftë se u bie juve ndonjë fatkeqësi,* (4,72)” Кај другите преведувачи нема такви грешки.

Освен погрешното употребување на кратката заменска форма за трето лице, множина **u** наместо на **ju**, понекогаш е погрешно употребено и формата **t'u** наместо на **t'ju**. Еве неколку примери од преводот на Фети Мехдиу: “*All-llahu të gjithëve do t'u tubojë (Ditën e Gjykimit).*” (2, 148); *Kudo që të jeni, vdekja do t'u arrijë, qoftë edhe në kulla të larta të fortifikuara.* (4,78); *Thuaj: “A po e adhuroni, në vend të All-llahut, atë që nuk ka mundësi t'u bëjë dëm as dobi?”* (5, 76); *O besimtarë, All-llahu do t'ju vërë gjithsesi në sprovë me diçka nga gjahu që do t'i kapni me duar dhe shigjetat tuaja – që All-llahu t'u tregojë se kush i frikësohet Atij kur nuk e sheh askush.* (5, 94)”. Перкthimi i Sherif Ahmetit: “*Ne u thamë: “Dilni prej*

atyhit që të gjithë, e juve gjithqysh do **t'u** arrijë udhëzim prej Meje... (2, 38); Dhe Ne bëmë që retë **t'u** bëjnë e hije... (2, 57); A shpresoni se do **t'u** besojnë ata juve... (2, 75).” Преодот на Мухамед Закириа Кхан: “Profeti i tyre u tha: Shenja e mbretërisë së tij është se juve do **t'u** vijë arka...” (2, 249).

5.4. Присвојни заменки

Комплетниот преод на Куранот на албански јазик е еден процес кој се одвивал од првата деценија на стандардизирањето на албанскиот јазик, затоа присвојувањето на стандардните норми на албански јазик од првите преведувачи и од сите други барало време и не било толку лесно за да се спроведе веднаш. Учењето и присвојувањето на овие норми потешко биле за Албанците надвор од Албанија. Знаејќи дека првите преведувачи на Куранот биле од Косово, елементите на стандардниот јазик со кои се карактеризира тоскискиот дијалект било многу тешко да се присвојуваат наеднаш. Помеѓу овие стандарди се и присвојните заменки. Еден дел од формите на присвојните заменки во стандардниот албански јазик беа непознати за многу албански краишта каде се користело гегискиот дијалект, особено присвојните заменки за женски род за генитив, датив и аблатив, во еднина и множина, во прво и второ лице: *sime, sonë, sate, saj*.

5.4.1. Погрешната форма *sime* наместо на *time*

Низа преведувачи погрешно ја користеле формата за акузатив *time* наместо формата *sime* за генитив, датив и аблатив.

За да ја објасниме подобро оваа проблематика, ќе дадеме неколку примери од секој преведувач, се разбира ако има.

Преведувачи	TIME наместо на SIME
Feti Mehdiu:	“O bir i nënës time! , - i tha, (harunit) populli më ka parë të dobët dhe përpak desh më mbytën... (7:150); ...“O baba im, ky është komentimi i ëndrrës time të dikurshme... (12:100); “O bir i nënës time , - i tha ky, - mos më kap për mjekre e për flokësh! (20:94);
Sherif Ahmeti:	<i>Thuaj: “O populli im, veproni sipas gjendjes suaj, e edhe unë</i>

	<i>veproj sipas times e më vonë do ta dini, (39:39);</i>
Hasan Nahi (2006):	<i>Nuk ka</i>
Darusselam:	<i>Nuk ka</i>
Salih F. Hoxha:	<i>Nuk ka</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>Nuk ka</i>
Alban Fejza:	<i>“Zotëruesi im, djali im është anëtar i familjes time, dhe premtimi Yt është i vërtetë... (11:45); Ju nuk mund të më sillni diçka tjetër përveç humbjes time. (11:63); “O babai im, kjo është përmbushja e ëndrrës time të vjetër (12:100) ...</i>

Во рамките на присвојните заменки кои не се употребени правилно, според стандардот, се и заменките кој почнуваат со буквата *S*. Како што се забележува оваа форма повеќе е пронајдено кај Фети Мехдиу и Албан Фејза, многу малку кај Шериф Ахмети, а воопшто не е присутна кај другите преведувачи.

5.4.2. Погрешната форма *tonë* наместо на *sonë*

Помеѓу присвојните заменки кои се употребени погрешно во преводите на Куранот на албански јазик е и формата за акузатив наместо генитив, датив и аблатив за прво лице множина за женски род, т.е. наместо *sonë* е дадена форма на акузатив *tonë*, на пример:

Преведувачи	TONË наместо на SONË
Feti Mehdiu:	<i>“A edhe përkundër dëshirës tonë?” – tha ai. (7:88); Përveç vdekjes tonë të parë (37:59);</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Nuk ka</i>
Hasan Nahi (2006):	<i>Dhe do të thonë: “O Zoti ynë, ne iu bindëm parisë tonë dhe eprorëve tanë, por ata na shmangën prej rrugës së drejtë. (33:67)</i>
Darusselam:	<i>Padyshim që Ne do ta bëjmë (rikrijimin) e do ta përmbushim (detyrimin ndaj Vetes Tonë). (21:104);</i>

Salih F. Hoxha:	<i>Nuk ka</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>Nuk ka</i>
Alban Fejza:	<i>Qëllimi i ekzistencës tonë (52:55-56);</i>

5.4.3. Формата **tënde** наместо **sate**

Погрешното употребување на акузативната форма на присвојната замена **tënde** наместо на **sate** за генитив, датив и аблатив. На пример:

Преведувачи	TËNDE наместо на SATE
Feti Mehdiu:	<i>Dhe kur ti nxitove para familjes tënde, (3:121); “Kemi qenë të maltretuar, - thanë ata, - para se të vije ti, por edhe aps ardhjes tënde” (7:129); Ti me familjen tënde nisu natën dhe le të mos mbesë askush, përveç gruas tënde. (11:89)</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Ne shumë herë po shohim kthimin e fytyrës tënde kah qielli, (2:144); “Zoti ynë, Ti i ke dhënë faraonit dhe parisë së tij mjete të përjetimit dhe pasuri në jetën e kësaj bote, ashtu që o Zoti ynë, po i largojnë njerëzit prej rrugës tënde. (10:88); “Ai ka bërë padrejt ndaj teje me kërkimin e deles tënde (38:24)</i>
Hasan Nahi (2006):	<i>Ne do t’i përgjigjemi thirrjes Tënde dhe do t’i pasojmë të dërguarit! (14:44); kur i frymëzuam nënës tënde atë që iu frymëzua (20:38); Ne e vumë në provë popullin tënd gjatë mungesës tënde, (20:85)</i>
Darusselam:	<i>Dhe sigurisht që jetove shumë vite të jetës tënde me ne. (42:18); Po të kishim para ardhjes tënde (Muhammedit a.s.) ndonjë njoftim nga të parët (37:168); Vërtet që Ne tashmë e kemi parë kthimin e fytyrës tënde (O Muhammed) drejt qiellit. (2:144)</i>
Salih F. Hoxha:	<i>“O Isa, biri i Merjemes, kujtoje të mirën Time ndaj teje dhe nënës tënde kur të mbështeta me Shpirtin e Shenjtë, (5:110); Përrjashtuar gruas tënde. Atë do ta zërë ç’i zë ata. Mëngjesin kanë afat. (11:81); kur i kumtuam nënës tënde: (20:38)</i>

Muhamed Z. Khan:	<i>Nuk ka</i>
Alban Fejza:	<i>Zotëruesi ynë, ata vetëm i përdorin ato për t'i zbrapsur të tjerët prej rrugës Tënde. (10:88); O Nuh, ai nuk është prej familjes tënde. (11:46); "Zotëruesi yt kështu të ka bekuar, dhe të ka dhënë myzhde nëpërmjet ëndrrës tënde. (12:6)</i>

Oваа присвојна замена е употребена погрешно многу повеќе од претходните присвојни замены. Чудно, грешки од оваа замена не се забележани само кај Мухамед Закирија Кхан.

5.4.4. Формата *tuaj* наместо на *suaj*

Во преведените верзии на Куранот во албански јазик, иако се поретко сретнуваат отстапки при употребата на генитивната, дативната и аблативната форма на присвојната замена *suaj*, наместо акузативната *tuaj*.

Преведувачи	TUAJ наместо на SUAJ
Feti Mehdiu:	<i>Nëse veproni mirë e bëni për vete, e nëse bëni keq përsëri e keni kundër vetes tuaja. (17:7); sipas llogaritjes tuaj, zgjatë një mijë vjet (32:5); derisa kur dështuat dhe filluat të diskutoni rreth pozitës tuaj... (3:152)</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Nuk ka</i>
Hasan Nahi (2006):	<i>Nuk ka</i>
Darusselam:	<i>Nuk ka</i>
Salih F. Hoxha:	<i>Nuk ka</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>Nuk ka</i>
Alban Fejza:	<i>E ndërruam drejtimin e Kiblës tuaj të parë (2:143); Sot, mosbesimtarët humbën shpresën sa i përket (çrrënjosjes së) fesë tuaj. (5:3); Nëse e shkëlmi një betim, ta lani fajin duke ushqyer dhjetë njerëz të varfër nga ushqimi i njëjtë që i ofroni familjes tuaj, (5:89)</i>

Во сите дадени примери досега, кај сите употребени форми на присвојната замена, изгледа како преведувачите ја употребувале погрешно падежната форма, а најчесто погрешно ја употребувале формата за акузатив наместо формата за генитив, датив или аблатив.

Од сите преведувачи, тие што имале најмалку отстапки од оваа точка се Хасан Нахи (во верзија на 2006 година), Салих Ферхат Хоџа итн.

Освен погрешните форми на падежот кај посесивните заменици, иако помалку, присутна е и грешката во бројот и родот на заменката. Фети Мехдиу ретко ја употребил погрешно, на пример: „*A t'i lëmë ne zotërat **tonë** për një poet të marrë?*“ (37:36). Оваа грешка почесто се забележува кај преводот на Албан Фејза, на пример: „*Përfundimisht i shpëtojmë të dërguarit **tonë** dhe ata që besojnë...*“ (10:103); „*Ndërtoje arkën nën sytë **tonë** vigjilues...*“ (11:37); „*...se ai ishte njëri prej shërbëtorëve **tonë** të devotshëm.* (12:24); „*A edhe paraardhësit **tonë** të lashtë?*“ (37:17) итн.

ШЕСТО ПОГЛАВЈЕ
ТЕРМИНОЛОШКИ И
ОНОМАСТИЧКИ ПОГЛЕДИ ВО
ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА
АЛБАНСКИ ЈАЗИК

6.1. ЛЕКСИКОЛОШКИ (ТЕРМИНОЛОШКИ) ПОГЛЕДИ

Со поимот лексика ја подразбираме целината на зборови во еден јазик, но тие се различни од гледна точка на полето на употребата. Кога се истражува лексика на еден автор или дело, се употребува и терминот лексика на фиљан автор или на фиљан книга. Тоа што нè интересира во ова поглавје е лексиката на преводите на Куранот на албански јазик, почнувајќи од арапската лексика на Куранот, потоа еквивалентите и преведените лексеми на албански јазик. Исто така, ќе се направи анализа помеѓу изворната и преведената лексика.

„Зборовите на Куранот, не само што се целосно точни во значење и логичка линија, туку се и совршено поставени во нивните места во Куран, така што, никако не може да се заменат еден со друг и да се искоренат од изворните курански ткива.⁸⁹ Кога се гледа целата оваа специфичност на куранските зборови, се подразбира дека Куранот не е како секоја книга, туку е книга која ги усоврши и ги постави темелите на неисцрпната лексика на арапскиот јазик.

Според областа каде се употребува, куранските лексеми се од два вида: а) општа лексика, тука влегуваат зборовите кои имаат поопширно значење и употреба и б) термилошката лексика. Овие зборови се употребуваат во разни дисциплини и разни професионални активности. Т.е. професионалната лексика на една одредена дисциплина се вика термилошка лексика.⁹⁰ Вака и Куранот има една професионална лексика, постојат термини кои речиси во сите јазици кон светот се исти.

Термилошкиот аспект е значајна проблематика во полето на лексикологијата, да ја познаваш термилогијата на една одредена област значи дека си се здобил со половина знаење од одредената дисциплина. Така, стекнувањето на куранската термилогија, на преведувачите им го олеснува преводот и пренесувањето на куранските значења од изворниот јазик до нивниот јазик, а на читателите им овозможува подобро разбирање на оригиналниот текст.

⁸⁹ Džemaludin Latić, *Stil kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001, стр. 66-67

⁹⁰ Nermin Susić, *Leksicko semantické posebnosti prijevoda Kurana na bosanski jezik*, Sarajevo, стр.

Современата лингвистика, односно традуктологијата, не го поддржува обидот за преведување на професионална терминологија, затоа најдобриот начин за да се преведи Куранот на албански јазик е да остане куранската терминологија каква е, уште подобро кога еден значителен број од нив се или биле дел од наша јазична култура. Обидот за да се преведуваат тие (термините) влијае директно во пренасочувањето на основното значење.

6.1.1. Преводот на имиња на сурињата

Точниот превод на едно дело, задолжително бара да се следи една единствена методологија за одредени проблеми. Промена на начинот или формата на преведувањето за преводните единици на истиот вид покажува негрижа и плиткоста на преведувачот, а унифицирањето на преведените единици покажува будност и мајсторство на помеѓујазичниот преговарач (преведувачот).

Преводот на имињата на сурињата, без да се даде оригиналот, е погрешно. Исто како лексемите во сурињата и нивите имиња имаат семантично значење, туку не може никој да го преведе нивното значење. Освен фактот дека тие се полисемантични, има уште една друга значајна причина за да не се преведат, бидејќи тие се сметат како сопствени именки, а сопствените именки не се преведуваат. Секој, кога го слуша зборот Ел Фатиха подразбира едно суре кое е составено од седум ајети. Затоа, најдобриот начин е тие да се транскрибираат како што се, потоа според можностите да се раскажува основното значење. Овој е начинот со кој може да се чува оригиналноста на овие имиња.

Лојалноста кон изворниот текст е најдобрата форма на преведување. Самиот Куран во многу случаи нема една унифицирана методологија за преводените единици на истиот вид, но има и исклучоци од општите правилата, со кои се изразува едно одредено стилистичко значење. Таму каде Куранот нема следено една иста методологија, треба и преведувачите да не следат еден шаблон за преведувањето, туку треба да се приспособуваат со оригиналот, особено преку транскрибирањето на посебните термини. Поконкретно, дискусијата за имињата на сурињата, дали треба да се транскрибираат заедно со предниот член Ел или без тоа, претставува една посебна полемика, затоа никако не треба сите да се пишуваат со Ел или сите

без тоа. Унифицирањето на овие случаи губи многу семантички вредности на куранскиот текст.

Имињата на сурињата кои во суштина се општи именки, кога се како имиња на сурињата, се даваат со претпозитивниот член Ел, освен сурињата Гафир и Фатир кои сушност не се сопствени именки, но пак се пишуваат без претпозитивниот член Ел. Ако некој вика дека тие се дадени без Ел бидејќи се својства на Алах, тогаш му го поставуваме прашањето: Зошто другото својство на Алах, Ер Рахман, се пишува со Ел? Овој е еден аргумент дека целосното отстранување на претпозитивниот член Ел од имињата на сурите претставува сериозен јазичен проблем и му нанесува оштета на стилот и на лексичкото поле на куранските стилеми. Фети Мехдиу воопшто не ги дал имињата на сурињата, ни на албански ни на арапски. Шериф Ахмети ги транскрибирал сите без претпозитивниот член Ел, а во верзиите на Хасан Нахи ќе ги најдеме во разни форми. Кога сме тука, заслужува да се потенцира дека истражувачот Емин Бехрами за оваа проблематика вели: „Но, тоа што го привлекува вниманието (станува збор за преводот на Фети Мехдиу) е едно неприфатливо дејствување според правилата на арапскиот јазик, кога, низа суриња кои не се употребуваат со претпозитивен член Ел, ги транскрибирал со тоа. На пример, *Suretu al Fatir, al Kurejsh* итн. Овие две суриња и многу други во Куранот не се употребуваат со претпозитивен член Ел, туку и не можат да имаат претпозитивен член.“⁹¹ Оваа е една одлична констатација, освен делот „туку и не можат да имаат претпозитивен член“, оваа констатација не е точна, бидејќи низа суриња кои не можат да имаат претпозитивен член Ел, според правилата на арапскиот јазик тие без никаков проблем можат да ги се употребуваат со член, но не се употребени со претпозитивниот член поради различни стилистички и семантички причини.

Освен имињата на сурињата, вреди да се забележат неколку зборови за самото име *Sure - Sure*. Низа преведувачи, како Шериф Ахмети, Хасан Нахи, Фети Мехдиу, Дарусселама, Албан Фејза и Мухамед Закира Кхан зборот *sure* го употребуваат во оригинална форма, понекогаш го преведуваат со зборот *kaptinë* или *krye*, не ја покриват целосно лексичката и семантичката вредност

⁹¹ Emin Behrami, *Qasje studimore rreth katër përkthimeve të Kuranit në gjuhën shqipe*, Prishtinë, 1997, стр. 154

на сурето, затоа што лексемата *sure* има пошироко поле од зборовите *krye* и *kaptinë*. Преводот на овој збор има посебна вредност, бидејќи овие зборови не се употребува само пред сопствените именки на сурињата, туку кај низа ајети се употребуваат и внатре во текстот на Куранот.

6.1.2. Целосното отстранување на ориенталните заемки

Еден друг значаен проблем во областа на преведувањето од ориенталните јазици на албански јазик, особено во преведувањето на Куранот, останува неможноста на преводот на низа верски термини и културни ориентални изрази кои во стандардниот албански јазик ги немаат нивните изоморфи. Вака, задолжително се заменуваат со соодветните лексеми од албанскиот јазик или се прави едно долго раскажување, но пак семантиката на зборовите, речениците или говорот останува нецелосен, недостасува повторно нешто.

Овој е присутен феномен и кај другите јазици, не само кај ориенталните јазици, туку воопшто претставува јазичен проблем. Ова, секако, се поврзува со улога на културата во преводот. Секој збор има едно одредено семантичко поле, кое никако не може да се замени со лексема од друг јазик, бидејќи зборот го претставува и културниот елемент во една одредена средина или кај одреден народ, кој мора да се модифицира или воопшто да не постои кај другата средина.

Имајќи ја предвид оваа вистина, априори се подразбира дека и албанскиот јазик не може да ги преведе сите лексеми од арапски јазик, меѓутоа, ситуацијата и контактот што го имал албанскиот јазик со ориенталните јазици, претставува еден поинаков проблем од тој што го дадовме погоре, бидејќи еден солиден дел од термини и од ориентални зборови биле употребувани во лексиката на албанскиот јазик, потоа со иницијативата за чистење на албанскиот јазик од ориенталните заемки или како што се викал „албанскиот збор наместо на туѓиот“, од лексиката на албанскиот јазик биле отстранети многу зборови, за кои и ден-денес нема еквивалентни, дури и тие кои се во речникот на албанскиот јазик, се карактеризирале како архаизми или историзми. Познатиот албански лингвист кажува: „цела оваа лексика недостасува во речниците на албанскиот јазик и не е истражувано. За половина век, со забранувањето на верското дејствување во Албанија, оваа лексика

остана неупотреблива. Дури и во речникот на албанскиот јазик (1980) се етикетирале како архаизми, а во тогашните пишани дела се употребувале со негативно значење. По 1990 година, кога верското дејствување почнало да се нормализира, верскиот говор се сретнал со една различна ситуација. Како резултат на ова, лексика на оваа област денес претставува една интересна проблематика, но во погледот на оваа дисциплина, најдоброто решение е стилистичкото решение, чувајќи сè што добро од традицијата и интегрирајќи го во современата форма на јазикот.⁹²

Ако ориенталните заемки имале подобро место во албанската лексика од тоа што го имаат денес, би биле разбирливи за повеќе од осумдесет отсто од Албанците, тогаш лексиката на албански јазик би била побогата, но истовремено, и албанската култура би била пооригинална во комуницирање со ориенталните јазици. На пример, семантичкото поле на зборот *namaz*, кој е и во речникот на албанскиот јазик, не може да се замени со никаков друг збор, иако некој се обидува да го најди еквивалентниот збор, како *falje*, бидејќи намазот е специфичност за муслиманите и има одредени правила, а лексемата *falje*, е поопшт поим и се употребува за секоја вера. Зборот *namaz* не го отстранува зборот *falje* од лексиката на албанскиот јазик, напротив албанскиот јазик и култура е побогат со овие два збора. *Falje* е поопшт термин, а *namaz* е поограничен термин. На пример, ајетот четириесет и три на суре Ел-Бекаре, во кој се употребува зборот *namaz* и зекат, преведувачите ги превеле вака:

PËRKTHYESIT	EL-BEKARE -3-
Arabisht:	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَرْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ
Transkriptimi:	we 'ekimu es-selæte we 'atu ez-zekæte we erka'u me'a er-raki'ine
Feti Mehdiu:	Falne namazin dhe jepni zeqatin dhe përkuluni me ata që përkulen!
Sherif Ahmeti:	Faleni namazin dhe jepni zeqatin, dhe faluni me ata që falen (bini në rukuë me ata që bien).
Hasan Nahi:	Faleni namazin, jepeni zeqatin dhe përkuluni në ruku bashkë me ata që përkulen (në namaz).

⁹² Xhevat Lloshi, *Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*, Tiranë, Albas, 2005, стр. 111-112

Darusselam:	Dhe falni namazin, dhe jepni Zekatin, dhe Irka' (përkuluni në ruku në falje, apo nënshtrijani veten tuaj me bindje Allahut) bashkë me Er-Rakiunët (ata që përkulen kësisoj).
Salih Ferhat Hoxha:	Kryeni të falurit, jepni detyrimin dhe përkuluni me ata që përkulen.
Muhamed Z. Khan:	Faleni Namazin dhe paguani Zakatin dhe adhurojeni Allahun bashkë me ata që e adhurojnë.
Alban Fejza:	T'i zbatoni Lutjet e Kontaktit (Salat) dhe të jepni bamirësinë e obligueshme (Zeqat), dhe të përkuleni me ata që përkulen.

Ovoj е одличен пример, како во албанскиот јазик имало можност да ги содржи некои ориентални зборови, заедно со тие и приближните зборови од албанскиот јазик. Доколку повеќето од преведувачите ги примеа како што се, ова покажува дека тие се употребливи во албанските говори. Салих Ферхат Хоџа ги превел и ги третирал како општи термини, *namazin* како *falje*, а *zeqat* како обврска. Албан Фејза ги превел од англиски, *namaz* го превел како *Lutje Kontakti*, во загради го ставил оригиналниот збор (*salat*), исто како што е во англиската верзија од која е преведено, а зборот *zekat* го превел како *bamirësi obligative*.

Без да го оценуваме чистењето (пуризмот) на ориенталните зборови од лексиката на албанскиот јазик, дали е праведно или не, едно е сигурно, дека присуството на ориенталните зборови кои ги немаат нивните еквиваленти во албанскиот јазик, ќе ја збогателе јазичната култура на албанскиот јазик, и ќе овозможувале една полесна комуникација со ориенталната култура и со ориенталниот свет. Исто така би било многу полесно да се преведат ориенталните дела на албански јазик, особено преведувањето на Куранот, и би се овозможувало да се формираат разни стилеми со разни стилистички нијанси.

За да се објаснува ова, следново ќе обработиме неколку примери, со зборот *ibadet* кој бил познат за сите Албанци муслимани и немуслимани, секој го познавал терминот и дека тој покрива едно исламско дејство. Не само ова, помеѓу Албанците било добро познато и неговото семантичко поле. Денес, во целиот свет, исто така и во арапските средини, зборот *ibadet* погрешно се употребува како едно дејство кое се поврзува само со молитвите кон Бога, а

семантичката реалност е сосема друга, бидејќи *ibadet*, во поопширното значење, се смета секое дејствување кое човекот го прави во согласност на исламските норми: работа, студирање, ангажирање, советување, проповедување, медитирање, релаксирање итн. Овој начин за разбирање на семемата *ibadet* била позната кај Албанците, дури и е до ден-денес, на пример, често се слушаат овие зборови „*puna është ibadet*“ и многу други, кои покажуваат дека семантичното поле на овој збор било потполно познато. Овој, на некој начин може да се смета како фразеолошки израз кој има скаменета форма и никако не може да се замени со друг збор на албанскиот јазик, како „*puna është adhurim*“. Последниов израз покрива само еден дел од значењето што го има зборот во оригинал, кога секој би го разбрал праведно, тогаш оваа реченица би ги изгубил стилистичката нијанса и дополнителното значење. Ориентализмите од оваа област имаме многу во албанскиот јазик, но за жал, не се сметат ни за исламски професионализми.

Тоа што се случило со ориенталните заемки, односно со исламските термини и не се врати. Чекорот кој треба да се направи во иднина е состанувањето на еден речник за исламските термини кој ќе формира еден стандард на исламските термини, подготвен од професионалци лексиколози, албанолози и исламски научници. Потоа, истиот да се прифати и да се стандардизира од сите соодветни институции каде живеат Албанци.

Ова не подразбира дека тие ќе им заземат местото на албанските зборови, напротив, ако се констатира полето на исламските термини, е појасно и семантичко поле на албанските зборови.

За да не се буваат ориенталните зборови помеѓу Албанците, треба, најмалку да се сметаат како верски или исламски професионализми.

6.1.3. Куранските ориентализми во Речникот на денешниот албански јазик (FGJSSH)

Куранските терми во Речникот на денешниот албански јазик играат една голема улога во преведувањето на Куранот на албански јазик. Тие влијаат на семантичкото поле на преведените курански зборови. Ако направиме една лексичка анализа помеѓу куранските терми, туку и на сите ориентализми, тие излегуваат во три форми:

- Приближување. Некои терми имаат приближно значење со оригиналот, затоа што еквивалентното никако не може да му се најде, на пример, *qitar* (второто значење), *sevar*, *gjynah*, *sure etj*,⁹³ се подразбира, ако ги оддалечуваме од комунистичкото мислење. Значенското вредност на ориентализмиве е дадено делумно.
 - Делумно извртување. Голем број зборови, освен значењето кое може да се усогласи со оригиналот, имаат и додатни значења кои на ниту еден начин не се поврзуваат со изворната семантика на куранскиот збор. На пример, зборот *haxhillëk* во РДАЈ (Речникот на денешниот албански јазик) излегува вака: “*Shtegtim që bëhet nga besimtarët myslimanë e të krishterë në vendet e ashtuquajtura «të shenjta» (në Mekë a në Jerusalem); lutja fetare që bëhet me këtë rast (në vendet ku vepron feja)*“⁹⁴. Оваа лексема се подразбира само со исламскиот ритуал, а никако со христијанство, дури и не се употребува од христијаните.
 - Потполно извртување. Еден голем број курански терми, арапските заемки кои се поврзуваат со куранска терминологија, излегуваат со спротивно значење во албанскиот јазик, туку не се усогласуваат со оригиналот, на пример, зборот *Куран* во РДАЈ е вака: „ *Libër që përmban dogmat e fesë myslimane dhe legjenda të ndryshme mitike*“.⁹⁵ Дефинирањето на оваа лексема, не само што доаѓа во судир со оригиналот, туку доаѓа во судир и со значењето кое го имало и што го има кај албанскиот народ. Претходното дефинирање го извртува целосно значењето кое го има Куранот во изворниот арапски јазик и во албанската традиција.
- Овие дефиниции на верската терминологија се целосно неточни. Ако сакаме да ги научиме оригиналните значења на овие зборови, тогаш треба да дефинираме какви се во оригиналниот јазик или како ги употребуваат тие за кои тие се дел од нивната култура. Најдобриот начин за да се научи реалноста на куранските терми е да му се вратиме на оригиналниот јазик во кој е употребен за првпат. Меѓутоа, овие професионализми не се обработени доволни, бидејќи се обоени со

⁹³ FGJSSH

⁹⁴ FGJSSH,

⁹⁵ FGJSSH

комунистичка идеологија и се многу тенденциозни, а како се во реалноста и како ги употребил албанскиот народ.

Овој начин на објаснување и на разбирање на ориенталните заемки кои се употребени во Куранот, секако дека влијаат и на преводите на Куранот на албански јазик. Кога албанскиот говорник ќе го консултира РДАЈ за да го научи точното значење на овие зборови, ќе го најде значењето кое целосно е погрешно со оригиналот. Ова, на следните генерации им дава сиромашна лексика, да не речам погрешна, која е во судир со културата на албанскиот јазик.

6.1.4. Ориенталните заемки во преводите на Куранот на албански јазик

Лексиката е суштинскиот дел на еден јазик. Секој народ ги употребува симболите или зборови за меѓусебната комуникација и за изразување на нивните идеи. Тие зборови понекогаш се автохтони или заемки од еден друг јазик со кој имало разни културни врски.

Ориенталниот елемент опфаќа голем број од лексиката на албанскиот јазик. Во минатото, тие имале широко употребување, која ќе ја гледаме во комплетните преводи на Куранот, а по Правописниот конгрес во 1972 година бројот на ориенталните заемки се намали многу, дури и се презема иницијатива за чистењето на албанската лексика од туѓите зборови, особено од ориенталните зборови.

Во овој дел ќе ги обработиме само ориенталните заемки во преводите на Куранот. Изворниот јазик на Куранот е арапскиот јазик. Т.е. колку и да се отстранува ориенталниот елемент од лексиката на преводите на Куранот во албански јазик, тој сепак ќе биде присутен, бидејќи верската терминологија во Куранот, во повеќе случаи останал во изворниот јазик.

Ориенталните заемки употребени во преводите на Куранот, голем број од нив се арабизми, особено кога станува збор за верските професионализми, но не се мали и турцизмите и персиските заемки. Еден дел од ориенталната ономастика се од старите семитски јазици, сирискиот јазик итн.

Ширењето на ориенталниот елемент во преводите на Куранот може да се дели на две генерални групи: а) реализираните преводите пред

стандардизирањето на албанскиот јазик, кои се делумни преводи и со повеќе ориентализми, б) преводи по стандардизирањето, кои воопшто се комплетни и со мал број ориентализми.

Вреди да се нагласи една друга проблематика за историскиот развој и за семантиката на ориенталните заемки. Еден дел од нив, во текот на времето го имаат изгубено значењето, или понекогаш ќе ги сретнеме и ориентализмите кои целосно или делумно се оддалечени од основното значење.

Следново, најупотребуваните ориентални заемки ќе ги дадеме во табеларна форма, заедно со изворниот збор на арапски, турски или персиски јазик. Заради олеснување, тука нема да се спомнат елементи од ориенталната ономастика, бидејќи тие ќе се обработуваат во делот на ономастика.

Курански збор на арапски јазик	Ориенталната заемка	Транскрибиран збор	Ориентализам во албански ј.	видот
صَلَاةٌ	نماز	Namaz	Namaz	Persizmë
صَدَقَةٌ	صَدَقَةٌ	Sadakatun	Sadaka	Arabizëm
عِشَاوَةٌ	پرده	Perdeh	Perde	Persizëm
إِنْسَانٌ	إِنْسَانٌ	Insanun	Insan	Arabizëm
عِشَاءٌ	Yatsı	Jatsë	Jaci	Turqizëm
أَبَارِيْقٌ	إِبْرِيْقٌ	Ibrikun	Ibrik	Arabizëm
أَرَانِكٌ	ديوان	Divanun	Divan	Ara / turq
قِيَامَةٌ	قِيَامَةٌ	Kijametun	Kiamet	Arabizëm
دُنْيَا	دُنْيَا	Dun'ja	Dynja	Arabizëm
أَخْرَةٌ	أَخْرَةٌ	Ahiretun	Ahiret	Arabizëm
زَرَابِيٌّ	كَلِيْمٌ	Kalim	Qilim	Persizëm
ظَاهِرُ الْقَوْلِ	boş	Bosh	Bosh	Turqizëm
نَمَارِقُ	Yastık	Jastëk	Jastëk	Turqizëm
شَفْعٌ	Çift	Çift	Çift	Turqizëm
وَتْرٌ	Tek	Tek	Tek	Turqizëm
جُنَاحٌ	جُنَاحٌ	Xhunahun	Gjynah	Arabizëm
مَائِدَةٌ	Sofra	Sofra	Sofër	Turqizëm
فِتْنَةٌ	فِتْنَةٌ	Fitnetun	Fitme	Arabizëm

--	حَالٌ	Halun	Hall	Arabizëm
مِيزَانٌ	Kantar	Kantar	Kandar	Turqizëm
سِرَاجٌ	Kandil	Kandil	Kandil	Turqizëm
حِكْمَةٌ	شَرِيعَةٌ	Sheriatun	Sheriat (F.M.)	Arabizëm

Преводот на еден дел од куранските зборови, иако се преведени со ориентализми, во преводот не се употребени оригиналните арапски лексеми, туку други ориентализми од турски и персиски јазик. На пример, во претходната табела се гледа дека зборот *namaz* е персизам, а во Куран не е таква, е арабизам *салатун* (صلاة). Или зборот *yatsi* (јација) е турцизам, а во оригиналниот текст е сосема друго.

Во употребувањето на ориентализмите во преводите на Куранот има разни ситуации, на пример, зборот *divan*, во суштина е арапски збор, но на арапски јазик го немаат истото значење како во албански јазик, затоа како такви не се употребени во оригиналниот текст, туку има друг збор, а зборот *divan* е арабизам на кој му е трансформиран целосно суштинското значење.

Присуството на турцизмите и персизмите во преводите на Куранот на албански јазик не значи дека се ширени многу и во изворниот текст, бидејќи може да се и поинакви. Што се однесува до турцизмите, тие немаат никакво присуство во оригиналот на куранската лексика, а во говорниот арапски јазик тие влегувале со Османлиската Империја. А персизмите, според низа лексиколози Арапи, тие се присутни во куранскиот говор, т.е. Куранот има и неколку зборови кои потекнуваат од персискиот јазик, кои влегувале во арапскиот јазик и зазема место како да не се заемки. Значи, други се употребените персизми во оригиналниот текст на арапски јазик, а други се персизмите во преводите на Куранот на албански јазик.

Ако го анализираме развојот на значењето кај ориенталните заемки, тогаш ќе констатираме дека имале лексиколошки и семантички разлики. Еден одреден ориентализам, како на пример зборот *namaz*, во почетокот е земено како иста приближна лексема со оригиналниот збор во персиски јазик, но со текот на времето тој се трансформирал, на пример, во комунистичкиот систем се обиделе да ги претставуваат како негативни зборови и на некој начин овој збор се отфрлува, исто како низа други зборови.

Ориенталните зборови секогаш имаат одредено значење и разни лексиколошки нијанси. Тие никогаш не можат да се заменат со други зборови од албанскиот јазик, бидејќи кога се преведува, најмалку, од нив се отстранува стилистичкото изразување. На пример, ако го разгледуваме зборот *dyqan*, кој не е употребен во Куранот, никогаш не може да се замени со зборот *shitore*, затоа што иако втората го покрива целосно лексичкото поле на зборот *dyqan*, сепак не е присутна стилистичката нијанса. Кога се вели *dyqan*, на сите им доаѓаат на памет дека се зборува една стара продавница и стар стил на трговија, а зборот *shitore* не ја покрива стилистичката страна на ориентализмот *dyqan*.

Сосема на крај, може да констатираме дека ориентализмите се составен дел и на преведениот текст на Куранот во албански јазик, туку, како што рековме и погоре, ако тие имале едно поопширно употребување во стандардниот албански јазик, би го збогателе јазикот и би ја олеснувале работата на преведувачите од ориенталните јазици.

6.2. КУРАНСКА ОНОМАСТИКА ВО АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Транскрибирањето е една значајна гранка на фонетика преку која се артикулира зборот на еден јазик со други графички знаци. Затоа, кога станува збор за транскрипцијата на арапските фонеме, треба да се најде најдобриот начин, така што албанскиот читател преку артикулација ќе го слуша речиси идентичниот глас.

Доколку се обидуваме да се стигне овој резултат, тогаш најдобрата форма за транскрипција на претпозитивниот член од арапски на албански јазик е Ел, а не Ал. Последнава форма (Ал) е земена од западните јазици, кои денес ги вршат влијание кај Албанците, бидејќи сопствените именки и арапските заемки ги земаат од средините, книгите и западните медиуми. Со предниот член *Ал* ги транскрибирал Фети Мехдиу и Мухамед Закирија Кхан. Последниов, доколку преводот го направил од англиски, имињата на сурињата ги оставил како што беа во англискиот превод. Ова тврдење го докажуваат многу суриња, на пример, *al Bakara*, *al Momin* итн., а Фети Мехдиу претпозитивниот член само го транскрибирал според моделот на западните јазици, а зборот го напишал според правилата на албанскиот јазик.

Освен имињата на сурите, ономастиката е научна дисциплина, гранка на лингвистика која ги проучува сопствените именки во еден јазик, антропонимите, патронимите, топонимите, ојконимите, хидронимите, оронимите, теонимите итн. Ономастичкиот елемент има една тесна врска и со културниот и економскиот развој на еден народ, но често е материја преку која се откриваат корените на еден народ, или како што вика научникот Ѓовалин Шкуртај: „Ономастика била прва најважна материја во сите истражувања и во историските – лингвистичките анализи околу Илирците (Албанците), првин за странските албанолозите, потоа и за албанските истражувачи.“⁹⁶ Ова покажува дека ономастиката има е многу важна за многу научни дисциплини, туку често последниот збор му останува на ономастиката, етимолошкото дефинирање итн. Кога сме кај куранската ономастика, нејзината сличност со библиската ономастика и со другите свети книги, покажува дека Куранот е од истиот извор.

⁹⁶ Gjovalin Shkurtaj, *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar: Tiranë, 2001, стр. 7

Исто така, присуството на куранската ономастика помеѓу Албанците, односно антропонимите и помалку микропонимите, покажуваат дека албанската култура е поврзана со исламската култура. Туку, ако им се вратиме на османските дефтери или на разните архивски документи, од нивната ономастика може многу лесно да се научат историските вистини, на пример, кога градовите, селата и албанските фамилии го примале исламот, бидејќи кога Албанците го примиле исламот ги промениле имињата, но првин ги промениле антропонимите. Од тогашно време, куранската ономастика кај Албанците играла значајна улога во културата на албанскиот јазик, туку и во разните форми на нивната транскрипција во себеси одржуваат важни елементи од разните албански супкултури. Влијаењето на верската ономастика во албанската ономастика го спомнува и Ѓовалин Шкуртај кој меѓу друго вели: „Во текот на времето, кај сопствените именки на многу народи, исто така, и на нашиот народ, влијаеле разни верски елементи. Од историја знаеме дека најголемите „империи“ на светот се верските империи.“⁹⁷ Потоа, од кога еден дел од Албанците го примиле исламот, „ова го отворил патот за ширење на ориенталната ономастика (од персиски, арапски и турски). Така што, преку имињата на светиците или шехидите, во албанскиот јазик влегоа многу странски антропоними.“⁹⁸ Секако, знаејќи дека Куранот е главна оска на исламската вера, куранската ономастика полесно најде простор кај Албанците муслимани. Куранската ономастика се класифицира според овие главни групи:

а) Антропонимите на пејгамберите, добрите и лошите луѓе; б) Сопствените именки на светите книги, на мелеците, на ѓаволите и на идолите; в) имиња на местата (топонимите) и на народите (етнонимите).⁹⁹

Подолу ќе го претставиме целиот ономастички фонд на Куранот. Во првата колона ќе се ставаат зборовите на арапски јазик, во втората ќе бидат транскрибираните зборови според Меѓународниот фонетски алфабет (International Phonetic Alphabet – IPA), а од трета колона и натаму ќе се презентираат транскрибираните елементи на куранска ономастика во преводите на Куранот на албански јазик.

⁹⁷ Gjovalin Shkurtaј, *vep. e cit.* стр. 25

⁹⁸ Gjovalin Shkurtaј, *vep. e cit.* стр. 26

⁹⁹ Ahmed Muslih Husejn Durejdi, *El-A'lamu fil Kuran el-kerim (Emrat e përveçëm në Kuran)*, Universiteti Kombëtar En-Nexhah, Temë magistrature: Qershor, 2000, стр. 1

6.2.1. Антропонимите: пејгамберите, добрите и лошите луѓе

Овој е најобработената област на куранската ономастика. Еден дел од антропонимите се транскрибирани исто од сите преведувачи, меѓутоа во многу случаи имаме и разлики, поради овој факт, за да имаме почиста слика, ќе ги даваме во табеларна форма:

Arabisht	IPA	Feti Mehdiu	Sherif Ahmeti	Hasan Nahi	Darus-salam	Salih F. Hoxha	Muhamed Z. Khan	Alban Fejza
آدَمُ	[ʔa:damu]	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>	<i>Adem</i>
إِدْرِيسُ	[ʔid'ri:su]	<i>Idris/z</i>	<i>Idris</i>	<i>Idriz</i>	<i>Idris</i>	<i>Idris</i>	<i>Idris</i>	<i>Idriz</i>
نُوحٌ	[ʔn:ħun]	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>	<i>Nuh</i>
هُودٌ	[ʔhu:dun]	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>	<i>Hud</i>
إِبْرَاهِيمَ	[ʔib'ra:'hi:mu]	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>	<i>Ibrahim</i>
مُحَمَّدٌ	[mu'ħammadun]	<i>Muhammed</i>	<i>Muhammed</i>	<i>Muhamed</i>	<i>Muhammed</i>	<i>Muhamed</i>	<i>Muhammad</i>	<i>Muhamed</i>
إِسْحَاقَ	[ʔis'ħa:qu]	<i>Is-hak</i>	<i>Is'hak</i>	<i>Is'hak</i>	<i>Is'hak</i>	<i>Is'hak</i>	<i>Is-hak/Isak</i>	<i>Isak</i>
إِسْمَاعِيلَ	[ʔis'ma:'ʕi:lu]	<i>Ismail</i>	<i>Ismail</i>	<i>Ismail</i>	<i>Ismanil</i>	<i>Ismail</i>	<i>Ismail</i>	<i>Ismail</i>
شُعَيْبَ	[ʔu'ʕajbu]	<i>Shuajb</i>	<i>Shuajb</i>	<i>Shuajb</i>	<i>Shuajb</i>	<i>Shuajb</i>	<i>Shuejb</i>	<i>Shuajb</i>
إِلْيَاسَ	[ʔil'ja:su]	<i>Iljas</i>	<i>Iljas</i>	<i>Iljas</i>	<i>Iljas</i>	<i>Iljas</i>	<i>Iljas</i>	<i>Iljaz</i>
الْيَسَعَ	[ʔaljasa'ʕu]	<i>Eljesi</i>	<i>Eljesa</i>	<i>Eljesa</i>	<i>Eljasa</i>	<i>Eljesa</i>	<i>El-Jesaun / Jasain</i>	<i>Eliseun</i>
أَيُّوبَ	[ʔej'jubu]	<i>Ejub/Ejjub</i>	<i>Ejub</i>	<i>Ejub</i>	<i>Ejub</i>	<i>Ejub/Ejjub</i>	<i>Ejjub</i>	<i>Jobi</i>
صَالِحَ	[ʔs'a:liħun]	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>	<i>Salih</i>
دَاوُدَ	[ʔda:'wu:du]	<i>Davud</i>	<i>Davud</i>	<i>Daud</i>	<i>Daud</i>	<i>Davud</i>	<i>Daut</i>	<i>David</i>
لُوطَ	[ʔlu:tʕun]	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>	<i>Lut</i>
ذُو الْكِفْلِ	[ðu: ʔal'kifli]	<i>Dhulkifli</i>	<i>Dhulkifli</i>	<i>Dhulkifli/Dhul-Kifli</i>	<i>Dhulkifli</i>	<i>Dhul Kifli</i>	<i>Zulkifli/Dhul-Kifli</i>	<i>Dhul-Kifli</i>
زَكَرِيَّا	[zakarij'ja:]	<i>Zekerijja</i>	<i>Zekerija</i>	<i>Zekeria</i>	<i>Zekerija</i>	<i>Zekerija</i>	<i>Zakaria</i>	<i>Zekeria</i>
سُلَيْمَانَ	[sulaj'ma:nu]	<i>Sulejman</i>	<i>Sulejman</i>	<i>Sulejman</i>	<i>Sulejman</i>	<i>Sulejman</i>	<i>Sulejman</i>	<i>Salomon</i>
عِيسَى	[ʔi:sa:]	<i>Isa</i>	<i>Isa</i>	<i>Isa</i>	<i>Isa</i>	<i>Isa</i>	<i>Isa</i>	<i>Jezus</i>
مَسِيحَ	[ma'si:ħun]	<i>Mesih</i>	<i>Mesih</i>	<i>Mesih</i>	<i>Mesih</i>	<i>Mesih</i>	<i>Masih</i>	<i>Mesia</i>
مُوسَى	[ʔmu:'sa]	<i>Musa</i>	<i>Musa</i>	<i>Musa</i>	<i>Musa</i>	<i>Musa</i>	<i>Musa</i>	<i>Moisi</i>
هَارُونَ	[ʔha:ru:nu]	<i>Harun</i>	<i>Harun</i>	<i>Harun</i>	<i>Harun</i>	<i>Harun</i>	<i>Harun</i>	<i>Aroni</i>
يَحْيَى	[jaħ'ja:]	<i>Jahja</i>	<i>Jahja</i>	<i>Jahja</i>	<i>Jahja</i>	<i>Jahja</i>	<i>Jahja</i>	<i>Gjon</i>
يُوسُفَ	[ʔju:sufu]	<i>Jusuf</i>	<i>Jusuf</i>	<i>Jusuf</i>	<i>Jusuf</i>	<i>Jusuf</i>	<i>Jusuf</i>	<i>Jozef</i>
يَعْقُوبَ	[ja'qu:bu]	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakub</i>	<i>Jakob</i>

يُونُس	[ˈjuːnusu]	<i>Junus</i>	<i>Junus</i>	<i>Junus</i>	<i>Junus</i>	<i>Junus</i>	<i>Junus</i>	<i>Jona</i>
عُزَيْر	[ʕuˈzajrun]	<i>Uzeir</i>	<i>Uzejr</i>	<i>Uzejr</i>	<i>Uzejr</i>	<i>Uzejr</i>	<i>Uzejr</i>	<i>Esdra</i>
لُكْمَان	[luqˈmaːnu]	<i>Llukman</i>	<i>Llukman/ Lukman</i>	<i>Llukman</i>	<i>Lukman</i>	<i>Lukman</i>	<i>Lukman</i>	<i>Llukman</i>
ذُو الْقَرْنَينِ	[ðuː ʔalqarˈnajni]	<i>Dhulkarnejn</i>	<i>Dhulkarnejn</i>	<i>Dhulkarnejn</i>	<i>Dhulkarnejn</i>	<i>Dhulkarnejn</i>	<i>Dhul- karnen</i>	<i>Dhul- Karnejn</i>
زَيْد	[ˈzajdun]	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>	<i>Zejd</i>
طَالُوت	[ˈtʕaːˈluːtu]	<i>Talut</i>	<i>Talut</i>	<i>Talut</i>	<i>Talut</i>	<i>Talut</i>	<i>Talut</i>	<i>Saul</i>
عِمْرَان	[ʕimˈraːnu]	<i>Imran</i>	<i>Imran</i>	<i>Imran</i>	<i>Imran</i>	<i>Imran</i>	<i>Imran</i>	<i>Amram</i>
مَرْيَم	[ˈmarjamu]	<i>Merjem</i>	<i>Merjem</i>	<i>Merjem</i>	<i>Merjem</i>	<i>Merjem</i>	<i>Merjem</i>	<i>Maria</i>
أَبُو لَهَب	[ʔaˈbuː lahabin]	<i>Abu Leheb</i>	<i>Ebi Leheb</i>	<i>Ebu Leheb</i>	<i>Ebu Leheb</i>	<i>Ebi Leheb</i>	<i>Abu Lahab</i>	<i>Ebi Leheb</i>
أَزْر	[ˈʔaːzaru]	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>	<i>Azer</i>
جَالُوت	[ˈdʒaːˈluːtu]	<i>Xhalut</i>	<i>Xhalut</i>	<i>Xhalut</i>	<i>Xhalut</i>	<i>Xhalut</i>	<i>Xhalut</i>	<i>Goliathi</i>
سَامِرِي	[ˈsaːmirijju]	<i>Samiri</i>	<i>Samirij</i>	<i>Samiri</i>	<i>Samirij-j</i>	<i>Samiri</i>	<i>Samiri</i>	<i>Samari</i>
فِرْعَوْن	[firˈʕawnu]	<i>Faraon</i>	<i>Faraon</i>	<i>Faraoni</i>	<i>Faraon</i>	<i>Faraon</i>	<i>Faraon</i>	<i>Faraon</i>
قَارُون	[ˈqaːˈruːnu]	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>	<i>Karun</i>
هَامَانَ	[ˈhaːˈmaːnu]	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>	<i>Haman</i>

6.2.2. Имињата на светите книги, на мелеците, на ѓаволите и на идоите (теонимите)

Од сопствените именки кои се споменуваат во Куран се и имињата на светите книги, на ѓаволите и на идоите (теонимите). Сите овие се дел од куранска ономастика. Тие се:

Arabisht	IPA	Feti Mehdiu	Sherif Ahmeti	Hasan Nahi	Darus-salam	Salih F. Hoxha	Muhamed Z. Khan	Alban Fejza
قُرْآن	[qurˈʕaːnun]	<i>Kur'an</i>	<i>Kur'an</i>	<i>Kur'an</i>	<i>Kur'an</i>	<i>Kuran</i>	<i>Kuran</i>	<i>Kuran</i>
إِنْجِيل	[ʔinˈdʒiːlun]	<i>Inxhil</i>	<i>Inxhil</i>	<i>Inxhil / Ungjill</i>	<i>Inxhil</i>	<i>Ungjill</i>	<i>Inxhil</i>	<i>Ungjill</i>
تَوْرَاة	[tawˈraːtun]	<i>Tevrat</i>	<i>Tevrat</i>	<i>Teurat</i>	<i>Teurat</i>	<i>Teurat</i>	<i>Tevrat</i>	<i>Torah</i>
زَبُور	[zaˈbuːrun]	<i>Zebur</i>	<i>Zebur</i>	<i>Zebur</i>	<i>Zebur</i>	<i>Zebur</i>	<i>Zabur</i>	<i>Psalmat</i>
جِبْرِيْل	[dʒibˈriːlu]	<i>Xhebrail</i>	<i>Xhibril</i>	<i>Xhebrail</i>	<i>Xhibril</i>	<i>Xhebrail</i>	<i>Xhibrail</i>	<i>Gabriel</i>
مِيكَال	[ˈmiːˈkaːlu]	<i>Mikail</i>	<i>Mikail</i>	<i>Mikail</i>	<i>Mikail</i>	<i>Mikail</i>	<i>Mikail</i>	<i>Mikael</i>
هَارُوت	[ˈhaːˈruːtu]	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>	<i>Harut</i>

مَارُوت	['ma:'ru:tu]	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>	<i>Marut</i>
مَالِك	['ma:liku]	<i>Malik</i>	<i>Malik</i>	<i>Malik</i>	<i>Malik</i>	<i>Rojë</i>	<i>Malik</i>	<i>Malik</i>
إِبْلِيس	[ʔib'li:su]	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>	<i>Iblis</i>
وَدٌّ	['waddun]	<i>Veda</i>	<i>Vedda</i>	<i>Vedd</i>	<i>Vadd</i>	<i>Vedda</i>	<i>Vedd</i>	<i>Ved</i>
سُوَاع	[su'waʕun]	<i>Suvaz</i>	<i>Suvva</i>	<i>Suva</i>	<i>Suva</i>	<i>Suva</i>	<i>Suva</i>	<i>Suvë</i>
يَعُوث	[ja'yu:θu]	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>	<i>Jeguth</i>
يَعُوق	[ja'ʕu:qu]	<i>Jukë</i>	<i>Jeuk</i>	<i>Jaukë</i>	<i>Jauk</i>	<i>Jeuk</i>	<i>Jaukë</i>	<i>Jeukë</i>
نَسْر	['nasrun]	<i>Nesr</i>	<i>Nesre</i>	<i>Nesr</i>	<i>Nesr</i>	<i>Nesr</i>	<i>Nesr</i>	<i>Nesr</i>
السِّيْعَرِي	[ʔafʃi'ra:]	<i>Sirijus</i>	<i>Shi'ra</i>	<i>Sirius</i>	<i>Shieri</i>	<i>Sirius</i>	<i>Shira</i>	<i>galaktika</i>
الْأَلَات	[ʔal'la:tu]	<i>Late</i>	<i>Lati</i>	<i>Latë</i>	<i>El-Late</i>	<i>Lati</i>	<i>Lati</i>	<i>Alatë</i>
الْعَزَى	[ʔalʕuz'za]	<i>Uzza</i>	<i>Uza</i>	<i>Uzzë</i>	<i>El-uza-za</i>	<i>Uzza</i>	<i>Uzai</i>	<i>Al-Uzah</i>
مَنَاة	[ma'na:tu]	<i>Menati</i>	<i>Menati</i>	<i>Menatë</i>	<i>Menati</i>	<i>Menati</i>	<i>Manati</i>	<i>Menatë</i>

Zборот *Ungjill*¹⁰⁰ е еден верски поим употребен во РДАЈ, меѓутоа, доколку поимот *Inxhil* е поупотреблив во исламска класична литература помеѓу Албанците, тогаш двете поими се употребливи, иако зборот *Ungjill* повеќе се употребува кај христијаните.

6.2.3. Топонимите и етнонимите

Двете овие категории на ономастика се присутни во Куранот, меѓутоа не толку многу. Од областа на топонимија поупотребливи се макротопонимите, но имаа и микротопоними.

Arabisht	IPA	Feti Mehdiu	Sherif Ahmeti	Hasan Nahi	Darus-salam	Salih F. Hoxha	Muhamed Z. Khan	Alban Fejza
المَسْجِدُ الْأَقْصَى	[ʔalmas'dʒidu ʔalʔaq's'a:]	<i>Mesxhidi Aksa</i>	<i>Mesxhidi Aksa</i>	<i>Xhamia e Largët</i>	<i>Mesxhidi Aksa</i>	<i>Faltorja e Largët</i>	<i>Xhamia e Largët</i>	<i>vend i largët i pruljes</i>
المَسْجِدُ الْحَرَامُ	[ʔalmas'dʒidu ʔalh'a'ra:mu]	<i>Mesxhidi Haram</i>	<i>Mesxhidi Haram</i>	<i>Xhamia e Shenjtë</i>	<i>Mesxhidi Haram</i>	<i>Faltorja e Shenjtë</i>	<i>Xhamia e Shenjtë</i>	<i>Vendlutja e Shenjtë</i>
المَشْعَرُ الْحَرَامُ	[ʔalma/'ʕaru ʔalh'a'ra:mu]	<i>vendet e shenjtja</i>	<i>vend i shenjtë</i>	<i>vend i shenjtë</i>	<i>Mash'ar- il-Haram</i>	<i>Monumenti i Shenjtë</i>	<i>Masharal- Haram</i>	<i>Vend i Shenjtë</i>
الْكَعْبَةُ	[ʔal'kaʕbatu]	<i>Qabe</i>	<i>Qabe</i>	<i>Qabe</i>	<i>Ka'be</i>	<i>Qabe</i>	<i>Kabe</i>	<i>Qabe</i>
بَابِلُ	['ba:bilu]	<i>Babilon</i>	<i>Babil</i>	<i>Babiloni</i>	<i>Babiloni</i>	<i>Babiloni</i>	<i>Babil</i>	<i>Babel</i>
بَدْرُ	['badrun]	<i>Bedër</i>	<i>Bedër</i>	<i>Bedër</i>	<i>Bedër</i>	<i>Bedër</i>	<i>Badr</i>	<i>Bedr</i>
جَهَنَّمُ	[dʒa'hannamu]	<i>xhehenem</i>	<i>Xhehenem</i>	<i>Xhehenem</i>	<i>Xhehenem</i>	<i>Xhenem</i>	<i>xhehenem</i>	<i>Xhehenem</i>

¹⁰⁰ FGJSSH

		<i>xhehennem</i>				<i>Ferr</i>		<i>Ferri</i>
الْحَطْمَةُ	[ʔal'hutʕamatu]	<i>xhehennem</i>	<i>Hutame</i>	<i>Hutameh Humnerë</i>	<i>el- Hutamah</i>	<i>hon</i>	<i>Hutama</i>	<i>Shkretimi</i>
سَقَرُ	['saqaru]	<i>Sekar</i>	<i>Sekar</i>	<i>Sekar</i>	<i>Zjarr i Xhehenemit</i>	<i>zjarr</i>	<i>Sakar</i>	<i>ndëshkim</i>
لَطَى	[la'ða:]	<i>këndellje</i>	<i>Ledhdha</i>	<i>zjarr flakërues</i>	<i>Zjarr i Xhehenemit</i>	<i>ferri i përflaktë</i>	<i>flakë zjarri</i>	<i>flakë</i>
سَعِيرٌ	[sa'ʕi:run]	<i>Zjarr</i>	<i>zjarr shumë i madh</i>	<i>zjarr</i>	<i>Zjarrit flakërues</i>	<i>zjarr i përflaktë</i>	<i>zjarr flakërues</i>	<i>Ferr</i>
هَآوِيَةٌ	['ha:wijatun]	<i>Zjarr</i>	<i>Havije</i>	<i>greminë e skëtërrës/ Humnerë</i>	<i>Havijeh</i>	<i>gropë</i>	<i>xhehenemi</i>	/
جَحِيمٌ	[dʒa'hi:mun]	<i>xhehennem</i>	<i>xhehim</i>	<i>zjarr flakërues</i>	<i>zjarr flakërues</i>	<i>skëtërrë</i>	<i>Xhehenem</i>	<i>Ferr</i>
جَنَّةٌ	['dʒannatun]	<i>xhenet xhennet</i>	<i>xhennet</i>	<i>Xhenet</i>	<i>Xhennet</i>	<i>Xhenet -Parajsë</i>	<i>xhenet parajsë</i>	<i>Parajsë</i>
الْجُودِيّ	[ʔal'dʒu:dijju]	<i>al-Xhudij</i>	<i>Xhudij</i>	<i>al Xhudij</i>	<i>Xhudi</i>	<i>Xhudi</i>	<i>Al-xhudi</i>	<i>Judea</i>
حُنَيْنٌ	[ħu'najnun]	<i>Hunejn</i>	<i>Hunejn</i>	<i>Hunein</i>	<i>Hunejn</i>	<i>Hunejn</i>	<i>Hunejn</i>	<i>Hunejn</i>
سَبَأٌ	[saba'ʔu]	<i>Saba</i>	<i>Sebe</i>	<i>Shebë</i>	<i>Seba</i>	<i>Seba</i>	<i>Saba</i>	<i>Sheba</i>
طُورٌ سِينِينَ	['tʕu:ri'si:'nine]	<i>Turi Sina</i>	<i>Turi Sina</i>	<i>mali Sina</i>	<i>Turi Sina</i>	<i>Mali Sinin</i>	<i>Mali Sini</i>	<i>Mali Sina</i>
الصَّافَا	[ʔasʕsʕa'fa:]	<i>Sava</i>	<i>“Safa”</i>	<i>Safa</i>	<i>Es-Safa</i>	<i>Safa</i>	<i>Safa</i>	<i>Safa</i>
الْمَرْوَةُ	[ʔal'marwatu]	<i>Merva</i>	<i>“Merve”</i>	<i>Merva</i>	<i>El-Merva</i>	<i>Merve</i>	<i>Marva</i>	<i>Merve</i>
عَرَفَاتٌ	[ʕara'fa:tu]	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>	<i>Arafat</i>
عَدْنٌ	['ʕadnun]	<i>Adën</i>	<i>Adn</i>	<i>Adn</i>	<i>Adn</i>	<i>Adn</i>	<i>amshuesh m</i>	<i>Eden</i>
الْفِرْدَوْسُ	[ʔalfir'dawsu]	<i>Firdevs</i>	<i>Firdevs</i>	<i>Firdeus</i>	<i>Firdeus</i>	<i>Firdeus</i>	<i>Firdos</i>	<i>hareshme</i>
مِصْرٌ	['misʕru]	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>	<i>Egjipt</i>
مَكَّةُ	['makkatu]	<i>Mekke</i>	<i>Mekë</i>	<i>Mekë</i>	<i>Mekë</i>	<i>Mekë</i>	<i>Mekkë</i>	<i>Mekë</i>
يَثْرِبٌ	['jaθribu]	<i>Jathrib</i>	<i>Jethrib</i>	<i>Jethrib</i>	<i>Jathrib</i>	<i>Jethrib</i>	<i>Jethreb</i>	<i>Jethrib</i>
إِرَمٌ	['?iramu]	<i>Irem</i>	<i>Irem</i>	<i>Irem</i>	<i>Irem</i>	<i>Iram</i>	<i>Irem</i>	<i>Iram</i>
ثَمُودٌ	[θa'mu:du]	<i>Themud</i>	<i>Themud</i>	<i>Themud</i>	<i>Themud</i>	<i>Themud</i>	<i>Thamud</i>	<i>Themud</i>
عَادٌ	['ʕa:dun]	<i>Ad</i>	<i>Ad</i>	<i>Ad</i>	<i>Aad</i>	<i>Ad</i>	<i>Ad</i>	<i>Ad</i>
رَسٌ	['rassun]	<i>Res</i>	<i>Res</i>	<i>Ress</i>	<i>Er-Rass</i>	<i>Ress</i>	<i>Pusi</i>	<i>Res</i>
أَيْكَةٌ	['ʕajkatun]	<i>Ejke</i>	<i>Ejke</i>	<i>Ejkë</i>	<i>Ejke</i>	<i>Ejke</i>	<i>Ejkë</i>	<i>E pyllit</i>
تُبْعٌ	['tubbaʕun]	<i>Tuba</i>	<i>Tubbe</i>	<i>Tubba</i>	<i>Tubba</i>	<i>Tubba</i>	<i>Tubba</i>	<i>Tuba</i>
الرُّومُ	[ʔar'ru:mu]	<i>Bizantinët</i>	<i>Bizantinët</i>	<i>Bizantinët</i>	<i>Romakët</i>	<i>Romakët</i>	<i>Rumët</i>	<i>Romakët</i>
قُرَيْشٌ	[qu'rajʕun]	<i>Kurejshitë</i>	<i>Kurejshitë</i>	<i>Kurejsh</i>	<i>Kurejshë</i>	<i>Kurejshë</i>	<i>Kurejshë</i>	<i>Kurejshë</i>
مَدْيَنٌ	['madjanu]	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>	<i>Medjen</i>
يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ	[ja'ʔdʒu:dʒu wa ma'ʔdʒu:dʒu]	<i>Jexhuxh e maxhuxh</i>	<i>Jexhuxh maxhuxhët</i>	<i>Jexhuxhët Maxhuxhët</i>	<i>Jexhuxh e Maxhuxh</i>	<i>Jexhuxh e Maxhuxh</i>	<i>Jaxhuxhi e Maxhuxhi</i>	<i>Gogu e Magogu</i>
لَيْلَةُ الْقَدْرِ	['lajlatu ʔal'qadri]	<i>Nata e Kadërit</i>	<i>Nata e Kadrit</i>	<i>Nata e Kadrit</i>	<i>Nata e Kadrit</i>	<i>Nata e Kadrit</i>	<i>nata e Kadrit</i>	<i>Nata e Përcaktimit</i>

6.2.4. Лингвистичка анализа на транскрипциите

По презентирањето на сите ономастички елементи во Куранот, класифицирајќи ги во групи и презентирајќи транскрибираните форми кај сите преведувачи, можеме да направиме една подетална лингвистичка анализа.

Странските топоними и антропоними, кога влегуваат во албански јазик формираат фонетски, правописни и граматички проблеми со стандардниот албански јазик. Во Конгресот на правописот на албанскиот јазик, бил дискутиран овој проблем и имало реакции во врска со тоа. Имало два става:

а) Поддржувачите на мислењето дека имињата треба да се пишуваат според ортографијата на јазикот од кој се преведува, се подразбира ако алфабетот е латински, и

б) Поддржувачите на мислењето дека имињата треба да се пишуваат според изговорот што го имаат во изворниот јазик, поддржувајќи се на албанска ортографија според фонетичкиот принцип.¹⁰¹

Пред да ги анализираме некои транскрипциите на куранската ономастика, мислам дека треба е потребно да се направи поделба на нивната употреба во албански јазик. Куранската ономастика се поделува во две групи:

- **Куранска ономастика која е позната и употреблива во албански јазик.** Во оваа група спаѓаат речиси сите антропоними кои се употребуваат и ден-денес во средините каде живеат Албанци муслимани. Исто така, тие може да се сметат и ориентални заемки во полето на ономастика. На пример, *Adem, Ibrahim, Ismail, Isa, Musa, Muhamed, Sali; Kuran, Tevrat; Xhebrail, Meke, Xhenet* итн. Овие и многу други ориентални заеми зазедоа важно место во албански јазик, некои во стандардниот јазик, а другите и во разните говорни дијалекти. Голем број од нив остана само во регионалните говори. Сепак, сите постигнале да имаат една позната форма, така што тешко е да се мисли за друга форма на транскрипција, бидејќи тогаш зборот излегува со друго

¹⁰¹ Zamira Alimemaj, "Kundrim historik i drejtshkriminalit të toponimeve e antroponimeve angleze e amerikane në gjuhën shqipe", në: Aktet – Revistë Shkencore e Institutit Alb-Shkenca, vol III, nr. 4, f 541

значење. Кратко кажано, најдобрата метода за транскрипција на овие имиња е нивните фонеме да се изговараат како што се употребувале кај Албанците, освен ова, ако се прави едно фонолошко истражување преку кое треба да се постигне до изворната форма, тогаш може да се употребува транскрибираната форма која ќе му овозможуваше на читателот да ја слуша изворната фонема во албански јазик.

- **Куранска ономастика која не е позната во албанските средини.** Голем број елементи од куранска ономастика не се употребува кај Албанскиот народ, на пример, *Medjen, Ejke, Tubba, Ad, Thebud, Irem, Jethrib, Hud, Safa, Jeukë, Nesra, Jeguthë, Lat, Uzza* итн. Во оваа категорија спаѓаат речиси сите топоними, етноними, теоними и другите сопствени именки, освен антропонимите. Од областа на антропонимија само мал број спаѓа во оваа група, бидејќи како што спомнавме погоре, тие зазедоа големо место во албанска ономастика.

а) Трансформација на значењето на куранската ономастика

Во полето на лексиколошките и ономастичките студии е познат феноменот на трансформирањето на полето на ономастичките елементи. Често, многу топоними се трансформираат во антропоними, патроними итн., или спротивно.

Една ваква трансформација има и во куранската ономастика. Низа топоними ја променија употребата, и денес во албанските средини се познати како антропоними, на пример, *Medine, Merve, Firdeus, Arafat* итн., кои во Куранот се употребуваат како топоними, а во албански јазик и во многу ориентални јазици, се употребуваат и како антропоними.

Освен целосната трансформација, многу е познат и феноменот дека неколку елементи од куранска ономастика се употребуваат во разни правци во албанската ономастика. Конкретно, речиси сите курански антропоними, во албански јазик се употребуваат како антропоними и патроними. На пример, следниве антропоними *Adem, Idriz, Nuh, Salih, Ibrahim, Ismail, Isak, Jakub, Jahja, Sulejman, Davud, Ejub, Musa, Harun* итн., во многу случаи ќе ги сретнеме како патроними.

Низа сопствени именки го трансформирале суштинското значење, на пример, именката *Xhebrail*, во Куран се употребува за мелекот кој ја пренесе

објавата, а во многу албански места се подразбира дека е мелекот кој ги одзема душите. Значи, тука станува збор за една сопствена именка која потоа предизвикува и примена на поимите.

Едно вакво нешто е присутно и во другите ориентални јазици, туку и во арапски јазик. Тешко е да се сфати дека овој феномен е земено од ориенталните јазици, како што се многу ориентални заемки или Албанците муслимани директно се инспирирани од Куранот и ги преземаа и во албанскиот јазик.

б) Употреба на библиската ономастика

Куранот е небесна книга која ја усовршува и ја завршува божествената мисија во земја, затоа, според исламските правила, тој не доаѓа со нешто сосема ново, туку ги усовршува претходните книги и мисии. Од ова подразбираме дека во повеќето случаи и ономастичкиот елемент е ист, но со јасни разлики. Туку самиот факт дека Куранот е објавен на арапски јазик, а другите на други јазици, покажува дека е присутна фонолошката разлика помеѓу истите ономастички единици. Ова натера денес истите антропоними, топоними, етноними итн., во Куранот да излегуваат со една форма, а во Библијата со една поинаква форма.

Од претходните табели, првата разлика која доаѓа во обсервација е начинот како Аљбан Фејза ја транскрибирал куранската ономастика. Во повеќето случаи излегуваат со сосема различни форми од тие што се во другите преводи, т.е. транскрипцијата на куранската ономастика ја прилагодува со библиската ономастика. Затоа, ова што го направил тој може да се вика прилагодување, а не транскрипција. На пример, зборовите *Eliseun, Jobi, David, Salomon, Jezus, Aroni, Gjon, Jozef, Jakob, Jona, Esdra, Amram, Maria, Goliathi, Torah, Psalmat, Gabriel, Mikael, Eden* итн., се целосни елементи од библиската ономастика. Оваа форма никако не помага да имаме еден совршен превод на Куранот, бидејќи кај Албанците муслимани, голем број од нив ги сметаат за дел од нивната јазична култура и нормално заедно со зборовите ги имаат и нивните форми.

Не е важно дали преведувачот ова го направил со одредена идеолошка намера или самиот негов фонд бил дел од оваа ономастика, важно е дека резултатот ќе се изведе од материјата што ја имаме пред нас. Ова што го гледаме, на албанскиот муслимански читател му го меша значењето на

куранската полисемија, бидејќи тој е прилагоден за истите лексеми да слуша сосема други форми.

Меѓутоа, начинот како оваа верзија го претставува ономастичкиот елемент во Куранот, освен бројните недостатоци, имаа и една предност. Ова ќе им помага многу на христијаните или на тие кои претходните антропони и топоними ги познаваат со овие 'транскрибирани' форми. Т.е. кога еден читател со библиска култура ќе го чита Куран, ќе му се олеснува познавањето на заедничките личности и топонимии кои се употребуваат во божествените книги.

в) Недостатокот на една единствена транскрипција

Ако го гледаме ономастичкиот елемент во преводите на Куранот на албански јазик, забележуваме дека тие немаат една единствена форма, туку слободно може да се каже дека ниеден не им се придржува на ниедна позната транскрипција. Не само ова, во многу случаи, за одредени проблематики, тие употребиле повеќе од една верзија. Така што, во оваа област, куранската терминологија и ономастика во преводите на Куранот на албански јазик е неунифицирана.

Првиот сериозен труд за транскрипцијата на арапската граfiја на албански јазик е направено од италијанскиот автор Виторио Валоника (Vittorio Vallonica), преведен на албански под наслов „Për një transkriptim racional dhe uniform t'Arabishtes me anë t'alfabetit Shqiptar“.¹⁰² Од најупотребени форми за транскрипција од арапскиот јазик во балканските јазици е системот ZDMG кој се употребува во босанскиот, српскиот и хрватскиот јазик, а помалку во албанскиот јазик. Освен овој систем има и неколку други системи за романизација на арапскиот јазик. Исто така, е познат и Меѓународниот фонетски алфавет (IPA) кој никако не е употребен во ориенталните студии по албански јазик. Системот на Виторио Валоника и ZDMG се системи кои имаат недостатоци, а една посполнета транскрипција на овие системи ја обработил и професор Мехди Полиси, кој ZDMG-системот го приближува со системот на албанскиот јазик. Тој се изразува вака: „Во врска со употребата на оваа транскрипција во албански јазик, потпирајќи се на некои други јазици, јас

¹⁰² Vittorio Vallonica, “Për një transkriptim racional dhe uniform t'Arabishtes me anë t'alfabetit Shqiptar”, në: “Kultura islame”, viti IV, nr. 9-10, Tiranë, 1943, стр. 162-167

имам некои резерви...¹⁰³ Професор Мехди Полиси мисли поинакво за фонемите /th/, /sh/, /dh/ итн. Кратко кажено, најсовршениот систем за транскрипција на арапскиот јазик на албански јазик е системот на професор Мехди Полиси. Преведувачите на Куранот на албански јазик не ги употребиле ниедниот од нив.

Ако го имаме предвид професорот Мехди Полиси, тој транскрипцијата ја дели на два вида: научна и практична транскрипција.¹⁰⁴ Од оваа поделба подразбираме дека преведувачите на Куранот на албански јазик ја имаат употребено практичната транскрипција, а не научната. Практичната транскрипција била полесна за читателите, а недоволна за научниците. Од начинот како куранската терминологија и ономастиката е транскрибирана на албански јазик, не може да се дојде до општи заклучоци од кои потоа ќе се извадат сериозни научни резултати, бидејќи самата нивна транскрипција е ненаучна.

Една друга можност за транскрипција на арапската граfiја на албански јазик дава Меѓународниот фонетски алфабет. Овој алфабет, иако понекогаш дава повеќе од една форма за иста фонема, сепак има една стандардна форма и за арапскиот алфабет.¹⁰⁵

г) Транскрипции без дијакритички знаци

Еден познат феномен во разните системи на транскрипцијата се дијакритичките знаци, тука слободно може да се каже дека најделикатните разлики помеѓу фонемите се изразуваат преку нив.

Тоа што е очигледно во преводите на Куранот на албански јазик е самиот факт дека преведувачите преку транскрибирањето на куранската терминологија и ономастика многу малку ги користеле дијакритичките знаци. На овој начин, тие немаат пренесено многу фонолошки карактеристики на изворните зборови. На пример, кај зборот *Mesxhidi Haram*, тие што го транскрибирале, не направиле никаква разлика помеѓу фрикативната и

¹⁰³ Mehdi Polisi, “Adaptimet fonetike të arabizmave në gjuhën shqipe” në: Hikmet, viti II, nr. 5: Prishtinë, 2014, стр.134

¹⁰⁴ Mehdi Polisi, *vep. e cit.* стр. 136

¹⁰⁵ Поопширно гледај во: Mensur bin Muhamed el-Gamidi, “Dizajnimi i simboleve kompjuterike për përshtatjen e Alfabetin Fonetik Ndërkombëtar me grafinë arabe”, në: “Revista e Universitetit të mbretit Abdul Abdulmelik” – shkencat inxhinierie, vëllimi 16, viti 2, 27-64, Rijad, 2006.

фарингалната фонема /ح/ = /ħ/ и меката фрикативна фонема /و/= /w/, или со фонемата /خ/= /x/. Кај зборот *Mesxhidi Haram* е фрикативната фарингалната Н (Х). Вакви примери има многу. Исто така, еден ваков феномен се појави и кај самогласките. Арапскиот јазик познава два вида самогласки, кратки и долги, кои не се разликувани во преводите на Куранот на албански јазик, на пример, кај зборот *Safa*, првата самогласка /a/ е кратка, а втората /a:/ е долга.

Ако ги анализираме следниве зборови: *Is'hak*, *Kur'an*, *Shi'ra*, *Mash'ar-il-Haram* и *Ka'be*, се гледа дека некои ги транскрибирале со апостроф. Во антропонимот *Is'hak*, апострофот е ставен за да му служи на албанскиот јазик, за да се разликува фонемата /s/ од /sh/, не за да се транскрибира сукулот на албански, кај зборовите *Kur'an*, *Shi'ra*, *Mash'ar-il-Haram* и *Ka'be* апострофот е ставен во функција на сукулот, така што преку артикулацијата да се стекне 'истата' пауза која е присутна во арапски јазик. Од сето ова може да се види дека апострофот е користен за да покажува фонолошки нијанси кои не се поврзуваат со артикулацијата на буквите.

Апострофот повеќе го употребил Фети Мехдиу, Дарусселама, Шериф Ахмети и Хасан Нахи (1988). Помалку е кај Насан Нахи (2006) и кај Салих Ферхат Хоџа, Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза речиси воопшто не го употребиле.

Еден друг знак кој се гледа во транскрибираните зборови во претходната табела е тирето. Во повеќе случаи тоа се користело за да се подели претпозитивниот член од темата на зборот. На пример, *El-Jesaun*, *Dhul-Kifli*, *Dhul-Kifli*, *El-Late*, *El-uza-za*, *Al-Uzah*, *Mash'ar-il-Haram*, *Masharal-Haram*, *al-Xhudij*, *Es-Safa*, *El-Merva*. Фети Мехдиу и Мухамед Закирија Кхан понекогаш тирето го користат и кај зборот *Is-hak*, со кого го разликуваме /s/ од /sh/. Исто така, во преводот на Дарусселама тирето е користено за да се разликуваат двојните букви кои во оригиналот го имаат дијакритичкиот знак тешдидот, на пример, *Samirij-j*, *El-uz-za* итн.

д) Удвојувањето (тешдидот) и недостатокот на претпозитивниот член ел-

Имајќи го предвид тоа што го рековме претходно, двојните графеми (со тешдид) од арапски јазик, во преводите на Куранот на албански јазик излегуваат со три форми:

- Двојни букви, транскрибирани со две графеми, но поделени со цртичка, кои ги сретнеме кај преводот на Дарусселама, на пример, *Samirij-j dhe El-uz-za*. А во врска со зборот All-llah, поделбата на двата *ll-ma* со цртичка е кај Фети Мехдиу и кај Шериф Ахмети.
- Двојни букви, транскрибирани со две графеми неподелени со цртичка. На пример, *Muhammed, Ejjub, Zekerijja, Uzza, xhehennem, xhennet, Mekke* итн., кои повеќе се пронајдени кај Фети Мехдиу, Мухамед З. Кхан, Шериф Ахмети и Дарусселама, а помалку се кај Албан Фејза, Салих Ф. Хоџа и Хасан Нахи. Името All-llah не е транскрибирано според оваа форма, затоа што тогаш излегува со една необична форма (Allllah), значи доаѓаат четири L една по друга;
- Двојните букви (со тешдид) во арапскиот јазик, но транскрибирани со една графема. Зборовите од овој вид се: *Muhamed, Ejub, Zekerija, Veda, Uza, Xhehenem, Xhenet, Mekë, Res, Tuba*. Сите овие примери, во арапскиот јазик имаат по една двојна согласка. Поопширно може да се гледаат во претходните табели. А зборот Allah, е напишан заедно кај Хасан Нахи, Салих Ферхат Хоџа, Дарусселама, Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза;

Иако ги класифициравме претходните транскрипции според преведувачите, тие немаат следено еден стандард преку транскрипција. На пример, Фети Мехдиу самиот збор *Ejjub* го транскрибира на две форми *Ejjub* и *Ejub*, или *xhennet / xhenet, xhehennem / xhehenem* итн. Понекогаш двојните букви од арапски јазик, на албански јазик ги претставува двојни, а понекогаш ги транскрибира со една графема, на пример, *Res* (Ress), *Tuba* (Tubba), *Veda* (Vedda) итн. Ваквите примери, каде не се следи еден начин на транскрипција, има и кај другите преведувачи.¹⁰⁶

По претходните анализи за тешдидот, ќе се проучуваат и некои фонолошки проблеми при транскрипција кои се поврзуваат со претпозитивниот член на арапски јазик *el*. Овој проблем, освен што го споменаваме и порано, важно е да се повтори и во делот на куранската ономастика, бидејќи еден дел од сопствените именки во изворната верзија излегуваат со определениот член *el*, а на албански јазик излегуваат без тоа. Да се дава еден збор како неопределен, а во оригиналот е определен, претставува

¹⁰⁶ Për më shumë, analizo transkriptimet e dhëna nëpër tabela!

сериозен проблем во куранска семантика. Вакви примери има многу во куранска ономастика. На пример, *Shi'ra, Latë, Uzza, Mesxhidi Aksa, Mesxhidi Haram, Mash'ar il-Haram, Ka'be, Xhudij, Safa, Merva, Firdeus, Rumët* итн. Сите претходни зборови, во Куранот се употребуваат на определен начин со ел, а во транскрибираните форми се без тоа.

Во други околности, можеби ќе беше доволно да се транскрибира само темата на зборот, без предниот член ел и ќе беше во согласност со категоријата определеност на албанскиот јазик, а кога се во прашање куранските лексеми, подобро ќе беше да се транскрибираат какви што се, бидејќи не секоја наставка на албански јазик може да го замени арапскиот определен член ел. „Во арапски јазик определениот член ел може да доаѓа со шест разни значења.“¹⁰⁷ На пример, кога сме кај куранската ономастика, ќе го разгледаме само зборот *Kuran*, кој во низа места е со предниот определен член ел, ел-Куран, а во други е без ел, Куран. Ако го употребуваме едното наместо другото, тогаш ќе изгубиме од јазичното богатство на Куранот.

ѓ) Преводот на низа ономастички зборови

Куранска ономастика, освен обработените транскрипции претходно, го познава и феноменот на преводот на неколку сопствени именки. Пред да ги анализираме нивните форми на преведувањето, дали направиле добро што ги превеле или не, првин ќе ги претставувам кои се тие: *galaktika (Shi'ra/Sirius); Xhamia e Largët, Faltorja e Largët, vend i largët i pruljes (Mesxhidi Aska); Xhamia e Shenjtë, Faltorja e Shenjtë, Vendlutja e Shenjtë, vendet e shenjta, vend i shenjtë, Monumenti i Shenjtë (Mesxhidi Haram); mali Sina, Mali Sini (Turi Sina); amshueshëm (Adn); Pusi (Ress); E pyllit (Ejke); Psalmat (Zebur); hareshme (Firdeus)* итн. Освен имињата на џамиите, кои ги сретнавме и кај другите преведувачи, сите други сопствени именки преведени се кај Албан Фејза и Мухамед Закирија Кхан.

Еден дел од сопствените именки, особено имињата на слоевите на оган во другиот свет, речиси сите преведувачи ги превеле, а многу малку ги користеле оригиналните имиња. Начинот на преведувањето или транскрипцијата изгледа многу слично. Од неможноста на преведувањето употребиле општи имиња за

¹⁰⁷ Mustafa el-Galajini, *Xhamiu ed-durus el-arabijeh*, Dar el-Kitab el-Arabij, Bejrut, 2006, стр. 116-117

огонот, или ги превеле според етимологијата на самиот збор. Следново ќе ги претставуваме само именките какви се во арапски јазик, така што ќе биде полесно ориентирањето во табела и ќе се знае за што се зборуваше во овој параграф. Тие се: Xhehenem, Hutameh, Sekar, Ledha, Seir, Navijeh, Xhehim. Исто така, во преводот на Албан Фејза, зборот Navijeh не е ни преведен ни транскрибиран, тоа претставува сериозен проблем во значењето на ајетот, бидејќи тука не станува збор за еден збор кој се подразбира од контекстот, туку за еден топоним со кој се именува последниот слој на огонот во другиот свет.

Во некои случаи е преведено и Mesh'ari Nahah, џамијата или местото кое се наоѓа во Музделифе во Мека. Ако го преведуваме, најблиското значење е *vend i shenjtë*, но ниеден нема да разбира за кое место станува збор, туку може да биде мешана со Кабе или со друго место, така што, подобро е да се даде со својата сопствена именка, потоа во други форми, во загради или во фусноти, да се раскаже значењето. Уште полошо кога тоа се пишува со прва мала буква, која се третира како општа именка и со потполно право читателот може да подразбира многу нешта, зависно од неговата претходна култура.

Преведувањето на зборот *Shi'ra* како *galaktikë* ја оддалечува лексемата од примарното значење, бидејќи тука станува збор за Сириус или како што ја викаат арапите Свездата на Јемен, која ја обожувале пред исламот. Самиот ајет „Дека Алах е бог на Сиријус“, ги победи нивните побарувањата.¹⁰⁸ Освен ова, може да има и друго значење, затоа знаејќи дека станува збор за сопствена именка, тогаш подобро е да се транскрибира како што е во оригиналот, а првото етимолошко значење да се стави во загради или во фуснота. Со овие нијанси излегуваат сите елементи од куранска ономастика во преводите на албански јазик.

Во врска со преводот на зборот *Allah*, кај Хасан Нахи (1988), во многу случаи ќе го сретнеме како *Perëndi*, а многу малку како *Allah*, а од 2006 верзија и наваму е поправено и е дадено само формата *Allah*. Освен Хасан Нахи, овој збор е преведен и од Салих Ферхат Хоџа кој го превел како *Zot*, многу малку како *Allah*. Зборот *Allah* го превел и Албан Фејза со лексемата *Zot*.

Дискусијата помеѓу научниците за преводот на овој збор е многу долга, но сепак повеќето мислат дека може да се преведе само во одредени случаи. Имаа

¹⁰⁸ Fahru ed-Din er-Razi, *Mefatih el-Gajbi – et-Tefsiru el-Kebiru*, vëllimi XXIX, Darul Fikr, Liban-Bejrut, 1981, стр. 23-24

од нив што строго го забрануваат преводот на овој збор. Дискусијата е направена за јазиците кои не го познаваат овој збор, а за арапскиот јазик, особено за Куранот, тој не може да се замени со никаков друг збор. Можеби не како во арапски јазик, но и во албански јазик и во албанска култура е познат зборот Алах, туку е присутен и во РСАЈ, затоа е многу нелогично да се употребува друг збор за лексемата за која постои соодветен збор.

Следново ќе претставиме што сè се губи ако зборот Алах го преведуваме со друга лексема:

- *Алах* е сопствена именка со семантички својства кои ги нема ниедно друго име на Алах. Ако на зборот Аллах (الله) му ја отстрануваме првата буква, останува Лил-лах (الله) т.е. *за Алах* или *на Алах*. Ако ја отстрануваме и втората буква, останува Леху (له) т.е. *за Него* или *на Него*. А, ако му ја тргнуваме и претпоследната буква, тогаш останува Ху (ه) т.е. Тој.¹⁰⁹ Ова покажува дека лексемата Алах имаа потполно значење иако останува само со една графема.
- Семантичкото поле на зборот Алах е многу поопширно од другите имиња на Алах. Зборот Алах ги опфаќа сите својства на Алах, а тие не го опфаќаат целосното поле на неговата семантика.¹¹⁰

е) Правописни грешки во куранска ономастика (во транскрипциите на албански јазик)

Куранската ономастика која е транскрибирана или преведена на албански јазик, освен претходните јазични анализи, во низа верзии од преводите на Куранот на албански јазик имаат и правописни грешки. Начинот како се транскрибирале сопствените именки на албански не е единствена, туку и не може да биде, бидејќи за жал до сега немаме една стандардна форма за транскрипција на арапските имиња на албански јазик. Во овој дел ќе се проучуваат грешките за кои во албански јазик има еден стандард на пишувањето. Најчесната грешка во оваа транскрипција е тоа дека сопствените именки се пишуваат со мала буква. Помеѓу овие грешки се и следниве:

Фети Мехдиу следниве имиња ги пишувал со мала буква: *dita e gjykimit*, *vendet e shenjta (Mesh'ari Haram)*, *xhehenem / xhehennem*, *xhenet / xhennet*.

¹⁰⁹ Fahru ed-Din er-Razi, *verp. e cit.*, vëllimi I, стр. 170

¹¹⁰ Ибид.

Шериф Ахмети со мала буква ги дал овие имиња: *vend i shenjtë (Mesh'ari Haram)*, *zjarr shumë i madh* (për Seirin), *xhehim*, *xhennet*, *Jexhuxh maxhuxhët*. Кај Шериф Ахмети, зборовите *Safa* и *Merve*, каде станува збор за две сопствени именки, односно за два рида покрај Кабе, ги ставил во цитати „Safa“ и „Merve“, нешто што е погрешно и според нормата на правописот, затоа што топонимите се стават во цитати само кога се атрибути.

Кај Хасан Нахи се овие: *vend i shenjtë (Mesh'ari Haram)* и неколку слоеви на огонот кои се преведени и не се пишувани со големи букви, значи не ги дал во својство на сопствени именки: *zjarr flakërues (Ledha)*, *zjarr (Seir)*, *greminë e skëterrës (Havijeh)*, *zjarr flakërues (Xhehim)*, на некој начин, слоевите на огонот ги дава како исти.

Преведувачите на Дарусселама и Салих Ферхат Хоџа, исто така ги дале со мала буква слоевите на огонот, т.е. ги превеле како општи именки.

Кај Мухамед Закирија Кхан се: *xhehenem*, *flakë zjarri (Ledha)*, *zjarr flakërues (Seir)*, *xhehenemi*, *xhenet / parajsë*, *amshueshm (Adn)*, *nata e Kadrit*. За разлика од другите, Мухамед Закирија Кхан, дава и едно име на Џенет со мала буква, односно го преведува, *amshueshëm*, т.е., а во зборот *Natën e Kadrit*, првиот дел го дава со мала буква.

Приближно, иста ситуација е и кај Албан Фејза.

6.2.5. Имињата и својствата на Алах

Кога сме кај куранска ономастика, не треба да се заборава проблемот на преведувањето или транскрипцијата на имињата (својствата) на Алах. Алах има деведесет и девет имиња, и секое име е полисемантично.

Во овој дел, оваа проблематика ќе ја обработиме од аспект на пишувањето, дали се преведени или транскрибирани, значи ќе ја опишеме реалноста на тоа што е во преводите на Куранот на албански јазик, а во делот на семантиката и лексикологијата поопширно ќе се обработуваат од погледот на начинот на преведување и од аспект на семантичкото поле што го имаат преку преводот.

Својствата на Алах, иако покажуваат својства, тие сепак заслужуваат да се викаат имиња, бидејќи ако се анализира нивното значење, ќе дојдеме до заклучокот дека ни едно суштество не може да се именува со овие апсолутни

својства, затоа е голема јазична грешка ако на пример зборот *i mëshirshëm*, со кој се опишува еден човек, да се користи со истото значење како зборот *i Mëshirshëm* кој се употребува за Бога, бидејќи милоста (*mëshira*) не е на исто ниво. Една е релатива и со недостатоци, а другата е апсолутна и совршена. Меѓутоа, нивните преводи на албански јазик, како во другите јазици, не го покриват целото семантичко поле кое тие го имаат во изворниот јазик, но сепак би требало, како што се преведени да се разликуваат од својствата кои се употребуваат за суштествата. Најдобар начин за разликување на овие значења е фактот дека станува збор за Бога треба да се употребуваат како сопствени именки и да се пишуваат со голема буква, како што ги употребувале повеќето од преведувачите на албански јазик. Кога сме кај овој вид именки кои треба да се пишуваат со голема буква, треба да кажеме дека преведувачите многу од нив ги напишале со мали букви. Тука еден дел од одговорноста ја имаат и јазичните уредници, меѓутоа кај делот на правописот, оваа проблематика ќе ја обработиме поопширно, раскажувајќи кои ги дале со мали букви, кои со големи и кои ги мешале.

Сега, без да ги броиме сите имиња на Алах едно по едно, ќе ги анализираме само начинот и методологијата кои ги користеле преведувачите преку транскрибирањето или преведувањето на албански јазик:

а) Фети Мехдиу, Шериф Ахмети, Хасан Нахи, Салих Ферхат Хоџа и Албан Фејза својствата на Алах ги превеле, ниедниот од нив не ги транскрибирал или најмалку да ги дал во загради. Тука се разликува само името Алах, но за ова зборувавме претходно.

б) Мухамед Закирија Кхан, освен името Алах, ги транскрибирал и две други својства на Алах: *er-Rahman* и *er-Rahim*.

Се поставува прашање: Зошто преведувачот ги одвојувал овие две својства? Се подразбира, причината не е јазична, бидејќи како што има незаменлива семантичка вредност зборот *er-Rahman* и *er-Rahim* во еден странски јазик, така и сите називи или други вредности на Алах се со незаменлива семантичка вредност, затоа причината е метајазична. Имајќи ја предвид идеологијата на ова 'исламско' движење кое се смета ултралиберално движење, често е во спротивност со основните начела на исламската вера, преку транскрипцијата на овие два назива на Алах, кои ја покажуваат вонграничната милостина на Алах, тие се стремат да ги

аргументираат нивните ставови. Ако причината би била јазична, тогаш би треба сите 99 називи на Алах да се транскрибираат, а најблиското значење или објаснување да се стави во заграда.

Исто така, и преведувачите на Дарусселама, атрибутот *es-Samed*¹¹¹ го транскрибирале како што е, затоа што навистина е тешко да се преведе со еден збор во албански јазик, туку иако се користат композити, синтагми и реченици.

6.2.5.1. Збороформите во преведувањето на својствата на Алах

Тие што ги превеле имињата (својствата) на Алах, преку преведувањето ги дале во разни форми. Од погледот на структурниот состав, атрибутите на Бога се преведени вака: прост збор, сложен збор или синтагма:

- Прост збор: низа атрибути на Алах се преведени како прости зборови, значи имаат само една коренска морфема и се обиделе да го чуваат преводот збор по збор. Сакале една куранска лексема да ја претставуваат со една албанска лексема, на пример: *Sundues* (مَالِكُ), *i Urtë* (حَكِيمُ), *i Dijshëm* (عَلِيمُ), *i Dhembshur* (رُؤُوفُ), *Mëshirues* (رَحِيمُ), *Falës* (عَفُورُ), *dëgjon* (سَمِيعُ), *di* (عَلِيمُ), *krijon* (خَالِقُ) итн. Сите преведени зборови имаат само по една коренска морфема, се подразбира, со афиксална морфема и понекогаш и со членувана придавка. Исто така, некои се именки, глаголски именки, придавски именки итн.
- Сложен збор (композити): најчестата форма која е користена од преведувачите за преведување на имињата на Алах е оваа, значи ги превеле со сложени именки:
 - *именка + придавка*: *Dijeplotë* (عَلِيمُ), *Fuqiplotë* (قَدِيرُ), *Mëshirëplotë* (رَحْمَنُ), *Pushtetplotë* (قَدِيرُ), *Lavdiplotë* (حَمِيدُ) итн.;
 - *придавка + придавка*: *Plotfuqishëm* (عَزِيزُ), *Plotpushtetshëm* (قَدِيرُ);
 - *неопределена заменка + придавка*: *Gjithëfuqishëm* (قَدِيرُ), *Gjithëdijshëm* (عَلِيمُ), *Gjithëmëshirshëm* (رَحِيمُ);
 - *именка + глаголска именка*: *Pendimpranues* (تَوَّابُ), *Faljepranues* (عَفَّارُ), *Paqedhënësi* (السَّلَامُ), *Trajtëformuesi* (مُصَوِّرُ) итн.;

¹¹¹ Kur'an, el-Ihlas, 2

- Синтагма: освен претходните форми, преведувачите еден дел од својствата на Алах ги превеле преку разните синтагми. Синтагмите кои се користени во овој дел се различни, на пример:
 - *Глагол + прилог*: fal shumë (عَفُور), dëgjon shumë (سَمِيعٌ), mëshiron shumë (رَحِيمٌ), sheh mirë (بَصِيرٌ), e di mirë (عَلِيمٌ). Овие форми се кај Фети Мехдиу и Шериф Ахмети;
 - *Глагол + неопределена замена*: dëgjon gjithçka (سَمِيعٌ), di çdo gjë (عَلِيمٌ), sheh gjithçka (بَصِيرٌ). Оваа синтагма најчесто може да се најде кај Хасан Нахи (2006);
 - *Глагол + именка во акузатив*: pranon pendimin (تَوَّابٌ),

Преку преведувањето на имињата на Бога, во низа случаи преведувачите го трансформирале видот на зборот или говорот, т.е. во арапски јазик тие се именки, а во албански јазик ги дале со глаголи итн. Не само ова, парадигмите со кои се дадени имињата на Алах генерално се употребени само за својствата на Бога. Преминувањето од еден на друг вид на зборот претставува една сериозна проблематика во процесот на преведувањето на имињата на Бога, бидејќи именката нема време, значи именува едно статично дејство, на пример, Салих Ферхати атрибутот i Gjithëdijshëm (العَلِيمُ), понекогаш е преведено како *Ai i njeh mirë*,¹¹² т.е. е употребен глаголот *të njehësh*, или Шериф Ахмети, за именката *Shikues absolut* (بَصِيرٌ), го користел глаголот *të shohësh, sheh gjithçka*¹¹³ итн. Вакви примери имаме кај сите преводи на Куранот на албански јазик, нешто за кое не може да се каже дека е погрешно, бидејќи на некој начин тие успеале да го пренесат главното значење на изворната лексема. Иако, кога ќе ги анализираме лексемите во делот на семантиката, тогаш ќе гледаме колку е важна да се чува видот на еден збор паралелно во двата јазици итн.

Во преведувањето на својствата на Бога не е користена една стандардна метода од сите преведувачи. Не само што не ги превеле исто, туку и еден преведувач едно име го дава во различни форми, на пример, Салих Ферхат Хоџа атрибутот (Латиф) لَطِيفٌ некогаш го превел *i Butë*, а некогаш *i Urtë* или *i Ndjeshëm*.¹¹⁴ Вакви случаи имаме и кај другите преведувачи. Понекогаш истиот атрибут се преведува со прост збор, со сложен збор или со синтагма, т.е. преку

¹¹² Kur'an, el-Bekare, 95;

¹¹³ Kur'an, el-Bekare, 96;

¹¹⁴ Shih përktimin e Salih Ferhat Hoxhës

преведувањето ги употребил трите форми, на пример атрибутот (Ес-семиу) السَّمِيعُ, е преведен *Dëgjuesi, Gjithëdëgjuesi, dëgjon shumë* apo *Dëgjuesi absolut*.

Се поставува прашањето: Дали преведувањето на имињата на Алах во разни форми претставува сериозен проблем? Секако, ниеден преведувач не претендира дека избираниот збор од негова страна за една одредена куранска лексема е соодветниот збор кој го покрива целосното семантичко поле на изворниот збор, затоа тие користеле разни форми.

СЕДМО ПОГЛАВЈЕ
ЛЕКСИКОЛОШКИ И
СЕМАНТИЧКИ АНАЛИЗИ

7.1. ЛЕКСИКОЛОШКИ ПОГЛЕДИ ВО КУРАНСКИОТ ГОВОР

Прашањето „Што е зборот и неговото значење?“ го повлече внимание на многу лингвисти за долго време. На прв поглед ова изгледа како лесно прашање, меѓутоа лингвистика до ден-денес не успеала да даде точен одговор на прашањето што е зборот. Значи, ова е дискутирана од антички период. Имаме многу дефиниции за познавање на зборот, ама ниеден од нив не успеало да го дефинира точно. Причината стои во тоа дека значењето на зборот е полисемантично и деликатно, за кое е потребно да се знаат многу други информации што се поврзуваат со него.¹¹⁵ Воопшто се мисли дека значењето на еден збор е тоа што се дава по речници, но зборот претставува значаен аспект во јазичниот контекст. Тоа вклучува две важни карактеристики: формата и значењето. Ако дадеме една дефиниција за зборот, тогаш сме дале само една страна или само една димензија од полидимензионалноста на значењето на зборот.

Иако зборот претставува главно средство за комуникација во еден јазик, имајќи предвид дека сме неспособни за да го сфатиме целосното значење, неговото преведување е исто така многу тешко, бидејќи тогаш треба да се дешифрираат сите кодови на значењето кои зборот ги има во изворниот јазик, и не само ова, треба да се најдат и кодовите во преведениот јазик, нешто што е многу тешко, да не кажуваме невозможно.

Многубројни се фактори кои го посветуваат познавањето на кодовите на еден одреден збор и тоа почнувајќи од јазичниот код, социјалниот, културолошкиот итн., кои навистина тешко се декодираат. Кога сме кај куранските лексеми, освен претходните фактори, тие го содржат и божествениот код, кој никогаш нема да се дешифрира целосно, не заради тоа дека се несфатливи, бидејќи се објавени за човекот, туку заради еластичноста што ја имаат. Лингвистите непрестајно ќе работат во бескрајното поле на семантиката на куранската лексема, меѓутоа, никогаш нема да му се најде крајот и никогаш нема да им престанат новите значења.

¹¹⁵ Kozeta Hyso, *Leksiku në mësimdhënien e gjuhëve të huaja* (tezë doktoruature), Universiteti i Tiranës – Fakulteti i Gjuhëve të Huaja – Departamenti i Gjuhës Angleze: Tiranë, 2013, стр. 11

Првото значење кое може да се сфати од првиот поглед не значи дека е сфатено сешто, или како што вика Торнбари : „знаејќи го (генералното) значењето на зборот, не значи дека ги знаеме сите значења со кои се појавува во речници.“¹¹⁶ или емоционалните значења кои ги имаа зборот.

Една друга страна на куранската лексема е фактот дека тие немаат време и место, или кратко кажано тие се важни за секое место и секое време. Овие и многу други фактори ја раскажуваат вистината зошто Куранот е преведен во толку многу верзии, и тоа само на албански се повеќе од десет, а на другите јазици се и стотини. Ова покажува дека оваа книга не е како другите обични книги и куранската лексема не е како другите лексеми.

7.1.1. Феноменот на синонимија во Куранот

Една друга истакната проблематика на значајните вредности кои ги имаат зборовите е синонимија. Синонимите се различни зборови со исто или со приближно значење. Тие претставуваа богата група во албански јазик. Така, имаме две, три или повеќе зборови кои го покажуваат истото нешто: истата карактеристика, истото дејство или истиот феномен, како именките *laps - kalem-*, *dhelpër – skile*, *udhë-rrugë*, *kurriz-shpinë*, *gjel-kokosh...*, глаголите *hap-çel...*

Иста ситуација е речиси и во арапски јазик. Иако потполната синонимија доаѓа ретко, сепак таа е присутна и во стандардниот јазик, каде еден збор слободно може да се заменува со еден синоним.

Знаејќи дека имаме работа со преводите на Куранот во албански јазик, се постави прашањето: Дали има синоними во Куранот или не? Ако зборуваме за изворниот текст, повеќе од лексиколозите и лингвистите мислат дека потполна синонимија во Куранот не постои, а што се однесува до преведените текстови на Куранот на албански јазик, туку и на другите јазици, синонимите се многу присутни. Ова потоа претставува една сериозна проблематика во преведувањето на Куранот, бидејќи преведувачот се обидува да го најде синонимот во својот јазик, меѓутоа тој заборавил дека зборовите немаат само лексичко значење, туку имаат и многу други значења кои се тешки за преведување на јазикот цел.

¹¹⁶ Thornbury, *Scott How to Teach Vocabulary*. Harlow: Pearson Education Limited, 2002, стр. 43

Освен ова, кога се проучуваат синонимите, не треба да се гледа само лексичкото значење, туку и другите страни, како *стилистичката страна, широчината на зборовите и нивното способност за формирање нови зборови, за поврзување со други зборови во синтагми или во фразеолошки единици*, т.е. не само што ги приближува зборовите, туку и што ги разликува.¹¹⁷

Именувајќи го истото нешто или ист феномен, синонимите рефлектираат во нивните значења разни нијанси, емотивни нијанси и на овој начин ја збогатуваат и лексиката. Во оваа смисла, нема синоними без никаква разлика, самиот јазик нема да се оптоварувал со вакви зборови ако било така. Затоа, кога ги анализираме или кога ги употребуваме синонимите во говорот, им обрнуваме внимание и на нивните разлики. Во текот на преведувањето треба да ги имаме предвид зборовите кои во прв поглед изгледаат како исти, а во суштина тие имаат огромни разлики. Овие проблематики ги сретнуваме и во преводите на Куранот на албански јазик, бидејќи многу зборови се преведени на албански како синоними, но во суштина се различни.

Во продолжение, покажувајќи ги разликите помеѓу синонимите, ќе дадеме и примери од преводите на Куранот на албански јазик, исто време ќе ги споредуваме со оригиналните текстови на арапски јазик:

а) **Значенски нијанси на основната вредност на зборот** (лексиколошки и семантички). Еден дел од зборовите, гледајќи ги од страна на лексикологија, се разликуваат од многу други зборови со мали нијанси, иако во прв поглед се синоними. На пример, лексемата ***el-hamd*** (الْحَمْدُ) е преведена како *falënderim* и ***esh-shkukr*** (الشُّكْرُ) исто така е преведена како *falënderim*. Повеќето од преведувачите не ги разликувале овие два збора, туку ги превеле како две потполни лексички синоними, т.е. ги дадоа како *falënderim*, меѓутоа ако го истражуваме подеталното значење на двата збора, ќе гледаме дека разликата е огромна: а) *shukr* се употребува само една добрина, а *hamdi* се употребува за добри и за лоши случаи; б) *hamd* е благодарение кое му се искажува само на Алах, а *shukr* е општо благодарение за секого; ц) *hamd* се употребува и во тага и во радост, а *shukr* само во радост;¹¹⁸ Низа преведувачи зборот *hamd* го превеле како *lavdërim*, но да не заборавиме дека тогаш

¹¹⁷ Kozeta Hyso, *vep. e cit.* стр. 53

¹¹⁸ Ebu Hilal el-Askerij, *El-Furuk el-lugavije (dallime gjuhësore)*, Kajro: Darul ilmi veth-thekafe, 1997, стр. 48-49

излегува како синоним на лексемата *med'h*, која, исто така, значи *lavdërim*. Овие две лексеми имаат неколку лексиколошки и семантични разлики. Освен претходните специфики на зборот *hamd*, друга разлика е дека *med'h* се употребува за пофалување на физичките карактеристики, за разни постигнати степени итн., а *hamd* се користи само за добротворни цели.¹¹⁹ Преведувачите на Дарусселама, за да го пополнуваат значењето на лексемата *hamd*, преку преведувањето ги дале двата поима: *falënderim* и *lavdërim*, но пак не е преведена целосното семантичко поле на лексемата *hamd*. Меѓутоа, ова е можната верзија за преведување на овие зборови на албански јазик, а ние ги анализираваме само некои од нив. Во претходните обработки не ја анализираваме семантичната вредност на претпозитивниот член ел- во зборот *el-hamd*, стилистичката вредност, семантичните нијанси на зборот ел хамд итн., кои ќе ги обработиме понатаму.

б) **Стилистички и емотивни нијанси:** еден дел од зборовите кои се синоними или многу приближни, освен лексичките разлики, имаат и стилистички разлики, т.е. и кога зборовите изгледаат дека се лексички синоними, во Куранот добиваат и стилистички нијанси, затоа еден голем дел од арапските лексиколози мислат дека потполните синоними не се присутни во куранскиот говор. Во продолжение ќе дадеме еден пример за стилистичката разлика помеѓу овие двата збора, на пример, лексемата *senetun* (سنة) и *amun* (عام), двата збора се преведени како *vit* (година), кои слободно може да се употребуваат една наместо другата, но во Куран тие се разликуваат, е стилистичката нијанса која ги разликува. Во 14 ајет на суре ел Анкебут се вели: „*Ne e dërguam Nuhun te populli i tij. Ai qëndroi tek ata një mijë vjet (senetun) pa pesëdhjetë vjet (amun), e megjithatë, ata i përfshiu përmbytja, duke qenë keqbërës.*“, зборот *senetun* е употребен со една стилистичка нијанса која ги назначува тешките и сушните години, а другата лексема *amun* ги опфаќа годините на удобност и изобилство. Една друга разлика е дека со зборот *senetun* се подразбира целосната година, а со *amun* година која не е завршена уште.¹²⁰ Оваа стилистичка нијанса не е опфатена во лексемата *vit*, која преведувачите ја одбрале како одговорен збор за двата претходни синоними во

¹¹⁹ Ebu Hilal el-Askerij, *vep. e cit.* стр. 50

¹²⁰ Abdulmelik bin Ahmed Ramadani, *Min kul-li suretin faidetun (Nga çdo sure nga një mësim)*, Algjeri: ed-Dar el-etherijje, 2006, стр. 178-179

арапски јазик, меѓутоа албанскиот јазик нема една ваква лексема со сите истакнати нијанси, затоа нивната лексичка и стилистичка разлика може само да се раскажува, а никако да се преведува.

в) **Можноста за формирање нови зборови, за да се поврзат со други зборови во синтагми или во фразеолошки единици.** Една друга специфика, која конечно ги одбива потполните синоними во арапски јазик е можноста за формирање нови зборови од ист корен, било со три или со четири согласки. Сите тие стотини формирани зборови од ист корен имаат едно генерално заедничко значење, исклучувајќи ги лексиколошките значења. Затоа, ако две лексеми се слични во значењето, а со различни корени букви, кога од истите се формираат нови зборови тие се оддалечуваат една од друга, и конечно се губи близината која ја имале, на пример, во ајетот: „...*Dhe thuqj: O Zot, shtoma diturinë!*“¹²¹ зборот *dituri* (ilmun-علم) не може да се замени со ниеден друг збор, затоа што од иста коренска морфема се формира и зборот *botë* (a:lemun-عالم) и *shenjë* (ala:metun-علامة)¹²², кои имаат едно чудно семантичко поврзување, бидејќи светот - *bota (alemi)* е знак - *shenjë (alamet)* за познавање на Бога, но ова се постигнува само преку знаењето - *diturisë (ilmit)*. Овој беше само еден пример, но од истиот корен формираме и други стотини нови зборови: именки, придавки и глаголи, за кои ќе ни треба една посебна дисертација. Како резултат на ова, двата 'синонимни' збора не можат да се заменат еден со друг во синтагми, во фразеолошките реченици или во разните синтаксички формулации. Заради ова, секој преведувач греша ако претендира дека направил совршен превод, не дека тие биле неспособни, туку заради тоа дека никој не може да најде синонимна лексема во албански јазик.

За да ги одредиме синонимните врски може да ја користиме аналитичката метода на значењето, според општото правило: ако сите деривати на еден збор се исти со значењето на дериватите на другиот збор, тогаш овие два збора се потполни синоними, нешто што е невозможно за арапската лексика, особено за куранската лексика, каде ниту лексичките синоними не се присутни, а камо ли потполните синоними.

Ако повеќе деривати на еден збор се исти со повеќето деривати од другиот збор, тогаш овие зборови се приближни синоними, на пример, од

¹²¹ Kur'an, Та На, 114 (Marrë nga përkthimi i Salih Ferhat Hoxhës)

¹²² Ibn Mendhuri, *Lisan el-arab*, vëllimi XXXIV, Kajro: Dar el-Mearif, стр. 3082

приближните синоними во Куранот се и глаголите *infexhere* - انفَجَرَ and *inbexhese* - انْبَجَسَ, кои во албански јазик се преведени со глаголот *shpërtheu*, значи се дадени како потполни синоними, а низа преведувачи ги превеле со зборови кои не се ни приближни синоними, на пример: *gufon*, *rrodhën*, *u derdhën* итн.

PËRKTHYESIT	EL-BEKARE -60- (انْفَجَرَ - <i>infexhere</i>)	EL-A'RAF -160 (انْبَجَسَ - <i>inbexhese</i>)
Feti Mehdiu:	<i>shpërthyen</i>	<i>Shpërthyen</i>
Sherif Ahmeti:	<i>gufuan</i>	<i>Gufuan</i>
Hasan Nahi:	<i>shpërthyen</i>	<i>shpërthyen</i>
Darusselam:	<i>u derdhën me vrull</i>	<i>Gurgulloi</i>
Salih Ferhat Hoxha:	<i>Gufuan</i>	<i>Rrodhën</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>u shpërthyen</i>	<i>rrodhën</i>
Alban Fejza:	<i>shpërthyen</i>	<i>shpërthyen</i>

На овој начин се преведени овие зборови на албански јазик: потполни синоними, приближни синоними или со различни нијанси една од друга. Во стварноста, семантичната разлика помеѓу овие зборови подобро ја раскажува Рагиб ел Асфাহани кој вели дека: „глаголот *inbexhese* (انْبَجَسَ) повеќе се употребува за експлозија од едно тесно место, а *infexhere* (انْفَجَرَ) е погенерална, т.е. експлодирање од едно тесно место и широко место.“¹²³ Исто така, Алуси во неговата книга го спомнува мислењето на Ибн Абас и Табериу, кој вели: „*inbexhese* (انْبَجَسَ) т.е. *gufim* и *rrjedhje e ujit me sasi të vogël*, а *infexhere* (انْفَجَرَ) *me sasi të madhe*. Исто така, тие мислат дека кога водата почнува да тече од изворот со мало количество е *inbexhese*, а кога водата почнува да се зголемува со големо количество тогаш се употребува глаголот *infexhere*.“¹²⁴

Ако два збора се сретнат во некоја значенска точка, а се разликуваат во повеќе точки, тогаш овие зборови не треба да се сметат како синоними, на пример *маж* и *жена* имаат една заеднична карактеристика, но се разликуваат по многу други карактеристики; *јаболка* и *круша* се овошје, но сепак се

¹²³ Ragib el-Asfahani, *Mufredatu elfadhi el-Kur'an (Leksemat kuranore)*, Damask: Dar el-Kalem, 2009-1430, стр. 108

¹²⁴ Shihabu ed-Din Mahmud el-Alusi, *Ruhul meani fi tefsiri el-Kurani el-Adhimi ves-seb'i el-methani, vëllimi VIII*, Bejrut: Ihjau et-Turath el-Arabij, стр. 88

разликуваат во повеќе својства.¹²⁵ Во оваа смисла влегуваат сите курански лексеми кои, од три корени согласки, две ги имаат исти, туку и трета е од ист вид. Ова во арапски јазик се вика *најголемо потекло на зборови* – *الاشتقاقُ الكبارُ*; или кога две или повеќе лексеми трите корени букви ги имаат исти, но со друг распоред. Ова во арапска лингвистика се вика *големото потекло на зборови* – *الاشتقاقُ الكبيرُ*.¹²⁶ Овие случаи во албански јазик се многу ретки, а во арапски јазик се многу почесни и составен дел на јазичниот систем. Затоа, сите зборови што спаѓаат во двете последни групи, во лексиколошкото значење се различни, а во општото значење се слични. Овие синоними, за куранскиот говор се повеќе од важни, бидејќи многу семантички значења се кријат во нив и може да се сфатат само ако се знае општото значење на сите тие зборови кои имаат еден корен.

Во овој вид спаѓаат и контекстуалните синоними.

г) **Парадигматична вредност:** една друга вредност која синонимите тешко може да ја стигнат е можноста да се групираат во категории според формата или значењето. Сите зборови спаѓаат во разни лексиколошки или граматички категории (кај именката, придавката, заменката, глаголот итн.). Потоа, тие можат да бидат прости, сложени реченици или композити. Тие, исто така, може да се групираат врз основа на афиксите или типот на формирањето, врз основа на синонимните или антонимските врски итн.¹²⁷

Ако направиме една подетална контрастивна анализа на оваа проблематика, тогаш ќе гледаме дека парадигматската вредност на зборовите во арапски јазик е многу развиена, и тоа повеќе од што е во другите јазици. Арапскиот јазик е познат по овој феномен. На пример, имињата на вршителите на определено дејство се образуваат со наставките *-ës, -ues, -ar, -tar (nxënës, lexues, shitës, farkëtar ...)* и нема едно одредено правило која наставка на кој збор треба да му се додаде, а во арапскиот јазик има две форми: ако коренот на глаголот (бидејќи се глаголски именки) е со три согласки, на пример, *амиле-عمل* (работел), тогаш партиципот се формира со парадигмата *фаилун - فاعلٌ* т.е. *амилун - عاملٌ* - *работник*, ако темата на глаголот е со повеќе од три согласки, тогаш има една друга форма за партиципот, значи формирањето е многу

¹²⁵ Kozeta Hyso, *vep. e cit.* стр. 54

¹²⁶ Muhamed bin Ibrahim el-hamd, *Fikhu el-lugati, mefhumuhu, meuduatuhu ve kadajahu (linguistikë arabe: koncepte, objektiva dhe probleme gjuhësore)*, Rijad: Dar Ibni Huzejme, 2005, стр. 214-215

¹²⁷ Jani Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë: Botimet Toena, 2006, стр. 59

определена и јасна, нешто што не е случај и во албанскиот јазик. Иста ситуација имаме и со многу други парадигми.

Познавањето на парадигматичната вредност е многу значајна во процесот на преведувањето на Куранот: познавањето на парадигматиките на преведените зборови и познавањето на парадигматиките на изворните зборови.

Ако две курански лексеми се преведени исто на албански јазик, тогаш, освен другите разлики, на тие им фали парадигматичната вредност, бидејќи секоја парадигма има посебно негово значење која ја немаат другите, на пример, двата атрибути на Алах *Er-Rahman* – Gjithëmëshirshëm (الرَّحْمَانُ) dhe *Er-Rahim* – Mëshirëplotë (الرَّحِيمُ), трите корени ги имаат исти букви, P (ر), X (ح) dhe M (م), т.е. основното значење на корените е исто, затоа во нивните преводи е направена само игра со зборови: *Gjithëmëshirshëm*, *Mëshirplotë*, *mëshiron shumë*, *Bamirës*, *Përdëllimtar*, *shumë i mëshirshëm* итн., значи се дадени како синоними или приближни синоними. Тоа што ги разликува овие два синонима е парадигматичната вредност, затоа што во арапски јазик има едно правило: „Ако на еден збор му се додава една наставка, тоа покажува дека тој збор имаа пошироко поле на значењето.“¹²⁸ парадигмите на двете претходни лексеми се разликуваат една од другата. Првата имаа пет букви во темата на зборот, (رحمان –р-х-м-елиф-н), втората имаа четири букви (رحيم – р-х-м-ј-н), затоа врз основа на претходното јазично правило, атрибутот Ер Рахман (الرحمان) е поширок од атрибутот ЕрРахим (الرحيم). Ибн Кајим вели: „Зар не го гледате дека Ер Рахим често се поврзува и со други зборови, на пример, **'Për besimtarët është Er-Rahim (Mëshirshëm)**' (El-Ahzab, 43), а зборот Ер Рахман не се поврзува со никаков друг збор, бидејќи тука станува збор за целокупна милост и не за одреден дел“.¹²⁹ Оваа разлика се забележува и од самата парадигма, бидејќи парадигмата на првиот збор имаа повеќе букви.

Важно е да се каже дека количината на истите елементи на двата збора со кои се констатира дека се синоними, не може да се одреди фиксно, затоа низа

¹²⁸ Muhamed Dhenun Junus, “Ishkalijjetu zijadeti el-mebna ve delaletuha ala zijadeti el-ma’na – dirasetun tatbikijjetun ala “sin” ve “seuf” fi el-Kurani el-kerim (Problematika rreth rregullit gjuhësor “ndajshtimi në rrënjë, zgjeron edhe kuptimin e fjalës – studim mbi pjesëzën “sin” dhe “seufe” në Kuran”, në: “Revista e hulumtimeve të fakultetit të edukimit klasor”, nr. 4, vëllimi 8, Irak: Universiteti i Mosulit, 2009, стр. 180

¹²⁹ Omer Sulejman el-Eshkar, *Sherhu Ibni el-Kajjimi li esmail-lahi el-husna (Shqarimi i Ibni Kajjimit për atributet e bukura të Allahut)*, Jordani: Dar en-Nefais, 2008, стр. 36

зборови кои се сметат како синоними треба да се гледаат од различни аспекти, процесот на оваа констатација не е лесна и точно прецизирана. Значи, кај синонимите имаме значајни еднакви односи и приближни односи. Иста метода може да ја користиме и за другите вредности на зборовите, т.е. емоционалната, зборообразувачката итн.

Еден друг пример каде парадигмата диктира во значењето и разликувањето на два збора со ист корен. Преведувачите на Куранот зборот *Saumun* (صَوْمٌ) и *Sijamun* (صِيَامٌ), кои ги имаат исти корени букви С+В+М, ги превеле како *agjërim*, бидејќи не ги разликувале парадигмите на овие два збора, токму затоа е и многу тешко да се преведат. Низа преведувачи зборот *Saumun* го преведеле како *heshtje*, но и ова значење не ја претставува изворната лексема:

PËRKTHYESIT	EL-BEKARE -183- (Sijam - صِيَامٌ)	Merjem -26- (Saum - صَوْمٌ)
Feti Mehdiu:	<i>Agjërim</i>	<i>Agjëroj (hesht)</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Agjërim</i>	<i>Heshtje</i>
Hasan Nahi:	<i>Agjërim</i>	<i>Heshtje</i>
Darusselam:	<i>Es-Saum (agjërimi)</i>	<i>Agjërim (heshtje)</i>
Salih Ferhat Hoxha:	<i>Agjërim</i>	<i>Agjërim</i>
Muhamed Z. Khan:	<i>Agjërim</i>	<i>Agjëroj</i>
Alban Fejza:	<i>Agjërim</i>	<i>Heshtje</i>

Тие што зборот *saumun* го преведеле како *heshtje*, го оддалечувале од значењето *agjërim*, а тие што ги преведувале исто како зборот *agjërim*, ги дале како потполни синоними, но и ова не го претставува соодветното значење кој го имаа во оригиналот. Можеби најдобриот начин за преведување на овој збор во суре Мерјем е *heshtje*, бидејќи со зборот *agjërim* излегува од контекстот на реченицата и таму не станува збор за постење (*agjërimi*), туку за *heshtje* и *frenim i gjuhës*. Овие два збора иако генерално во арапски јазик се употребат како синоними на зборот *agjërim* (пост), во Куранот зборот *sijamun* (صِيَامٌ) се

употребува за постот - *agjërimi*, а *saumun* (صَوْمٌ) не се поврзува со обожувањето (ибадетот).¹³⁰

Значенската разлика помеѓу овие два исти зборови, со различни парадигми, освен во Куранот, е дека *saumun* (صَوْمٌ) е општа забрана,¹³¹ значи освен шеријатскиот пост, тој збор го покрива и етичкиот пост на верникот, а зборот *sijamun* (صِيَامٌ) е шеријатски пост, откажување од јадење, пиење и од интимните односи, од зора до вечера. Во ајетот 183 на суре ЕлБекаре, во кое Алах наредува за постот, е употребено лексемата *sijamun* (صِيَامٌ), бидејќи ако се употребуваше зборот *seumun* (صَوْمٌ), тогаш лошиот збор или лошото дејство би го расипеле постот. А, кога Богот зборува за вредноста и соодветен пост, го користи зборот *saumun* (صَوْمٌ), бидејќи постот што се придружи со добри зборови и добри дејства е поволен за Бога.

Синонимите се разликуваат иако не се употребуваат на исто ниво, и тоа во разни правци, средини или општества; во разни говори, стилем итн.; или еден синоним може да се употребува во еден стил, а другиот во друг стил, на пример, *konshiençë – ndërgjegje – vetëdije* се синоними, но зборот *konshiençë* е изнајмуван, генерално се употребува во научниот стил и во книжевниот говор, а денес е употреблив и во општиот говор, *vetëdije* е албански збор, а *ndërgjegje* е поопшт и поупотреблив збор.¹³² Вакви синоними имаме и во куранска синонимија, кои ќе се обработат во следниве страници.

Синонимните лексеми, се приклучат во реда и во стихови. Овие реда или стихови се микросистеми во лексичкиот систем, микросистеми кои се пишуваат во синонимните речници. За да се формира еден ред на синоними, потребно е да се има една карактеристика за сите формирани зборови со ист корен.

Тоа што ќе ни се повторува во овој труд е фактот дека преку преведувањето на Куранот на албански јазик, кај сите преведувачи, ќе сретнеме многу синоними, нешто што оставил многу семантички и стилистички нијанси непреведени на албански јазик. Кратко кажено, во преведените верзии на Куранот на албански јазик имаа многу синоними, туку и потполни синоними, а

¹³⁰ Adnan Zuhar, *el-Furkan bejne saumi ve sijam (dallimi mes saumit dhe sijamit)*, <http://www.tidjania.fr/fikh-tariqa/661-assawm-assiam>

¹³¹ Këshilli i Përgjithshëm për Çështje Islame dhe Vakëf, *Ahkamu es-sijam (dispozitat e agjërimit)*, Emiratet e Bashkuara Arabe: 2011, стр. 7

¹³² Kozeta Hyso, *vep. e cit.* стр. 55

во изворниот текст на арапски јазик, имаме само приближни синоними, или синоними во еден одреден правец, а никако потполни синоними.

7.1.2. Антонимите во куранскиот текст

Освен феноменот на синонимијата, во куранскиот текст, исто така е присутен и феноменот на антонимијата. Антонимите се разни зборови со спротивно значење.

Ако ги погледнеме од значенскиот поглед, тие се делаат во *потполни антоними*, кои целосно имаат спротивни значења една од другата, и деловни антоними или контекстуални, кои се спротивни само во некои значенски сегменти.¹³³ Исто така, освен лексичките антоними, многу значајни се и стилистичките антоними.

Без да влегуваме длабоко во антонимијата на арапскиот и албанскиот јазик, поделбите и нивните вида, познавањето на овој лексиколошки феномен е многу важен за изучување и анализирање на куранскиот текст, туку слободно може да се каже дека истражувањето на ова куранско лексиколошко поле е многу комплицирано.

Во следниве параграфи ќе ги обработиме некои проблематики кои се поврзуваат со преведувањето на низа антоними: како тие стојат во однос со изворниот текст и дали е преведено нивото на антонимите на албански јазик?

Исто така, една очигледна проблематика во преведените верзии на Куранот на албански јазик е преведувањето на деловните антоними како потполни антоними, потоа ова влијаело директно во значењето и темелното познавање на целта на куранскиот говор, туку често останува причина за многу недоразбирања. Еден посебен проблем направаат антонимите на синонимните зборови, т.е. за зборовите кои имаат многу синоними се обиделе да им најдат спротивните значења, нешто што е многу тешко.

¹³³ Jani Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë: Botimet Toena, 2006, стр. 159-160

➤ Глаголите *besuan* آمَنُوا и *mohuan* كَفَرُوا

Овие се два глагола кои изразуваат потполно спротивни дејства.¹³⁴ Дали се преведени на албански како два антонимски глаголи, ќе го гледаме нивното преведување кај секој преведувач посебно, се подразбира во контекстот на целиот ајет:

PËRKTHYE SIT	EL-BEKARE -26-
Arabisht	إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ
Transkripti mi	‘innall-llahe la jestehji ‘en jedribe methelæn ma ba’udeten fema fewkaha fe’emmal-ledhine ‘ <i>amenu</i> feja’lemune ‘ennehul-hekku min rabbihim we ‘emmal-ledhine <i>keferu</i> fejekulune madha ‘eradal-lahu bihedha methelæn judillu bihi kethiræn we jehdi bihi kethiræn we ma judillu bihi ‘illal-fasikine
Feti Mehdiu:	All-llahu nuk ngurron të sjellë si shembull mushkonjën ose diçka si kjo, dhe <i>ata që besojnë</i> , ata e dinë se ajo është e vërtetë nga Zoti i tyre, kurse ata <i>që nuk e besojnë</i> thonë: “Çka ka dashur All-llahu me këtë shembull”? Me këtë Ai shumë i humb, por shumë edhe i drejton në rrugë të drejtë. Dhe me këtë nuk humb askush tjetër përveç mbrapshtanëve,
Sherif Ahmeti:	All-llahu nuk ngurron që të marrë çfarëdo shembulli, qoftë mushkojë a diçka edhe më e imët se ajo. Për sa u përket <i>atyre që besuan</i> , ata e dinë se ai (shembull) është i vërtetë nga Zoti i tyre, ndërsa <i>ata të cilët mohuan</i> do të thonë: “Ç’deshi All-llahu me këtë si shembull?” Ai me te humb shumë, e po me te udhëzon në rrugën e drejtë shumë, po me përjashtim të atyre që janë jashtë rrugës, Ai me te nuk humb tjetër.
Hasan Nahi:	Allahu nuk ngurron të japë shembull mushkonjën ose diçka më të madhe se ajo. <i>Ata që besojnë</i> , e dinë se kjo është e vërteta nga Zoti i tyre, kurse <i>ata që nuk besojnë</i> , thonë: “Çfarë kërkon të tregojë

¹³⁴ Devij Nur Hajati, *el-ad-dad fil Kurani el-kerim – dirasetun tahlilijetun vafijjetun anil kelimati el-mutedaddeti fi sureti Muhamed (antonimet në Kuranin Fisnik – studim analitik dhe përshkrues i fjalëve antonimike në suren “Muhamed”, Universiteti Shtetëror Islamik “Malik bin Ibrahim”*: Malang: 2009, стр. 59

	Allahu me këtë shembull?" Nëpërmjet tij, Ai shumëkënd e lë në humbje e shumëkujt ia ndriçon rrugën e drejtë. Ai i lë në humbje vetëm gjynahqarët e mëdhenj,
Darusselam:	Sigurisht që Allahu nuk ngurron që të sjellë shembull qoftë edhe për një mushkonjë, apo diçka edhe më të imët se ajo. Sa për <u>ata që besojnë</u> , ata e dinë se ajo (çdo gjë që tregon Allahu) është e Vërteta nga Zoti i tyre, por sa për <u>ata që nuk besojnë</u> , do të thonë: "Çfarë don të na thotë Allahu me këtë si shembull?" Me këtë Ai humb shumë, ndërsa shumë të tjerë i udhëheq. Kështu Allahu i humb vetëm ata që janë të panënshtuar ndaj Tij.
Salih F. Hoxha:	All-llahu nuk druan të sjellë shembull edhe një mizë a diçka më tej. <u>Besimtarët</u> e dinë se është e vërteta nga All-llahu i tyre. Ndërsa <u>mohuesit</u> thonë: "Ç'ka dashur All-llahu me këtë shembull?" Me të i gabon shumë e i udhëzon shumë, porse i gabon vetëm të pabindurit.
Muhamed Z. Khan:	Allahut nuk i vjen turp të paraqesë çfarëdo shembulli aq të vogël sa mushkonja ose të atij që është mbi të. <u>Ata që janë besimtarë</u> , e dinë se ai është i vërtetë nga Zoti i tyre, ndërsa <u>mosbesimtarët</u> thonë: ç'deshi Allahu me anë të këtij shembulli? Ai me këtë i devijon shumë njerëz, dhe i përudh shumë, por Ai nuk e devijon nga rruga e drejtë askënd, pos të pabindurve.
Alban Fejza:	Zoti nuk druan nga përmendja e çfarëdo alegorie,□ që nga mushkonja e imët. Sa për <u>ata që besojnë</u> , ata e dinë që kjo është e vërteta prej Zotëruesit të tyre. E <u>ata që nuk besojnë</u> , ata thonë, "çka desh të thotë Zoti me një shembull të tillë?" Ai me të çorienton shumë, dhe me të udhëzon shumë. Ai nuk çorienton me të, përveç shpirtligjve,

Kaj некои преведувачи е изгубен морфолошкиот сегмент на овие глаголи, на пример, Салих Ферхат Хоџа често ги преведува како глаголски именки *besimtarë* или *mohues*. Преминувањето од една зборовна група во друга претставува сериозен проблем, затоа што именката изразува една статична карактеристика и неспорна, а глаголот и кога изразува континуитет, неговата експресивна моќ пак е послаба од именката.

Низа преведувачи не можеле да го најдат антонимот на глаголот *besoj* затоа го дале истиот глагол со одречната честичка *nuk besoj*, или дале една глаголска именка со одречниот префикс *mos-*, *mosbesimtarë*.

Сите дадени форми за антонимот на зборот *besoj*, генерално го покриваат спротивното значење на тој збор, меѓутоа не ги покриваат и семантичните нијанси, затоа што лексичкото значење на глаголот *kefere* (كَفَرَ) не значи дека тие не веруваат, туку вниманието е фокусирано во покривањето на вистината, т.е. на некој начин тие ја сфатиле вистината, но се обидуваат да ја покриват таа. Исто така, со истите корени букви се формира и глаголската именка *kafir* (كَافِرٌ) т.е. *bujk* - земјоделец, бидејќи земјоделецот го покрива посаеното семе. Понекогаш *kafir* се употребува и за ноќта, затоа што таа ги покрива луѓето и денот¹³⁵ Меѓутоа, генерално, значењето на претходните два глаголи е спротивно, тие претставуваат антоними .

➤ Глаголите *vdes* (يَمُوتُ) и *jeton* (يَحْيَى)

Иако лексиколозите и аналитичарите на куранските лексеми ги дале како два потполно различни зборови, како антоними, глаголите *vdes* (يَمُوتُ) и *jeton* (يَحْيَى),¹³⁶ сепак се разликуваат еден од друг, како од лексиколошката така и од стилистичката гледна точка.

Само за пример ќе го земаме тринаесеттиот ајет на суре Ел Ала и ќе ги броиме сите преведени верзии на албански јазик. Потоа ќе направиме една компаративна лексиколошка анализа.

PËRKTHYESIT	EL-A'LA -13-
Arabisht	ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى
Transkriptimi	Thumme la jemutu fiha ve la jahja
Feti Mehdiu:	Dhe aty as do të vdes, as do të jetojë.
Sherif Ahmeti:	Dhe aty as nuk do të vdesë, as nuk do të jetojë.
Hasan Nahi:	ku as nuk do të vdesë, as nuk do të jetojë.

¹³⁵ Er-Ragib el-Asfahani, *el-Mufredatu fi garibi el-Kuran (Fjalët e panjohura në Kuran)*, Mekke: Nezar Mustafa el-Baz, стр. 559

¹³⁶ Devij Nur Hajati, *el-ad-dad fil Kurani el-kerim – dirasetun tahlilijetun vasfijjetun anil kelimati el-mutedaddeti fi sureti Muhamed (antonimet në Kuranin Fisnik – studim analitik dhe përshkrues i fjalëve antonimike në suren “Muhamed”, Universiteti Shtetëror Islamik “Malik bin Ibrahim”*: Malang: 2009, стр. 65

Darusselam:	Në të cilin ai as nuk do të vdesë (e të jetë në qetësi) as nuk do të jetojë (jetë të mirë; as i gjallë e as i vdekur).
Salih F. Hoxha:	aty ku nuk vdes e as gjallëron.
Muhamed Z. Khan:	Aty as nuk do të vdesë e as nuk të jetë i gjallë.
Alban Fejza:	Në të cilin nuk vdes kurrë, as nuk mbetet gjallë.

Во многу курански ајети овие две лексеми се дадени како потполни антоними, меѓутоа во овој случај се делумни антоними, бидејќи ајетов зборува за жителите на огонот. Според сите верски школи, правци и секти, животот во Другиот свет ќе биде реална и луѓето ќе живеат без да умираат никогаш, било во Џенет или во Џенем. Така што, преводот на глаголот *la jahja* (لا يَحْيَى) како *nuk jeton*, излегува како потполн антоним, и доаѓа во судир со сите исламски знаења. За жал, вака е преведено од повеќето преведувачи, туку не само на албански јазик, но и во многу други јазици низ целиот свет.

Всушност, глаголот *jahja* (يَحْيَى) во овој ајет е даден како делумен антоним на глаголот *jemutu* (يَمُوتُ), затоа што главниот елемент, животот, е непроменлив, но начинот на животот е тој што ќе се променува целосно значење на зборот. Значи, кратко кажано, значењето на глаголот *la jemutu* (يَمُوتُ) *nuk vdes* е реален, а значењето на глаголот *la jahja* (لا يَحْيَى) *nuk jeton* е симболичен, затоа што тој ќе живее, но неговиот живот нема да има виталност. Едно вакво значење го имаме и во албанската лексика, каде за стилистички причини негирањето на животот не подразбира дека еден човек не е жив, на пример, изразот на тој што се мачи многу „*S'i thonë jetë kësqj!* – Ова не е живот!“ или „*S'është jetë kjo!*“, всушност тој е жив, но недостатокот на многу нешта во животот: радоста, среќа, условите итн., го натераа да ги каже овие песимистки зборови.

Во арапски јазик, потполниот антоним на зборот *jemutu-vdes* е другиот глагол *jeishu* (يَعِيشُ) *jeton*, со кој се изразува реалниот живот во овој свет, а исто времено е контекстуален синоним со глаголот *jahja-jeton*. Затоа, во претходниот ајет не е употребен глаголот *jeishu* (يَعِيشُ) *jeton*, бидејќи тогаш ќе се подразбирало дека жителите на огонот нема да бидат живи.¹³⁷

¹³⁷ Ebu Hilal el-Askerij, *El-Furuk el-lugavije (dallime gjuhësore)*, Kajro: Darul ilmi veth-thekafe, 1997, стр. 144

Еден друг индикатор на претходното значење е самото присуство на глаголот *as nuk vdes* веднаш по него. Ако жителите на огонот нема да живееле, тогаш нема да се даде одма по него глаголот *as nuk vdesin*. Вака како што е преведено од повеќето преведувачи ајетот е контроверзен, бидејќи луѓето, ни во овој живот, ни во Другиот не можат да излегуваат надвор од овие два поима, т.е. мора да биде жив или мртов, иако во другиот свет нема смрт.

Сосема на крај, излегува на виделина колку е погрешно да се преведуваат двата претходни глагола како потполни антоними.

Освен овие примери, во Куранот има и многу други потполни или деловни антонимни зборови. Без да влегуваме во длабочина на тие зборови, само ќе броиме низа од нив.

E vërteta – el-hakku (الْحَقُّ) ≠ e pavërteta – el-batilu (الْبَاطِلُ); paqe – es-silmu (السَّلْمُ) ≠ luftë – el-harbu (الْحَرْبُ); Xhenet (جَنَّة) ≠ Xhehenem (جَهَنَّمَ); futën – jud'hilu (يُدْخِلُ) ≠ nxjerrën – juhrixhu (يُخْرِجُ); hidhërim – sahtun (سَخَطٌ) ≠ kënaqësi – ridvanu (رِضْوَانٌ);¹³⁸ fjalë – kaulun (قَوْلٌ) ≠ vepër – amelun (عَمَلٌ); hanë – je'kulune (يَأْكُلُونَ) ≠ pinë – jeshrebune (يَشْرَبُونَ); shpërblim – exhrun (أَجْرٌ) ≠ dënim – adhabun (عَذَابٌ); i pasur – el-ganijju (الْغَنِيُّ) ≠ i varfër – el-fekiru (الْفَقِيرُ) etj.

Можеби во едно друго истражување ќе се изучува целосниот материјал на куранската антонимија.

¹³⁸ Devij Nur Hajati, *vep. e cit.* стр. 59-78;

7.2. ПОСЕБНИТЕ ФАКТОРИ НА КУРАНСКИТЕ ПОЛИСЕМНИИ

Секоја дисциплина на лингвистика има одредена улога во интерпретација на куранскиот говор. Фонетика, морфологија, синтакса итн., ѝ служат на една одредена цел, и тоа, пренесувањето на значењата или идеите од една страна на друга. Т.е. семантика е највисокиот врв на лингвистот, бидејќи секој зборува за да го сфатат други. За да се постигне ова има низа јазични норми кои треба да се потполнат и без кои никако не можеме да ги постигнеме нашите цели.

Во албански и арапски јазик, како во другите јазици, зборовите имаат многу значења, неслучајно денес ја имаме семантиката на зборот: на морфемите, разните зборформи, речениците, синтагмите итн.

Понатаму во нашиот труд ќе ги обработиме некои фактори кои му овозможувале на изворниот текст во арапски јазик да ги има овие карактеристики и ова поле на семантиката, а која никогаш не е преведена на албански јазик.

7.2.1. Недостатокот на значите на интерпункција е причина за полисемија

Во современиот арапски јазик, како и во сите други светски јазици, интонацијата и разните разлики помеѓу зборовите, се разликуваат со знаците на интерпункцијата, а во минатото, овие значи не биле присутни во книги, ниту во Куранот. Меѓутоа, има разлика, другите книги што во минатото биле без интерпункциски знаци, денес се препишани според современите правописни норми, освен Куранот кој останал во оригинална форма. Всушност, можноста и големите алтернативи за застанување преку куранските ајети, направил да не се ставаат во едно место, бидејќи тогаш би било ограничено семантичкото поле на куранскиот говор. Овој феномен ја покажува целокупната и сеопфатната еластичност на куранскиот говор.

Денес во Куран се низа знаци кои на некој начин ја вршат функцијата на некои интерпункциските знаци, генерално со функцијата на точката и запирката, но тие не се исти и не се на истото место преку мусхафот. Овие 'интерпункциски знаци', такви какви што се, се ставени во зависност од

пренесувањето од прирокот Мухамед, кој понекогаш застанувал на едно место, а другиот пат во друго место. А таму каде денес завршува еден ајет, таму паузата бил подолга.

Присуството на овој феномен, освен што го остава отворено семантичкото поле на Куранот, отвора уште еден сериозен проблем во преведувањето на Куранот на други јазици. Сите преведени верзии на Куранот на албански јазик, а и на другите јазици, имаат интерпункциски знаци, така што да ја пренесуваат пораката што преведувачите ја разбирале од оригиналот. А од друга страна го стеснуваат премногу полето на куранската семантика, затоа што самите интерпункциски знаци покажуваат дека преведувачот или читателот зазел само една капка од морето на Куранот.

Ова повеќе влијае на семантиката на зборот, од кој се формираат стандардни реченици и го изразуваат првото значење на речениците, од кој се формираат и разни фоностилеме.

За да имаме појасен поглед за оваа проблематика, ќе обработиме низа примери од преводите на Куранот на албански јазик:

▪ **Флексибилноста на синтаксичкото организирање**

Само за пример го избрав вториот ајет на суре Ел Бекаре. Доволно се преведените верзии на албански јазик за да ја знаеме можноста дека постојат различни реченици, кои ес резултат на изворниот текст кој е без интерпункциски знаци. Ова, освен што покажува дека преводот е на некој начин ново дело и дека преведувачот се смета како новиот автор на оној текст, нè учи дека Куранот е книга со чуден семантичка еластичност и како таков е непреводлив.

PËRKTHYESIT	EL-BEKARE -2-
Arabisht	ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
Transkriptimi	Dhalikel-kitabu la rejbe fihi huden lil-mut-tekine
Feti Mehdiu:	Ky libër, në të cilin nuk ka dyshim aspak, është udhëzim për të devotshmit,
Sherif Ahmeti:	Ky është libri që nuk ka dyshim në te (sepse është prej Allahut) është udhëzues për ata që janë të devotshëm.

Hasan Nahi:	Ky është Libri në të cilin nuk ka dyshim. Ai është udhërrëfyes për të devotshmit,
Darusselam:	Ky është Libri (Kur'ani) mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëheqje për El-Muttekunët (<i>që janë njerëz të përkushtuar dhe besimtarë të drejtë të cilët i frikësohen shumë Allahut...</i>).
Salih F. Hoxha:	Ky libër, pa dyshim, është drejtim për të devotshmit,
Muhamed Z. Khan:	Ky është Libri i Përsosur, nuk ka dyshim se është hidajet (udhëzim) për të devotshmit,
Alban Fejza:	Ky shkrim është i pagabueshëm; fener për të drejtit;

Во претходната табела јасно се гледа дека ниеден превод не е идентичен со другиот во синтаксичкиот аспект. Еден друг дел на преведувачи ги дале како реченици кои се дел на еден период, затоа во крајот на ајетот имаме запирка, бидејќи потоа продолжува другиот дел на периодот. Некои други во крајот на ајетот имаат ставено точка и ја завршиле реченицата. А низа други, истиот ајет го делеле на две реченици.

Сите структурни разлики на преведениот текст на овој ајет се сметаат како резултат на недостатокот на интерпункциските знаци во оригиналниот текст, нешто што претставува сериозен проблем за читателот на арапски јазик и за преведувачите, бидејќи тој треба да пишува една реченица која би требало да биде сенка на оригиналниот текст.

▪ **Мултифункционалноста на деловите на реченицата**

Феноменот на недостатокот на интерпункциските знаци, освен можноста за полисемантичноста, понекогаш може да го отвори патот на семантичкото деформирање, особено за тие што не ги познаваат основните правила на исламската вера, јазичните правила, стилистичките фигури, наследството на арапската и исламската култура итн. Ако преведувачот ги има предвид овие својства, тие не го оставаат преведувачот да направи голема грешка.

За оваа проблематика имаме примери во седмиот ајет на суре Али Имран, во кој промената на граматичката функција на сврзникот *vav* (ﻭ) дава неколку можности за погрешно преведување на овој ајет.

PËRKTHYESIT	ALI IMRAN -7-
Arabisht	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَأَمَّنَّا بِهِ ؕ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا
Transkriptimi	we ma ja'lemu te'wilehu 'il-lallahu we er-rasihune fil-'ilmi jekulune 'amenna bihi kullun min 'indi rabbina
Feti Mehdiu:	...Por komentimin e tyre e di vetëm All-llahu <i>kurse</i> ata që janë të thelluar mirë në dije thonë: “Ne i besojmë Atij, e tërë kjo është nga Zoti ynë”.
Sherif Ahmeti:	...Po, pos All-llahut askush nuk e di domethënien e tyre të saktë. Dijetarët e pajisur me dituri thonë: “Ne u kemi besuar atij (atyre që janë të paqarta), të gjitha janë nga Zoti ynë”!
Hasan Nahi:	...Por, kuptimin e tyre të vërtetë e di vetëm Allahu. Ndërsa ata që janë thelluar në dijeni, thonë: “Ne i besojmë (Kuranit). Të gjitha këto (vargje të qarta e alegorike) janë nga Zoti ynë!”
Darusselam:	...por askush nuk i di kuptimet e fshehta përveç Allahut. Dhe ata që janë plotësisht të vendosur në dije, thonë: “Ne besojmë në të, i tëri (Ajete të qarta e të paqarta) është nga Zoti ynë.”
Salih F. Hoxha:	...Por interpretimin e tyre e di vetëm All-llahu. ¹³⁹ Ata me dije të thellë, thonë: “ E besojmë. I tëri është nga All-llahu ynë. ”
Muhamed Z. Khan:	...Dhe askush s'e di interpretimin e tyre të saktë, pos Allahut e pos atyre që kanë dijen e thellë dhe që thonë: Ne e besojmë këtë Libër, i tërë ky është prej Zotit tonë.
Alban Fejza:	...Askush nuk e di kuptimin e vërtetë të tyre përveç Zotit dhe atyre fort të bazuar në dijeni. Ata thonë, "Ne besojmë në këtë – e gjitha vjen prej Zotëruesit tonë."

Основна тема на овој ајет е дека ајетите се делат на две групи: во *мухкем* (потполни јасни) и *мутешабих* (нејасни). Делот од ајетот што сме го зеле за анализа покажува дека вистинското значење на ајетите мутешабих го знае само Алах. А од горенаведените верзии, семантиката на овој ајет излегува со две различни семантични значења: прво е дека ајетите мутешабих ги знае само Алах, и со ова значење го превел Фети Мехдиу, Шериф Ахмети, Хасан Нахи,

¹³⁹ Kriteri bazë i komentimit të Kur'anit është shpjegimi i ajeteve të figurshme me ajetet e qarta.

Дарусселама и Салих Ферхат Хоџа, а научниците само ги веруваат како такви и се повинуваат; второ е дека ајетите мутешабих ги знае Алах и научниците. Вака го превеле Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза, кои научниците ги ставиле во едно ниво со Бога.

Цела проблематика е дебатирана помеѓу научниците, нешто што потоа овозможи да има и други преводи. Тие се фокусираат во семантиката на синтаксичката функција на согласката (сврзникот) *vav* (ﻭ). Некои ја сметат како *vavi istinafi* (почетен вав, со кој се почнува реченицата) и овие во крајот на претходната реченица ставиле точка и потоа започнеле со нова реченица; а низа други го сметат како сврзник кои ги поврзува две реченици со спротивно значење, кој во превод излегува како *kurse* или *ndërse*; и еден друг дел од научниците, вавот го сметат како сврзник кој поврзува две реченици со исто значење. Последнава во преводот се претставува со овие сврзници *dhe*, *e*, *a* итн.¹⁴⁰

Јазичните условите и околностите на согласката вав се еквивалентни и може да разбира секое претходно значење. Факторот што го отстранува второто значење, дека Алах и научниците заедно ги разбираат овие ајети, е само општа јазична, верска и литерална култура.

Без обзир кое значење е точно, тоа што ја отворил цела оваа дискусија и сите тие разни преводи е недостатокот на интерпункциските знаци во куранскиот текст. Претпоставуваме, ако на крајот на првата реченица имало точка, сè би било јасно и немало да се развива никаква дискусија.

7.2.2. Одбирањето на фонемите и зборовите со посебен изговор

Самата арапска азбука, фонемите и графемите се причина за пошироко семантично поле на зборовите и за полисемијата на куранските лексеми. Овие јазични можности влијаат на стилистичката семантика на Куранот, особено во фоностилистика.

Во арапска лингвистика одамна е развиено теоријата за семантиката на гласот и за значенска вредност на коренот на зборот. Ибн Џеузи е лингвистот

¹⁴⁰ Shih: Muhammed Emin Shenkiti, *Edvau el-bejan fi idahil Kurani bil Kuran (Dritat e sqarimit për komentimin e Kuranit me Kuran)*, vëll. I, Arabi Saudite – Xhede: Daru Alemi el-fevaiddi, стр. 316-317

koј ја развил оваа теорија повеќе од сите. Тие мислат дека гласот и значењето даваат едно заедничко значење, или кратко кажано, лексичкото значење на самиот збор се разбира од самите гласови на коренот на зборот.

▪ **Лексемите *ас’ас* (عَسَسَ) и *тенеффес* (تَنَفَّسَ)**

Следново ќе дадеме еден пример како гласот му одговара на коренот на зборот, туку го засилува. Во суре Ет Теквир темнина на ноќта и зора на утрина се дадени со зборови, чии значење е многу идентична со начинот на нивните изговори. „*Pasha natën kur ajo ia beh me errësirë dhe agimin kur gjallëron!*“ (et-Tekvir, 17-18). Синтагмата *ia beh me errësirë* на арапски јазик е дадена со зборот *ас’ас’* (عَسَسَ), така што од самиот изговор на фонемите се подразбира суровоста и апатија на ноќта. Лексемата *ас’ас’* (عَسَسَ) е формирана од четири фонеме, всушност од две фонеме кои се повторуваат две пати. Правата е согласката ајнун (ع), која во фонетика на арапскиот јазик се познава како оклузивна и меконепчена согласка, а согласката Син (س) е дентална согласка, т.е. имаме две согласки кои имаат тежок и комплициран изговор, бидејќи нивните формиран места се многу далечни едниот од другиот. А синтагмата *agimi kur gjallëron* е дадено со лексемата *тенеффесе* (تَنَفَّسَ) која исто така од самиот изговор се приметува виталноста и инспирација на зората.¹⁴¹ Фонемите од кои се состави зборот *тенеффесе* (تَنَفَّسَ), се /т/, /н/, /ф/ и /с/. Имаат пријатен изговор за слушателите и се формираат во приближни места, бидејќи се формираат во предниот дел на апаратот за говор.

Во албански јазик, освен што немаме едно вакво согласност помеѓу значењето и изговорот на самиот збор, туку и не се преведени исто, но со разни верзии:

PËRKTHYESIT	ET-TEKVIR -17-18-
Arabisht	وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾
Transkriptimi	wel-lejli ‘idha ‘as’ase (17). we es-subhi ‘idha teneffese
Feti Mehdiu:	Pasha natën kur <i>errësohet</i> dhe agimin kur <i>zbardhohet</i>

¹⁴¹ Bekrij Shejh Emin, *Et-ta’bir el-fennij fl Kurani (të shprehurit artistik në Kuran)*, Bejrut: Daru esh-Shuruk, 1976, стр. 181

Sherif Ahmeti:	Pasha natën kur ajo <i>ia beh me errësirë</i> . Pasha agimin kur <i>ia shkrep!</i>
Hasan Nahi:	për natën kur <i>bie terri</i> e për agimin kur <i>nis të zbardhë</i> ,
Darusselam:	Për natën kur ajo <i>largohet!</i> Për agimin kur ai <i>zbardh!</i>
Salih F. Hoxha:	as në natën kur <i>perëndon</i> dhe mëngjesin kur <i>gjallëron</i> ,
Muhamed Z. Khan:	Dhe e paraqes për dëshmi natën kur <i>do të vijë e do të zprapset</i> . Dhe ditën kur <i>fillon të agojë</i> .
Alban Fejza:	Pasha natën kur <i>bie</i> . Dhe mëngjesin kur <i>frymon</i> .

Ниеден преведувач не го покривал семантичното поле на претходните зборови, можеби овие беа единствените можности и најдобрите транскрибирани форми за претставување на изворните арапски лексеми. Помеѓу изгубените значења е и интонативното значење. Изговорот во арапски јазик, како што спомнавме порано, на некој начин ги покажува нивните значења, а преведените или транскрибираните зборови на албански јазик ги немаат потребните семантички значења кои ги имаат и на арапски.

▪ Триесет и третиот ајет на суре Теубе

Во примерите кои покажуваат една посебна семантика на куранските ајети е и овој ајет. Еден збор од овој ајет е даден во посебна форма, така што неговиот изговор потполно одговара со значењето на самата лексема. Ајетот е овој: „*O ju që besuat, ç’është me ju, që kur ju thuhet: „Dilni në (luftë) rrugën e Allahut!“*, *ju u rënduat në vend (si të ishit të gozhduar)*. *A mos ishit më të kënaqur me jetën e kësaj bote, se sa me atë të ardhmen? Përjetimi i jetës së kësaj bote ndaj asaj të ardhmes, nuk është asgjë.*“ Овој ајет, во оригиналниот текст на арапски е употребен глаголот *iththakaltum* (اِثْتَاكَلْتُمْ), кој во албански е преведено со овие форми:

PËRKTHYESIT	ET-TEUBE -38- (iththakaltum – اِثْتَاكَلْتُمْ)
Feti Mehdiu:	ju sikur u farkuat për toke
Sherif Ahmeti:	ju u rënduat në vend (si të ishit të gozhduar)
Hasan Nahi:	ngurroni e mbërtheheni fort për toke
Darusselam:	ju nuk shkuleni nga vendi
Salih F. Hoxha:	sikur i rëndoni tokës

Muhamed Z. Khan:	ju merr malli për atdheun
Alban Fejza:	bëheni të lidhur rëndë për toke

Претходната табела ги дава сите преведени верзии на албански јазик на лексемата *ithhakaltum*, но тоа што се гледа е недостатокот на соодветниот збор во албански јазик. Како резултат на сето ова, преведувачите дадоа разни форми, но на некој начин дале само една значенска страна од полисемантичната лексема.

Наше внимание во овој дел е само во значењето, но во согласност со значењето на изговорот: начинот како се поредени буквите, презентирањето на денталната согласка *th*, долгата самогласка по неа, потоа јаката буква Каф, безвучната согласка Т и на крај лабијалната буква М (*iththâkaltum*). Изговорот на фонемите во овој распоред нè инспирира во самото значење што го има претходниот глагол. Бавноста на апаратот на говорот преку изговорот на овој глагол, го покажува основното значење, исто како една група луѓе кои не сакаат и се влечат по земја за да не одат во света војна.

Истиот глагол, во арапскиот јазик имаа уште една друга граматичка форма, тетха: калтум (تثاقلم), но оваа форма не го покрива целосното семантично поле што го има претходната форма, неговиот изговор не го дава исто значење.¹⁴²

7.2.3. Неколку зборови со посебни графеме

Освен претходните два фактори, недостатокот на интерпункциските значи и изборот на изговорот на една фонема или еден збор наместо на другиот, едно друго својство е флексибилноста на семантичкото поле на зборовите со посебни графеме, кои во стандардниот арапски јазик не се сретнуваат како такви. Како што потсетивме претходно, османската графија е една друга куранска специфика. Во овој дел ќе обработиме низа примери со посебни графеме.

¹⁴² Bekrij Shejh Emin, *verp. e cit.* стр. 181-182

► **Избирањето на рамното T (ت) наместо на кружното T (ة)**

Зборовите кои излегуваат од нормата или од обичната форма, без разлика дали се со една или со повеќе букви, имаат една стилистичка причина, кои потоа резултираат со поинаква семантичка нијанса од обичните зборови. Како пример ќе го земаме деветтиот ајет на суре ет-Теубе, каде Возвишениот Алах вели: „*E gruaja e faraonit tha: 'Shpresë gëzimi për tua dhe për ty, mos e mbytni atë, ndoshta do të na sjellë dobi ose do ta adoptojmë si fëmijë'. Pra ata nuk e dinin rrjedhimin.*“

Овие зборови, жената на фараон му ги кажала на својот сопруг кога биле покрај реката Нил, каде одеднаш се појавил еден сандак во кој имало едно бебе. Фараонот, одлучил да се убие секое машко бебе, за да не му ја земаат власта, затоа неговата жена му рекла да не го убива ова бебе (Муса), бидејќи ова дете би било корисно за нив (како фамилија).

Претходниот ајет содржи два зборови кои се разликуваат една од друга само со една графема:

- Синтагмата „gruaja e faraonit“, каде зборот *grua-imreetun* (امْرَأَتُ) е даден со рамно T, а обичната форма е со кружно T (امْرَأَةٌ). Промена на оваа графема го привлекува вниманието дека оваа жена не е како сите други жени кои се еквивалентни со нивните сопруги. Алах ја дал со различна графема, затоа што таа била жена на фараон, но не мислел и не верувал како него. Во сите случаи кога жената немало исто верување како нејзиниот маж, во Куранот е дадено со рамен T, а кога станува збор за обични односи помеѓу мажот и жената, е дадено со кружен T.
- Исто како во првиот случај, и во синтагмата „*shpresë gëzimi për tua dhe ty*“. Фразата *kur-retu ajnin* – فُرْتُ عَيْنَ (надеж) исто така е напишана со рамно T, а обичната еквивалентна форма е со кружно T (فُرَّةُ عَيْنَ). Причината за прекршување на оваа норма е тесно поврзано со семантичното поле на овој ајет. Преку оваа графостилистичко форма, се подразбира дека другото дете никогаш не може да биде надеж и радост за родителите кои го адаптираат исто како нивното вистинско дете. Затоа, зборовите на жената на фараон за малиот Муса, кој не бил нивно бебе, во Куранот се дадени во необична форма.

Преведувачите на албански јазик на овој ајет, зборот *grua e faraonit* го превеле без никаков знак дека оваа лексема не е како обичните. Преведувањето

на овие стилистички нијанси речиси не е можно, затоа, кога се вика дека е преведено, не значи дека некој друг може да ја преведува подобро. Исто така, синтагмата „*gëzim dhe shpresë për mua dhe për ty*“, ја превеле во различни форми, но ниедниот не ја постигнал целосната вредност на претходната семантика.

Овој и други примери покажуваат дека за една подлабока анализа на куранскиот говор е задолжително и познавањето на семантиката на графемата, бидејќи и буквите или графемите играат значајна улога во семантиката на куранските ајети.

► Графијата на зборот *mëshirë* (رَحْمَةٌ или رَحْمَةً)

Зборовите во арапски јазик, како и во другите јазици, имаат синоними, антоними и хомоними, меѓутоа, освен овие, во јазикот на Куранот има и повисоко ниво на говорот. Кратко кажано, истата лексема, но со една различна графема, која потоа излегува со исто значење, во овој случај се разликува во подетални нијанси. Кога зборот излегува од обичната форма, исто така излегува и од обичното значење.

Обичната форма на зборот *mëshirë-rahmetun* (رَحْمَةٌ) е со кружно Т, меѓутоа истиот збор, во неколку места во Куранот е напишан со графемата рамен Т (رَحْمَتٌ), сигурно за да се даде едно поспецифично значење, која не е преведена на ниту еден светски јазик.

Следново ќе ги обработиме причините зошто зборот милост - *mëshirë*, во многу места во Куранот излегува со една различна графема милост - *mëshirë – rahmetun* (رَحْمَةٌ رَحْمَتٌ):

- Употребувањето на зборот *rahmetun* (رَحْمَتٌ), со рамно Т, доаѓа во израз само за една поспецифична милост, на пример, за тие што мигрирале и војувале во име на Алах, за добротворните, за Ели Бејт (фамилијата на Мухамед), за Зекерија итн., а со кружно Т се употребува за милоста како општ поим.
- Зборот *mëshirë* (رَحْمَةٌ), со рамно Т, е во сурињата кои почнуваат со мистериозните букви во Куранот.¹⁴³

¹⁴³ Muhamed Shemlul, *I'xhazu resmi el-Kurani ve i'xhazu et-tilaveti (Mrekullia e grafisë dhe e leximit kuranor)*, Kajro: Daru es-salam, 2006, стр. 172-173

Претходните две точки го откриваат фактот дека истиот збор е даден преку две граматички форми, или со една поинаква графема. Истото преку преведувањето е дадено само една форма, преведено е само со зборот *mëshirë*, на некој начин семантички се изедначени, иако во оригиналот се разликуваат со една графема. Семантичното вредност на зборот милост - *mëshirë* (رَحْمَةٌ), со рамно T, во преводите не е истакнато воопшто.

7.2.4. Психолошката – духовната димензија

Во добивањето на едно значење не се потребни само јазичните средства: формата, значењето, лексиколошкото значење итн., туку потребни се и други метајазични компоненти кои заземаат важно место во семантичната единица.

Многу научници на семантика ѝ ја реферираат разликата помеѓу конјунктивното значење и емотивното (или афективното). Тука се гледа дека за јазичното употребување се потребни две или повеќе различни психолошки „способности“: од една страна „интелектот“ и „силата на имагинација“, од другата страна емоциите.¹⁴⁴

Следбениците на ова мислење зборот го дефинираат како најмалата значенска единица која во себеси содржи и алтернативни значења. Ваквите зборови имаат одредени значења кои секогаш се блиску до основното значење, или како што се изразува Улман „крутата јатка“. Не претендираме да велиме дека зборот ги има сите значења само со еден поглед, меѓутоа не можеме да ја негираме вистината дека еден збор може да има повеќе од едно значење, во зависност од јазичниот, социјалниот, културниот, емоционалниот, психолошкиот контекст итн. Дел од него се и емотивното и психолошкото значење, дури и не е непознато, бидејќи јазикот е социјален феномен, реакција или духовна нужност од која се добива духовната димензија на зборот.¹⁴⁵ Оваа димензија останува кај говорникот само како духовен впечаток отколку да заземе место кај слушателот. Бихевиористичка семантика оди уште подалеку, таа значењето го поврзува силно со (духовното) наклонување на слушателот. Кога еден збор има повеќе од едно значење, слушателот е тој што ќе одлучи кое

¹⁴⁴ John Lyons, *Hyrje në Gjuhësinë Teorike*, Tiranë: “Dituria”, 2010, стр. 413

¹⁴⁵ Muhamed Xhafer Muhajsin, *ed-delaletu en-nefsijetu lil elfadhi fi el-Kurani el-Kerim (Dimensioni shpirtëror i fjalëve të Kuranit Fisnik)*, Universiteti i Kadisijes, Liban – Bejrut, 2004, стр. 7

значење ќе го прими, а слушателот е тој што често погрешно го сфаќа говорникот или го вмеша општото значење.

Од претходната дискусија се подразбира дека емоцијата и духовната состојба играат важна улога во јазичниот систем, бидејќи човекот не зборува само за да ги изрази своите мислења, туку и за да остави впечаток кај другите.

Оваа димензија на семантиката на зборот не е присутна во речници, бидејќи се подразбира само од емотивниот контекст. Исто така, емотивното значење никогаш не се судира со другите значења, затоа што тогаш би ги преминало основните значења на самиот збор.

Врз основа на горенаведеното можеме да кажеме дека и јазикот на Куранот е преполн со емотивни значења кои влијаат на душата на човекот. Ако застануваме и медитираме еден курански ајет, ќе гледаме дека имаа и значења кои не можеме да ги забележуваме само со едно читање,¹⁴⁶ т.е. семантиката на куранскиот текст не завршува само со површинските значења, туку имаа и подлабоки емоционални значења кои не доаѓаат во судир со основните значења.

Кога сме кај значенските вредности на куранските лексеми, несомнено треба да се студира нивното емотивно значење. На пример, во структура на ајетот ќе најдеме зборови кои никако не може да се заменат со синоними, бидејќи освен лексиколошките и семантичните значења кои ги споменавме до сега, на зборот може да му фали и емотивното значење. Промената на еден збор со друг го остава ајетот без ова значење.

Секој, со потполно право би го поставил ова прашање: Дали се обидел некој да го замени еден курански збор со еден друг или не? Без да влегуваме во теолошката проблематиката, дали сакал некој да ја направи оваа промена во оригиналниот текст или не, треба да се сфати дека самиот превод е промена на еден збор или значење со друго. Значи, проблематиката на губењето на емотивното значење е многу присутна во преводите на Куранот на сите светски јазици, следствено и кај преводите на албански јазик. Емотивните значења на куранскиот збор може да се формираат од посебното или поопширното лексиколошко значење на лексемата, од акцентот на зборот, од интонацијата

¹⁴⁶ Akil Akmush Abd, "Ed-delaletu en-nefsijetu fi sureti Merjem (Semantika emotive në suren Merjem)", në: *Revista e Universitetit të Kadisijes për Gjuhë dhe Shkencat pedagogjike*, numri 3-4, vëllimi 6, Irak: 2007, стр. 73

на ајетот, граматичката структура, од разните стилеме кои може да ги има ајетот итн., потоа истите треба да ги сфати слушателот или читателот и потоа да го чувствуваат емотивното значење (чувство).

Затоа, ова претставува посебна карактеристика на куранскиот текст, бидејќи, освен емотивното значење кое бара едно подготвување од страна на слушателот, исто така има и едно неразбирливо значење кое се вика *чувство на верникот - ndjesi e besimtarit*, за кое не е потребно јазично подготвување, бидејќи тоа не само што се чувствува само и претставува метајазичен феномен, туку е и повеќе од тоа. Куранот остава впечатоци во душата на човекот, иако не ги разбира. Последново не е наш објект на проучување, со тоа се занимава исламска мистика (тесавуф), а ние ќе го анализираме само емотивното значење, бидејќи до тоа се стигнува преку јазичните средства и што им недостасува на преведените верзии на албански јазик од емотивните значења.

Ова е обработено во куранска стилистика, која не го проучува само емотивното значење, туку и стилемите и нивните различни значења, а тука му обрнавме посебно внимание само на емотивното значење. На пример:

» Употреба на името Рабун – Бог - Zot (رَبُّ)

За појаснување на претходната идеја на емотивната семантика во куранските ајети, го имаме избрано зборот Рабун (رَبُّ), кое преведувачите го превеле со зборот *Zot*. Името *Zot* може да се биде само контекстуален синоним на зборот *rabbun*, а никако потполен синоним. На пример, во Речникот на современиот албански јазик зборот *Zot* го има ова значење: „Според верските и мистичните замисли: најголемото натприродно битие, измислен од различните вери, кое го створило светот, стои над него и го владее.“¹⁴⁷ А во арапски јазик зборот рабун, кој во албански јазик е преведено како *Zot*, ја има оваа вредност „внатре во зборот рабун се кријат овие значења: *Sundues, Posedues absolut, Zotëri, Edukues, Vlerësues, Dhuntidhënës, Përmirësues dhe zotërues i çdo gjëse*.“¹⁴⁸ Исто така, гледајќи го од етимолошкиот аспект, зборот рабун е составен од три корени букви кои всушност содржуваат, мекост, сочувство, способност и љубов. Значи, ако зборот рабун го преведуваме само како *Zot*, тогаш овој термин нема да им овозможува на албанските читатели

¹⁴⁷ FGJSSH

¹⁴⁸ Ibn Mendhuri, *Lisan el-arab*, vëllimi XVIII, Kajro: Dar el-Mearif, стр. 1546

преку транслетумот *Zot* да го чувствуваат и емотивното значење, исто како што го разбира арапскиот читател. Како пример ќе го земеме третиот ајет на суре Ед Духа:

Arabisht	مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَالَى
Transkriptimi	Ma wed-deake rabbuke we ma kala
Feti Mehdiu:	Zoti yt nuk të ka lënë pas dore dhe nuk të ka urrejtur;
Sherif Ahmeti:	Zoti yt nuk të ka lënë, as nuk të ka përbuzur.
Hasan Nahi:	se Zoti yt nuk të ka braktisur e as nuk të urren (o Muhamed)
Darusselam:	Jo, nuk të ka braktisur ty (O Muhammed) Zoti yt dhe as nuk është i pakënaqur me ty!
Salih F. Hoxha:	nuk të la yt Zot, as të urren!
Muhamed Z. Khan:	Zoti yt as nuk të ka lënë ty e as nuk të ka urrejtur ty.
Alban Fejza:	Zotëruesi yt nuk të braktisi, as nuk të harroi.

Во претходниот ајет зборот рабун е преведен како *Zot*, и сигурно овој е најдобриот можен превод на албански јазик, но меѓутоа ова ја претставува само контекстуалната еквивалентна лексема, а никако целосното значење. Дури, ако се анализира контекстот на сурето и на ајетот, кој зборува за поддршката што Алах му ја дал на Мухаммед, тогаш зборот рабун на ајетот му дава едно пошироко значење, која потоа влијае на душата на верникот. Значи, во времето кога Мухамед се обвинувал за непочитување од страна на Алах, му го објавил овој ајет, и тоа со зборот рабун, од кој се подразбира дека тој (Алах) само го воспитувал, го растел и го отстранувал од секое лошо. Исто така, од употребата на оваа лексема Мухамед се чувствувал заштитен, сигурен и многу повластен. Истото значење не се подразбира од албанската лексема *Zot*, уште полошо кога во Речникот на современиот албански јазик лексемата *Zot* е дадена со една несакана именка.

» Зборот *el-kariatu* – (الفارعة)

Помеѓу јазичните средства, или стилистичките форми, кои даваат едно емотивно значење во куранските ајети е и начинот на изговорот на куранските зборови. Во првиот пример, видовме како поширокото лексичко значење било

можност за емотивното значење, а во сегашниот пример, односно во изговорот на зборот ел-Каријату (القَارِعَةُ), освен општото значење и изговорот на фонемите претставува форма за опишувањето на тој ден, дава една фоностилема која уплашува и со нејзиниот изговор. Овој начин на изговор на овој збор, повторувањето три пати едно по друго, прашалната и хабитуалната интонација, кај слушателот или читателот формира едно емотивно значење, кое на некој начин се плаши од еден ваков страшен и грубен изговор на оваа лексема.

За една подетална анализа на истата проблематика на албански јазик, првин треба да ги претставуваме сите преведени верзии на овие три ајети, и потоа да ги анализираме, дали е присутна една ваква фоностилистика или не.

PËRKTHYESIT	EL-KARIATU -1-2-3-
Arabisht	القَارِعَةُ ۞ مَا الْقَارِعَةُ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ۞
Transkriptimi	el-kari'atu (1). mal-kari'atu (2). we ma 'edrake mal-kari'atu (3)
Feti Mehdiu:	Kijameti. Ç'është Kijameti? Dhe çka është ajo që të njofton se ç'është kijameti?
Sherif Ahmeti:	Krisma e kijametit. Çka është krisma? Dhe ç'të mësoi ty se ç'është krisma?
Hasan Nahi:	Gjëmimi i tmerrshëm! Ç'është Gjëmimi i tmerrshëm? Kush mund të ta shpjegojë ty se çfarë është Gjëmimi i tmerrshëm?
Darusselam:	El-Kariah (Krisma e kijametit, Ora, Çasti Goditës)! E ç'është El-Kariah? Dhe çfarë do të të bëjë ty të kuptosh se ç'është El-Kariah?
Salih F. Hoxha:	Katastrofa. Katastrofa ç'është? A e di ti katastrofa ç'është?
Muhamed Z. Khan:	Do të dëgjohet një krismë (që i zgjon të pakujdesshmit). Ku e di ti se ç'është ajo Krismë? Dhe ku e di ti se ç'është ajo Krismë?
Alban Fejza:	Tronditja. Çfarë tronditje! A ke ndonjë ide se çka është Tronditja?

Во сите верзии, зборот ел каријату не го постигнал стилот на изразувањето што го има во оригиналот, така што и емотивното значење кое може да се даде во оригиналниот текст, во албански не е присутен.

Дури и во преводот на Дарусселама, кои се обиделе да ја транскрибираат, не успеале да ја формираат оваа фоностилема. Тие го транскрибирале, меѓутоа албанскиот јазик не ги познава овие две од три коренски фонеме што ги имаа зборот. Албанскиот јазик не ја познава силната буквата К (ق) и ајнун (ع).

Сите овие што ги претставивме за емотивното значење, не е мора секогаш да се разбираат во тоа форма, меѓутоа, разните форми преку кои се добива ова значење претставуваат можност за тој што сака да ги разбира, или за тој што сака да го чувствува тоа куранско богатство.

Други вакви случаи во Куранот имаме премногу, но подетално ќе ги обработиме во делот на стилистика.

Ова провоцира една многу стара дебата, усогласување меѓу значењето и формата на зборот. Исто така, овој чуден феномен, усогласувањето на изговорот со значењето на зборот, го фаворизира мислењето на планот дека именките се ставени според едноставноста што го имаат, нешто што го критикувал Хомоген, кој мислел дека зборот (генерално именките) се продукт на еден социјален договор и не на нивното едноставност.

ОСМО ПОГЛАВЈЕ
ПРОБЛЕМИ ОД КУРАНСКА
СТИЛИСТИКА

8.1. ЛИНГВИСТИЧКА СТИЛИСТИКА И КУРАНОТ

Преводот продолжува да биде тежок предизвик за секој преведувач, бидејќи тој е преговарачот кој треба да преговара многу проблеми помеѓу изворниот и јазикот на кој се преведува: јазични проблеми, литературни, верски, идеолошки, традиционални, културни итн. Во врска со лингвистичките проблеми, степенот на тежината се зголемува лека-полека. Првин почнува со фонетските, морфолошките, синтаксичките, семантичките, лексиколошките проблеми и на крај со најкомплицираниот проблем, со стилистичките предизвици, кои често се неприменливи.

Понекогаш преведувачот прави едно дело да се прифати подобро од јазикот на кој е пишан, се подразбира, освен Куранот, бидејќи никој не може да го преведува Куранот со повеќе вредности од колку што има во оригиналот. Исто така, има многу случаи што оригиналот е брилијантно напишано, а во преводот е без вкус, нешто што е присутно и во преводите на Куранот на сите светски јазици, бидејќи никој не го превел Куранот подобро од оригиналот. Пренесувањето на стилот на писателот е невозможно, затоа што секој човек е способен да формира еден посебен свој стил кој го разликува од другите. Ако ова се случува (потполниот превод), тој превод ќе се сметало за чудо.

Пред да се занимаваме директно со проблематиката на куранска стилистика, првин треба да објасниме што е лингвистичка стилистика, кој е објектот на нејзиното проучување, кои се главните принципи итн., потоа ќе направиме една подлабока анализа на куранската стилистика и значењата кои излегуваат од неа и колку тие значења се пренесени во преведените верзии на Куранот на албански јазик.

8.1.1. Што е лингвистичка стилистика?

Стилистиката го проучува јазикот од погледот на секундарното организирање и јазичната варијација на изразот во еден текст и говор. Таа

гледа кои се карактеристиките и средствата со кои ќе се гради оваа секундарна организација преку која комуникација ќе биде поефективна.¹⁴⁹

Како секоја друга јазична дисциплина и лингвистичката стилистика има свој објект на проучување. Нејзиниот објект на проучување е стилистичкото ниво на јазикот. Кога говорот се изучува од аголот на стилот, биле графеми, фонеме, морфеме, зборови, синтагми, реченици, периоди или текстови, тогаш е објект на стилистика.

Иако кај албанските научници литературната стилистика е попозната од лингвистичка стилистика, сепак главно во стилистика се јазичните средства, потоа метајазичните. Не може да се замисли еден литературен стил без вклучување на јазичните средства, туку во последно време, развивањето на лингвистичката стилистика ја оставил посиромашна книжевната стилистика. Сепак, двете се филолошки дисциплини, една литературна, а другата лингвистичка, кои се многу важни и задолжително треба да соработуваат за да се надополнат една со друга. Затоа, треба да се направи разлика помеѓу литералната стилистика и лингвистичката, која со малку зборови ја раскажал професорот Џеват Лоши: „Лингвистичката стилистика ја проучува уметноста на јазикот, а книжевната стилистика јазикот на уметноста.“¹⁵⁰

Бернард Дупри (Bernard Dupriez) во книгата „L'étude des styles“, вели дека квалификација на книжевните лика може да поделат според девет движења (имитација, повторување, развивање, дополнување, спојување, субверзија, заменување, поделба, отстранување) и четири нивоа на спротивноста (ликот на медитација, на зборовите, на формирање и на дикцијата).¹⁵¹ Без оглед на тоа дека споменатите нивоа на стилистика се поврзуваат со книжевноста, во понатамошна работа ќе ги третираме само тие што се поврзуваат со јазикот. Ако земаме предвид некој книжевен лик, тогаш ќе се обидеме да му се обрне внимание на формите и на јазичните елементи кои помагаат во реализација на таа стилема или книжевен лик.

¹⁴⁹ Xhevat Lloshi, *Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*, Tiranë, Albas: 2005, стр. 9

¹⁵⁰ Xhevat Lloshi, *vep. e cit.* стр. 14

¹⁵¹ Niazi Xhaferaj, *Vështrim i figurave stilistike në traditën shqiptare dhe në trajtimet bashkëkohore*, Tiranë, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, 2015, стр. 18

8.1.2. Неможноста за преведување на куранскиот стил

Оваа лингвистичка дисциплина е помеѓу најкомплицираните кога е во прашање преводот, меѓутоа е пооригинална и посакана од читателот. Денес често гледаме јазични уредувања на различни дела, но многу малку му се обрнува внимание на стилот на писателот, затоа се соочуваме со досадни текстови за читателот, бидејќи на авторот или на преведувачот му недостасува јазичната течност и оригиналниот стил. За жал, едно вакво стилистичко стагнирање денес го сретнуваме и во преводите на Куранот на албански јазик, кои во повеќето случаи не ги претставуваат изворните стилеми. Последно време, во оваа насока е направено многу работа за да се има една подобра верзија на преводот на Куранот на албански јазик, меѓутоа за жал имаат завршено само со добри правописни уредувања, и многу малку е чепнато во стилот на јазикот на преведувачот. На пример, во преводот Хасан Нахи, но и во последниот на Салих Ферхат Хоџа, во неговото уредување имаат работено познати албански личности од сферата на јазикот и верата, меѓутоа иако овие верзии се сметаат како најдобрите, тие сепак не го постигнале нивото на одличните албански дела и поради две главни причини:

- Секој што работи на јазични уредувања, во која било област на јазикот, сепак не може да избега од целостта на напишаниот текст кој е преведен од некој друг. Колку и да е способен уредувачот, трагите на јазичните карактеристики на авторот или преведувачот пак ќе останат. Значи, во уредувањето на Куранот не се зборува за професионална неспособност, туку толку им е дадено и толку можеа да направаат. Исто така, ни преведувачите не треба да се обвинуваат дека не направиле добро дело, бидејќи толку биле нивните јазични способности и тој бил нивниот стил.
- Преведувањето на експресивните стилеми во еден друг јазик претставува најкомплицираниот јазол во светот на преведувачот, туку многу лингвисти изразуваат дека стилистичкото ниво на јазикот на еден автор е непреводлив. „Улогата на стилистичките знаења е незаменлива во преведувањето. Преводот не е само преминување од една јазична структура на другата, туку предавање на културните и историските својства на еден друг јазик, преминувајќи ги комуникативните, исповедните и описните форми од една традиција на другата. Исто така,

преведената верзија на еден јазик треба да го чува што подобро оригиналниот јазик на авторот, принципот на организирањето на оригиналниот текст итн.¹⁵²

Овие се два главни фактора заради кои денес го имаме ова ниво на преводите на Куранот на албански јазик. Меѓутоа, ова што го обработивме не подразбира дека тие се надвор од јазичните стандарди, но само се далеку од оригиналниот стил што го има во арапски јазик и не го постигнале нивото на најпознатите дела на албански јазик.

Тоа што е кај преводите на Куранот на албански јазик е општото или примарното значење што може да се зема од ајетите, а значењата кои се добиваат од разните стилеми се непреводливи. Куранските стилеми само може да се раскажуваат, а нивниот превод е невозможен. Невозможноста на нивното преведување ќе биде уште поразбирливо кога ќе го третираме секој дел на стилистика особено.

8.1.3. Стилистичките карактеристики на Куранот на арапски јазик

Пред да броиме низа општи карактеристики на стилот на Куранот на арапски јазик, првин вреди да потсетиме дека книжевниот род на овој текст не припаѓа ни во поезија, ни во проза, туку има еден посебен стил, тој е *куран*. Оваа вистина покажува дека тие што го категоризирале Куранот во еден посебен книжевен род се специјалните стилеми.

Следново ќе третираме низа општи карактеристики на текстот на Куранот во арапски јазик:

- Куранот има совршен стилистички жанр, необичен за дотогашниот арапски стил. Тој не е ни проза, ни поезија, но, ако се чита еден ајет, ќе го разбираш неверојатниот стил во графемите, фонемите, морфемите, синтагмите, лексемите и стилемите. Ова поопширно е третирано во делот „Жанрот на текстот на Куранот“. Доколку куранскиот говор се карактеризира со еден друг вид на книжевниот род, тогаш априори се подразбира дека стилот е главниот критериум за одредување на родот на еден текст. Во Куранот не само што е мешан стилот на поезијата и прозата,

¹⁵² Xhevat Lloshi, *vep. e cit.* стр. 16

туку освен овие има и други непознати елементи за Арапите кои денес се викаат курански стил;

- Текстот на Куранот се карактеризира со посебен стил на многу високо ниво, значи, не само во стилот на еден збор или реченица, туку и во поврзувањето на најдалечните дела во Куранот. На пример, е многу чудно поврзувањето на ајетите и сурињата едни со други, почетокот на едно суре со крајот, крајот на едно суре со почетокот на следното суре, дури и почетокот на Куранот со крајот.
- Извор на експресивноста и на добивањето на безбројните курански семми е формата и начинот како тој е објавено и како е напишан. Ајетите во мусхаф не се поредени според распоредот како се објавени, туку имаат друг систем. На пример, сурето Ихлас е од првите суриња која е објавено, но во мусхафот е ставено во последната страница на мусхафот. Значи, друго е објавено, а друго е ставено (пореден) во мусхаф. Се разбира, ништо не е направено со претпоставка, туку сè е со божја наредба. Доколку тоа се вика *суре на искреноста*, е објавено во почетокот за да се почне секоја работа со искреност, а е ставено во крајот на мусхафот, за и да се заврши со искреност. Овој феномен, времето на објавата и начинот на поредувањето, заедно го потполнуваат тоа што се вика чудо на светиот израз.

Преку работата во ова поглавје ќе се занимаваме со проблеми од контрастивната стилистика, потоа ќе направиме подетални стилистички анализи од различни дела од Куранот, и на крај ќе ги споредуваме со преведените верзии на албански јазик.

8.2. СТИЛОТ НА ГОВОРОТ ВО ПРЕВОДИТЕ НА КУРАНОТ НА АЛБАНСКИ ЈАЗИК

Пред да го споредуваме стилот на јазикот на Куранот во арапски јазик со преведените верзии на албански јазик, треба да имаме еден општ стилистички поглед за ситуацијата на преводите на Куранот во албански јазик воопшто. Иако преведувачите го превеле истиот текст, сепак резултатот не е секогаш ист. Не за значењето кое понекогаш може да движи, туку за различниот стил што го употребиле преку преведувањето.

Во овој дел, главно, ќе го третираме стилот на преведениот текст, без да го споредуваме со изворниот текст во арапски јазик. Ќе гледаме зошто преведените верзии на Куранот на албански јазик често излегуваат со тежок и различен стил.

Преведувањето на Куранот, преведувачот постојано го става во дилема: да му останува верен на изворниот текст, кој потоа ќе резултира со непријатни стилеми во албански јазик, или да го отстранува изворниот текст и да се фокусира во пренесувањето на есенцијално значење со убави стилеми, нормално без деталните значења? Последнава диктира читателот да го разбира само тоа што го разбрал преведувачот и ништо повеќе. Така што, во двата случаја недостатокот е присутен, бидејќи ако се обидеме да го преведуваме само главното значење, тогаш ќе остануваат многу стилеми непренесени и ќе се изгубаат многу значења. А, ако направиме текстуален превод, збор по збор, тогаш пак не сме го превеле стилот на изворниот јазик, бидејќи стилот како јазичен и метајазичен феномен не се преведува никогаш. Т.е. ако можеме да се речеме: „Преведувачот мора да ја одбери едната од двете позиции: сиромашен 'верен' или богат 'предавник' превод“.

Земајќи ја предвид оваа проблематика, констатираме дека преведувачот на Куранот на албански јазик генерално има направено текстуален превод, се обиделе да го преведуваат секој збор и често го чуваат и истиот распоред на зборовите во реченица. Преведувањето на секоја арапска лексема на албански јазик, гледајќи го од лексиколошкиот аспект, не е секогаш можно, уште полошо кога еден збор има една одредена функција во реченица.

Без да ги судиме, дали направиле добро или не, бидејќи формата на преведувањето на Куранот е многу релатива, проблемот со стилот на преведениот курански текст е во овие точки:

8.2.1. Употребување на непотребни зборови

Стилот на изразување во албански јазик е различен. Стилистичките образувања се тие што го карактеризираат говорниот стил во сите јазици. По сето ова треба да знаеме дека стилот на изразување во еден јазик, базирајќи во општиот поглед, се поделува во две главни групи: стандардниот стил и посебниот стил.

Во преводите на Куранот на албански јазик, посебните стилеми се многу малку, туку и општите обични стилеми не стојат како што треба. Но, сепак се разликуваат од едниот до другиот преведувач.

Една од најглавните причини за сиромаштија на куранскиот текст во албански јазик е употребата на непотребните зборови кои му даваат тежина на говорот и излегуваат од стандардната норма на изразувањето.

Следново ќе обработиме три ајети од секој преведувач, покажувајќи ги непотребните зборови без кои значењето е исто, а речениците би биле поквалитетни од тоа што се сега.

а) Фети Мехдиу

VERSIONI I DHËNË	VERSIONI I PROPOZUAR
<p><i>All-llahu nuk ngurron të sjellë si shembull mushkonjën ose diçka si kjo, dhe ata që besojnë, ata e dinë se ajo është e vërtetë nga Zoti i tyre, kurse ata që nuk e besojnë thonë: “Çka ka dashur All-llahu me këtë shembull”? Me këtë Ai shumë i humb, por shumë edhe i drejton në rrugë të drejtë. Dhe me këtë nuk humb askush tjetër përveç mbrapshtanëve, (el-Bekare, 26)</i></p>	<p><i>All-llahu nuk ngurron të sjellë shembull mushkonjën ose si kjo. Ata që besojnë, e dinë se ajo është e vërtetë nga Zoti i tyre, kurse ata që nuk besojnë, thonë: “Çka ka dashur All-llahu me këtë shembull?” Me këtë Ai i humb, por shumë edhe i drejton në rrugë të drejtë. Me këtë humbin vetëm mbrapshtanët, (el-Bekare, 26)</i></p>

<i>Mbrojtësi juaj është All-llahu dhe Profeti i tij dhe besimtarët të cilët me përulje kryejnë faljen dhe japin zeqatin dhe janë të përulur. (el-Maide, 55)</i>	<i>Mbrojtësi juaj është All-llahu, Profeti i Tij dhe besimtarët të cilët falen me përkulje, japin zeqatin dhe janë të përulur. (el-Maide, 55)</i>
<i>Luftoni ata! All-llahu do t'i dënojë dhe do t'i poshtërojë me duartë tuaja, dhe do t'ju ndihmojë kundër atyre, dhe do t'i shërojë krahërorët e njerëzve besimtarë, (et-Teube, 14)</i>	<i>Luftoni ata! All-llahu do t'i dënojë, do t'i poshtërojë me ju, do t'ju ndihmojë kundër atyre dhe do t'i shërojë krahërorët e popujve besimtarë, (et-Teube, 14)</i>

Горенаведените примери ја прикажуваат употребата на непотребните зборови кои го отежнуваат стандардниот стил на изразувањето во албански јазик. Фети Мехдиу се гледа дека е под влијание на арапскиот текст, затоа често го употребил сврзникот *dhe*, кој го осакатува стилот на албанскиот јазик. Исто така, низа зборови се дадени без потреба, без кои реченицата би била поефективна, поизговорна и поразбирлива.

б) Шериф Ахмети

<i>VERSIONI I DHËNË</i>	<i>VERSIONI I PROPOZUAR</i>
<i>Të tillët janë që e ndërruan të vërtetën (besimin) me të pavërtetën (mosbesimin), pra tregtia e tyre nuk pati fitim dhe ata nuk qenë të vetëdijshëm (në punën e tyre). (el-Bekare, 16)</i>	<i>Të tillët e ndërruan të vërtetën (besimin) me të pavërtetën (mosbesimin), pra tregtia e tyre nuk pati fitim, por ata nuk qenë të vetëdijshëm (në punën e tyre). (el-Bekare, 16)</i>
<i>Për sa u përket atyre që nuk besuan, Unë do t'i ndëshkoj me një ndëshkim të ashpër në këtë botë dhe në botën tjetër, dhe ata nuk do të kenë ndihmëtarë. (Ali Imran, 56)</i>	<i>Sa u përket atyre që nuk besuan, do t'i ndëshkoj ashpër në këtë botë dhe në tjetrën. Ata nuk do të kenë ndihmëtarë. (Ali Imran, 56)</i>
<i>Ata janë që presin se ç'po ju ngjanë juve. Nëse me ndihmën e All-</i>	<i>Ata presin ç 't'ju ngjet juve. Nëse me ndihmën e All-llahut ngadhënjeni,</i>

<p>llahut ngadhënjeni, ata thonë: “A nuk ishim me ju?” E nëse jobesimtarëve u takon ndonjë fitim, ata thonë: “A nuk mbizotëruam ne mbi ju (por nuk deshtëm të mposhtim) dhe penguem prej jush besimtarët!” All-llahu do të gjykojë mes jush ditën e gjykimit. All-llahu kurrresi nuk iu mëndëson jobesimtarëve mbizotërim të plotë mbi besimtarët. (en-Nisa, 141)</p>	<p>thonë: “A nuk ishim me ju?” E nëse jobesimtarët fitojnë diçka, thonë: “A nuk ju mbizotëruam (por nuk deshtëm t’ju mposhtim) dhe a nuk i penguem besimtarët!” All-llahu do të gjykojë mes jush ditën e gjykimit. All-llahu kurrresi nuk u mundëson jobesimtarëve mbizotërim të plotë mbi besimtarët. (en-Nisa, 141)</p>
---	---

Шериф Ахмети и многу други, во повеќето случаи ги даваат, иако се непотребни, личните заменки, бидејќи тие се подразбираат од самите личните наставки на глаголот, на пример, „*ata thonë*“, „*Unë do t’i ndëshkoj*“, итн. Во двата претходни примера, личните заменки *ata* и *unë*, се непотребни, бидејќи предизвикуваат проблеми во реченицата, затоа реченицата излегува со тежок стил и ја губи течноста при изговарање на албански јазик. Овој феномен е многу присутен и кај другите преведувачи. Во овој случај, не се подразбира личната замена која е и во оригиналниот текст, туку личната замена која во арапски јазик се подразбира од самиот глагол, а во албански јазик слободно може да се изрази со личните наставки. Во ваквите случаи, во албански јазик излегуваат два показателя на лицето: заменката и личната наставка, а во арапски е само со личната наставка. Ако личната замена (која е разделена од глаголот) во арапски јазик е дадена паралелна со глаголот, тогаш се смета како изразување со кое се формира една специјална стилема во куранскиот говор, и која често излегува со засилувана нијанса. На пример, „*Ne do të shënojmë atë që thanë ata...*“¹⁵³ и „*Ne e zbritëm atë (Kuranin) në Natën e Kadrit.*“¹⁵⁴ Во првиот ајет, личните заменки *ne* и *ata* се подразбираат од лични наставки на самиот глагол, така што, реченицата и без тие е потполна. Така е и во арапскиот јазик, лицето се подразбира од личните наставки, и не со посебни лични заменки. А, во вториот ајет, личната замена *ne*, иако во албански јазик може да се подразбираат од личните наставки на глаголот *zbritëm*, подобро е да стои

¹⁵³ Ali Imran, ајети 181

¹⁵⁴ El-Kadër, ајети 1

како таква, бидејќи така е дадено и во изворниот јазик, и сигурно постои причина за таквиот редослед на реченицата.

Повнимателни во употреба на личната замена се Хасан Нахи (во последните изданија) и Салих Ферхат Хоџа. Последниов, му обрнува посебно внимание на оваа стилистичка проблематика, тој се обидел да го чува бројот и редот на зборовите како што е во оригиналот.

г) Хасан Нахи

Преводот на Хасан Нахи, како што спомнавме погоре, е превод во кој е интервенирал повеќе отколку во другите преводи. На него работеле многу истакнати лингвисти на албанскиот јазик, меѓутоа, ова не ги потполнил сите недостатоците кои ги имал оваа верзија, затоа ние ќе ја претставуваме првата верзија, и паралелно со неа предложената верзија од наша страна.

<i>VERSIONI I VITIT 1988</i>	<i>VERSIONI I PROPOZUAR (2006)</i>
<i>Kur Na morëm premtimin nga ju dhe ngritëm malin e Turit mbi ju, thamë: “Merrni seriozisht atë që ua kemi dhënë juve (Teuratin) dhe dëgjoni!” – Ata thanë: “Na dëgjuam, por kundërshtojmë!” – Për shkak të mohimit, atyre në zemra u ishte rrënjosë dashuria e viçit (adhurimi i tij). Thuaju: “Nëse jeni besimtarë, sa gjë të keqe po ju urdhëruaka besimi juaj!” (el-Bekare, 93)</i>	<i>Kur morëm besën tuaj dhe ngritëm mbi ju malin e Turit, thamë: “Merreni seriozisht atë që ju kemi dhënë dhe dëgjoni!” Ata thanë: “Ne dëgjuam, por kundërshtojmë!” Për shkak të mohimit, atyre u ishte rrënjosur në zemra dashuria (dhe adhurimi) për viçin. Thuaju: “Nëse jeni vërtet besimtarë, sa gjë të keqe po ju urdhëruaka besimi juaj!” (el-Bekare, 93)</i>
<i>Të pyesin ty (o Muhammed), për plaçkën e luftës. Thuaj: “(Dispozitat) mbi plaçkat e luftës i përkasin Perëndisë dhe Pejgamberit”. Pranaj, druajuni Perëndisë dhe rregulloni merrëdhëniet në mes jush dhe bëhuni të dëgjueshëm ndaj Perëndisë dhe Pejgamberit të Tij, nëse jeni besimtarë</i>	<i>Të pyesin ty (o Muhamed) për plaçkën e luftës, thuaj: “Plaçka e luftës i përket Allahut dhe të Dërguarit”. Prandaj, frikësojuni Allahut, rregulloni marrëdhëniet midis jush dhe bindjuni Allahut dhe të Dërguarit të Tij, nëse jeni besimtarë të vërtetë”. (el-Enfal, 1)</i>

<i>të vërtetë”. (el-Enfal, 1)</i>	
Unë juve nuk dua t’ju them: “Unë kam thesarin e Perëndisë, as që di të padukshmet, as që do të them se unë jam engjëll, as që do t’u them atyre, të cilët, sytë tuaj i poshtërojnë: se Perëndia nuk do t’u japë kurrfarë të mire. Perëndia di më mirë se ç’ka në shpirtërat e tyre. (Sikur unë të veproja ashtu), atëherë do të isha, me të vërtetë, njëri nga zullumçarët”. (Hud, 31)	<i>Nuk dua t’ju them se kam thesarin e Allahut apo që e di të padukshmen. As nuk them se unë jam engjëll e as do t’u them atyre, të cilët sytë tuaj i nënçmojnë, se Allahu nuk do t’u japë kurrfarë të mire. Allahu e di më mirë se ç’ka në shpirtërat e tyre. Atëherë, sigurisht që do të isha prej të padrejtëve.” (Hud, 31)</i>

Во предложената верзија, генерално предвид е земено изданието од 2006 година, која е реализирана од страна на Албанскиот институт на исламското мислење и цивилизација, но понекогаш имам интервенирано и во него.

в) Дарусселама

Преведената верзија од преведувачите на Дарусселама, доколку е реализирано од преведувачи кои го знаеле арапскиот јазик многу добро, ненамерно го мешале стилот на говорот, затоа се обиделе да го преведат стилот на оригиналот, а не да го најдат приближниот или идентичниот стил во албански јазик. Иако овој се смета за еден послободен превод, сепак влијанието на арапските стилеми е видлива и во албански јазик.

<i>VERSIONI I DHËNË</i>	<i>VERSIONI I PROPOZUAR</i>
<i>Dhe kur u thuhet këtyre (hipokritëve): “Besoni siç kanë besuar edhe njerëzit e tjerë (pasuesit e Muhammedit a.s.)”, ata thonë: “A të besojmë siç kanë besuar mendjelehtët?” Në të vërtetë, këta vetë janë mendjelehtët, por nuk e dinë. (el-</i>	<i>Dhe kur u thuhet atyre: “Besoni siç besuan njerëzit e tjerë!”, ata thonë: “A të besojmë siç kanë besuar mendjelehtët?” Në të vërtetë, këta vetë janë mendjelehtët, por nuk e dinë. (el-Bekare, 13)</i>

<i>Bekare, 13)</i>	
<i>Kujtoni edhe kohën kur Ne ju çliruam ju prej Faraonit i cili po ju sillte juve vuajtje të tmerrshme, duke ju vrarë bijt tuaj e duke i lënë të gjalla gratë dhe vërtet që në të kishte një provë tepër të madhe nga Zoti juaj. (el-Bekare, 49)</i>	<i>Kujtoni kohën kur ju çliruam prej Faraonit i cili ju sillte vuajtje të tmerrshme, duke i vrarë bijt tuaj e duke i lënë të gjalla gratë. Vërtet në të kishte një provë të madhe nga Zoti juaj. (el-Bekare, 49)</i>
<i>Kështu, për shkak se ata e thyen besën e dhënë, Ne i mallkuam ata dhe i bëmë zemrat e tyre gjithnjë e më të forta, gur. Ata u ndërrojnë fjalëve vendet e tyre të vërteta dhe kanë braktisur një pjesë të mirë të Mesazhit që iu dërgua atyre. Dhe ju vazhdimisht do të vëreni mashtrime tek ata, përveç të një pakice prej tyre, por ju i falni dhe mos ua vini re (mos i ndëshkoni për krimet e tyre). Vërtet Allahu i do Muhsinunët (ata që punojnë mirë në Rrugën e Allahut). (el-Maide, 13)</i>	<i>Kështu, për thyerjen e besës së dhënë, i mallkuam dhe i bëmë zemrat e tyre gjithnjë e më të forta, gur. Ata ua ndërrojnë vendet fjalëve dhe e kanë braktisur një pjesë të mirë të Mesazhit që iu dërgua. Vazhdimisht do të vëreni mashtrime tek ata, përveç te një pakicë, por ju falni dhe mos ua vini re (mos i ndëshkoni për krimet e tyre). Vërtet Allahu i do Muhsinunët (ata që punojnë mirë në Rrugën e Allahut). (el-Maide, 13)</i>

Употребата на лексемите за посебни експресивни цели ни дава лексикостилеми. Можеби, презентирањето на многу зборови само со транскрибирани форми, без да се преведат, не функционираат како лексикостилеми во албански јазик, но сепак тие формираат еден посебен стил на преведувачот. Оваа карактеристика поопширно ќе се обработи во делот на куранските лексостилеми. Тоа што ни треба нам е давањето на арапските зборови со транскрипции и со долги раскажувања кои се дадени во загради. Повеќето записи во загради некако го деформираат текстот во албанскиот јазик, затоа се сметат како непотребни елементи кои предизвикуваат еден сериозен проблем во стилот на стандардниот говор во албански јазик.

д) Салих Ферхат Хоџа

Преводот на Салих Ферхат Хоџа е помалку оптоварен, тој успеал да ги отстрани двата проблема кои ги имале претходните преводи: првиот, не го превел секогаш сврзникот *dhe*, којшто бил многу присутен кај Фети Мехдиу; и вториот, не го оптоварил текстот со личната замена каде не е потребно. За една почиста слика за преводот на Салих Ферхат Хоџа и разликата од другите преводи, ќе третираме еден ајет, каде преведувачот ги отстранил личните замени и ги дал со еден добар стил, без да го оптовари со повторувања кои не се во оригиналот:

Përkthyesi	EL-BEKARE, 67
	Kur Musai i tha popullit të tij: “All-llahu ju urdhëron të therni një lopë”,- thanë: “Po tallesh me ne?” Tha: “All-llahu më ruajtë të mos jem i paditur!”
Feti Mehdiu	Dhe kur i tha Musa popullit të vet: “All-llahu ju urdhëron të therrni një lopë”; ata i thanë: “ Ti po tallesh me ne, a?” “Mos e bëftë All-llahu, - tha ai , - unë të jem nga injorantët!”
Sherif Ahmeti	(Përkujtoni) Edhe kur Musai popullit të vet i tha: “All-llahu ju urdhëron ta therrni një lopë! Ata thanë: “A bën tallje me ne”? Ai tha: “All-llahut i mbështetem të më ruaj e të mos bëhem nga injorantët”!
Hasan Nahi (2006)	Kujto kur Musai i tha kombit të vet: “Allahu ju urdhëron të therni një lopë!” Ata thanë: “A do të tallesh me ne?” - “Zoti më ruajt!” - tha Musai - “të bëhem unë nga të paditurit!”.
Darusselam	Kujtoni edhe kohën kur Musai i tha popullit të tij: “Vërtet që Allahu ju urdhëron të therrni një lopë”, (ndërsa ata i) thanë: “A dëshiron të tallesh me ne?” (Por ai u) tha: “I mbështetem Allahut të më mbrojë që të mos jem prej Xhahilunëve (prej të paditurve apo prej atyre që s’marrin vesh).”
Muhammed Z. Khan	Dhe kujtojeni kohën kur Musai popullit të tij i tha: Zoti ju urdhëron ta therrni një lopë! Ata thanë: A po tallesh me ne? Ai tha: Unë kërkoh strehim te Zoti se sa të bëhem një ndër injorantët.
Alban Fejza	Moisiu i tha popullit të tij, "Zoti ju urdhëron që ta flijoni një

	mështjerrë." Ata thanë, "A po na tallë?" Ai tha, "Mos e bëftë Zoti që të sillem si injorantët."
--	---

Ако ги гледаме буквите со црна боја, генерално се лични заменки кои во оригиналот не се присутни, но сепак сите преведувачи, освен Салих Ферхат Хоџа, ги дале заедно со личните наставни на глаголите. Без да го судиме стилот на другите преведувачи, Салих Ферхати е подобар од оваа точка гледна, затоа и неговиот текст, е пофункционален и не е оптоварен.

Ако се вика дека ваквите детали не претставуваат стилистички проблем во албански јазик, тогаш не можеме да кажуваме дека е исто. Уште полошо кога станува збор за преведен текст.

ѓ) Мухамед Закирија Кхан

VERSIONI I DHËNË	VERSIONI I PROPOZUAR
<i>Ai tha: Ti do të më gjesh, në dashtë Allahu, një durimtar dhe unë nuk do të shkel asnjë nga urdhërat e tua. (el-Kehf, 69)</i>	<i>Tha: do të më gjesh, në dashtë Allahu, durimtar dhe nuk do të shkel asnjë urdhër Tëndin (el-Kehf, 69)</i>
<i>Dhe përmende rrëfimin e Musait ashtu siç është rrëfyer në Libër. Ai, pa dyshim, ishte njeri i zgjedhur (Yni) dhe ai ishte një Mesazhbartës dhe një Profet. (Merjem, 51)</i>	<i>dhe rrëfimin e Musait siç është rrëfyer në Libër. Ai, pa dayshim, ishte njeri i zgjedhur, mesazhbartës dhe profet (Merjem, 51)</i>
<i>Dhe Ne e kemi shkatërruar Adin dhe Thamudin dhe kjo është evidente nga vendbanimet e tyre. Dhe Shejtani ua zbukuroi veprat e tyre dhe i largoi ata nga rruga e drejtë (e Zotit), kurse ata e kuptonin mirë. (el-Ankebut, 38)</i>	<i>Dhe Adin e Thamudin. Kjo duket nga vendbanimet e tyre. Shejtani ua zbukuroi veprat dhe i largoi nga rruga e drejtë, kurse ata e kuptonin mirë. (el-Ankebut, 38)¹⁵⁵</i>

¹⁵⁵ Предложените верзии се дадени како продолжение на претходните ајети, бидејќи само вака може да се сфати правилно и без стилистички оптоварувања. Ако овие ајети ги читаме без претходните, тогаш ќе изгледаат неразбирливи. Но, ако ги читаме заедно, тогаш ќе гледаме дека се употребени во правна форма.

Ako ги споредуваме двете верзии, изворната и предложената, се гледа дека авторот следел една посебна метода преку преведувањето, сметајќи го секој ајет како една посебна и независна целина од другите, нешто што потоа го оптоварил преведениот текст, бидејќи кога читателот ќе ги чита некои ајети непрекинато, ќе премети повторени реченици и се гледа дека текстот ја губи флуентноста на изразот во албански јазик, затоа во предложените верзии се отстранети непотребните зборови.

е) Албан Фејза

Преводот на Албан Фејза е реализиран од англиски јазик, исто како Мухамед Закирија Кхан. Претходните преводи, ако се гледаат од гледна точка на стилистиката, имале комплицирани и оптоварени реченици, кои дошле до израз како резултат на јазиците од кои се преведени, од арапски, српско-хрватски и двата последниве од англиски. Секако, секој преведувач, на некој начин е под влијание на стилот на текстот што го преведува.

<i>VERSIONI I DHËNË</i>	<i>VERSIONI I PROPOZUAR</i>
Të mos i lakmoni cilësitë e dhuruara mbi njëri tjetrin nga Zoti; burrat gëzojnë cilësi të caktuara , dhe gratë gëzojnë cilësi të caktuara. Mund t'i luteni Zotit t'ju lëshojë mirësinë e Tij. Zoti është tërësisht i vetëdijshëm për të gjitha gjërat.	Mos i lakmoni cilësitë e dhuruara nga Zoti; si burrat dhe gratë gëzojnë cilësi të caktuara. Mund t'i luteni Zotit t'ju lëshojë mirësinë e Tij. Zoti është tërësisht i vetëdijshëm për të gjitha gjërat.
Ai është Ai që ndërtoi tokën dhe vuri në të male dhe lumenj. Dhe nga llojet e ndryshme të frutave, Ai i bëri ato në çifte – meshkuj dhe femra. Nata e kaplon ditën. Këto janë prova të qëndrueshme për njerëz që mendojnë. (Er-Rad, 3)	Ai e ndërtoi tokën dhe vuri në të male, lumenj dhe lloje të ndryshme të frutave. I bëri ato në çifte, meshkuj dhe femra. Nata e kaplon ditën. Këto janë prova të qëndrueshme për njerëz që mendojnë. (Er-Rad, 3)
Ai është Ai që lëshon shiun pasi ata të ishin dëshpëruar, dhe shpërndan mëshirën e Tij . Ai është Sunduesi i	Ai lëshon shiun pasi ata të ishin dëshpëruar, dhe shpërndan mëshirë. Është Sunduesi i vetëm, Më i

vetëm, Më i Falënderuari. (Esh-Shura, 28)	Falënderuari. (Esh-Shura, 28)
---	-------------------------------

Ако ја истражуваме причината на стилистичката оптовареност кај преводите на Куранот на албански јазик, освен личната јазична култура на секој преведувач, еден друг многу значаен фактор е обидот на преведувачите за преведување на секој збор. Ова се гледа од претходните примери.

Преведувачите постојано имале страв да не оставаат нешто непреведено од оригиналот. Би требало паралелно со него да го преведуваат добро на албански јазик, да изучува добро, и да не се оптовари. Поддржувањето на овој еквилибар помеѓу овие делови е најтешкиот предизвик со кој треба да се соочува секој преведувач, особено кога станува збор за преводот на Куранот. Колку што е способен преведувачот да го држи еквилибарот помеѓу овие далечини, толку добар ќе биде и преведениот текст.

8.2.2. Редот на зборовите во реченица

Редот на зборовите во реченици не е само една проблематика која ѝ припаѓа на синтакса, туку се поврзува многу тесно и со стилистика, односно со синтаксостилистика. Синтаксата, редот на зборовите во реченици го изучува од аспектот на функцијата што тие ја имаат помеѓу себе, а синтаксостилистика, деловите на реченица ги употребува како форми со кои се формираат стилеме.

Формулациите на речениците во преводите на Куранот на албански јазик, гледајќи ги од страна на редот на зборовите во реченица, се од два вида:

а) Низа преведувачи му посветиле внимание на редот на зборовите во речениците според системот на арапскиот јазик. Тие направиле сосема текстуален превод, бидејќи освен обидот за да се преведи секоја лексема, тие исто така го следеле и истиот редослед на зборовите во речениците, без да го земаат предвид системот на албанскиот јазик.

б) Другите не го следеле редослед на зборовите во реченици според оригиналот, туку му посветиле внимание на преведениот стил, и вака го превеле само генералното значење.

Следново ќе дадеме само еден ајет, во кој редослед на зборовите во реченица се разликува од едниот до другиот:

Përkthyesit	EL-BEKARE -29-
Arabisht	هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾
Transkriptimi	Huwel-ledhi haleka lekum ma fil-'erdi xhemi'aen thumme estewa 'ila es-sema'i fesewwahunne seb'a semawatin we huwe bikulli shej'in 'alimun
Feti Mehdiu:	Ai është i cili ka krijuar për ju gjithçka që ka në tokë , pastaj vullnetin e tij e ka drejtuar kah qielli dhe ka rregulluar shtatë qiej. Ai për çdo send ka dijeni.
Sherif Ahmeti:	Ai (All-llahu) është që për ju krijoi gjithçka që ka në tokë , pastaj vullnetin e vet ia drejtoi qiellit dhe i përsosi ata shtatë qiej. Ai është i Gjithëdijshmi për çdo gjë .
Hasan Nahi (2006):	Është Ai që për ju ka krijuar çdo gjë që ka në Tokë . Pastaj, i është drejtuar qiellit dhe e ka rregulluar, duke e bërë atë shtatë qiej. Ai është i Dijshëm për çdo gjë .
Darusselam:	Ai është i Cili krijoi për ju gjithçka në tokë pastaj Ai Isteva ila (u ngrit lart drejt) qiellit, duke i bërë ata shtatë qiej. Dhe Ai është i Gjithëdituri për çdo gjë .
Salih Ferhat Hoxha:	Është Ai që krijoi për ju krejt ç'ka në tokë , iu përqendrua qiellit dhe i rregulloi shtatë qiej. Ai është për gjithçka dijeplotë.
Muhamed Z. Khan:	Allahu është Ai i cili për të mirën tuaj krijoi gjithçka që ekziston në tokë , mandej iu drejtua qiellit dhe i përsosi shtatë qiej, dhe Ai ka dijen perfekte dhe e përkryer për çdo gjë .
Alban Fejza:	Ai është Ai që krijoi për ju çdo gjë në tokë , dhe iu kthye qiellit dhe përsosi shtatë gjithësi aty, dhe Ai është tërësisht i vetëdijshëm për çdo gjë .

Деловите на реченица кои се дадени со црна боја се ставени напред, а деловите со закосени букви се ставени назад. Значи, секој закосен збор треба да биде пред задебелениот збор. Ова го покажува формирањето и редувањето на

зборовите во реченица според изворниот текст во арапски јазик, без да судиме која од претходните формулации или преводи се преферира во албански јазик.

Всушност, тешко е да се одреди кој преведувач направил добро, тие што го следеле редоследот на зборовите според оригиналот или тие што му посветиле внимание на албанскиот текст. Првите, иако се обиделе да го преведуваат стилот на оригиналот, сепак не успеале да ги пренесат сите експресивни елементи. А другите, обидувајќи се да формираат поубави реченици, оставиле непреведни многу семантични елементи кои се кријат во речениците на оригиналот. Последниве се обиделе да ги пренесат само општите значења на куранските ајети од арапски на албански јазик.

Претходната поделба не е секогаш таква, бидејќи не секогаш преведувачите го следеле ист метод. Кратко кажано, ако еден преведувач припаѓа во првата група, не значи дека не земал ништо од втората група, и обратно.

Особено кога станува збор за преводот на Хасан Нахи, превод кој се променил многу од првото издание, за кој многу истражувачи на Куранот велат дека последните изданија тешко да се викаат превод на Хасан Нахи, туку подобро да се вика „превод кој е базиран на преводот на Хасан Нахи“. Сето ова е заради фактот дека, освен правописното, морфолошкото и лексиколошкото интервенирање, таму е чепнато и во синтаксата на реченицата, нешто што го карактеризира јазичниот стил на еден преведувач. Затоа, од издание до издание, редоследот на деловите во реченица кај Хасан Нахи се променува.

Ако ги анализираме сите верзии на Хасан Нахи заедно со уредувачите кои работеле на нив, ќе дојдеме до заклучокот дека интервенцијата на албанските лингвисти кои го совладуваат албанскиот јазик подобро од Хасан Нахи, била причина за да се направаат подобри редактирани верзии кои претрпеле многу разлики во синтаксостилистика, затоа денес имаме низа издадени верзии на Хасан Нахи.

8.2.3. Употреба на дијалектните и провинцијалните зборови

Стилот на изразување во албански јазик, како во многу други јазици, имаа две главни поделби: книжевен и говорен стил. Видовите и подвидовите на функционалниот стил се разни, во зависност од полето за кое се зборува, а

говорниот стил генерално се променува според дијалектните говори, затоа е тешко да се одреди функционалноста на говорниот стил.

Кога сме кај употребувањето на дијалектните зборови во еден напишан текст, од аспект на лингвистичката стилистика, имаме две ситуации:

- а) дијалектните зборови кои се употребат во книжевниот стил, исто така, се употребуваат како форми преку кои се формираат лексикостилеми, морфостилеми и се дава одредено значење.

Овој стил е присутен кај комплетните преводи на Куранот, каде преведувачите преку дијалектните лексеми изразуваат одредени значења. Не секогаш преку дијалектизмите преведувачите сакале да означуваат едно значење, туку тие понекогаш биле дел од нивната јазична култура. Меѓутоа, во двата случаја, на читателот му се чинат како стилеми, затоа читателот треба да биде внимателен кога ги чита преводите на Куранот на албански јазик, бидејќи треба да знае да го разликува видот на стилемите. Како и да е целта на преведувачот, е тие да имаат подобро стилско значење. Во прилог ќе дадеме низа примери: Фети Мехдиу: ...“*Hupni së këndejmi si armiq të njëri-tjetrit...*” (el-Bekare, 36); ...“*Mëshoi gurit me shkopin tënd!*”... (Ел-А’раф, 160). Овие и многу други примери кои го карактеризираат говорниот стил се добар показател дека низа преведувачи го мешале стилот на пишување со говорниот стил.

Освен лексикостилемите, во преводите на Куранот имаме морфолошки употреби кои го карактеризираат говорниот или дијалектниот стил на преведувачот и кои се викаат морфостилеми, на пример инфинитивот *me dëgju* (во гегискиот дијалект) наместо на нормативниот инфинитив *të dëgjuarit* кој се употребува во тоскискиот дијалект, или зборот *arritë* наместо *arritur*. Овие, ако ги гледаме од гледна точка на стандардниот јазик, се сметаат како погрешни употребни, меѓутоа, и како такви тие се објект на студирањето во стилистика, бидејќи преку нив се констатира стилот, дијалектот или понекогаш и местото на преведувачот.

- б) Дијалектните зборови во говорниот текст, кои веќе не се сметат како стилемни форми со кои се обидува да се кажува едно значење, но се само стилемни форми со кои се карактеризира говорниот општ текст на едно подрачје.

Дијалектни зборови со ваква функција имаме кај делумните преводи на Куранот, бидејќи тие се реализирани во јазикот (дијалектот) на преведувачот. Недостатокот на една норма, го натерал да употреби многу јазични верзии.

8.2.4. Стилот на верското дејност: ориентализмите и професионализмите

Лексиката игра важна улога во експресивноста на еден јазик. Лексиколошките варијанти на еден јазик, освен што имаат семантичната и лексиколошката вредност, тие се извор на изразувањето. Лингвистот Џеват Лоши вика: „Верската лексика е од најстарите во албански јазик, дури и во книга на Ѓон Бузуку. Тој имаа низа свои специфики како резултат на верската ситуација во Албанија. На пример, ние имаме еден нормативен општ збор *parajsë*, но во католичката традиција е како *parriz*, кај православните е *paradhis*, и кај муслиманите е *xhenet*. Истото нешто се гледа и во сопствените именки, на пример: *Pjetër u Petraq, Adam u Adem*, тука и името на самиот основач на христијанството го сретнуваме во разни форми: *Jezu, Isu, Isus, Isa*¹⁵⁶ итн. Ваквите варијанти претставуваат избор на стилските на изразување. Од друга страна, средствата на верскиот говор подразбираат нешто свето.“¹⁵⁷

Во претходниот параграф се гледа јасно дека употребата на верската терминологија претставува важно средство на изразувањето, затоа преводите на Куранот на албански јазик се богати во оваа насока, бидејќи верскиот стил, односно лексикостилемите заземаат едно солидно место во напишаниот говор во преводите на Куранот.

Првин се ориенталните заемки кои албанскиот јазик ги познава како варијанти на изразувањето. На пример, зборот *Zot* целосно го покрива зборот *Allah*, бидејќи со двете се подразбира исто нешто, но кога се употребува зборот *Allah*, тогаш реченицата има друго значење и друга експресивна вредност. Кога се употребува зборот *Allah*, албанскиот читател наеднаш подразбира дека тука станува збор за Бога, збор кој се употребува кај муслиманите. Т.е.

¹⁵⁶ Një trajtim më i gjerë për problematikën në fjalë shihet te kreu i onomastikës: antroponimet, toponimet etj. Aty dallohen variacionet leksikore dhe stili i përkthyesit

¹⁵⁷ Xhevat Lloshi, *vep. e cit.* стр. 111

употребувањето на оваа лексема наместо на другите форми *Perëndi, Zot, At* итн., покажува дека стилот е од исламска сфера.

Вакви примери, со ориентални заемки, имаме многу, кои албанскиот јазик ги употребил одамна, но за жал, во текот на комунизам ги отстранеа од употреба, или како што вели и професорот Џеват Лоши: *„Сето оваа лексика недостасува во речниците на албанскиот јазик и не е проучена. Речиси за пола век, кога верското дејствување беше забрането во Албанија, оваа лексика остана надвор од функционалното употребување. Туку во Речникот на албанскиот јазик (1980) е означена како стара лексика, а во тогашните статии е употребена за негативна конотација. По 1990 година, кога се дозволи верското дејствување, верскиот говор се проучува со промена на јазичната состојба. Затоа, лексиката на оваа област претставува интересна проблематика денес, но од страна на оваа дисциплина, најдоброто решение за сето ова е стилистичкото решение, чувајќи го тоа што е вредно на традицијата и интегрирајќи го во стандардниот јазик.“*¹⁵⁸

Ориентализмите кои зазедоа место во албанска лексика во минатото, кои во текот на комунизам се дискриминирани, денес може да се употребуваат како стилистички варијанти, преку кои се чуваат и културните и лексиколошките вредности на албанскиот јазик, и служат за формирање на еден стандарден стил на исламската лексика. Неможноста за да им се даде заслуженото место во албански јазик, влијае и преведувачите да не ги користат многу, бидејќи тие се обидеа да го преведат Куранот според стандардот на албанскиот јазик и да не бидат тие причина за кршење на стандардот. Иако ориентализмите би решавале многу лексиколошки и стилистички проблематики во процесот на преведувањето на Куранот на албански јазик. Кога многу писатели и лингвисти се обидеа да формираат една стандардна норма во дијалектот гег, преведувачите на Куранот постојано му посветиле посебно внимание на стандардниот јазик за кој беше одлучено во Правописниот Конгрес (1972), иако дијалектот гег им даваше повеќе лексиколошки можности на преведувачите.

Освен овие, во неколку случаи преведувачите, особено преведувачите на Дарусселама, имаат употребено многу ориентални заемки кои не се познати за албанскиот јазик, дури може да се викаат како верски професионализми. Значи, многу курански зборови само ги транскрибирале, затоа што не можеле

¹⁵⁸ Xhevat Lloshi, *vep. e cit.* стр. 111-112

да ги преведуваат. Но, неможноста за преведување на еден одреден збор, не значи дека треба да се транскрибира, бидејќи тоа веќе се вика транскрипција, а не преведување.

Меѓутоа, без да направиме една лексиколошка анализа на проблематикава, оваа форма на преведувањето го карактеризира нивниот посебен стил на изразување. Нивниот стил се карактеризира како оптоварен со професионализми. Еве неколку примери: “*Ky është Libri (Kur’ani) mbi të cilin nuk ka asnjë dyshim, udhëheqje për **El-Muttekunët** (që janë njerëz të përkushtuar dhe besimtarë të drejtë të cilët i frikësohen shumë Allahut; të cilët përmbahen nga të gjitha llojet e gjynaheve dhe veprave të ulëta të cilat Ai i ka ndaluar dhe të cilët e duan shumë Allahun; të cilët veprojnë dhe zbatojnë të gjitha llojet e punëve të mira që Ai i ka urdhëruar; të përkushtuarit në Besimin e Pastër Islam në Një Zot të Vetëm).*” (ел-Бекаре, 2); “*Dhe Ne thamë: “O Adem! Bano ti dhe bashkëshortja yte në Xhennet dhe hani të dy me kënaqësi dhe gëzim nga gjërat që ka atje ku të doni, por mos iu afroni kësaj peme, se përndryshe do të jeni prej **Dhalimunëve** (prej keqbërësve).*” (ел-Бекаре, 35); “*Dhe falni namazin, dhe jepni Zekatin, dhe **Irka’** (përkuluni në ruku në falje, apo nënshtrojani veten tuaj me bindje Allahut) bashkë me **Er-Rakunët** (ata që përkulen kësisoj).*” (ел-Бекаре, 43) итн. Во овој дел спаѓаат транскрибираните ориентализми кои немаат никаква врска со албанскиот јазик, туку само се употребени за да пренесат едно поточно значење кај читателот.

Стилот на овие преведувачи се карактеризира со екстремно употребување на транскрибираните зборови од арапски јазик, кои потоа наеднаш се објаснуваат во загради. Овој стил е многу присутен во овој превод на Куранот, иако многу од транскрибираните зборови во албанскиот јазик ги имаат своите еквивалентни зборови, многу подобро од тоа што се раскажани. На пример, зборот *dhalimunëve*, ако се преведува како *zullumqarëve*, би било многу поблиску до оригиналната лексема од што е зборот *keqbërësve* како го дале преведувачите на Дарусселама. Меѓутоа, може да се дискутира фактот како оваа лексема стои со стандардот на албанскиот јазик, но сепак таа претставува еден посебен стил на говорот.

Преведувачите на Дарусселама употребиле повеќе арапските зборови, меѓутоа и другите понекогаш го користеле овој стил на изразување. Мухамед Закириа Кхан, исто така, ги транскрибирал низа арапски зборови, без да ги

преведи истите на албански: запознал со атрибутите на Бога *Rahman* и *Rahim* уште од бесмеле “*Në emër të Allahut Rahman dhe Rahim!*”¹⁵⁹. Во многу случаи ставил и фусноти каде го дал оригиналниот збор со поопширно раскажување, а во темелниот текст ставил една ‘соодветна лексема’ од албански јазик или еден општ синоним. И овој начин на формирање на зборови според овие карактеристики претставува посебен стил на изразување на Мухамед Закирија Кхан, кој преку транскрипција на овие зборови сакал да направи едно поприближно организирање на изворниот текст.

Преведувачите кои го преферирале овој стил на изразување, сакале да ги употребуваат само професионализмите кои се поврзуваат со исламската вера, меѓутоа Куранот е света и отворена книга за читање. Доколку албанскиот јазик за многу претходни лексеми ги имаат соодветните, тогаш подобро е тие да останеле како такви, а не да се транскрибираат арабизмите, бидејќи иако се транскрибираат сепак тие останат несфатливи. Значи, читателот подобро е да го сфати порелаксирано општото значење на ајетот.

¹⁵⁹ Këtë frazë e gjejmë në fillim të çdo sureje

8.3. КУРАНСКА ФНОСТИЛИСТИКА

Доколку целта на преводот е изворното значење да се пренесе до вториот јазик со сите потребни значенски вредности, тогаш една важна улога во оваа сфера игра фонетика и фонологија, бидејќи овој е единствениот начин преку кој се дават значенските експресивни вредности. Фностилистика е дисциплина која ги изучува експресивните карактеристики на фонемите и фонетските варијанти.¹⁶⁰ Фонетските или гласовните оформи со кои се формираат фностилеми се различни. Тие се разликуваат од јазик во јазик, колку повеќе „стилистички нерегуларности“ има едно дело, толку пооригинално ќе биде и за стилистика. Зборот или куранскиот говорот е многу побогат со различни стилеми, помеѓу тие и со фностилеми.

Гласовите се најмалите единици со кои се формира еден збор. Зборот не може да се подели во најмали единици од фонемите. Самите гласови немаат значење, но, кога тие се совпаѓаат со значењето на зборот, тогаш и гласовите имаат експресивни вредности.¹⁶¹ Од ова подразбираме дека гласот не е толку едноставен, туку понекогаш игра многу важна улога во значењето на зборот. Во зависност од тоа што сакаме да кажуваме со фностилемата, таа често може да го пренасочува разговорот, да предизвикува недоразбирање, проблеми итн.

Приливот на многу фонетски и фонолошки форми направија Куранот да биде многу богата книга со фностилистички вредности. Најголемиот дел од куранските стилеми се изворни, неповторливи и непознати до времето кога се објавуваше Куранот.

Фностилистика е поле кое е обработено многу добро и е присутно во куранскиот говор. Пред да направиме специјални стилистички анализи, ќе претставуваме низа показатели кои го аргументираат присуството на посебниот стил во куранскиот говор:

- Фностилистика е главниот фактор кој ги натерал меканските политеисти да го слушаат Куранот околу куќата на Мухамед преку ноќта, иако преку тие ден му се спротивставувале силно. Неверниците, преку ден му се противставувале, а преку ноќ виселе по сидовите на куќата на Мухамед за

¹⁶⁰ Asllan Hamiti, *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës standarde shqipe*, Shkup, 2011, стр. 323

¹⁶¹ Asllan Hamiti, *vep. e cit.*, стр. 323

да го слушаат Куранот. Неколку пати се договориле да не одат таму, но секогаш го прекршувале ветувањето, бидејќи не можеле да останат без да ги слушаат чудните курански стилемии. Ова не се случувало со обичните луѓе, туку со благородниците на Мека, со Ебу Суфјан, Ебу Цехл, Ахнес, Велид итн.¹⁶² Тие не верувале во Куранот како света книга, но биле куранските специјални стилемии кои им го повлечеле вниманието за да ги слушнат куранските ајети тајно.

- Стилот на изразување во куранскиот говор се гледа и во други ситуации, односно во обидите за предизвикување на куранскиот стил. Преку јазичната историја на Куранот, некои луѓе се обиделе да го предизвикаат Куранот во јазичната смисла, но нивните обиди не биле примени дури и од нивните најблиски пријатели. Ако се споредува стилот на изразување во Куранот со нивните слаби и суви стилови, не се ниту блиску едниот со другиот. Едниот што се обидел да го предизвика Куранот со неколку свои поезии е Лажгото Мусејлеме.¹⁶³ Тој, самиот се прогласил како испратен од Бога, меѓутоа за неколку недели тој бил поразен, а неговото книжевно креативност продолжи да се пренесе како пародија. Ниеден сериозен лингвист не се обидел да направи компаративна анализа помеѓу Куранот и неговите изрази, иако тој во многу случаи се обидел да го имитира стилот на Куранот. 'Предизвикувачите' на Куранот никогаш не можеле да им даваат фоностилистички нијанси на своите зборови.

Многу курански лексеми излегуваат со посебни фонетски и графички карактеристики, туку еден дел од ориенталистите фоностилистичките форми ги сметале како недостатоци во говорот на Куранот, меѓутоа тие заборавиле дека Куранот е првиот и најважниот извор на арапскиот јазик, или тие не направиле подлабоки јазични анализи, или ваквата вистина ја кријат.

Целата досегашна дискусија е за изворниот текст на Куранот на арапски јазик. Во врска со преводите, тие не пренеле ниеден фоностилистички елемент

¹⁶² Abdulkarim Ai Abduhu, *el-Ixhaz et-te'thirij lil Kurani el-Kerim (Mrekullia e influencës së Kuranit fisnik)*, 2010, стр. 11

¹⁶³ Muhsin el-Halidij, "Mezaimu Musejleme el-kedhdhabi fi muaredati ajati el-Kitab – dirasetun tahlilijetun nekdijetun (Supozimet e Musejleme Gënjeshtarit në kundërshtimin e ajeteve të Kuranit – studim analitiko-kritik)", në: *Revista e Universiteti en-Nexhah lil Ebhath*, vëll. 25 (6), Palestinë, 2011, стр. 1645

од оригиналот, затоа треба да има една посебна студија преку која ќе се разбира стилот на секој преведувач. Потоа, ова не се вика стилот на Куран, туку стилот на преведувачот. Доколку стилот е најоригиналниот и најавтентичниот елемент на авторот, тогаш недостатокот на стилот преку преведувањето покажува дека делото е трансформирано и не може да се смета за исто дело. Од сето ова се подразбира дека преводот не може да го претставува достоино авторот на оригиналното дело, или како што вели истражувачот „секој преведувач е нов автор на истото дело“. Доколку фоностилистика е најтешкото поле или непреводлива, бидејќи ако една фонема или графема има една посебна вредност во еден ајет, тоа никогаш не може да се пренесува во преведениот јазик.

Секој текст има за цел да го пренесе значењето кај читателот, а куранскиот текст има за цел истото значење да го пренесе и кај слушателот. Во секој текст, артикулацијата на гласот, акцентот, интонацијата и сите фонетски проблематики се знаат преку дијакритичните или интерпункциските знаци, а во куранскиот говор ова е пренесено од генерација на генерација од устата на Мухамед. И тоа внимавајќи и на најситните елементи кои никако не може да се пренесат или да се сфатат преку дијакритичните или интерпункциските знаци.

Фоностилистиката анализа на преводите на Куранот во албански јазик ќе се направи паралелно со фоностилистиката на изворниот текст на арапски јазик. Првин ќе се научат фоностилемите на оригиналниот текст, а потоа ќе се направат споредувања колку истите се пренесени во преведениот текст на албански јазик.

Оваа материја ќе се организира во четири главни точки, приближно како ги поделил професорот Цеват Лоши:

- Дискусии за фонетската варијација;
- Дискусии за фонетско организирање; и
- Дискусии за фонетски симболизам.

8.3.1. Фонетската варијација на кираетите (читањата)

Оваа проблематика зазема едно важно место во куранскиот говор, нешто што никогаш не се преведи на ниеден јазик. Како што спомнавме во воведниот дел на куранската фоностилистика, особено за оваа проблематика, Куранот е

потполн со фонетски варијации. Изборот за еден збор да се изговара на еден кирает наместо на другиот е моќен извор за изразување. Исто така, изборот за еден збор да се изговара според еден дијалект наместо на другиот, е една стилистичка форма во јазикот на Куранот.

Преку изговорот се формираат разни стилистички форми, како во албански јазик така и во арапски. Ако во албански јазик се формира една стилистичка форма, кога наместо на еден книжевен збор се дава еден дијалектен збор, и во јазикот на Куранот, наместо на еден збор од дијалектот на Курејшите, се дава синонимот од еден друг дијалект. Освен разните значенски нијанси тие ја имаат и емоционалната вредност.

а) варијацијата *јекдхибуне* (يَكْذِبُونَ) и *јукедх-дхибуне* (يُكْذِبُونَ)

Пред да ги анализираме двете фонетски варијации кои претставуваат два разни кираета,¹⁶⁴ првин ќе го презентираме целиот ајет, транскрибиран и преведен на албански јазик:

Ел-Бекаре, 10
فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾
Fi kulubihim meredun fezadehumull-llahu meredæn we lehum ‘adhabun ‘elimun bima kanu jekdhibune
Kishin lëngatë në zemrat e tyre; All-llahu ua shtoi lëngatën dhe i pret një dënim i hidhur sepse gënjyen .

Оваа лексема, Асим, Хамза и Кесаи ја читаат *јекдхибуне* (يَكْذِبُونَ), а другите читатели ја читаат *јукедх-дхибуне* (يُكْذِبُونَ).¹⁶⁵ Овие два глагола се фонетски варијации, а не лексиколошки варијации, бидејќи коренот им е ист *кдхб* (كذب). Графијата на овие глаголи е потполна иста, а при изговор постојат две варијации. Тука станува збор за две фонетски варијации кои се спротивставуваат една на друга, а двата глагола се потполнуваат еден со друг.

¹⁶⁴ Kiraet quhet tërësia e një mënyre të leximit të Kuranit. Janë dhjetë kiraete (lexime) të vërteta dhe të pakontestueshme të Kuranit të transmetuara nga Muhamedi. Sigurisht, kjo nuk do të thotë se janë krejt ndryshe nga njëri-tjetri, por thjesht kanë variacione fonetike dhe leksikore vetëm në disa raste.

¹⁶⁵ Othman bin Seid Ed-Dani, *Et-Tejsiru fi el-Kiraati es-seb'i*, Bejrut, Dar el-Kitab el-arabij: 1984, стр.

Иако тие не се судираат, меѓутоа во читањето мора да се одбери едната форма на изговор, а самиот избор се прави поради за стилистички цели, значи за да се даде едно одредено значење.

Семантичката разлика помеѓу овие варијации е во две точки:

- Варијацијата јекдхибуне (يَكْذِبُونَ) подразбира дека тие (се обиделе) да го лажат Алах, Пратеникот и верниците за тоа што тие рекле пред два ајета: „*Ne besuam Allahun dhe Ditën e Ringjalljes*“ (Ел-Бекаре, 8)¹⁶⁶. Т.е. ако го преведеме на албански, најблискиот транслетум би било *gënjejnë*. А варијацијата јукедх-дхибуне (يُكْذِبُونَ) покажува една друга карактеристика на мунафиците, нивната измама кон Мухамед. Ова е едно својство кое произлегува од нивните болни срца и од нивното сомневање.¹⁶⁷ Втора варијација, на албански јазик подобро е да се преведе како *përgënjeshtrim*. Ова е првата семантичка разлика на овие две варијации.
- Втора семантична разлика помеѓу овие две фонетски варијации е: јекдхибуне (يَكْذِبُونَ) е глагол во сегашно време со три корени согласки *kdhb* (كذب) кој покажува едно дејство т.е. *gënjejnë*, а втора варијација е јукедх-дхибуне (يُكْذِبُونَ) е глагол од ист корен, со три корени согласки, ама со четири согласки во темата на зборот *kdhdhb* (كذب), кој покажува едно постојано дејство, бидејќи оваа парадигма на глаголите покажува постепена реализација на дејството за подолг временски период. Така што, ова подразбира една подолга измама и лага кон исламските вистини.

Доколку постои можноста да се има една друга варијација од истите графеми, тогаш и силата на изразувањето на секоја од нив е посебна, т.е. секоја варијација излегува со свое емотивно значење. Значи, освен семантичката ширина, тие имаат и свој посебен стил.

Во албански јазик, претходните варијации не се забележени, туку секогаш е преведена само првата варијација *jekdhibune* (يَكْذِبُونَ) *gënjejnë*, и тоа не секогаш исто, туку со разни форми:

¹⁶⁶ Ibrahim bin es-Sirrij Ebu Is'hak ez-Zuxhaxhi, *Meani el-Kurani el-Kerimi ve I'rabuhu*, vëllimi I, Bejrut, Alemu el-Kutub: 1988, стр. 87

¹⁶⁷ Ebu Muhamed Mekki bin Ebi Talib el-Kajsij, *El-Keshfu an vuxhuhi el-Kiraati es-Seb'i ve ileliha ve hixhexhiha*, vëllimi I, Bejrut, Muessesetu er-risaleh: 1984, стр. 228

Sh. Ahmeti	F.Mehdiu	H.Nahi	D.Selam	S.Ferati	M.Z.Khan	A.Fejza
Përgënjesh-truan	Gënjejnë	Gënjejnë(1988); për shkak të hip- okrizisë së tyre (2006)	gënjenin	gënjyen	gënjenin	gënjyen

Се гледа дека првата варијација не е преведена на ист начин, затоа преведениот текст на албански не треба да се смета како вторично организирање на текстот.

б) Варијацијата кебирун (كبير) *i madh* и кетхирун (كثير) *shumë*

Кога зборувавме за контрастивната анализа помеѓу албанскиот и арапскиот јазик, рековме дека согласките се основни букви, а самогласките се пишуваат со дијакритични значии. Ако на овој пример му ги отстрануваме дијакритичните значии и точките, како бил во првите деценија по објавата, тогаш ќе забележиме дека еден добар дел од куранските зборови имаат повеќе од една фонетска варијација, и ако такви тие се извор на стилот на изразувањето на еден збор. Од нив е и зборот *kebirun* (كبير) т.е. *i madh*, кој може да се чита и *kethirun* (كثير) т.е. *shumë*.

EL-BEKARE, 219
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ...
Jes'eluneke 'anil-hamri wel-mejsiri kul fihima 'ithmun kebirun...
Të pyesin për verën e bixhozin, thuaj: "Në to ka mëkat të madh...

Хамза и Кесаи ја употребиле варијацијата *kethirun* (كثير) *shumë*, а другите читатели втората варијација *kebirun* (كبير) *i madh*.¹⁶⁸ Првата покажува дека гревот за пиење на алкохол е многу голем (*i madh*), а другата подразбира дека овој грев е извор на многу други злочини, како псуењето, навредувањето, семејното насилство, злоупотребата на богатството итн., исто така, покажува

¹⁶⁸ Othman bin Seid Ed-Dani, *ver. e cit.* стр. 68

дека гревот опфаќа многу сегменти: тој што го пие, го продава, го служи, го произведува итн.¹⁶⁹

Оваа фонетска варијација претставува еден силен извор на стилот на изразувањето во куранскиот говор, а читателот преку избраната верзија може да го подразбира тоа што го сака, која воопшто не доаѓа во судир со другата. Можеби оваа проблематика подобро е да се обработи во делот на фонетската семантика. Ако ништо барем преку изборот на една верзија наместо другата им покажуваме на другите дека читателот му припаѓа на една одредена школа (за читањето на Куранот).

Сите преведувачи на Куранот на албански јазик ја избрале најупотребуваната верзија во светот *kebirun - i madh*, а втора варијација никако не може да се разбира од истиот транслетум на албански јазик, значи, овој збор, во албански јазик ја изгубил силината на изразувањето која ја имала во оригиналот.

в) Варијацијата *нуншизу* (نُنشِرُ) и *нунширу* (نُنشِرُ)

Напишаната структура на овие две глаголи во арапски јазик е сосема иста, тие се разликуваат само од дијакритичните значаи. Можноста за да се чита во две верзии ги натерал да го вокализираат во разни варијанти, секогаш базирајќи се на тоа што е пренесено во најдобриот начин од Мухамед, а никој не го направил од самиот себеси.

Нафи, Ибн Кесир и Ебу Амир го читале *нуншиву* (نُنشِرُ) т.е. *ringjallim*, а другите го читале *нуншизу* (نُنشِرُ)¹⁷⁰ т.е. *i rendisim eshtrat apo i zhvillojmë ato një tbi një*. Коренот на зборот е Н, Ш и З, кој значи да се крени една по друга.¹⁷¹

EL-BEKARE, 259
...وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
We endhur ‘ilal-’idhami kejfe nunshizuha thumme neksuha lehmæn felemma tebejjene lehu kale ‘a’lemu ‘ennall-llahe ‘ala kul-li shej’in kadirun

¹⁶⁹ Muhamed Ismail dhe Zehra Ubej, “Etheru el-kiraati es-sb’i fi et-tevessui ed-delalij (ndikimi i shtatë kiraeteve në gjerësinë semantike kuranore)”, në: *Mexhel-letu Ebhath kul-lijjeti et-terbijeti el-esasijjeti*, Revista nr. 7, nr. II, Irak-Mosul, Universiteti i Mosulit, 2008, стр. 76

¹⁷⁰ Othman bin Seid Ed-Dani, *vep. e cit.* стр. 70

¹⁷¹ Ahmed bin Faris er-Razi, *Muxhemu mekajisi el-lugati*, vëllimi V, Bejrut, Dar el-Fikr: 1979, стр. 430

...pa shih te eshtrat si ***i zhvillojmë*** dhe i veshim me mish!” Kur iu bë e qartë, tha:
 “Tashti e di që, vërtet, All-llahu është mbi gjithçka pushtetplotë.

Сегга ќе гледаме како овие варијации се преведени на албански јазик. Преку преведувањето, на претходните варијации се губени овие елементи: а) е избрана само варијацијата *нушизу* (نُشِيزُ) т.е. *i zhvillojmë eshtrat*, бидејќи сите преводи се базирани само во еден кирает (читање); б) иако варијацијата е одредена, сепак не го пренеле целосното значење кој го имаа зборот во арапската верзија на овој кирает; и г) како што е преведено на албански јазик, не е оставено отворена можноста за да се формираат разни стилеми. Формите како е преведен овој глагол на албански јазик се овие:

Sh. Ahmeti	F.Mehdiu	H.Nahi	D.Selam	S.Ferati	M.Khan	A. Fejza
<i>i kombinojmë</i>	<i>i bashkojmë</i>	<i>i bashkojmë</i>	<i>i mbledhim</i>	<i>i zhvillojmë</i>	<i>i vëmë</i>	<i>i ndërtojmë</i>

Сите преведени верзии на зборот *нушизу* на албански јазик, на некој начин го исполнува претходното значење, но никако не може да служат како зборови од кои се изведуваат други фонетски и семантички верзии. Значи, во албански јазик е невозможно една куранска лексема да се пишува со една форма, туку со две или повеќе фонетски верзии, затоа ова никако не може да се преведе на еден друг јазик, бидејќи оваа лексема опфаќа повеќе значења.

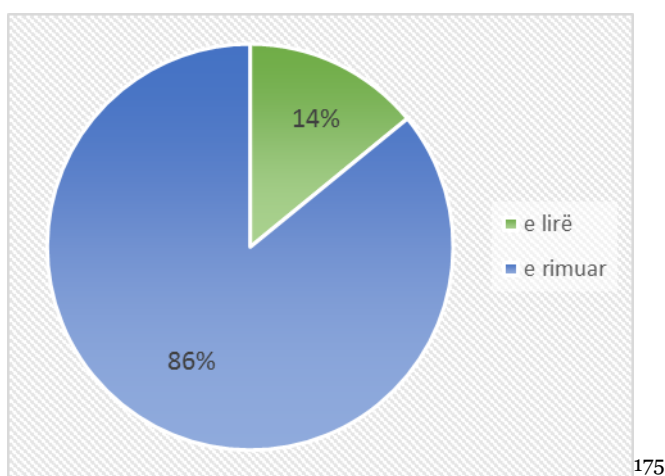
8.3.2. Символика на крајните слогови

Асонанција е „кога два стиха (реченици или параграфи), на крајот имаат два збора кои имаат истакнати самогласки и следните ги имаат исти, но не и согласките. Овие зборови не се нарекуваат стихови, туку асонанции.“¹⁷², а алитерација е „повторување на низа исти гласови (согласки) во разни зборови во еден или повеќе стихови, за да му даде на поетичкиот јазик една појасна цврстина на изразување.“¹⁷³ Овие се две фигури на изговарањето кои се многу присутни и во Куранот. За разлика од другите дела, нивното присуство во

¹⁷² Dhimitër Shuteriqi, *Metrika shqipe*, Tiranë, 1947, стр. 53

¹⁷³ Ferdinand Leka, F. Podgorica, S. Hoxha, *Fjalor shpjegues i termave të letërsisë*, Tiranë, 1972, стр. 12.

Куран не може да биде само за формирање на рима, туку за еден моќен стил на изразување и како имитација на една одредена ситуација.¹⁷⁴

На пример, во суре Ел Бекаре, од 286 ајети, 208 се во рима; во суре Јусуф, од 111, 93 се во рима итн.¹⁷⁶ Некои завршуваат со алитерација, а другите со асонанција. Тие не стојат само како стилистички фигури, туку ги имаат и нивните специфични значења. Освен лексичкото и граматичкото значење, тие имаат и емотивно значење, туку и кога по низа ајети ќе се направи прекршување на претходниот ред, тоа се прави од стилистичка причина. Познатиот истражувач Ер Ремани за ова вели: „Сите последни дела на ајетите се објект на стилистика, затоа што од нив произлегуваат многу мудрости. Тие претставуваат еден друг начин на разбирање на куранскиот говор.“¹⁷⁷ Исто така, и Бинту Шатри вели: „Секој глас, слог или последен збор на ајетите дава едно значење кое не може да се добива од сличните зборови. Некогаш медитираме и го постигнуваме скриеното значење, а понекогаш остануваме само со читањето, без да го разбереме скриеното значење.“¹⁷⁸

Претходните параграфи опишуваат една ситуација на куранскиот говор во арапски јазик, а во преводите на Куранот на албански јазик една ваква ситуација не може да се постигне никогаш. Преведувачите кои крајот на ајетите

¹⁷⁴ Huha Utajje AbdulGaffar, *Es-sexh'u el-Kur'anij – dirasetun uslubijjetun (Aliteracioni kuranor – studim stilistik)*, Kajro: Universiteti “Ajnu Shems”, 2001, стр. 115

¹⁷⁵ Teuman Gazi Husejn dhe Halid Humejdi, *El-Bina el-Uslubijjetu es-seutijjetu fi sureti en-Nas (Fonostilemat në suren en-Nas)*, Irak, Nexhaf, Universiteti i Nexhafit, стр. 322

¹⁷⁶ Shih më gjerësisht: Huha Utajje AbdulGaffar, *vep. e cit.*, стр. 112-115

¹⁷⁷ Ali bin Isa er-Remani, *En-nuketu fi I'xhazi el-Kuran (Urtësi në mrekkullinë e Kurani)*, Egjipt, Daru el-Mearif: 1976, стр. 98

¹⁷⁸ Aishe Abdurrahman, *El-I'xhaz el-bejanij lil Kurani ve mesailu ibnu el-Ezrek*, Kajro, Darul el-Mearif, 1971, стр. 278

го дале со рима, не можеле да го чуваат емотивното значење кое го имаат ајетите на арапски јазик.

Сега ќе дадеме низа примери од Куранот, потоа ќе гледаме како тие се преведени на албански јазик и колку имаат земено од оригиналното значење:

а) Симетрија на силните согласки

Ако ги читаме со медитирање четирите ајета на суре Фуссилет, 48, 49, 50 и 51, тогаш ќе гледаме дека секој од нив завршува со силна согласка: “*Idhujt, që ata i adhuronin më parë, do t'i zhgënjëjnë dhe ata do ta dinë se nuk ka më shpëtim (محيص - MehiS); Njeriu nuk lodhet kurrë duke kërkuar të mirën, por, nëse e godet e keqja, ai menjëherë bie në dëshpërim dhe humb shpresën (قنوط - KanuT); Nëse pas fatkeqësisë, Ne i japim atij që të shijojë nga mirësitë Tona, ai me siguri, do të thotë: “Këtë e meritoj! Unë nuk besoj se do të vijë Ora (e Kiametit), por, edhe nëse kthehem te Zoti im, sigurisht që Ai do të më japë shpërblimin më të mirë.” Në të vërtetë, Ne do t'i njoftojmë mohuesit për atë që kanë bërë dhe do t'i bëjmë të shijojnë një dënim të ashpër (غليظ - GalidH); Kur njeriut i dhurojmë dhuntitë Tona, ai shmanget dhe na kthen kurrizin, mirëpo, kur atë e godet e keqja, ai lutet gjerë e gjatë (عريض - AriD).*” Четирите претходни ајети, во арапски јазик завршуваат со четири гласови [s], [t], [dh] и [d],¹⁷⁹ исто како што се дадени погоре. Меѓутоа, треба да споменеме дека претходните гласови се карактеристика само на семитските јазици, а некои само на арапскиот јазик, така што албанскиот јазик не ги познава воопшто.

Во преведените верзии на Куранот на албански јазик, крајот на овие ајети не е унифициран со еден посебен стил, туку се со различни слободни стилови. Ако го анализираме општото значење на овие ајети и посебното значење на самите ајети, тие претставуваат тешка ситуација, човекот кога ќе излезе пред Алах, тој е безнадежен и многу испашен. Во ајетите на арапски јазик, преводот на оваа ситуација, освен лексичкото значење на зборовите и општото значење на ајетите, се подразбира и од самите силни гласови кои го претставуваат истото значење. Самото завршување со овие силни согласки [с], [т], [дх] и [д],

¹⁷⁹ Omer Abul-Hadi Atik, “El-Uslubijetu es-seutijjetu fi el-fevasili el-Kuranijeti (Fonostilistika në fundin e ajeteve kuranore)”, në: “El-Menar”, vëllimi XVI, numri III, Universiteti “Alu el-Bejti”, стр.

покажува дека тие претставуваат една стилистичка форма и еден извор на една моќна фоностилема.

б) Симетрија на струјните согласки

Од претходните информации разбираваме дека целиот Куран е едно стилистичко дело, каде помеѓу другите ја имаме и крајната алитерација. Следново ќе го анализираме последното суре на Куранот, суре Ен Нас, во која имаме алитерација со струјниот глас [с], каде секој ајет завршува со овој глас.

<p>قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ① مَلِكِ النَّاسِ ② إِلَهِ النَّاسِ ③ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ④ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ⑤ مِنَ الْغَيْتَةِ وَالنَّاسِ ⑥</p>
<p>Kul e'udhu birabbi en-nas (1). Meliki en-nas (2). 'ilahi en-nas (3). Min sherril-weswasil-hannas (4). El-ledhi juweswisu fi suduri en-nas (5). Minel-xhinneti we en-nas (6).</p>
<p>Thuaj: “Mbrohem me Zotin e njerëzve, (1) Sundimtarin e njerëzve, (2) Perëndinë e njerëzve, (3) nga e keqja e pëshpëritjeve të djajve, (4) që pëshpërisin në zemrat e njerëzve (5) dhe janë prej xhindëve e njerëzve!” (6)</p>

Преводот на ова суре го земавме од преводот на Салих Ферхат Хоџа, бидејќи тој се обидел да ги стави ајетите во рима, а другите преведувачи не му обрнеле никако внимание на овој феномен. Меѓутоа, римата која е дадена во овој превод не го достигнува нивото на оригиналната рима и не може да се смета како објект на јазичната фоностилистика, т.е. не излегува со посебно значење.

Гласот [с] е струјна согласка, безвучна, фрикативен глас. Изговорот на овие гласови потполно се совпаѓа со општото значење на сурето, со дразнењето кое гаволот му го предизвикува на човекот. Сето овој процес е многу сличен со изговорот на буквата [с].¹⁸⁰ Освен крајниот глас на секој ајет [с], истиот е многу присутен и во други зборови на ова суре, значи тука имаме гласовен симболизам кој потполно се совпаѓа со општото значење на самото суре. Овие

¹⁸⁰ Teuman Gazi Husejn dhe Halid Humejdi, *El-Bina el-Uslubijetu es-seutijjetu fi sureti en-Nas (Fonostilemat në suren en-Nas)*, Irak, Nexhaf, Universiteti i Nexhafit, стр. 331

стилистички и семантички финеси, не само што не се присутни во преводите на Куранот на албански јазик, туку и не може да се преведуваат никако.

в) Асонанција во суре Еш Шемс

Во горенаведениот дел го обработивме проблемот на алитерација и нејзината инфлуенција во изразувањето, а сега ќе ја проучуваме асонанцијата и тоа во суре Еш Шемс. Секој ајет на оваа суре завршува со слогот [ха:], односно со долгата самогласка [a:].

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ① وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّهَا ② وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّلَهَا ③ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ④ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ⑤
وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ⑥ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ⑦ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ⑧ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ⑨ وَقَدْ خَابَ
مَنْ دَسَّاهَا ⑩ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ⑪ إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ⑫ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ⑬
فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدمدمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا ⑭ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ⑮

Wesh-shemsi we duhaha (1). Wel-kameri 'idha telaha (2). Wen-nehari 'idha xhel-laha (3). Wel-lejli 'idha jegshaha (4). Wes-sema'i we ma benaha (5). Wel-'erdi we ma tahaha (6). We nefsin we ma sewwaha (7). Fe'elhemeha fuxhureha we tekwaha (8). Kad 'efleha men zekkaha (9). We kad habe men dessaha (10). Kedhdhebet themudu bitegwaha (11). 'idhinbe'athe 'eshkaha (12). Fekale lehum resulull-llahi nakatall-llahi we sukjahaha (13). Fekedhdhebuha fe'akaruha fedemdeme 'alejhim rabbuhum bidhenbihim fesewwaha (14). We la jehafu 'ukbaha (15).

Për Diellin dhe dritën e tij! (1) Për Hënën kur vjen pas tij! (2) Për ditën kur jep shkëlqimin e tij! (3) Për natën kur i vë perde atij! (4) Për qiellin që ngriti (5) dhe tokën që shtroi! (6) Për shpirtin që formoi (7) dhe e frymëzoi çfarë është vesi e virtyti. (8) Shpëtoi kush e dëliri atë, (9) dështoi kush e prishi atë! (10) Me tirani Themudi mohoi, (11) kur më i ligu e përfaqësoi. (12) “Kujdes devenë e All-llahut! – i Dërguari i All-llahut u pati thënë. – Ujë le të pijë!” (13) Përgënjeshtuan dhe e gjymtuan. Për mëkatet e tyre, Zoti i dënoi e i rrafshoi. (14) Atij nuk i vjen pasojë. (15)

Во претходното суре сите ајети завршуваат со долгиот слогот [ha:]. Изговорот на согласката [x] и долгата самогласката [a:] формираат еден слог кој се совпаѓа со контекстот на самото суре. Ајетите на ова суре изразуваат два

психички феномени многу значајни за душата на човекот: тага и мир. Ајетите кои зборуваат за природните феномени, приближно до средина на сурето, изразуваат еден вид од изненадување и задоволство од страна на човекот, нешто што се изразува според слогот [ха:], а втора половина зборува за неуспеси, гордоста на народот Тхемуд, душевната цврстината на народот на Салих и за казнувањето кое ќе го чувствуваат, затоа нивната тагата и катастрофата се изразува според слогот [ха:].¹⁸¹

Добиената асонанција во крајот на овие ајети, освен што покажува една книжевна фигура на изговарањето, таа има и своја експресивна моќ, која може да се смета како посебна фоностилистичка форма за ова суре.

Преводите на Куранот на албански јазик ја немаат истата сила на изразување. Во претходната табела е дадена само верзијата на Салих Ферхат Хоџа, бидејќи освен него никој не ѝ обрнал внимание на римата. Иако претходниот преведувач ги дал со рима, сепак не ја постигнале експресивноста што ја имаат во оригиналниот текст на арапски јазик.

г) Крајниот слог во сурето Ед Духа

Во фонетичката стилистика се развиени многу ниво на стилот на изразувањето. Понекогаш како форми излегуваат гласовите, слоговите, ритмот, интонациите итн. Во овој дел ќе се обработат само слоговите.

Експресивната моќ на слоговите во Куранот, на арапски јазик, е многу истакната, а во преведените верзии на албански јазик тоа не е пренесено воопшто. Иако слоговите во целиот курански говор имаат експресивна моќ, тука ќе се обработат само слоговите на крајот на куранските ајети.

Само како пример ќе ги дадеме крајните слогови на суре Ед Духа:

<p>وَالضُّحَىٰ ① وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ② مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ③ وَاللَّآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ④ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ⑤ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَءَاوَىٰ ⑥ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ⑦ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ⑧ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ⑨ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ⑩ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ⑪</p>
<p>We ed-duha (1). Wel-lejli 'idha sexha (2). Ma wedde'ake rebbuke we ma kala</p>

¹⁸¹ Deffeh Bilkasim, "Nemadhixh min el-I'xhazi es-seutij fi el-Kurani el-kerim", në: "Revistë e Fakultetit të Letërsisë, Shkencave Humane dhe Sociale", Alxheri, Universiteti "Muhamed Hajdar": 2009, стр. 25

(3). We lel'ahiretu hajrun leke minel-'**ula** (4). We lesewfe ju'tike rebbuke **feterda** (5). 'elem jexhidke jetimæn **fe'awa** (6). We wexhedeke dallæn **feheda** (7). We wexhedeke 'a'ilæn **fe'egna** (8). Fe'emmal-jetime fela **tekher** (9). We 'emma es-sa'ile fela **tenher** (10). We 'emma bini'meti rabbike **fehaddith**. (11)

Betohem në ditën (1) dhe në natën kur heshtja mbulon, (2) nuk të la yt Zot, as të urren! (3) E Ardhmja është më e mirë për ty nga kjo që shkon. (4) Do të të japë yt Zot e të jesh i kënaqur. (5) A nuk të gjeti jetim e të strehoi, (6) të gjeti të humbur e të drejtoi, (7) të gjeti të varfër e të pasuroi? (8) Pra jetimin mos e mundo (9) dhe lypësin mos e largo! (10) Mirësinë e tët Zoti bëje të njohur! (11)

Крајните слогови на оваасуре се од два вида: од првиот до осмиот завршуваат со отворени долги слогови, а од деветтиот до единаесеттиот слог завршуваат со затворен слог. Во фоностилистика секој вид слогови имаат експресивна моќ, но не секогаш иста, на пример, отворените долги слогови генерално изразуваат тишина, ширина во дејствување или континуитет, а затворените слогови изразуваат потесно и сурово дејствување итн. Ако го анализираме значењето на ајетите кои завршуваат со отворени слогови, ќе гледаме дека зборот останува за постојни природни феномени, за ветување кое ќе се реализира во неограничената иднина и за историски вистини кои може да се спомнуваат со задоволство, а ајетите кои завршуваат со затворен слог, се токму тие кои бараат да се реализира една наредба по секоја цена, каде и изговорот не е долг, бидејќи наредбата бара да се реализира веднаш, а не да се губи време со долгите вокали. Ова покажува дека слоговите на ова суре се извор на изразувањето и стилистички форми со кои се добива една секундарна организирање на куранскиот говор.

Ако ги анализираме сите преведени верзии на Куранот на албански јазик, во ниедна не е присутно ово секундарно организирање на куранскиот говор. Во претходната табела ја презентиравме само верзијата на Салих Ферхат Хоџа, затоа што само тој се обидел да ги преведе римувани ајетите. Доколку кај овој преведувач не е присутно ова значење, кај другите не доаѓа предвид да се зборува за оваа проблематика.

в) Алитерација во суре Теквир, Инфитар и иншикак

Крајните слогови на овие три суриња, иако не се секогаш исти, ајетите кои го опишуваат ужасот и хаосот на кијаметот се од еден вид, сите завршуваат со затворени слогови, со алвеларна-денталната и безвучната согласка. [т].

Ајетите кои во овие три суриња завршуваат со слогот [една согласка] + [e] + [т], се: а) *ет-Теквир* 1-14; б) *ел-Инфитар* 1-5; и г) *ел-Иншикак* 1-5. Само за пример, без да ги дадеме сите, ќе ги претставуваме ајетите на суре ет-Теквир:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ① وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ② وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ③ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ④ وَإِذَا
الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ⑤ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ⑥ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ⑦ وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُيِّلتْ ⑧ بِأَيِّ ذَنْبٍ
قُتِلَتْ ⑨ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ⑩ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ⑪ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ⑫ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ⑬
عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ⑭

Idhesh-shemsu kuwwiret (1). We idhen-nuxhumu-nkederet (2). We idhel-xhibalu sujjiiret (3). We 'idhel-'isharu 'uttillet (4). We 'idhel-wuhushu hushiret (5). We 'idhel-biharu suxh-xhiret (6). We idhen-nufusu zuwwixhet (7). We idhel-meuudetu suilet (8). Bi ejji dhenbin kutilet (9). We 'idhes-suhufu nushiret (10). We 'idhes-sema'u kushitet (11). We 'idhel-xhehimu su"iret (12). We idhel-xhennetu 'uzlifet (13). 'alimet nefsun ma 'ehdaret (14).

Kur të mbulohet dielli, (1) të shpërndahen yjet, (2) të lëvizin malet, (3) të braktisen devetë (4) e të grumbullohen bishat, (5) kur të vlojnë detet, (6) të bashkohen shpirtrat, (7) kur foshnja e mbytur të pyetet, (8) për ç'faj u mbyt, (9) kur të shpërndahen fletët, (10) të zbulohet qielli, (11) të këndellet skëterra (12) dhe të afrohet parajsja, (13) e di një frymë se ç'solli. (14)

Како што изгледа, Салих Ферхат Хоџа, најголемиот дел на ајетите на ова суре го завршувал со иста буква, значи, реализирал една речиси слична алитерација со оригиналот, меѓутоа нема еден ист стандард кај сите, затоа гласовите не добивале иста моќ на изразување како што ја имаат во арапскиот јазик. А другите преведувачи не ја истакнале оваа проблематика.

Експресивната моќ која ја има алитерација на претходните ајети покажува дека значењето и изговорот на ајетите кои го опишуваат моментот на кијаметот се совпаѓаат многу помеѓу себе. Гласот [т] го претставува амбиентот на општите ајети, кој е толку глув што тешко да се слуша, меѓутоа кога се повторува во

крајот на секој ајет ни дава еден вид шепот, исто како шепотот на луѓето за спасување на себеси од тој голем хаос. Иако луѓето ќе викаат, молат за помош, ова пред големата мака ќе изгледа многу мала, како изговорот на буквата [т] помеѓу другите букви.¹⁸²

8.3.3. Гласовен симболизам

Разделените гласови немаат значење. Меѓутоа, кога поради разни причини се поставуваат врски помеѓу гласот и значењето, тогаш ова останува моќен извор на изразувањето.¹⁸³

Изучувањето на јазикот на Куранот е полидимензионален, тука детално е проучувано секој глас и секоја фонема. Се броеле звучните и беззвучните гласови, силните и слабите итн. Исто така, е обработен и начинот како се совпаѓа значењето со изговорот на самиот збор, а понекогаш и со контекстот на самиот ајет или самото суре. На пример, во една фоностатистична студија за ајетите кои зборуваат за другиот свет, бројот на гласовите е 54306, од кои 42410 се звучни согласки и 11896 се беззвучни согласки. Ова го повлекува вниманието зашто бројот на звучните согласки е многу поголем. Можеби затоа што ајетите го раскажуваат судниот ден, затоа силните согласки се симбол на тагата и тешкотиите на тој ден.¹⁸⁴ Оваа усогласеност помеѓу гласовите и значењата, во преводите на Куранот на албански јазик не доаѓа предвид да се пренесува.

а) Имињата на другиот свет

Претходните ајети се во разни суриња, за кои е потребна посебна студија, но за да се разбира оваа вистина ќе ги обработиме само имињата со кои е опишан другиот свет во Куран, и потоа ќе направиме една фоностилистичка анализа, од која ќе ја знаеме експресивноста и симболиката на гласовите. Во почетокот се поврзуваат со лексичкото значење на самите зборови, а потоа, преку нивните изговори го покажуваат и амбиентот кој се создава на тој ден.

¹⁸² Deffeh Bilkasim, „Nemadhixh min el-I'xhazi es-seutij fi el-Kurani el-kerim“, në: “Revistë e Fakultetit të Letërsisë, Shkencave Humane dhe Sociale“, Alxheri, Universiteti “Muhamed Hajdar”: 2009, стр. 23

¹⁸³ Xhevat Lloshi, *vep. e cit.* стр. 60

¹⁸⁴ Menaf Mehdij dhe Xhinan el-Meusevij, “Ed-Dilaletu es-seutijetu ve etheruha fi bejani el-ma'na”, në: “Revista e Fakultetit të Edukimit të Femrave për shkencat humane”, viti VIII, numri 15, 2014, стр. 25-26

Еве низа од нив: *es-saxxax* (الصَّخَّخَة) *Ushtima*, гласовите [c] и [x] албанскиот јазик ги нема бидејќи се силни како бучава на кијаметот; *em-tammety* (الطَّامَّة) *katastrofa e madhe*, гласот [t] е од силните гласови, а гласот [m] е двоен и се држи две ноти, што ја покажува должината на хаосот на тој ден; ел-*karijаx* (القَارِعَة) *kërcitja*, составено е од силните гласови [k] и [a] кои, исто така, албанскиот јазик не ги познава. Ако истите ги изговараме како треба целосно се совпаѓаат со лексичкото значење на самиот збор, исто така, тие претставуваат добра симболика на моментот кога ќе почнува да се руши светот; ел-*xakxax* (الحَاقَّة) *e vërteta e pashmangshme*, исто така, составена од гласовите [x] и [k] кои не се познати за системот на фонетиката на албанскиот јазик. Колку транслетумите ја покриват стилистичката и семантичката област на изворните зборови на Куранот ќе гледаме во следната табела:

Изворните:	الصَّخَّخَة	الطَّامَّة	القَارِعَة	الحَاقَّة
IPA:	[ʔas's'a:xxatu]	[ʔat'ta:mmatu]	[ʔal'qa:risatu]	[ʔal'ha:qqatu]
Feti Mehdiu:	<i>Ushtima shurdhuese</i>	<i>Fatkeqësia</i>	<i>Kijameti</i>	<i>Momenti i fundit</i>
Sherif Ahmeti:	<i>Ushtima</i>	<i>Vala e madhe</i>	<i>Krisma e kijametit</i>	<i>Momenti i katastrofës së përgjithshme</i>
Hasan Nahi:	<i>Ushtima</i>	<i>Gjëma</i>	<i>Gjëmimi i tmerrshëm</i>	<i>E vërteta e pashmangshme</i>
Darusselam:	<i>Es-Sakhah</i>	<i>Katastrofa</i>	<i>El-Kariah</i>	<i>E vërteta e pashmangshme</i>
Salih F. Hoxha:	<i>Ushtima</i>	<i>Katastrofa</i>	<i>Katastrofa</i>	<i>e pashmangshmja</i>
Muhamed Khan:	<i>Krisma e Kiametit</i>	<i>Fatkeqësia</i>	<i>Krisma</i>	<i>Moment i pashmangshëm</i>
Alban Fejza:	<i>Goditjes</i>	<i>Goditja</i>	<i>Tronditja</i>	<i>E pakontestueshmja</i>

Табелата од горенаведените преведени верзии на претходните зборови покажува дека тие не може да ја имаат иста моќ на изразување како што ја имаат во арапски јазик, туку се гледа дека и нивниот превод не е направен на еден ист начин. Гласовите на преведените зборови не може да се употребуваат како фоностилими.

б) Промена на гласовите (согласките)

Куранска фоностилистика претставува едно многу богато поле со разни стилеми на слушањето. Помеѓу овие фоностилеми е и промената на еден глас со еден друг за да се дава едно друго значење, кој генерално не се забележува во обичните организирања на зборовите.

Во куранскиот текст на арапски јазик има случаи кога еден глас се заменува со еден друг поради одредена намера. Вакви фоностилеми воопшто немаме во преводите на Куранот на албански јазик.

Вакви примери имаме многу во Куранот, тука ќе анализираме само еден, ајетот од суре ел-Бекаре:

وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾
Walh-llahu jekbidu we jebсутu we 'ilejhi turxha'une
Allahu e shtrëngon (riskun) dhe e liron ; tek Ai do të ktheheni.

Зборот *jebсутu* (يَبْصُطُ) *liron* се претпочитува да се чита со силниот глас [с], а не со мекиот глас [с]. Доколку во горенаведениот ајет станува збор за снабдувањето кое Алах им давал или не им давал на неговите суштества, во глаголот *jebсутu - e liron* мекиот глас [с] е променет со силниот глас [с] за да ни го повлече вниманието дека количината, својствата и дестинацијата на снабдувањето е непозната за човекот, затоа преку овие фоностилистички форми е изразено сето ова.¹⁸⁵

Промената на мекиот глас [с] со силниот глас [с] е присутна на четири места во Куранот, но ние ќе се потсетиме само на едниот.

в) Промена на вокалните гласови

Освен промената на согласките, промена која често се прави поради експресивни причини, постои и промената на еден вокал со еден друг поради истите причини.

За еден вокал да се употребува како фоностилистичка форма би требало да се има едно поинакво употребување од обичните форми, потоа преку тие стилеми треба да се пренесе и намерата за која е формирана, бидејќи ако таа не

¹⁸⁵ Deffeh Bilkasim, *ver. e cit.* стр. 15

ја постигнува целта за која е формирана, тогаш не може да се смета како стилистичка форма.

Секоја промена на гласовите се прави за една одредена цел, особено кога станува збор за Куранот. Разликата помеѓу фоностилистичките курански стилеми и другите е во фактот дека семантика на куранските фоностилиеми е многу еластична и не е еднозначна, а другите фоностилиеми се многу ограничени.

Во продолжени ќе го анализираме десеттиот ајет на суре ел-Фетх:

<p>إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۗ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهُ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾</p>
<p>Innel-ledhi:ne juba:ji'u:neke innema: juba:ji'u:nall-lla:he jedull-lla:hi feuka ejdi:him, fe men nekethe feinnema: jenkuthu 'ala: nefsihi, we men eufa: bima: a:hede alehull-lla:he feseju'ti:hi exhren adhi:ma</p>
<p>Ata që të janë betuar për besnikëri, në të vërtetë, i janë betuar për besnikëri Allahut. Dora e Allahut është mbi duart e tyre! Ai që e prish betimin, e prish në dëm të vetes, por, nëse e mban atë ndaj Allahut, Ai do t'i japë atij shpërblim të madh.</p>

Овој курански ајет, во еден од неговите зборови има една вокална необична промена, предлогот и заменката *alejxu*, кои вообичаено завршуваат со самогласката –и, а во претходниот ајет завршуваат со вокалот –у, *alejxu*, се знае дека е направено само за стилистички причини. Самогласката У е таа која во арапски јазик ја симболизира височината и привилегијата, а самогласката и претставува навредување и потценување.¹⁸⁶ Личната заменка *xu* (тој) е дадена со самогласката *xu*, бидејќи тука станува збор за еден посебен договор.

Оваа стилема, како и другите, не е преведена воопшто на албански јазик.

г) Симболиката на необичната должина

Сите јазични елементи во Куранот, од гласот до целиот текст на Куранот, имаат една посебна моќ на изразување, дури и тие кои често личат дека се

¹⁸⁶ Muhamed bin Jusuf Ebu Hajjan el-Endelusij, *El-Bahru el-Muhitu*, vëllimi VIII, Bejrut, Dar el-Kutub el-Ilmijeh: 1993, стр. 92

синоними и идентични, се разликуваат. Така е и со гласовите, акцентот и нивната должина. Во куранскиот арапски јазик, долгите самогласки играат една важна улога во микро- и макросемантика на Куранот, уште повеќе кога една самогласка ја преминува обичната норма, долгата се скратува, а скратената се продолжува.

Еден ваков случај го имаме во 69 ајет на суре Ел Фуркан:

 يُضَعْفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدُ فِيهِمْ مُهَانًا
Juda:’af lehul-’adha:bu jewmel-kija:meti we jehlud fi: hi : muha:na
Ndëshkimi do t’i dyfishohet në Ditën e Kiametit dhe ai do të qëndrojë përherë në këtë fatkeqësi i poshtëruar.

Овој и претходниот ајет зборуваат за три лоши дела: опишување опонент на Алах, убиството и иморалитетот, потоа Бог ја открива казната за овие: двојна казна и ќе бидат постојано таму. Кога се вели „ќе бидат постојано таму“, за ја опише должината на казната, Алах го прекршил обичното правило и ја продолжил самогласката **хи фи:хи:** (нë **atë:** / во тој), која обично не е долга при изговарање. Ниеден превод на Куранот на албански јазик не ги пренел овие елементи.

8.3.4. *Фигури на интонација*

Стилистичката фонетика на Куранот претставува многу широко поле. Во овој дел првин ќе се зборува за фоностилистика на изворниот текст на арапски јазик, а не на преведениот текст, бидејќи најмалиот елемент кој е пренесен во албански јазик од Куранот е фоностилистика.

Заедно со фонетските варијации, симболиката на крајните слогови, на гласовите итн., вреди да се анализираат низа примери и од интонациски аспект и од начинот на читањето на куранскиот текст во арапски јазик.

Правоговорните норми на зборовите и на речениците во Куранот се многу, но ние ќе се обидеме да ги обработиме само неколку интонативни елементи кои имаат експресивна моќ внатре во куранскиот говор.

Постоја различни видови интонација. Во зависност од тоа што се пренесува се вбројуваат 16 вида на интонација: прашална, хабитуална итн.¹⁸⁷ Сите вида на интонација се присутни во куранскиот говор, реализирани на разни начини, со мелодија, интензитет, пауза, ритам итн.

Интонација е еден феномен кој во напишаниот говор се разликува според интерпункциските знаци. Читателот секогаш е задолжен да ја разбира интонацијата според интерпункциските знаци кои се ставени во тој текст, а во куранскиот говор е поинаков од другите книги. Куранот е книга која нема статична интонација, често еден ајет може да се чита на два или повеќе начини. Ова е присутно затоа што Куранот ги нема интерпункциските знаци.

Слободната интонација во куранскиот говор е причина за развивањето на еден посебен правец за оваа работа „почнувањето и застапувањето преку читањето на Куранот“. Во врска со ова прашање се напишани многу книги, сите базирајќи се на автентичните пренесувања од времето на Мухамед.

Кога интонација се употребува за потврдување на значењето или за да се добива едно поинакво значење, тогаш е во прашање интонација која се користи за формирање на разни фоностилими.

Освен експресивната моќ која ја дава слобода за избирање на една интонација наместо на другата, во Куранот имаме и статична интонација, каде не се дозволува да биде поинаку, се подразбира, и тоа е со одредена намера.

Во продолжение ќе дадеме низа примери од интонативната фоностилистика:

а) Подигање и спуштање на гласот

Подигање и спуштање на гласот во еден одреден ајет претставува една фоностилема, од која исто така се добива едно одредено значење.

Во ајетите кои неверниците го опишуваат Бога со негативни својства, според правилата на правното читање треба да се спушти гласот.¹⁸⁸ На пример, следните ајети треба да се читаат со мал (спуштен) глас:

- *Hebrenjtë thonë: „Uzejri është i biri i Allahut“, të krishterët thonë: „Mesihu është i biri i Allahut“. Këto janë fjalët e tyre, nga goja e tyre, i imitojnë fjalët e*

¹⁸⁷ Asllan Hamiti, *vep. e cit.*, стр. 308-309

¹⁸⁸ Ebu Zekeria en-Neveviu, *Et-tibjan fi adabi hameleti el-Kuran*, Liban-Bejrut, Dar Ibni Hazm, 1994, стр. 120

jobesimtarëve të mëparshëm. I vraftë Allahu! Si po shmangen (nga e vërteta)!” (Et-Teube, 30);

- *Ata thonë: „I Gjithëmëshirshmi ka një bir!” (Merjem, 88)*

Ваквите ајети се многубројни во Куранот, но ние спомнавме само низа од нив.

Ако го анализираме општото значење на овие ајети ќе гледаме дека нивното читање со спуштен глас е една фоностилистичка форма. Спуштање на гласот во текот на читањето на овие ајети покажува дека читателот не се согласува со нивниот лош став.

Овој стил може да се постигне и во преводите на албански јазик, ако истите се читаат со спуштен глас.

Подигање на гласот, исто така, е една друга фоностилистичка форма која доаѓа во израз кај ајетите кои го пофалуваат Бога или тие кои пренесуваат добро значење за човекот.

б) Молчење

Според нормите на правилното читање на Куранот, преку читањето треба да им се содржи на неколку правила и норми. Куранот не може да го чита секој како според неговата желба, туку треба да им се придржи на нормите и правилата кои се пренесени од Мухамед. Ова е нешто што покажува дека читањето на Куранот е одредено.

Молчењето, исто така може да се користи како фоностиллитичка форма која се покажува едно одредено значење кое не може да се изрази преку јазичните средства. Ова молчење (во Куранот) се смета како фоностилема. Ова молчење се реализира на четири одредени места во Куранот, каде се бара во средина на реченицата да се прави едно молчење или прекинување на гласот, но без да се дише. Ова во науката која ги изучува правилата на читањето на Куранот се вика *сектету*, т.е. *паузирање* или *молчење*.

Во продолжение ќе ги претставуваме сите четири ајети кои имаат *сектету*:

Çdo lavd dhe falënderim i përket Allahut, i Cili i shpalli robit të Vet (Muhamedit) një Libër të dëlirë nga çdo shtrembërim, [heshtje] (një libër) të drejtë, për të paralajmëruar nëpërmjet tij, dënim të ashpër (për jobesimtarët) dhe për t'u

dhënë lajmin e mirë besimtarëve, të cilët bëjnë vepra të mira, se për ta do të ketë një shpërblim të bukur (Xheneti). (El-Kehf, 1-2)

duke thënë: “Mjerë ne! Kush na ngriti prej varreve tona?” [heshtje]: “Ja, kjo është ajo që ka premtuar i Gjithëmëshirshmi; të dërguarit kanë thënë të vërtetën!” (Jasin, 52)

Kur fryma vjen në grykë më të dalë, thuhet: “A ka kush [heshtje] e shëron?” (El-Kijameh, 26-27)

S’është aspak ashtu, por [heshtje] në zemrat e tyre mbeti njollë ajo që fituan. (El-Mutaffifin, 14)

Претходните ајети зборуваат за многу значајни работи: првиот зборува за објавата, вториот за моментот на преродбата во другиот свет, третиот за моментот кога излегува душата и четвртиот за болното срце.

Доколку претходните обработени проблеми се многу важни, молчењето како фоностилема им дава една посебна експресивна моќ на овие ајети. Во овие случаи, молчењето покажува здрвеност, чудење, плашење итн., емоции кои Бога сака да ги изрази и според изговорот на овие ајети.

Во преведените верзии на претходните ајети на албански јазик овие елементи не се истанкати воопшто. Иако ставаме интерпункциски знаци, тие никако не ги претставуваат оригиналните значења.

8.4. ГРАФОСТИЛИСТИЧКИ ОБРАБОТКИ

Сите јазични средства, според кои може да се формира еден стил на нивото на графематика се вика графостилема.¹⁸⁹ Иако ова можевме да го обработиме во делот на фоностилистика, бидејќи графематика е проблематика која се изучува во фонетика и фонологија, меѓутоа, нивната опширна распространетост во Куранот нè поттикна да ги обработиме посебно.

Графијата и значењето на буквата во арапски јазик се многу блиски. Ова е една проблематика која е дискутирана уште од времето на грчките филозофи и во текот на историја на филозофија, особено последните времиња, во оваа насока по длабоко влегувал семиографија и графостилистика.

Во арапски јазик поопширно е дискутирана и симболиката и семантиката на самостојните графеми, меѓутоа ние нема да застанеме во оваа точка, бидејќи е многу општа.

Куранска графија е еден посебен случај на арапската графематика, бидејќи таа малку се разликува од стандардната форма на зборовите во арапски јазик. Кога ги обработивме својствата на куранскиот текст на арапски јазик, потенциравме дека една од неговите карактеристики е и Графијата на Осман.

Карактеристиките на Османската графија (куранската) се:

- Спуштање на една графема;
- Додавање на една графема;
- Асимилација;
- Начинот на пишување на хемзе;
- Разделување на буквите во зборови; и
- Формите на зборовите според кираетите (читањата).¹⁹⁰

Овие се карактеристиките на куранската графија. Еден дел од нив се обработени во делот на фоностилистика, а во овој дел ќе се фокусираме во првите две карактеристики. Исто така, ќе гледаме какви значења даваат истите

¹⁸⁹ Marina Katnis-Bakarsic, *Linvistikcka analiza*, Hungari – Budapest, Research Support Scheme: 1999, стр. 80

¹⁹⁰ Muhamed Shemlul, *I'xhazu resmi el-Kurani ve i'xhazu et-tilaveti (Mrekullia e grafisë dhe e leximit kuranor)*, Kajro: Daru es-salam, 2006, стр. 30

во арапски јазик, а потоа ќе ги споредуваме со преводите во албански јазик, и колку тие преводи успеале да ги пренесат оригиналните нијанси.

Сите графематички промени на куранскиот текст имаат едно цел, ништо не е случајно, туку секоја е ставена во објавата за да изразува една одредена значенска нијанса.

8.4.1. Спуштање на една графема

Во куранска графостилематика важно место зазема и испуштањето на една графема во еден збор. Често куранските зборови изгледаат 'со недостатоци', бидејќи излегуваат поинакви од обичните морфолошки форми, каде во повеќето случаи им недостасува една буква. Сите овие графемски промени не се дефинираат со морфолошки и семантички правила, затоа што тие не се испуштаат заради еден морфолошки процес, бидејќи семантичкото поле или значенската вредност е многу поопширна. Кратко кажано, секој случај бара посебна анализа, бидејќи не може да се опфаќаат сите случаи со едно правило.

Според стандардниот принцип на граматиката на арапски јазик „додавање на една буква во структура на еден збор, резултира со проширување на семантичкото поле на истиот збор“, тогаш и испуштањето или отстранувањето на една буква треба да го стеснува семантичното поле, нормално. Меѓутоа, одредувањето на семантичното значење на ваквите зборови бара посебна анализа во секој случај.

Всушност, ова што ќе се обработи тука е за да се знае што им недостига на преведените верзии на Куранот од овие елементи.

а) Недостатокот на графемата елиф (۱)

Елиф е една графема која во многу случаи е отстранета од структурата на зборот. Ова се прави за емотивни значења или за стилистички нијанси.

Без да ги класифицираме видовите на отстранувањето на оваа графема, најголемиот дел е кога отстранетиот елиф е во функција на долгата самогласка.

За да ја објаснуваме подобро оваа стилистичка проблематика, во продолжение ќе го анализираме зборот другар – *shok*. Овој збор, во изворниот јазик на Куранот се употребува во две графички верзии: *сахибун* (صاحب), со

елиф во средина, и *сахибун* (صَحْبٌ), без елиф во средина, а изговорот на двете е сосема ист. Тоа што ги разликува овие два збора е само елифот. Овој елиф се вика *разликувачки елиф*, бидејќи, вака како го дели зборот на два дела, исто така му дава и поинакво значење. Значи овој елиф покажува дека овие двајца другари се разликуваат едниот од другиот, едното значење најчесто е во полето на верување или на идеологија, а во случаите кога зборот другар – *shok* (صَحْبٌ) е без елиф, тогаш покажува дека овие другари се поблиски еден со друг или имаат исто верување или идеологија. Оваа појасно се гледа во суре Ел Кехф, каде во едниот се употребува првата верзија, а во другиот втората:

<p>—</p>	<p>وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾</p> <p>Ai kishte prodhime dhe i tha shokut në bisedë e sipër: “Unë jam më i fuqishëm nga ty në mall e në njerëz.” (el-Kehf, 34)</p>
<p>≡</p>	<p>قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾</p> <p>I tha shoku në bisedë e sipër: “Po mohon Atë që të krijoi nga dheu, pastaj nga një pikëz fare e që të bëri njeri? (el-Kehf, 37)</p>

Во 34 ајет разговорот се развива помеѓу двајца другари кои имаат исто верување и иста идеологија, затоа зборот другар – *shok* е даден без елиф. А во 37 ајет, иако сопственикот на бавчето ја негираше божјата дарба и остана неверник, другиот другар не се согласи со ова, затоа тука зборот другар – *shok* е даден со елиф, бидејќи сега помеѓу нив имаа една јасна идеолошка и верска разлика.¹⁹¹

Во претходниот пример, графичката форма на едниот и на другиот збор излегуваат како графостилеми, а во преводите на Куранот на албански јазик зборот другар – *shok* е даден со една графичка форма, туку и не е можно да се преведат ваквите пример.

Истиот збор (*shok*), кога се употребува за Мухамед во споредба со политеистите се користи со разликувачки елиф (صَحْبٌ), а кога се употребува за Мухамед во споредба со Ебу Бекр, неговиот најблизок другар, се пишува без разликувачкиот елиф (صَحْبٌ). Оваа стилистичка форма во преводите на Куранот не е истакната воопшто.

¹⁹¹ Muhamed Shemlul, *ver. e cit.*, стр. 65-66

б) Недостатокот на графемата јаун (ي)

Графема *јаун*, не секогаш претставува обична буква во арапски јазик преку која се формира еден одреден збор, туку може да биде и добар извор на изразувањето во куранскиот говор.

Од многу случаи, ние ќе го одвоиме само антропонимот Ибрахим. Овој збор има две графички верзии: Ибрахиму (إِبْرَاهِيمُ), без графемата *јаун* (ي), и Ибрахиму (إِبْرَاهِيمُ)¹⁹², со графемата јаун, а изговорот на двата збора е ист.

Прва варијација, без графемата *јаун* (إِبْرَاهِيمُ), се употребува за времето кога Ибрахим немал следбеници (деца) или го имал само Исмаил, значи бил на почетокот на неговиот живот, а втора варијација, со графемата јаун (إِبْرَاهِيمُ), доаѓа до израз само кога Ибрахим ги имал две деца, Исмаил и Исхак, од чии следбеници доаѓаат сите други пејгамбери. Ако го анализираме антропонимот Ибрахим, ќе гледаме дека првата верзија е употребено само во суре Ел Бекаре, со која почнува Куранот. Т.е. употребата само во почетокот на Куранот го претставува само почетокот на неговиот живот кога тој немал следбеници, исто како недостасува согласката јаун во структурата на зборот Ибрахим (إِبْرَاهِيمُ), а во понатамошните делови е со согласката јаун (إِبْرَاهِيمُ), исто како и Ибрахим на кој во понатамошниот живот му се родени и следбениците.¹⁹³

Еве две ајети кои ги претставуваат двете графички верзии на зборот Ибрахим:

I	<p>وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾</p> <p>Kur e provoi Ibrahimin Zoti i tij me disa fjalë dhe ai i përmbushi, tha: „Unë po të bëj prijës për njerëzit.“ Ai tha: „Edhe nga pasardhësit e mi?“ Tha: „Vetëm dhunuesit nuk janë në Besën Time.“ (el-Bekare, 124)</p>
II	<p>ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾</p> <p>Të kumtuam ty të ndjekësh besimin monoteist të Ibrahimit. Ai nuk qe idhujtar. (en-Nahl, 123)</p>

¹⁹² Grafema *J* nuk është transkriptuar në gjuhën shqipe (Ibrahi[j]m), sepse ajo vetëm i mundëson zanores [I] që të zgjatet, kurse vetë nuk shqiptohet.

¹⁹³ Исто таму, стр. 122

Првиот пример е даден од суре ел-Бекаре, без графемата Ј, а вториот е од суре ен-Нахл, со графемата Ј. Недостатокот на оваа графема во структурата на зборот изразува едно поинакво значење. Во овој случај секоја верзија може да се смета како графостилема која апсолутно не е присутна и не е пренесена во преводите на Куранот на албански јазик.

Единствената разлика во куранска антропономија во албански јазик е дека низа од овие зборови се даваат според принципот на библиската антропономија (западната) или принципот на курнаската антропонимија (источната). На пример, антропонимот Ибрахим кај Албан Фејза е Абрахам, нешто што се изучува во лексикостилистика, а не во графостилитика.

Вакви примери има многу во Куранот, во арапска верзија, а во преводите на албански јазик и на другите јазици не се присутни речиси воопшто. Ова претставува комплициран проблем во полето на преведувањето на Куранот, а така голем дел од оригиналното значење останува непреведен. Меѓутоа, како рековме претходно, преводот на стиловите е најтешката работа во дисциплина на традуктологија.

с) Недостатокот на графемата Вав (و)

Графичката структура на куранските зборови има свои карактеристики кои често доаѓаат во судир со стандардните норми на арапскиот јазик.

Во 18 ајет на суре ел-Ајек, имаме еден глагол во сегашно време на кој му недостасува последната коренска буква *вав* без никаква фонетска причина, туку само поради стилистички причини. Освен значењето кое се добива од примарното организирање, овие ајети имаат и секундарно организирање и експресивна моќ. Оваа експресивна моќ не е присутна во ни една верзија на преводите на Куранот на албански јазик, затоа во продолжение ќе ја презентираме верзијата по арапски и само една верзија од преводите на албански јазик:

⊖	فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَدَّعُ الرَّبَّانِيَّةَ ﴿١٨﴾ Dhe le të thërrasë këshillin e tij! Ne thërrasim engjëjt zebanij. (el-Alek, 17-18)
⊕	يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمْئَاتِهِمْ فَمَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿١٧﴾

Ditën që **thërrasim** çdo popull me udhëheqësit e tyre, kujt i jepet libri në të djathtë, e lexon librin e vet dhe nuk i bëhet padrejtësi aspak. (el-Isra, 71)

Во ајетот на суре Ел Исра станува збор за денот кога Алах ќе ги вика луѓето заедно со нивните лидери за одговорноста, затоа глаголот *thërrasim* (نَدْعُو) е во потполна форма, бидејќи повикувањето нема некоја одредена карактеристика, значи е обична форма. А, во суре Ел Алек, глаголот *thërrasim* (نَدْعُ) е даден без графемата *вав*. Недостатокот на *вав* ја отвора можноста за добивање експресивна моќ и може да се смета како стилистичка форма. Која е семантичката нијанса која го добива глаголот од ова форма? Ако го анализираме контекстот на последните ајети на ова суре, ќе праметнеме дека станува збор за казнување на лажовниците во Другиот свет, т.е. кога се вика „dhe le të thërrasë këshillin e tij“, исто времено признава дека „Ne thërrasim engjëjt...“, самиот глагол *thërrasim* (نَدْعُ) без една графема покажува дека ова викање не се направи заради тоа дека на Алах му треба помош за да казнува некого, туку само да им одговара на лажовниците на нивниот стил. Т.е. недостатокот на оваа графема е намерна, за да се повлекува вниманието на читателите дека тука не останува збор за реална помош, затоа што Алах нема потреба за никого.¹⁹⁴ Преводите на Куранот не ги опфаќаат воопшто овие нијанси, бидејќи овие само се раскажуваат.

8.4.2. Додавање на една графема

Една друга графостилистичка форма е и додавање на една графема во стандардната структура на еден збор. Кога еден збор добива една графема повеќе, која не е дел од стандардната форма на зборот, тоа или е грешка или се прави за да изразува посебно значење. Доколку станува збор за куранскиот текст, кој е совршен и без грешки, тогаш тука може да се додава една графема само за стилистички причини.

И овој дел, како сите други стилистички проблематики, не е пренесен воопшто во преводите на албански јазик и тоа не поради фактот дека

¹⁹⁴ Abdul Mexhid el-Arablij, *Takabu xhedidun fi sirri hadhfi ve zijadeti ve ibdali el-Vavi fi er-resmi el-Kuranij*, Jordan, 2007, стр. 34

преведувачите не биле способни за да го направаат ова, туку затоа што не постои можност да се пренесуваат овие стилови во еден друг јазик.

а) Додавање на еден елиф (!)

Исто како отстранување на еден елиф има експресивна моќ, така и зборот на кој му се додава еден елиф добива експресивна моќ. Се подразбира, за да има една стилистичка форма експресивна моќ, потребно е да нема фонетска и морфолошка функција која означува одредено граматичко значење, туку да биде секундарно организирање на таа реченица. Ако една графема со морфолошка функција добива експресивна моќ, тогаш таа се изучува во морфостилистиката, а не во графостилистиката.

Во куранскиот текст имаме многу елифи кои се во функција на графостилеми. Само како пример ќе го дадеме 21 ајет на суре Ен Немл, каде е додаден еден елиф без никаква граматичка причина, туку од стилистички, изразувачки аспект:

لَا عَذَابَ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أَذْبَحْتَهُمْ أَوْ لِيَأْتِيَنَّ بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

“Do ta ndëshkoj rëndë a **do ta ther**. Përndryshe, le të më bjerë një provë të qartë!”

Овој ајет ги пренесува зборовите со кои Сулејман му се обратил на пупунецот, кого го барал за да му даде одредена наредба. Доколку тој каснел, Сулејман ги кажал овие зборови. Глаголот *do ta ther* (لَا أَذْبَحْتَهُمْ) ќе го колам, во неговата структура има плус една графема, за која немаа ни една фонетска или морфолошка причина, затоа останува објект на истражување во стилистика.

Графемата елиф во претходниот ајет добивала експресивна моќ и се претворила во предупредувач кој покажува дека колењето на пупунецот не се случил никогаш.¹⁹⁵ Исто така, елифот покажува дека изјавата *do ta ther*, повеќе е нервозно изразување од страна на Сулејман, а не реално колнење.

Оваа експресивна моќ која го има глаголот во арапски јазик, заедно со елифот, не се сретнува кај ни една преведена верзија на албанскиот јазик.

¹⁹⁵ Shaban Muhammed Ismail, *Resmu el-Mus'hafi ve dabtuhu bejne et-teukifi ve el-istilahati el-haditheh*, Daru es-salam, 2001, стр. 50

б) Додавање на графемата јаун (ي)

Исто како елифот, кога графемата јаун доаѓа како додаток на стандардната форма на зборот во Куран, таа добива експресивна моќ и му овозможува на зборот својство да се разгледува како стилистичка форма.

Семантичните вредности кои ги рефлектира оваа графема се многубројни, но ние ќе анализираме само низа примери од кои ќе се разбира и општата стилистичка ситуација на додавањето на една графема.

Потоа ќе се направи една споредба помеѓу оригиналниот и преведениот збор.

Во 47 ајет на суре Ед Даријат, множина на зборот *рака* - *дорë* (أَيِّدٍ) е даден со две букви Ј. Ова Ј, освен лексичкото и граматичкото значење, на зборот му дава уште една друга експресивна моќ. Значењето кое се добива од оваа стилема е дека тука не станува збор за физичка рака, туку за апсолутна и божествена сила.¹⁹⁶

Arabisht	وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ
Feti Mehdiu	Ne kemi ngritur qiellin me forcën tonë, por me të vërtetë mundemi edhe më tepër.
Sherif Ahmeti	Ne, me forcën tonë e ngritëm qiellin dhe Ne e zgjerojmë atë.
Hasan Nahi	Ne e kemi ndërtuar qiellin me fuqinë Tonë dhe Ne e zgjerojmë atë.
Darusselam	Me fuqi ndërtuam Ne qiellin. Sigurisht që Ne jemi të Zotë ta zgjerojmë hapësirën prej këtej.
Salih F. Hoxha	Qiellin Ne e ngritëm me fuqi dhe e zgjerojmë.
Muhamed Z. Khan	Dhe Ne e ndërtuam qiellin me duart Tona (me fuqinë Tonë), dhe Ne, pa dyshim, zotërojmë fuqi të mëdha.
Alban Fejza	E ndërtuam qiellin me duart tona, dhe do të vazhdojmë ta zgjerojmë.

Сите преведувачи, освен Мухамед Закирија Кхан и Аљбан Фејза, добро ја сфатиле експресивната моќ на претходниот збор. Ова не значи дека на зборот

¹⁹⁶ Ebu Abdullah ez-Zerkeshiu, *El-Burhan fi ulumi el-Kuran*, vëllimi I, Liban-Bejrut: Dar el-Ihjai el-Kutub el-Arabije, 1957, стр. 387

сто по сто му се најдел адекватниот транслетум на албански јазик,е меѓутоа успеале да го преведат значењето на стилемата.

Треба да се каже дека, освен што го превеле на разни форми, некои преведувачи направиле уште една грешка, го превеле со личната заменката *tona* или *tonë*, нешто што отвора сериозни проблеми во исламската апологетика.

Слични примери, каде се додава графемата J, во Куранот се девет.

г) Додавање на вав (و)

Секоја графема има своја експресивна моќ во куранскиот говор, особено кога станува збор за додатна графема која не е дел од стандардната структура на зборот.

Тука ќе ги разгледуваме само примерите кои имаат уште еден вав во стандардната форма. Тие ајети се: 145 ел-А'раф и 37 ел-Енбија.

<p>وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَنْوَاجِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخَذَهَا بِقُوَّةٍ وَأَمَرَ قَوْمَكَ بِأَخْذِهَا بِحَسْنِهَا سَأُورِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾</p>
<p>Shkruam për të në pllaka gjithçka si këshillë e sqarim: “Mbaji fort dhe urdhëroje popullin tënd t'i përvetësojë më së miri. Do t'jua tregoj vendin e të pabindurve. (el-A'raf, 145)</p>
<p>خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾</p>
<p>Njeriu u krijua i nxituar. Do t'jua tregoj dëshmitë e Mia, pra mos Më nxitoni! (El-Enbija, 37)</p>

Овие две глагола имаат уште еден додатен *вав* во структурата на зборот, меѓутоа во Куранот ништо не е прекумерна, туку секогаш има одредена намера зашто е ставен оваа или таа графема.

Претходните ајети зборуваат за две проблематики кои човекот не може да ги познава целосно за целиот живот. Се зборува за местото на лошите луѓе во другиот свет, каде буквата *вав* го повлекува вниманието дека без сомневање Алах ќе ги казни тие, но не како ние знаеме. А во вториот ајет, доколку станува збор за забрзувањето на човекот, Бога преку буквата *вав* покажува дека неговите докази се откриваат постепено а не како бара брзиот карактер на човекот. Исто така, *вавот* е симбол на големината, затоа откривањето на

божјите докази ќе биде постепено и во една перфектна форма. Низа научници, вавот во двете претходни ајети го раскажуваат како закана за брзите и непослушните луѓе.¹⁹⁷ Овие значенски вредности не се присутни во преводите на Куранот, туку само може да се раскажуваат.

И во другите дела на говорот, додавањето на еден вав се употребува како графостилистичка форма со посебна семантична нијанса.

Имаа и многу други необработени теми во полето на графостилистика, но ние ќе завршуваме само со овие.

¹⁹⁷ Ebu Abdullah ez-Zerkeshiu, *El-Burhan fi ulumi el-Kuran*, vëllimi I, Liban-Bejrut: Dar el-Ihjai el-Kutub el-Arabije, 1957, стр. 386

8.5. МОРФОСТИЛИСТИЧКА АНАЛИЗА

Стилистика во последнитео време започнала да се шири во албанските лингвистички истражувања воопшто, а лингвистичка стилистика на Куранот е обработена многу малку, и тоа под сенка на коментарот на Куранот, а не според јазичните правила. Иако во книгите на коментарот на Куранот се спомнуваат многу семантични вредности на низа стилеми, тие никогаш не беа раскажани со лингвистичка терминологија. Оваа стагнација на куранска стилистика е присутна на сите нивоа: фонетика, морфологија, семантика, лексикологија, синтакса итн., меѓутоа ние во овој дел ќе ги обработиме само морфемите кои имаат експресивна моќ, а потоа и во преведените верзии на Куранот на албански јазик.

Морфостилистика доаѓа во израз во овие случаи: кога еден збор, неговата граматичка форма доаѓа надвор од стандардната морфолошка форма; кога имаме повеќе од една морфолошка алтернатива (граматички синоним) и ние ќе ја избереме едната за експресивни причини; кога во една реченица употребуваме еден дел на говорот наместо на другиот; кога низа граматички категории се употребуваат наместо на другите итн.

Во изворниот текст на Куранот имаме многу морфостилистички форми од кои се формираат морфолошки стилеми. Морфолошките измени поради експресивни причини се многубројни. Често во Куранот се соочуваме со морфемии кои не се познати за стандардниот арапски јазик, кои не се пренесени воопшто во преводите на Куранот на албански јазик. Меѓутоа еден дел од преведувачите, базирајќи се во изворниот текст, преку буквалниот превод ги дадоа низа од нив, ама не се преметени од читателите.

Во продолжение ќе ги обработиме овие стилистички проблематики во три нивоа: промена на деловите на говорот, промена на формите на граматичките категории и граматичките синоними. Овие се трите области каде ќе се анализираат морфостилемите на Куранот, заедно со преведените верзии на албански јазик.

8.5.1. Промена на делата на говорот

Пред морфостилистичките анализи во Куранот треба да се спомне дека има една разлика помеѓу делата на говорот во албански јазик и во арапски. Албанскиот јазик познава десет дела на говорот, арапскиот само три. Всушност, арапскиот јазик ги има сите делови на речта што ги има и албанскиот, меѓутоа ги има инкорпориран во три главни делови на речта. Делови на речта во арапски јазик се: *исмун* (именка), во која спаѓаат придавките, заменките, прилозите и броевите; *филун* (глаголот) и *харфун* (служните зборови) во чија група влегуваат сврзниците, предлозите и честичките. А во албански јазик сите делови на речта функционираат како самостојни делови на речта.

Во речениците во кои деловите на речта имаат паралелна употреба во Куранот е избран еден од нив за да изрази едно одредено значење.

а) Замена на глаголска именка со глагол

Глаголска именка покажува постојано дејство кое не е реализирано во одредено време, а глаголот воопшто изразува едно дејство во одредено време. Иако некогаш тие може да се употребуваат како синоними, тие сепак имаат и посебни значенски и граматички нијанси, особено кога оваа замена се прави во куранскиот говор.

Во продолжение ќе даваме низа примери. Во почетокот ќе ги анализираме изворните лексеми, а потоа ќе ги споредуваме со нивните транслетумите во албански јазик:

- Во суре ел-Кафируне, зборот *adhurim*-обожавање, некогаш е даден со глаголска именка *adhurues* (عَابِدٌ), а некогаш со глагол (يَعْبُدُ) *adhuroj* аро *adhuroni*. Еве преведените верзии на албански јазик:

Arabisht	قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾
F. Mehdiu	(1) Thuaj: “O mosbesimtarë, (2) Unë nuk adhuroj atë çka adhuron ju, (3) Por as ju nuk adhuroni atë që adhuroj unë, (4) Unë nuk jam adhurues i atyre që ju i adhuron, (5) Por edhe ju nuk jeni adhurues të asaj që adhuroj unë. (6) Ju keni fenë tuaj, kurse unë kamë fenë time”.

Sh. Ahmeti	(1) Thuaj: "O ju jobesimtarë! (2) Unë nuk adhuroj atë që ju e adhuron! (3) As ju nuk jeni adhurues të Atij që unë e adhuroj! (4) Dhe unë kurrë nuk do të jem adhurues i asaj që ju adhuron! (5) Por edhe ju nuk do të jeni adhurues të Atij që unë e adhuroj! (6) Ju keni fenë tuaj (që i përmbaheni), e unë kam fenë time (që i përmbahem)!"
H. Nahi	(1) Thuaj: "O ju mosbesimtarë! (2) Unë nuk adhuroj çfarë ju adhuron (3) dhe ju nuk jeni adhurues të Atij që unë adhuroj. (4) Unë nuk do të jem kurrë adhurues i atyre që ju i adhuron (5) dhe as ju nuk do të jeni adhurues të Atij që unë adhuroj! (6) Ju keni fenë tuaj, ndërsa unë kam fenë time!"
Darusselam	(1) Thuaj: "O ju mosbesimtarë! (2) Unë nuk adhuroj çfarë ju adhuron, (3) Dhe as ju nuk do të jeni adhurues të Atij që unë adhuroj, (4) Dhe as unë nuk do të jem adhurues i atyre që ju po i adhuron, (5) Dhe as ju nuk do të jeni adhurues të Atij që unë adhuroj. (6) Ju keni fenë tuaj dhe unë kam Fenë time (Islamin)."
S. F. Hoxha	(1) Thuaj: "O mohues! (2) Unë nuk adhuroj ç'adhuron ju. (3) Edhe ju nuk adhuroni ç'adhuroj unë. (4) As nuk do të adhuroj ç'adhuron ju. (5) Edhe ju nuk do të adhuroni ç'adhuroj unë. (6) Ju keni fenë tuaj dhe unë, fenë time.
M. Z. Khan	(1) Thuaj (O ti mysliman): O ju mosbesimtarë, dëgjoni: (2) Unë nuk e adhuroj atë të cilin e adhuron ju, (3) As ju nuk e adhuroni atë që e adhuroj unë. (4) As nuk i adhuroj ata (idhujt), të cilët i adhuron ju, (5) As ju nuk e adhuroni atë (Allah), të cilin e adhuroj unë. (6) Ju keni fenë tuaj dhe unë kam fenë time.
A. Fejza	(1) Thuaj, "O ju mosbesimtarë. (2) "Nuk adhuroj çka adhuron. (3) "As nuk adhuroni çka adhuroj. (4) "As nuk do adhuroj çka adhuron. (5) "As nuk do adhuroni çka adhuroj. (6) "Për ju është feja juaj, dhe për mua është feja ime."

Сите претходни зборови означени со црна боја, во изворна верзија се глаголски именки, а во преведените верзии на албански јазик, како што се забележува од горенаведените примери, се преведени како глаголи. Иако во општото значење тие можат да се заменат еден со друг, меѓутоа во специфичното значење кое го изразува секој од нив тие имаат огромни разлики. Употребување на една форма наместо а другата му ја губи експресивната моќ на реченицата и не ја остава да биде во функција на морфостилема. Т.е. во овие ајети, стилемата се крие во реченичкиот член, ако се променува тој член, тогаш и реченицата ја губи експресивната моќ.

Само како пример ќе го одделиме само овој ајет: „As ju nuk jeni adhures të asaj që unë adhuroj.“, во некои преводи глаголската именка *adhures* ја имаат преведено со глаголот во сегашно време *adhuron*. Употреба на зборот *adhures* покажува дека тие може да го обожаваат Бога само за едно одредено време, а не постојано. Овие разлики се истакнати и од некои преведувачи на Куранот на албански јазик.

- Еден друг случај, сличен како првиот, го имаме и во суре Ел Ен’ам. Две глаголски именки, во некои преводи на албански јазик се преведени со глаголи. Тие се: *Фаликун* (فَالِقُ), т.е.. *Mbirës*, и *Мухриџун* (مُخْرِجُ), т.е. *Nxjerrës*.

Во продолжение ќе го даваме целиот ајет, заедно со преведените верзии на албански јазик, така што ќе се разбира целосната семантика на оваа стилема и колку е потребно да се чува видот на говорот:

Arabisht	إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ فَآتَىٰ تُوْفِكُونَ ﴿٥٠﴾
F. Mehdiu	<i>Me të vërtetë All-llahu bënë që kokrra dhe bërthama të mbijë. Nga jo e gjalla nxjerr të gjallën, kurse nga e gjalla bënë jo të gjallën. Ai është All-llahu, e ju, kah po ia mbani?</i>
Sh. Ahmeti	<i>S’ka dyshim, All-llahu është zbërthyes i farës (i kokrrës së saj) dhe i bërthamës (së pemës). Ai nxjerr të gjallin nga i vdekuri dhe Ai është nxjerrës i të vdekurit nga i gjalli. Ky është All-llahu, e si atëherë shmangeni (nga besimi)?</i>
H. Nahi	<i>Me të vërtetë, Allahu është Ai që farën dhe bërthamën e bën të mugullojë. Ai e nxjerr të gjallën prej të vdekurës dhe [Ø] të vdekurën prej të gjallës. Ky është Allahu. Atëherë, përse i largoheni Atij?</i>
Darusselam	<i>Vërtet që Allahu është Ai i Cili bëri që të çahet dhe të rritet fara e grurit dhe e frutave. Ai nxjerr të gjallën nga e vdekura dhe është Ai i Cili nxjerr të vdekurën nga e gjalla. I tillë është Allahu. Si atëherë ju u mashtruat dhe u larguat nga e vërteta?</i>
S. F. Hoxha	<i>All-llahu shpërthen farën dhe bërthamën, nxjerr të gjallin nga i vdekuri dhe nxjerr të vdekurin nga i gjalli. Ja, ky është All-llahu. Ku shkoni?</i>
M. Z. Khan	<i>Vërtet, ky është Allahu i cili e mbin farën dhe bërthamën. Ai e</i>

	<i>nxjerr të gjallin prej të vdekurit dhe [Ø] të vdekurin prej të gjallit. Ky është Zoti juaj, pra përse ktheheni mbrapa!</i>
A. Fejza	<i>Zoti është Ai që i bën drithërat dhe farat të plasin dhe mbijnë. Ai e prodhon të gjallin nga i vdekuri, dhe [Ø] të vdekurin nga i gjalli. I tillë është Zoti; si mund të devijoni!</i>

Ако претходните преводи се разгледуваат од аспект на стилистиката, верзијата во која двата збора се преведени како глаголски именки, исто како во оригиналот, е превод на Шериф Ахмети. Оваа верзија, најмалку за овој ајет, е единствената во која може да се мисли за стилистички истражувања, а другите преводи не го истакнале ова детаљ.

Употребата на глаголот *nxjerr* во делот каде се вика „*Ai e nxjerr të gjallin nga i vdekuri*“ покажува дека движењето и обновувањето се два својства кои ги имаа и човекот и глаголот, а таму каде се вика „*Ai është Nxjerrësi i të vdekurit nga i gjalli*“, е употребена глаголската именка *nxjerrës* а не глаголот *nxjerr*. Причината за употреба на глаголската именка стои во врската помеѓу именката и мртвиот. Именката во себеси носи недвижност и ригидност, исто како мртвиот.¹⁹⁸ Фактот дека едниот збор е глаголска именка, а другиот е глагол, на реченицата ѝ дава експресивна моќ.

Преведувачите, Хасан Нахи, Мухамед Закирија Кхан и на Албан Фејза, не ја превеле воопшто глаголската именка *xjerrës*, каде во претходната табела сум ја забележал со овој знак [Ø]. А другите ги превеле со разни форми двете глаголски именки. Една група ги превеле со глаголи, а другата со синтагми. Затоа, вредноста која ја имаат овие зборови во арапски јазик, во албанскиот јазик е изгубена.

Овие се само два примери од многу што се во Куранот. За да се обработи целосно оваа проблематика (куранска морфостилистика) треба една посебна дисертација.

б) Замена на глаголот со именка

Во куранскиот говор, преминувањето од еден дел на говорот на другиот се прави за експресивни причини. Во случаите кога делата на говорот може да се

¹⁹⁸ Abdunnasir Mushri, *Delalatu el-Uduli es-sarfijji fi el-Kurani el-Kerim*, Algeri, Universiteti El-Naxh Lahdar, 2014, стр. 293-294

употребат паралелно, избирањето на еден збор место другиот на реченицата ѝ дава емотивно значење.

Многу глаголи во Куран преку преводот на албански јазик се предвара во именки, придавки итн. Оваа промена го ослабува и значењето на ајетот, бидејќи порано ја раскажавме разликата помеѓу глаголскиот и именскиот систем во арапски јазик.

Во продолжение ќе го претставиме ајетот 52 на суре Ел Бекаре. Низа преведувачи глаголот *që të falënderoni* (تَشْكُرُونَ) го преведеле како глаголска именка *mirënjohës, falënderues* итн.

Arabisht	ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾
F. Mehdiu	Pastaj juve, edhe pas kësaj, ua falëm, ndoshta bëheni <i>mirënjohës</i> .
Sh. Ahmeti	Mandej edhe pas asaj ua falëm (gabimin), ashtu që <i>të falënderoni</i> .
H. Nahi	Pastaj Ne ju falëm, që të bëheni <i>mirënjohës</i> .
Darusselam	Dhe pas kësaj Ne ju falëm, ashtu që <i>të falënderoni</i> .
S. F. Hoxha	Pas kësaj, ju falëm që të mund <i>të falënderoni</i> .
M. Z. Khan	Mandej, pas kësaj Ne ju falëm që të jeni <i>mirënjohës</i> .
A. Fejza	Edhe pas kësaj, ju falëm që të jeni <i>mirënjohës</i> .

Како што изгледа во преведените верзии на овој ајет, повеќето од преведувачите претходниот глагол го превеле со именка, т.е. глаголска именка. Ако го разгледуваме општиот лексички аспект што претставува именска и глаголска форма, речиси е ист, меѓутоа ако го гледаме од аголот на стилистика, остануваат многу значења непреведни.

Горенаведениот ајет зборува за моментот кога прирокот Муса се врати од средбата со Бога, каде ја примие неговата објава. По враќањето го најде неговиот народ обожавајќи го едно теле од злато, што го изнервирал многу, но сепак ги научил како да барат прочка од Бога. Кога го знаеме ова и постојните нивни грешки, погрешно е да се преведува со именка овој збор, бидејќи именката *mirënjohës* и *falënderues* подразбира постојано благодарност, а глаголот *të falënderoni* подразбира одредена благодарност, туку може да се случи само еднаш. Со еден збор, ајетот го подразбира ова: „Pastaj ju falëm, ashtu

që të falënderoni qoftë edhe ndonjëherë.“, а тие никогаш не биле благодарни. Ако го преведуваме вака: „Pastaj ju falëm, ashtu që të jeni mirënjohës.“, подразбира дека тие не биле благодарни, но понекогаш му се заблагодарувале на Бога.

Значи глаголот, а не именката како го преведеле низа преведувачи, е во функција на морфостилема.

8.5.2. Промена на граматичките форми

Една друга проблематика на куранската стилистика е промена на формите во разните граматички категории, на пример, наместо на еднина е дадено множина, или спротивната; е променета родот, определеноста, бројот или падежот кај именките; начинот, времето, актив и пасив, или лицето кај глаголите.

Сите овие промени во куранскиот говор, на прв поглед изгледаат како граматички грешки, всушност тие се стилистички форми кои имаат една одредена намера. Во продолжение ќе го обработиме само еден дел од нив:

а) Промени во формите на родот

Именката во арапски јазик имаа само два рода: машки и женски род, за разлика од албански јазик кој има и среден род. Во арапски јазик, една група именки се употребуваат во два рода, но оваа не значи дека арапскиот јазик имаа среден род.

Употреба на машки род таму каде според стандардните граматички норми се бара спротивната, на зборот му дава експресивна моќ.

- **Употреба на една именка од женски род како именка во машки род.** Низа зборови во арапски јазик, примарно сметаат како именки од женски род, меѓутоа во куранскиот говор често се дадени како именки во машки род. Се знае, ова не се смета за грешка, туку морфостилема, бидејќи со тоа се изразува едно одредено значење. Еден ваков случај го имаме во 18 ајет на суре Ел Музземмил, каде се вели:

Arabisht	السَّمَاءُ مَنْفَطْرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا
F. Mehdiu	Atë ditë qielli do të copëtohet e premtimi i Tij do të realizohet.
Sh. Ahmeti	Atë ditë qielli do të çahet dhe premtimi i Tij do të realizohet.

H. Nahi	<i>Atë ditë qielli do të çahet e premtimi i Zotit do të përmbushet.</i>
Darusselam	<i>(Ditë) në të cilën qielli do të çahet? Sigurisht që Premtimi i Tij patjetër që do të përmbushet.</i>
S. F. Hoxha	<i>Çahet qielli dhe Fjala e Tij është e bërë.</i>
M. Z. Khan	<i>Atë ditë qielli do të çahet dhe premtimi i Allahut do të realizohet.</i>
A. Fejza	<i>Qielli do të thërrmohet prej saj. Premtimi i Tij është i vërtetë.</i>

Именката *qiell*, во арапскиот јазик спаѓа во група на именките во женски род, меѓутоа во претходниот ајет е даден како именка во машки род, нешто што се познава од предикатот.

Причина за промена на родот во овој случај стои во стилистичките причини, не во граматичките. Ајетов го опишува хаосот на кијаметот, затоа е даден со именска реченица. Знаејќи дека небото е уништено, и веќе не постои како вистинско небо, затоа суштинската и концептуалната промена за небото е претставена преку промената на родот на самиот збор.¹⁹⁹ Значи, промената на родот претставува една добра стилема која излегува и со други семантични вредности.

Ова не се забележува во преводите на Куранот на албански јазик, бидејќи зборот *qiell* во албански јазик во сите употребени форми, во Куранот и надвор, е во машки род. Доколку немаме промена во родот, не може да се добива претходната морфостилема која се сретнува во арапската верзија.

- **Употреба на една именка од машки род како именка во женски род.** Исто како именките од женски род кои се употребуваат во машки род, така и низа други зборови, наместо во машки род се употребуваат во женски род, и тоа за една одредена цел. Промената на граматичкиот род кај овие именки не е фиксирана норма, туку стилистичка форма.

Од многу ајети кои имаат вакви именки е и деветтиот ајет на суре Ел Ахзаб. Во ова суре именката *xhunuden* (جُنُودًا) *ushtarë*, нерегуларна множина на зборот *xhundijjun* (جُنْدِيٌّ) *ushtar*, е претставена со личната замена за женски род во еднина, исто како нерегуларните множини кои покажуваат

¹⁹⁹ Shihabuddin Mahmud el-Alusi, *Ruhu el-meani fi tefsiri el-Kurani el-Kerim ve es-seb'i el-methani*, vëllimi XXIX, Liban-Bejrut, Ihjau et-turath el-arabij, стр. 109-110

нешто што не диши и не мисли. Според стандардните норми на арапски јазик тој збор би требало да се претстави со лична замена од машки род во множина. Од ова се гледа дека оваа именка го променил родот, од машки на женски род. Сега ќе ја дадеме оригиналната верзија и потоа и преведените верзии на албански јазик.

Arabisht	...فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا...
F. Mehdiu	<i>e ne lëshuam kundër tyre një frymë dhe një ushtri që ju nuk e keni parë,</i>
Sh. Ahmeti	<i>e Ne kundër tyre lëshuam një furtunë dhe ushtri që ju nuk e shihnit,</i>
H. Nahi	<i>e Ne dërguam mbi ata erë dhe një ushtri (engjëjsh) që ju nuk e shihnit;</i>
Darusselam	<i>dhe Ne dërguam kundër tyre erë dhe forca që ju nuk i shihnit dot</i>
S. F. Hoxha	<i>dhe dërguam kundër tyre një erë të fortë dhe trupa që nuk i shihnit.</i>
M. Z. Khan	<i>dhe Ne e kemi dërguar një erë kundër tyre dhe ushtri të tilla, të cilat ju s'i shihni.</i>
A. Fejza	<i>ne dërguam mbi ta erë të fortë dhe ushtarë të padukshëm.</i>

Оваа промена е направена за стилистички причини. Преку ова промена на родот покажува дека овие армии не се како обичните, туку се супериорни бидејќи се составени од мелеците. Значи, промена на родот оваа именка ја претвора во вистинска морфостилема, нешто што не може да се сфати од преведените верзии.

- **Двородните именки (амбигени).** Една група од именките во арапски јазик ги имаат двата рода. Исто така и во употреба се паралелни, само во Куранот се разликуваат, бидејќи тука имаат стилистички причини зашто во едно место доаѓа во машки род а во друго женски род. Иако промена на родот кај овие именки не претставува ниеден граматички проблем, сепак избирањето на едниот пред другиот во Куранот му дава на зборот експресивна и функционира како морфостилема.

Еве како пример ќе ги претставуваме два ајета каде се употребува зборот *sebil* (سَبِيلٌ) *rrugë*, некогаш во машки род, а некогаш во женски род:

<p>سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْعُغْيِ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾</p>
<p><i>Ata që tregohen pa të drejtë kryeneçë në tokë do t'i largoj nga dëshmitë e Mia. Edhe sikur të shohin çdo dëshmi, nuk e besojnë. Edhe sikur ta shohin Rrugën e Drejtë, nuk e marrin për udhë. Po të shohin rrugën e shtrembër, atë marrin për udhë. Sepse përgënjeshtrojnë dëshmitë Tona dhe janë të shkujdesur ndaj tyre. (El-A'raf, 146)</i></p>
<p>قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧٨﴾</p>
<p><i>Thuaj: “Kjo është rruga ime. Ftojme te All-llahu me vetëdije, unë dhe ndjekësit e mi. Madhëruar qoftë All-llahu! Unë nuk jam idhujtar.” (Jusuf, 108)</i></p>

Kako изгледа, во преводот на албански јазик, двата ајета зборот *sebilun* го превеле со зборот *rrugë* и *udhë*, чии спаѓаат во женски род. Не се истакнува разлика во родот на зборовите *rrugë* и *udhë*, затоа тие не може да функционираат како морфостилеми и не може да даваат едно одредено значење.

Овој збор, во куранскиот говор, генерално се употребува како именка во женски род, освен во претходниот случај. Во 146 ајет на суре Ел Араф излегува како именка во машки род, значи се разликува од другите случаи. Ако го гледаме значењето на ајетот, каде се опишуваат тврдоглавите, кои наместо правиот пат, тие го одбрале кривиот пак, затоа оваа промена во родот ја покрива и промената на правниот пак, т.е. ова функционира како морфостилема.

- **(Не)усогласување на именката со глаголот по род.** Стандардните форми на глаголот во арапски јазик, често излегуваат и со различни форми.

Глаголската реченица во арапски јазик имаа два главни реченички членови: прирокот и подметот. Овие реченички членови треба да се усогласат по род, значи и прирокот и подметот треба да имаат ист род.

Овој принцип во неколку места во Куранот е прекршен и потоа реченицата излегува со посебна експресивна моќ. Овој факт, ова

експресивна моќ воопшто не е пренесена на албански јазик, а ниту може да се пренесе.

Како пример за илустрација на ова правило ќе го дадеме 30 ајет на суре Јусуф, каде нерегуларната множина од женски род се употребува со глагол од машки род:

Arabisht	وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ ۗ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرُّهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾
F. Mehdiu	Edhe gratë e qytetit filluan të flasin : “Gruaja e atij funksionarit (Azizit) ka dashur ta mashtrojë atë djaloshin shërbëtor, është dashuruar marrëzisht! Ne mendojmë se ajo është në humbje flagrante”.
Sh. Ahmeti	Një grup nga gratë e qytetit thanë : “Gruaja e zotëriut (e ministrit) i vërsulet marrëzisht shërbëtorit të vet, atë e ka kapluar në shpirt dashuria, e ne jemi të bindura se ajo është në humbje të hapët.
H. Nahi	Disa gra (të parisë) në qytet po thoshin : “Gruaja e Azizit (ministrit) deshi ta joshte shërbëtorin e vet. Asaj i ka rënë vërtet në kokë dashuria për të. Ne besojmë se ajo e ka humbur fare”.
Darusselam	Ndërsa gratë e qytetit thanë : “E shoqja e El-Azizit po kërkon ta joshë djaloshin e saj (skllav). Vërtet që ajo e do atë si e marrë; me të vërtetë që e shohim në gabim të qartë.”
S. F. Hoxha	Gratë e qytetit thoshin : “Gruaja e Azizit josh shërbëtorin e saj. Ai ia ka marrë mendjen. Ne e shohim atë në gabim të qartë.”
M. Z. Khan	Dhe gratë e qytetit filluan të thonë : Gruaja e Azizit ka dashur marrëzisht robin e saj dhe e detyroi atë të bëjë punë të turpshme kundër dëshirës së tij. Dashuria e tij ka zënë vend në zemrën e saj. Pa dyshim, ne e shohim atë në një gabim të qartë.
A. Fejza	Disa gra në qytet përgojuan : “Gruaja e kryetarit po tenton ta joshë shërbëtorin e saj. Ajo ka rënë thellë në dashuri me të.

Во овој ајет, глаголот од минатото време *thanë* (قال), кој во арапски јазик е за машки род, а во албански се употребува за двата рода. Како спомнавме и претходно, глаголот и подметот во арапски се сложуваат едниот со другиот по род. Овој ајет го прекршува ова правило, глаголот *thanë* (قال) е во машки род, а подметот *gra* (نسوة) е во женски род.

Арапските граматичари дале различни граматички толкувања за оваа проблематика. Овие расправи ги најдовме кај Земахшери²⁰⁰ и кај другите коментатори на Куранот. Всушност, не ни интересираат овие граматички расправи помеѓу граматичарите, бидејќи ова излегување од нормата сепак има една стилистичка причина зошто баш овој збор да се разликува од другите. Оваа дилема ја објаснува само стилистика.

Ова неусогласеност добивала експресивна моќ, бидејќи се смета за морфостилема. Ова покажува дека жените биле многу малку по број, според Земахшери, биле само жените на блиските луѓе со кралот.²⁰¹ Ова не е видлива во преводите на Куранот на албански јазик, бидејќи во тие преводи нема прекршување на нормата за да се мисли за емотивни значења.

б) Бројот на именките

Пред да ги анализираме ајетите од аспект на стилистиката, треба да се каже дека во арапски јазик, исто како во другите семитски јазици, има именката има три броја: еднина, двоина и множина, за разлика од албанскиот јазик кој има само еднина и множина.

Често во Куранот, на многу зборови им е променет бројот, наместо множина е употребена формата на именката во двоина, наместо двоина е употребена формата на именката во еднина итн. Овие промени во бројот се направени од стилистички причини. Ваквите промени, сигурно дека во себеси имаат и додатни значенски нијанси.

²⁰⁰ Ebul Kasim Mahmud bin Amër bin Ahmed, *Ez-Zemahsherij, El-Keshshaf*, vëllimi II, Bejrut, Daru el-Kitab el-arabij, 1407 h, стр. 462

²⁰¹ Исто таму

- **Користење на множина наместо еднина.** Во Куранот има многу вакви примери, меѓутоа ние ќе го обработиме само 111 ајет од суре Ел Бекаре.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرِيًّا تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾

Thanë: “Nuk do të hyjë kush në parajsë përveç **jahudive** a të **krishterëve**.” Këto janë iluzionet e tyre. Thuaj: “Sillni argumentin tuaj në rast se keni të drejtë.” (el-Bekare, 111)

Формирањето на реченицата во арапски јазик, за овој ајет, бара да биде во еднина, а не во множина како е во реалноста *худен* (*hebrenjtë* - евреите) dhe *несара* (*të krishterët* – христијаните), бидејќи и сите други елементи се во еднина, особено помошниот глагол *është* (كان) е во еднина. Множината во овој ајет нема никаква граматичка причина, туку се врзува со куранската стилистика, односно со морфостилистиката. Според овој ајет евреите и христијаните претпоставуваат дека само тие заслужуваат да влегуваат во џенет. Значи, употребата на множината наместо еднина ја подразбира нивната идеологија, менталитет и нивното верување,²⁰² значи со ова не е наменет само поединецот, туку целата нивна идеологија.

Иако преведувачите претходните лексеми ги превеле со множински форми, како што се сретнуваат оригиналот, тие сепак не успеале да го преведуваат стилот на овој ајет бидејќи во арапската верзија стилемата се добива од неусогласувањето на бројот на глаголот со подметот.

- **Еднина наместо множина.** Во курански говор, понекогаш се употребува еднина наместо множина, исто како што множина се употребува наместо на еднина. Разгледувајќи го овој пример од граматичка гледна точка ова е неразбирливо. Дисциплината која го изучува овој феномен е стилистиката, односно морфостилистиката. Еден ваков случај имаме во ајетот 7 на суре Ел Бекаре, каде еднина се употребува наместо на множина. Имаме три збора: *zetrat* –срцата

²⁰² Ibn Kethiri, *Tefsiru el-Kurani el-Adhim*, vëllimi I, Rijad, Darun tadjjibetun: 1999, стр. 155;

(قلوب), *dëgjimi* – *слушањето* (سَمْع) и *shikimet* – *гледањата* (أَبْصَار). Два од нив се во множина, а едниот во еднина. Оваа разлика во формите ја изучува само стилистиката. *Dëgjimi* – *слушањето* е во еднина заради едната од следниве две причини: или зборот *dëgjim* - *слушување* (سَمْع) може да се смета како инфинитив кој ја покрива и множината, или е еден одреден процес кој не може да се споредува со гледањето и чувствата, бидејќи научниците спомнуваат дека прецепторите за слушањето се многу помалку од прецепторите за гледањето и чувството.²⁰³ Значи, употребата на *të dëgjuarit* – *слушањето* во еднина, помеѓу две множини, му дава можност да се смета како морфостилема. Претходниот стил што е во арапска верзија не го најдовме во преводите на Куранот на албански јазик, туку и не е преведен на ист начин од сите: низа преведувачи ги превеле трите именки во множина, други пак ги превеле како инфинитиви и другите ги дале со измешани форми. Во продолжение, ајетот ќе го презентираме со сите преведени верзии на албански јазик:

Arabisht	حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشْوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾
F. Mehdiu	<i>All-llahu i ka vulosur zemrat e tyre dhe veshët e tyre, kurse para syve të tyre ka një perde. Ata i pret dënimi i madh.</i>
Sh. Ahmeti	<i>All-llahu ua mbylli atyre zemrat, veshët e tyre dhe në të pamurit e tyre ka një perde, e ata kanë një dënim të madh.</i>
H. Nahi	<i>Allahu i ka vulosur zemrat e tyre, ndërsa në veshët dhe sytë e tyre kanë mbulesë; ata i pret një dënim i madh.</i>
Darusselam	<i>Allahu ka vulosur zemrat dhe dëgjimin e tyre (kështu që ata janë të përjashtuar për të pranuar udhëzimin e Allahut) dhe në sy kanë perde (e nuk shohin). Për ta do të ketë ndëshkim të madh.</i>
S. F. Hoxha	<i>All-llahu ka vënë vulë në zemrat dhe veshët e tyre, në sytë e tyre kanë perde dhe i pret një dënim i madh.</i>
M. Z. Khan	<i>Allahu i vulosi zemrat dhe veshët e tyre dhe mbi sytë e tyre</i>

²⁰³ Abdurrahman bin Muhamed el-Kumash, *El-Havi fi tefsiri el-Kurani el-kerim*, vëllimi LV, Emiratet e Bashkuara Arabe, 2009, стр. 3

	<i>është vënë perde, dhe ata kanë një ndëshkim të madh.</i>
A. Fejza	<i>Zoti ua mbyll mendjet dhe dëgjimin, dhe sytë e tyre janë të mbuluar. Ata kanë vetëshkaktuar një ndëshkim të rëndë.</i>

Од табеларното прикажување, повеќето преведувачи го превеле како *veshët*, а преводот на Дарусселама и на Албан Фејза е даден како *dëgjim*. Ни едните ни другите не го превеле стилот на ајетот што го имаа на арапски јазик. Тие го претставувале само општото значење на ајетот, без да ги дадат семантичките нијанси кои ги добива зборот од разните стилеми.

Ако се анализира зборот *veshët* – *yushite*, на некој начин и тој може да се смета како симболична форма и морфостилема, бидејќи тие не се лишени од апаратот за слушање, туку се лишени од здравиот разум за да ја сфатат вистината. Неслучајно слушањето е ставено помеѓу срцето и гледањето. Но, последнава стилема може да се добива од преведените верзии, а во оригиналот не стои како таква.

в) Определеноста и неопределеноста

Оваа граматичка категорија на именките е многу значајна за одредување и конкретизирање на многу курански проблематики. Имајќи предвид дека во Куранот секоја граматичка промена има една цел и употребата на определеноста или неопределеноста на именките им дава можност повеќе за да изразуваат посебни значенски нијанси.

Во арапски јазик, определеноста генерално се добива преку претпозитивниот член *el* (ال). Една група именки, кои во контекстот на ајетот се бара да се определени, но тие се неопределени, и тоа поради различни фактори. Значи оваа граматичка категорија често е причина за да се формираат посебни стилеми, односно морфостилеми.

Во продолжение ќе презентираме низа ајети каде определеноста или неопределеноста се користи како стилема.

<p>يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفُقُوا اللَّهَ وَلَسْتَظُرُّ نَفْسٍ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾</p>
<p>O besimtarë, frikësojuni Allahut dhe çdo njeri le të shikojë se ç'ka përgatitur</p>

për të nesërmen! Kijeni frikë Allahun, sepse Ai di çdo gjë që bëni ju! (El-Hashër, 18)

Во оригинална верзија на арапски јазик, во овој ајет се дадени два неопределени збора, т.е. именки, кои имаат експресивна моќ: *frymë* или *njeri* (نفس) и *nesër* (غَد). Двата зборови се неопределени за да го пренесат значењето кое не можеше да се добива преку ни една граматичка формулација. На пример, зборот *нефсун* (*njeri* - човек или *frymë* – дишење) опфаќа *сето живо*, форма која не се заменува со синтагмата *çdo njeri – секој човек* (كُلُّ نَفْسٍ)²⁰⁴, бидејќи неопределеноста на оваа именка во себеси ја вклучува нејасноста и мистериозноста на секоја душа. Во преведените верзии на албански јазик излегува само значењето од примарното организирање на реченицата, а не емотивните и стилистичките значења. А, зборот *гадин* (غَد) т.е. *nesër* - *утре*, но значењето е за судниот ден. Неопределеноста на именката претставува стилема според која се подразбира големината и мистерот на тој страшен ден.²⁰⁵ Ако се анализираат сите преведени верзии на овие две неопределени именки, ќе се види дека ни еден преведувач не ги опфатил сите значенски димензии кои ги имаат тие зборови. Првиот збор секогаш е преведен како определена именка, понекогаш и со неопределената замена *çdo*, а вториот збор е преведен со прилогот за време *nesër*, кој во албански јазик нема категорија определеност.

Еден друг пример имаме во тринаесеттиот ајет на суре Јусуф. Зборот *џк* – *волк* (الذئب) е определен, а контекстот покажува дека станува збор за еден непознат волк. Значи, зборот *џк* – *волк* е во определена форма, а неопределеноста е посоодветна. Претпозитивниот определен член, во претходниот збор има две оправдувања: граматичка и стилистичка. Во морфологија на арапски јазик, претпозитивниот определен член е различен, а во овој ајет го претставува видот, а не поединецот.²⁰⁶ Освен морфолошкото значење што го дава овој член, тоа може да се употребува и како морфостилема која рефлектира едно значење што не може да се добива преку другите јазични

²⁰⁴ Temam Hassan, *El-Bejan fi revai'i el-Kur'an*, Egjipt, Alemu el-Kutubi, 1993, стр. 357

²⁰⁵ Ebul Kasim Mahmud bin Amër bin Ahmed, *Ez-Zemahsherij, El-Keshshaf*, vëllimi IV, Bejrut, Daru el-Kitab el-arabij, 1407 h, стр. 372

²⁰⁶ Xhelaludin el-Mehal-lij dhe Xhelaludin es-Sujuti, *Tefsiru el-Xhelalejn*, Kajro, Daru el-hadith, 2001, стр. 304

средства. За овој случај се дадени различни размислувања, едните велат дека Јакуб, таткото на Јусуф, сонил дека еден волк го фатил Јусуф, а другите размислувања се дека Јакуб сонувал дека бил на врвот на еден рид, а Јусуф на крајот на долината бил нападат од неколку волци, а едниот го повредил многу лошо.²⁰⁷ Определениот член во претходниот збор имаа една експресивна моќ, покажува дека волкот бил познат за Јакуб, бидејќи го сонувал порано. Ако зборот бил даден во неопределена форма би се изгубило ова значење. Претпозитивниот определен член во зборовите на Јакуб функционира како морфостилема која им укажува на браќата на Јусуф дека лошиот волк кој ќе го „изел“ Јусуф е продукт на нивниот мозок, а тој го знаел ова.

Во продолжение ќе ги претставуваме преведените верзии на ајетот на албански јазик, потоа ќе се споредуваат со оригиналот.

Arabisht	قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ، وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿٣٧﴾
F. Mehdiu	<i>Do të më vij, keq tha ai, nëse e merrni, dhe frikësohem mos po e han ujku kur t'i shmanget kujdesit tuaj”.</i>
Sh. Ahmeti	<i>Ai tha: “Unë mallëngjehem po të vijë me ju, e edhe kam frikë se do ta hajë ujku, kur mungon kujdesi juaj për të”.</i>
H. Nahi	<i>(Babai) tha: “Unë brengosem po ta merrni dhe kam frikë se mos do ta hajë ujku, ndërkohë që ju s’do ta keni mendjen tek ai.”</i>
Darusselam	<i>Ai (Jakubi) u tha: “Në të vërtetë më brengos ajo që ju të ma largoni atë prej meje. Kam frikë se mos ndonjë ujk do ta përpijë ndërkohë që ju (mund) të jeni të pakujdesshëm ndaj tij.”</i>
S. F. Hoxha	<i>Tha: “Unë shqetësohem që ta merrni me vete. Kam frikë se e ha ujku duke qenë për të të shkujdesur.”</i>
M. Z. Khan	<i>Jakubi tha: Më shqetëson mua që ju ta merrni me vete, dhe unë kam frikë se mos e han ujku, kurse të jeni të pakujdesshëm ndaj tij.</i>
A. Fejza	<i>Ai tha, “Brenghosem se mos largoheni me të, pastaj mund ta hajë ujku përderisa nuk jeni duke e këqyrur.”</i>

²⁰⁷ Muhamed bin Ahmed el-Kurtubij, *El-Xhamiu li ahkami el-Kuran – Tefsir el-Kurtubij*, vëllimi IX, Rijad, Daru alemu el-kutubi, стр. 140

Во албански јазик, исто како во арапски јазик, овој збор е определен, а членот го претставува целиот вид на волците, а морфостилистичката функција на овој член не се забележува во ниеден превод.

Само преведувачите на Дарусселама, именката *ujk* ја дале во неопределена форма, заедно со неопределената замена *ndonjë*. Оваа последнава форма не го исполнува ни граматичкото, ни стилистичкото значење.

в) Временските форми на глаголите

Глаголскиот систем во арапски јазик признава само две главни времиња кај глаголите, минато и сегашно време, од кои потоа се формираат други времиња со аналитички форми. А, албанскиот јазик имаа три главни времиња: минато, сегашно и идно време. Исто така, после се формираат другите секундарни времиња.

Грамматичкото и лексичкото значење на глаголскиот систем е јасен за двата јазика. Тие се разликуваат во секундарното организирање на глаголите. Често се случува во Куранот да се промени една временска форма со друга.

Куранот е книга во која временските промени кај глаголите за стилистички причини се присутни, на пример, во 87 ајет на суре ен-Нахл се зборува за моментот на кијаметот. Настанот почнува со глагол во идно време, а сите други глаголи кои го опишуваат тој ден се во минато време. Оваа проблематика е тешко да се решава со граматички средства, туку е стилистичка таа која му го дава соодветниот одговор на оваа проблематика.

Arabisht	وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوَّه دَاخِرِينَ
F. Mehdiu	<i>Dhe në ditën kur t'i fryhet bririt e të trishtohen ç'ka ka në qiej dhe në tokë, përveç atyre të cilët All-llahu i kursen, të gjithë do të vijnë të nënshtruar.</i>
Sh. Ahmeti	<i>(përkujto) Ditën kur i fryhet surit, e të frikësohet kush është në tokë, përpos kë do All-llahu (të mos frikësohet) dhe t'i vinë Atij të gjithë të përulur.</i>
H. Nahi	<i>Dhe Ditën, kur të fryhet në Sur, do të tmerrohet çdokush që gjendet në qiej e në Tokë, përveç atyre që Allahu nuk dëshiron t'i</i>

	<i>frikësojë. Të gjithë do t'i vijnë Atij të përulur.</i>
Darusselam	<i>Dhe (kujto) Ditën në të cilën do t'i fryhet Surit - dhe të gjithë ata të cilët gjinden në qiej dhe të gjithë ata të cilët gjinden në tokë do të tmerrohen përpos atij të cilit Allahu dëshiron (t'i bëjë përjashtim). Dhe të gjithë do t'i shkojnë Atij të përulur.</i>
S. F. Hoxha	<i>Ditën kur i fryhet bririt, shtangen çjanë në qiej e çjanë në tokë përveç atij që do All-llahu. Të gjithë i vijnë të përulur.</i>
M. Z. Khan	<i>Dhe kujtojeni ditën kur do t'i fryhet Surit (trumbetit) dhe çdokush që është në qiej e në tokë do të trembet, pos atij për të cilin dëshiron Allahu (nuk çohet me tmerr). Dhe të gjithë do të vijnë të bindur para Zotit.</i>
A. Fejza	<i>Ditën kur t'i bihet bririt, çdokush në qiej dhe tokë do të tmerrohet, përveç atyre të zgjedhurve nga Zoti. E gjitha do të vij para Tij, me forcë.</i>

Во изворниот текст, првиот глагол е во сегашно време, ама се подразбира идно време, а другите два глагола излегуваат во минато време. За да биде појасна проблематиката, ќе го преведеме ајетот збор по збор: “*Dhe Ditën, kur **do t'i fryhet** Surit, **u tmerrua** çdokush që gjendej në qiej e në Tokë, përveç atyre që Allahu nuk dëshiroi. Të gjithë **i erdhën** Atij të përulur.*” Преведувањето на ајетот во оваа форма изгледа погрешно, бидејќи глаголите во минато време го збунат читателот. Употреба на сегашно и минато време во нешто што ќе се случи во иднина е нелогично и неразбирлив за граматичките правила, но целосен разбирлив за морфостилистика.

Глаголот во минато време покажува извршено дејство и нешто што сигурно се случило. Никој не се сомнева и ниту може да го промени минатото. Затоа претставување на кијаметот со глаголи во минато време, покажува дека никако не треба да постои сомневање за тој ден. Тој ден е реалност како и минатото претставува непроменлива реалност.²⁰⁸ За сите тие што се сомневаат, нека знаат дека, иако тој ден треба да се случи во иднина, тоа е како да се случило во минато. Цело ова значење се добива од претходните глаголи во минато време, кои во конкретниот случај се сметат како секундарно

²⁰⁸ Abdunnasir Mushri, *Delalatu el-Uduli es-sarfijji fi el-Kurani el-Kerim*, Algeri, Universiteti El-Naxh Lahdar, 2014, стр. 117

организирање на реченицата и имаат улога на морфостилема. Ова семантичко поле, добиена од претходната стилема, не се гледа воопшто во преводите на Куранот.

Овој начин на изразување е многу присутен во Куранот, но ние ќе застануваме само со овој пример.

Морфостилистика е поле, без кое преведувачот ќе остави многу работи непреведени од големината на куранска семантика.

8.6. СИНТАКСИКО-СТИЛИСТИЧКИ АНАЛИЗИ

Лингвистичка стилистика е дисциплина која го изучува стилот од аспект на јазикот. Сите досегашни обработки на графостилистиката, фоностилистиката и морфостилистиката се послаби од синтаксостилистиката, бидејќи целта на синтаксата е организирањето на текстот.

Синтаксостилистика е гранка на јазикот која го проучува стилот на еден текст од синтаксичка гледна точка. Сето тоа што го проучува синтакса може да биде објект на проучување и за синтаксостилистика.

Во нашиот труд се определивме да проучуваме само низа проблематики, бидејќи ова е многу широко поле, особено кога е станува збор за куранската синтаксостилистика. Недостатокот, додавањето или редоследот на примарните и секундарните делови на речта претставуваат стилеми од особена важност во куранскиот говор. Исто така, употребата на службените зборови има важна улога во стилот на куранскиот текст, особено во формирањето на речениците.

Како што споменавме порано, најтешкиот предизвик со кој се соочува преведувачот е стилот на куранскиот говор во оригиналот. Ако ја споредуваме синтаксостилистика со другите дела на стилистика, таа е полесна во преведување. Не дека може да се преведува секоја стилема, туку да се дешифрира општото знаење на синтаксостилемите.

Во продолжение ќе ги обработиме само низа сегменти од куранска синтаксостилистика.

8.6.1. Недостатокот на деловите на реченица (елипса)

Без разлика на видот на реченицата, во Куранот се присутни речиси сите форми на речениците. Недостатокот на деловите на реченицата во Куранот е една проблематика без која истражувачите, посебно преведувачите, не можат да направат сериозни студии или преводи на Куранот на албански јазик.

Видовите на недостатокот во куранската реченица се различни: подметот, прирокот, објектот, посредникот итн.

Исто така, како сите други дела на стилистика и ова е недостаток во преводите на Куранот на албански јазик. Во многу ситуации, за да се

конкретизира или за да се дава исто значење на реченицата, преведувачите додале дел кој не постои во оригиналот.

Недостатокот на деловите на реченицата во Куранот претставува важна причина во куранската полисемија.

Исто како во семантика, отстранувањето на еден дел од реченицата претставува сериозна работа во стилот на јазикот на Куранот. Значи, недостатокот е можност за да се сфати таа реченица како секундарно организирање на текстот, тогаш недостатокот се смета како синтаксостилемна форма која му дава на ајетот експресивна моќ.

а) Отсуството на подметот

Главните делови на реченица се подметот и прирокот (за именската реченица), или за глаголска реченица се глаголот и подметот. Недостатокот на еден од овие делови резултира со едночлена реченица. Ова претставува еден посебен стил на изразување, бидејќи во сите ситуации во Куранот, ваквите реченици добиваат и експресивна моќ со различни семантички нијанси.

За пример ќе обработиме само неколку примери од Куранот, кои првин ќе ги анализираме во изворниот текст, а потоа ќе гледаме како преведувачите ги превеле истите на албански јазик.

Во ајетот 196 и 197 на суре Али Имран се вика:

Arabisht	لَا يَغْرَتَكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَّعَ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾
F. Mehdiu	<i>Në asnjë mënyrë le të mos mashtrojë bredhja nëpër botë e atyre të cilët nuk besojnë! (196) Një kënaqësi e shkurtër, e pastaj vendbanimi i tyre është xhehennemi. Sa vend i keq është ai. (197)</i>
Sh. Ahmeti	<i>Të mos mashtrojë bredhja nëpër qytete e atyre që nuk besuan. (196) Ajo është një kënaqësi e pakët, e pastaj vendi i tyre është xhehennemi që është vend mjerimi. (197)</i>
H. Nahi	<i>Ti (o Muhamed) mos u mashtro nga bredhja e jobesimtarëve nëpër botë! (196) Kjo mirëqenie është e shkurtër; pastaj, strehimi i tyre është Xhehennemi. Eh, sa shtrat i keq është ai vend! (197)</i>
Darusselam	<i>Dhe le të mos ju mashtrojë dora e lirë dhe bollëku i jobesimtarëve kudo në tokë. (196) (Ajo është) një kënaqësi kalimtare dhe e</i>

	<i>shpejtë; pastaj vendbanimi i tyre i fundit është Xhehenemi. Dhe vërtet më i keqi vend është banimi i tyre. (197)</i>
S. F. Hoxha	<i>Mos të të mashtrojë endja e mohuesve nëpër vende. (196) Një kënaqësi e vogël. Pastaj, streha e tyre është ferri, sa shtrat i keq! (197)</i>
M. Z. Khan	<i>Bredhja e lirë e mosbesimtarëve nëpër vend nuk duhet që të të mashtrojë ty. (196) Kjo është një dobi e vogël dhe e përkohshme, madje xhehenemi do të jetë vendbanimi i tyre dhe sa i keq është ai vendbanim. (197)</i>
A. Fejza	<i>Mos u magjeps nga çka duket si sukses i mosbesimtarëve. (196) Ata vetëm kënaqen përkohësisht, pastaj mbarojnë në Ferr; çfarë fati I tmerrshëm! (197)</i>

Како што се забележува во претходните ајети, ајетот 197 почнува со прирокот, значи му фали подметот. Овој ајет се смета само како реченица со еден главен реченичен член.

Што се однесува до експресивната моќ и значенските нијанси кои ги дава оваа реченица, лингвистите дале различни толкувања. Недостатокот на подметот го сметат како потценување или непочитување кон задоволствата на овој свет. Ова, на некој начин, им го повлекува вниманието на тие што го сакаат многу овој свет дека богатството и власта не вредат ништо пред Бога (се подразбира, ако се злоупотребуваат).²⁰⁹ Преку недостатокот на овој реченичен член, им се кажува на сите дека целта на создавањето на човекот во овој свет не е власта и богатството, бидејќи тие се само средства и испитување, и дека човекот во овој свет има повредни вредности од материјалните нешта. Како да им се каже на луѓето „ако го споредувате овој свет со другиот, сте погрешни, бидејќи вредноста и апсолутната вистина се метафизички.“

Преведувачите на Куранот на албански јазик овој ајет го превеле со разни реченици: потполни реченици, реченици без главен дел и едночлена реченица. Меѓутоа, ниедниот не формирал идентични реченици со оригиналот.

²⁰⁹ Mustafa Abdusselam, *El-Hadhfu el-belagijju fi el-Kurani el-kerimi*, Kajro, Mektebetu el-Kuran, 1991, стр. 45

б) Отсуството на прирокот

Речениците со еден главен член, т.е. подмет, се многу присутни во Куранот, затоа е нелогично да се работи во преведувањето на Куранот без да се знаат овој тип на реченици со подмет и на речениците со прирок, бидејќи во двата случаја недостатокот на еден главен дел, освен синтаксичкото значење, имаат и експресивна моќ и ја збогатуваат реченицата со значења кои не се добиваат со други јазични средства.

Недостатокот на прирокот ја фаворизира глаголската реченица и ги избегнува именките. Речениците со еден главен реченичен член, подмет, генерално имаат широко семантично поле, бидејќи прирокот го ограничува значењето на реченицата.

Еден ваков пример во Куранот го имаме во 25 ајет на суре Ед Даријат, во кој недостасува прирокот. На почетокот ќе ги дадеме преведените верзии, заедно со оригиналот, а потоа ќе ги анализираме и ќе ги споредуваме.

Arabisht	إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾
F. Mehdiu	<i>Kur hynë dhe thanë: “Paqe!” Dhe ai u tha: “Paqe, o njerëz të panjohur!”</i>
Sh. Ahmeti	<i>Kur patën hyrë te Ai dhe thanë: “Të përshendesim me paqë!” Ai tha: “Qofshi gjithnjë të përshëndetur me paqë!” (E me vete tha): “Njerëz të panjohur!”</i>
H. Nahi	<i>Ata hynë tek ai e i thanë: “Paqe!” - dhe ai u tha: “Paqe, o njerëz të panjohur!”</i>
Darusselam	<i>Kur hynë te ai dhe i thanë: “Selam (paqja qoftë mbi ju)!” ai iu përgjigj: “Selam (paqja qoftë mbi ju)!” (dhe shtoi), “Ju jeni njerëz të panjohur për mua.”</i>
S. F. Hoxha	<i>Kur hynë te Ai dhe thanë: “Paqe!” - ai tha: “Paqe, o njerëz të panjohur!”</i>
M. Z. Khan	<i>Kur erdhën tek ai dhe thanë: Të përshëndesim ty me paqe! Ai tha: Qofshit të përshëndetur edhe ju me paqe! E në vete tha se këta janë njerëz të huaj.</i>
A. Fejza	<i>Ata e vizituan atë, duke thënë, “Paqe.” Ai tha, “Paqe juve, të huaj!”</i>

Зборот *pace* - мир, е означен со болдирани букви во горенаведените ајети, а во оригинална формулација е во функција на подмет, т.е. недостасува прирокот. Во преведените верзии на албански јазик излегува со разни форми. Некои преведувачи, за да го исполнат прирокот на оригиналот, дале објаснувања во загради, некои други направиле слободен превод итн. Значи, повеќето преведувачи се обиделе да го преведуваат отсуството на прирок во различни форми, бидејќи неможноста за преведување на стилот и за добивање на истото значење ги натерал да го даваат како тие го разбирале.

Во арапскиот јазик, особено во Куранот, реченицата со еден реченичен член, без прирок, ја остава отворено можноста за добивање на експресивната моќ. Неопределениот предмет (*pace* и не *paqja*) без прирок, на реченицата ѝ дава посебна експресивна моќ. Гостите кај пратеникот Ибрахим, него го поздравиле со именска реченица составена само со подмет, бидејќи таа е многу посилна од другите. Определениот подмет и недостатокот на прирокот, покажуваат дека Ибрахим ги поздравувал со поопширен мир од што го поздравиле тие. Недостатокот на прирокот во арапскиот јазик го остава отворено семантичкото поле.

в) Отсуството на објектот

Реченичните членови на реченицата се делаат на две групи: главни реченични членови и неопходни реченични членови. Што се однесува до главните реченични членови во Куранот, гледајќи ги од аспект на стилистика, ги обработивме во претходните поглавја, а сега ќе ги обработиме кај неопходните реченични членови, односно објектот. Неопходните реченични членови се многубројни, но ние ќе го обработиме само објектот, кој често се смета и како главен реченичен член.

Глаголските реченици со преодни глаголи остануваат недовршени ако немаат објект, иако тој е неопходен реченичен член а не главен реченичен член. Меѓутоа, има случаи кога објектот се отстранува од реченица, но не за да ја остави реченицата неразбирлива, туку за да ѝ даде експресивна сила. Значи, недостатокот на објектот се смета како синтаксостилистичка форма и пренесува едно одредено значење.

Во третиот ајет на суре Ед Духа, во тој контекстот е потребно да се спомене и објектот на вториот глагол, но тој не е присутен:

Arabisht	مَا وَدَّعَاكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾
F. Mehdiu	<i>Zoti yt nuk të ka lënë pas dore dhe nuk të ka urrejtur;</i>
Sh. Ahmeti	<i>Zoti yt nuk të ka lënë, as nuk të ka përbuzur.</i>
H. Nahi	<i>se Zoti yt nuk të ka braktisur e as nuk të urren (o Muhamed)!</i>
Darusselam	<i>Jo, nuk të ka braktisur ty (O Muhammed) Zoti yt dhe as nuk është i pakënaqur me ty!</i>
S. F. Hoxha	<i>nuk të la yt Zot, as të urren!</i>
M. Z. Khan	<i>Zoti yt as nuk të ka lënë ty e as nuk të ka urrejtur ty.</i>
A. Fejza	<i>Zotëruesi yt nuk të braktisi, as nuk të harroi.</i>

Nieden преведувач не успеал да ја пренесе реченицата заедно со нејзиниот стил. Овој стил се означува со отсуство на објектот, нешто што се забележува (дека е присутен објектот) во преводите на Куранот на албански јазик. Ако ги анализираме преводите на овој ајет, ќе забележиме дека сите истата реченица ја дале со директен објект. Фехи Мехдиу, Шериф Ахмети, Хасан Нахи, Салих Ф. Хоџа, Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза, директниот објект го дале преку кратката заменска форма за второ лице еднина, т.е. објектот е присутен во оваа реченица. А преведувачите на Дарусселама го дале со предлошки објект со предлог *me ty*. Исто така, Хасан Нахи, освен употреба на кратката заменска форма како објект, исто така, дал објаснување во загради (*O Muhammed*), нешто што не е потребно за овој ајет, бидејќи реченицата може да биде предмет на истражување на стилистиката само кога е без објект. Најдобрата форма за преведување на овој ајет е ова „Nuk të la ty Zoti yt dhe as ka urreyer“, т.е. без скратената форма на личната замена *të*. Можеби во албански не звучи добро, меѓутоа само вака го опфаќа и стилот на оригиналот.

За да биде појасна оваа проблематика, ќе го анализираме ајетот во оригинална верзија, така што ќе ја разбираме причината зошто во оваа реченица недостасува објектот и каква експресивна моќ ѝ дава ова отсуство на објект на реченицата. Недостатокот на директниот предмет *nuk ka urreyer*, а не *nuk të ka urreyer ty*, покажува дека Алах не омрази никого, значи е општ говор. Исто така, едно друго значење кое излегува од оваа синтаксостилема е дека

Алах, иако станува збор за негирање на омраза, сепак не сакал името на најсаканото суштество да го приближува со глаголот *urrej* - *омразам*.²¹⁰

Слични примери имаме и во други ајети на ова суре, но и во многу други суриња во Куранот.

8.6.2. Редоследот на реченичните членови

Редоследот на реченичните членови во текст го претставува главниот објект на синтакса во еден јазик. Јазиците, гледајќи ги од оваа точка, се делаат на две групи: јазици кои имаат скаменет редослед на зборовите во реченица и слободен редослед. Албанскиот јазик се смета како јазик кој има полуслободен редослед на зборовите во реченица. Иако системот на албанскиот јазик ги дозволува сите комбинации на речениците, како што е претставено поопширно во делот 2.5., сепак се преферира видот на именските реченици, а не на глаголските како што е во арапскиот. Стагнирањето на лингвистичката стилистика кај Албанците е причина тој да изгледа дека сиромашен во оваа насока, иако јазичниот систем ги има сите можности за да ги употребува сите комбинации на реченицата.

Арапскиот јазик, иако го преферира глаголскиот систем, ги употребува сите форми на речениците, но користејќи ги како синтаксостилеми со посебни нијанси. Кога реченицата излегува во поинаква од стандардната форма, тогаш доаѓа во израз емотивното значење. Во ваквите случаи, се излегува од обичноста за да се кажува повеќе од тоа што е во нормална форма.

Реченицата во арапски е многу комплексна, секој дел може да го зазема местото на другиот, но не со исто значење. Можеби општото значење е идентично, но помалите нијанси се различни. Особено кога станува збор за синтаксичкиот систем на Куранот.

Непознавање на лингвистичка стилистика, особено синтаксостилистика, денес направил да се соочуваме со проблемот на повторувањето општите значења на Куранот. Ова нерегуларност на речениците што го имаат оригиналните ајети, во преведените верзии изгубил многу важни семантични нијанси.

²¹⁰ Fadil bin Salih es-Samurai, *Ala tariki et-tefsiri el-bejanij*, vëllimi II, Emiratet e Bashkuara Arabe, Sharika, Fakulteti i Letërsisë dhe Shkencave: 2002, стр. 112

Во продолжение ќе обработиме само еден дел од нив.

а) Прирокот пред подметот

Именската реченица во арапски јазик се формира од два главни реченични члена, предметот и прирокот. Обичното редоследот на реченични члена е подметот потоа прирокот, а прирокот во арапски јазик доаѓа во две форми: задолжителен и изборен. За задолжителната форма нема да зборуваме многу, бидејќи таа генерално не влегува во функција на стилистиката. А во случаите кога го избираме начинот на реченицата, тогаш доаѓаат до израз и другите нијанси на изразувањето, затоа за стилистички причини тие може да се заменат еден со друг.

Промена на местото на подметот со прирокот во арапски јазик е еден феномен кој се случува често, но ние ќе разгледуваме само еден дел од нив и ќе се потрудиме да ја разбираме нивната функција како стилеми, а потоа ќе ги споредуваме со преводите на албански јазик.

Во ајетот 59 на суре ел-Енхам еднаш е даден прирокот, потоа подметот, но сегаш според редот на оригиналот, а преведените текстови на албански имаат разни граматички функции, не го почитуваат редоследот на прирокот и подметот како во оригиналот текст. Сега ќе ги дадеме во табеларна форма:

Arabisht	وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٥٩﴾
F. Mehdiu	<i>Ai i ka çelësat e të gjitha fshehtësive, ato i di vetëm Ai. E di se çka ka në tokë dhe çka ka në det. Asnjë fletë nuk bie e Ai të mos e dijë për këtë. Dhe nuk ka kokërr në bark të tokës, as diçka të freskët e as të tharë që ajo të mos jetë në Librin e qartë.</i>
Sh. Ahmeti	<i>Çelësat e fshehtësive janë vetëm te Ai, atë (fshehtësinë) nuk e di kush pos Tij. Ai e di çka ka në tokë dhe në det, Ai e di për çdo gjeth që bie dhe s'ka kokërr në thellësi të tokës, s'ka të njomë dhe s'ka të thatë që nuk është (shënuar) në librin e qartë (Levhi - Mahfudh).</i>
H. Nahi	<i>Ai i ka çelësat e së padukshmes dhe vetëm Ai i njih ato. Ai e di ç'ka në tokë dhe në det; asnjë gjeth nuk bie, pa e ditur Ai dhe nuk ekziston asnjë kokërr në errësirën e tokës, as e njomë, as e thatë, që të mos</i>

	<i>jetë shënuar në Librin e qartë (Leuhi Mahfudh).</i>
Darusselam	<i>Dhe vetëm me Të</i> janë çelësat e Gajbit (gjithçka e fshehtë dhe e panjohur), askush nuk i di përveç Atij. Ai di gjithë ç'ka në tokë e në det; nuk ka asnjë gjeth që bie dhe Ai të mos ketë Dijeni për të; nuk ka asnjë grimcë në errësirën e tokës, asgjë të njomë ose të thatë, që të mos jetë shkruar në Shkrim të Qartë.
S. F. Hoxha	<i>Pranë Tij</i> janë çelësat e së panjohurës; askush nuk i di ato veç Tij. Ai di çështë në tokë e në det. Nuk bie një gjethe pa dijen e Tij. S'ka farë në errësirat e tokës, të njomë e të thatë, pa qenë në Libër të qartë.
M. Z. Khan	<i>Dhe Ai i ka</i> çelësat e të padukshmes, askush s'i di pos Atij. Dhe Ai e di çka është në tokë e çka është në det. Dhe nuk bie asnjë fletë (gjeth), por Ai e di; as s'ka ndonjë farë nën errësirat e thella të tokës, e as diçka të freskët ose diçka të thatë që të mos jetë e shënuar në një Libër të hapët (nën kujdesin e Tij).
A. Fejza	<i>Me të janë çelësat e të gjitha fshehtësive; askush nuk i din përveç Tij. Ai di çdo gjë në tokë dhe në det. Asnjë gjeth nuk bie pa dijeninë e Tij. As nuk gjendet ndonjë kokërr gruri në thellësi të dheut. As nuk gjendet ndonjë gjë e lagët apo e thatë, që nuk është e regjistruar në një regjistër të qartë.</i>

Преведените верзии на албански јазик „me Të“, „te Ai“, „pranë Tij“ итн., кои се означени со нагласени букви, во арапски јазик се во функција на прирок, а во албанскиот јазик тие имаат функција на предлошки предмет.

Ако овој редослед на реченичните членови е изборен, а не задолжителен, тогаш причината за доаѓањето на прирокот пред подметот се објаснува само од стилистиката. Причините за ова отстапување од нормата за редоследот на реченичните членови се различни: специфицирање, разликување, важност, предност, подреденост итн.²¹¹ Во овој случај прирокот е даден пред подметот за да изрази специфичност во познавањето на гажб (тајноста). Значи, клучот на тајните е само во рака на Бога и на никој друг. Т.е. оваа промена на подметот со прирокот дава експресивна сила и влегува во функција на синтаксостилема.

²¹¹ Salah Abdulfettah el-Halidij, *I'xhazu el-Kurani el-Kerimi*, Oman, Daru Ammar, 2000, стр. 262

Од претходната табела се забележуваат, нагласените зборови, кои во арапски јазик се во функција на прирок, а во преведените верзии на албански, кај повеќето преведувачи се дадени на почетокот на реченицата, но кај ниедниот не се разбира дека тајноста ја знае само Алах. Шериф Ахмети го употребил прилогот *vetëm*, кој подразбира специфицирање, но сепак не го дал на почетокот. Најдобрата форма за преведувањето на овој ајет, гледајќи го од аспектот на синтаксата, би била прирокот да биде на почетокот и паралелно со него да се употреби и прилогот *vetëm*.

б) Предметот пред глаголот

Глаголска реченица во арапски имаа два реченични члена: прирокот и глаголскиот именски прирок. Од неопходните членови на глаголската реченица, најпознат е директниот објект, потоа индиректниот предмет итн. Обичниот редослед реченични членови во глаголска реченица се: глаголот, глаголскиот подмет и предметот. Отстапувањето од овој редослед се прави за стилистички причини.

Поставувањето на објектот пред глаголот во Куранот се случува често, но секогаш за да му дава на ајетот една посебна експресивна моќ.

Од многу примери, ќе го разгадавме само петтиот ајет на суре Ел Фатиха:

Arabisht	إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
F. Mehdiu	<i>Vetëm Ty të adhurojmë, dhe vetëm nga Ti ndihmë kërkojmë,</i>
Sh. Ahmeti	<i>Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm te Ty kërkojmë ndihmë!</i>
H. Nahi	<i>Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm prej Teje ndihmë kërkojmë.</i>
Darusselam	<i>Vetëm Ty të adhurojmë dhe vetëm Ty të mbështetemi e të kërkojmë ndihmë (kudo, në çdo kohë dhe për çdo gjë).</i>
S. F. Hoxha	<i>Ty të adhurojmë dhe Ty të kërkojmë ndihmë.</i>
M. Z. Khan	<i>O Allah! Vetëm Ty të adhurojmë ne dhe vetëm prej Teje po kërkojmë ndihmë!</i>
A. Fejza	<i>Vetëm Ty të adhurojmë, vetëm Ty të kërkojmë ndihmë.</i>

Сите преведувачи, објектот на глаголот *adhuroj* – обожавам (نَعْبُدُ) го дале со директен објект кој стои пред прирокот, исто како што е и во оригиналот.

Освен ова, знаејќи дека само редоследот не го прикажува целосното значење, повеќето го додале и прилогот *vetëm*.

Една друга стилема која се истакнува во овој збор е дека тој е првиот глагол во Куранот, а во преводите на албански јазик во повеќето преводи има и други глаголи пред него. Сепак, ова спаѓа во делот на морфостилистика.

Кај вториот глагол *kërkoj ndihmë* (نَسْتَعِينُ), директниот предметот *Ty* (إِيَّاكَ) во албански претставува индиректен објект без предлог, а кај низа други преводи претставува предлошки објект, бидејќи местото на директниот предмет го зазел зборот *ndihmë*, бидејќи глаголот на оригиналот е преведен со аналитичка форма, а не со синтетичка како што е во арапскиот јазик.

Сепак, преведувачите на овој ајет на албански јазик му останале верни на оригиналот. Меѓутоа, ова не значи дека тие го превеле сосема исто и стилот и експресивната моќ на оригиналот. На пример, еве една разлика, кога личната замена доаѓа по глаголот, а има функција на директниот објект, секогаш доаѓа заедно со глаголот, и на прв поглед изгледаат како еден збор, а кога доаѓа пред глаголот, тогаш е делен.

Овој пример го претставува најдобриот модел за преведување на куранските ајети, бидејќи најмалку е зачуван редоследот на реченичните членови според оригиналот. Ако се анализираат другите глаголи во Куранот, ќе гледаме дека им избегна многу реченици без да се чува распоредот на деловите на реченицата, и вака ја изгубиле и стилот на говорот. Еве на пример како го превеле ајетот 66 на суре ез-Зумер:

Arabisht	بَلِ اللَّهِ فَأَعْبُدْ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾
F. Mehdiu	<i>Prandaj, vetëm All-llahun adhuro dhe jij mirënjohës!</i>
Sh. Ahmeti	<i>Prandaj, vetëm All-llahun adhuroje dhe bëhu mirënjohës!”</i>
H. Nahi	<i>Prandaj, adhuro vetëm Allahun dhe bëhu falënderues!”</i>
Darusselam	<i>Përkundrazi, adhuro Allahun (Një të Vetëm) dhe ji prej falënderuesve.</i>
S. F. Hoxha	<i>Përkundrazi, adhuro vetëm All-llahun dhe ji ndër mirënjohësit.</i>
M. Z. Khan	<i>Pra, mos vepro kështu dhe adhuroje vetëm Allahun dhe bëhu ndër ata që dalin mirënjohës!</i>

Од седум преводи дадени во табела, само Фети Мехдиу и Шериф Ахмети го чувале поредувањето на деловите на реченицата според оригиналот, значи го дале директниот предмет *Allahun* пред глаголот *adhuro* или *adhuroje*, а другите го скршеле овој ред, можеби му посветиле внимание на естетиката на текстот во албански јазик. Сепак, доаѓањето на предметот пред глаголот во овој ајет си ја имаа и својата експресивна моќ: покажува дека треба да се обожава само Алах и никој друг освен Него, нешто што го спомнавме и во ајетот на суре Ел Фатиха, и дека целта на обожавањето на верникот пред се треба да е Алах, а не само да го врши една норма без духот и етиката што ја пренесува тоа. Сето ова значење се добива од поставувањето на директниот објект пред глаголот, и така оваа отстапка од редоследот на реченичните членови се става во функција на синтаксостилема.

Имајќи ја предвид флексибилноста на куранскиот говор, ни е јасно дека и синтаксичката стилистика во Куранот е бескраен океан во кој ќе се плива до последниот ден на овој свет.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Заклучоци

Секој сериозен труд кој ги исполнува сите научни критериуми треба да резултира со заклучоци и препораки кои им се подребни на сите читатели или истражувачи на ова поле.

Еден труд без заклучоци и конкретни резултати, покажува дека трудот може да не е оригинален, бидејќи само кога истражувањето е оригинален доаѓаат до израз заклучоците и препораките.

Заклучоците на овој истражувачки труд се следните:

- Поимот *превод* се дефинира во зависност од теоријата, што ја има предвид лингвистот, затоа денес имаме разни дефиниции на овој поим.
- За преведувањето на Куранот на албански јазик до ден-денес не е развиена една стандардна форма или начин на превод на Куранот. Ова покажува дека преку преведувањето на Куранот на албански не е следена една определена теорија, туку теориите се различни.
- Генеалогичката и типологичката на албанскиот и на арапскиот јазик се сосема различни. Најкомплицираниот дел е лексикологијата, синтаксата и стилистиката.
- Флексибилноста на куранскиот говор, полисемијата на лексемите, комплексот на синтаксичките комбинации, бескрајното поле на куранските стилеми и отстапките во текот на преведувањето се причина денес да имаме повеќе од десет верзии на преводот на Куранот на албански јазик.
- Преведувањето на Куранот на други јазици е процес кој не завршува никогаш и секогаш ќе се развива во зависност од стандардите на времето кога се преведува.
- Делумните преводи на Куранот на албански јазик се откриваат паралелно со старите документи.
- Преведувањето на Куранот на албански јазик се заснова само во кираетот (читањето) Хафс, а фокусирањето само во едно читање го стеснува семантичното поле на куранскиот говор.

- Гледајќи го од аспектот на јазикот, верзијата на Емин Имери е најслабиот превод на албански јазик и често се гледа дека бил под влијание на турската верзија.
- Мухамед Закирија Кхан и Албан Фејза, под влијание на сектот Ахмедиј, во многу случаи го грешиле есенцијалното значење на лексемите и општата семантика на самите ајети;
- Преводот на Хасан Нахи е обработен толку многу во последните изданија, така што тешко слободно може да го означуваме како посебен авторски превод.
- Транскрибирањето на ориенталната ономастика на албански јазик нема една стандардизирана норма, затоа во преводите на Куранот овој дел ќе го сретнеме транскрибирани на различни форми.
- Проблемот на преведувањето на лексемите кои не се присутни во албански јазик, ги натерал преведувачите да употребуваат контекстуални синоними. На овој начин тие изгубиле еден дел од изворната семантика;
- Фоностилистика и графостилистика се сосема непреведни во преведените верзии на албански јазик, а морфостилистика и синтаксостилистика се делумно пренесени.

Препораки

Овој труд дава еден јасен преглед на преводите на Куранот на албански јазик, меѓутоа има уште многу необработени теми од оваа област. На сите идни истражувачи на оваа проблематика и на сите институции кои се занимаваат со ова област, им препорачувам:

- да не се инсистира во завршувањето на процесот на преведувањето на Куранот, бидејќи тоа е процес кој еволуира со самата еволуција на јазикот и на новите концепти.
- За да се има еден совршен превод треба да се најде еден преведувач ерудит, добар познавач на арапскиот јазик, на верските дисциплини и на самиот јазик на кој се преведува. Освен ова, во неговата екипа треба да учествуваат експерти од сите потреби области, кои ќе ги консултира за секој ајет посебно и, на крајот, сам да одлучи која е најдобрата верзија на предложените верзии. Го кажувам ова, бидејќи во минатото се формирани

комисии за преводот на Куранот, меѓутоа не успеало, бидејќи се соочувале со тенденциозни и едностранни идеи.

Иако тимот ќе успее да направи феноменална работа, никогаш не треба да ги заборавиме овие две работи: прво, Куранот само на арапски јазик е без грешки и апсолутен, а сите други верзии се само негова сенка; и второ треба да бидат свесни дека по неколку години неговата верзија ќе се промени.

- Одговорните институции за оваа област, да инвестираат во формирањето на потребниот и способниот кадар.
- Одговорните институции да инвестираат во стандардизирањето на исламската терминологија во национално ниво и да се предложи една стандардна форма за транскрибирањето на ориентална ономастика, бидејќи и ова помага во пренесувањето на куранските значења.
- Да се потрудат да се формира посебна теорија (метода) за преводот на Куранот на албански јазик и да се формира стандард на преводот на Куранот на албански јазик;
- Идните истражувачи и преведувачи, задолжително е да го научат и стилот на куранскиот говор.

Предложените заклучоци и препораки не завршуваат само со неколку точки, туку се само почеток за долгиот пат кој ќе го следат идните истражувачи на оваа проблематика.

ИНДЕКС НА ИМИЊА

A

Alban Fejza, 64, 75, 76, 79, 80, 81, 89, 98, 99, 100, 123, 126, 130, 132, 136, 137, 140, 141, 147, 148, 163, 167, 190, 204

B

Bardhi, 27
Bintu Esh-Shati, 182

D

Darusselam, 64, 74, 76, 79, 80, 81, 89, 123, 126, 130, 132, 136, 137, 140, 147, 148, 163, 167, 190, 204, 209, 210, 212, 214, 215, 217, 220, 223, 225, 228, 230, 232, 235, 236, 237

E

Edmond Tupja, 14, 17, 19, 20, 68
Emin Behrami, 53, 86
Eugene Nida, 25

F

Feti Mehdiu, 48, 64, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 88, 98, 99, 100, 123, 126, 129, 131, 135, 137, 139, 140, 147, 148, 163, 167, 190, 204, 249

G

Gjovalin Shkurtaj, 96, 97

H

Hafiz Ali Korça, 46
Hafiz Ibrahim Dalliu, 27, 47, 250
Hans Vermeer, 25
Hasan Nahi, 64, 74, 75, 79, 80, 81, 88, 98, 99, 100, 110, 112, 123, 126, 129, 131, 136, 137, 140, 147, 148, 163, 167, 190, 204

I

Isa, 80, 98, 102, 170, 182, 251

J

John Dryden, 22

M

Mehdi Polisi, 32, 106
Muhamed Zakaria Khan, 50
Muhamedi, 36, 177
Muhamedit, 195
Musa, 77, 98, 102, 103, 163

N

Naim Frashëri, 45, 247
Newmark, 25, 250

O

Othmani, 63, 248

R

Ragib el-Asfahani, 123, 131, 251

S

Salih Ferhat Hoxha, 51, 64, 89, 115, 123, 126, 130, 167, 251
Schleiermacher, 23, 247
Sherif Ahmeti, 49, 64, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 88, 98, 99, 100, 115, 123, 126, 129, 131, 135, 137, 140, 147, 148, 163, 167, 190, 204, 252
Snell-Hornby, 26, 251

T

Taha Husejn, 59
Themud, 101
Thornbury, 119, 252

U

Umberto Eko, 14

V

Venuti, 22, 23, 25, 250, 252
Vittorio Vallonica, 105

X

Xhevat Lloshi, 88, 152, 154, 170, 171, 189

Z

Zemahsheri, 218

А

Авди Бериша, 51, 54
 Азија, 41
 Албанија, 43, 78, 87, 170, 171
 Александрија, 18, 41
 Албан Фејза, 5, 50, 54, 72, 75, 79, 82, 89, 104, 107,
 108, 109, 110, 112, 113, 165, 201, 204, 211, 221, 232,
 240
 Андалузија, 19
 Аристотел, 19
 Арнолд Фон Харф, 19
 Африка, 41
 Ахнес, 175

Б

Балкан, 53
 Барди, 19, 27
 Бернард Дупри, 152
 Бинту Шатри, 182
 Буди, 19
 Бузуку, 19, 170

В

Ведат Кокона, 19
 Велид, 175
 Венути, 22, 67
 Византија, 41

Ѓ

Ѓаково, 49
 Ѓерѓ Фишта, 20

Д

Дебар, 47, 51

Е

Ебу Бекр, 57, 65, 199
 Ебу Суфјан, 175
 Ебу Талиб, 40
 Ебу Цехл, 175
 Евген Нида, 24
 Европа, 18, 41
 Едмонд Тупја, 14, 68
 Емин Имер, 52, 54
 Енес Кариќ, 53, 54
 Етиен Долет, 22
 Етиопија, 40, 41

З

Зејд Бин Тхабит, 57

И

Ибн Абас, 123
 Иљо Митко Кафзези, 44, 45, 46, 54, 67, 69
 Иса, 17, 20, 40
 Исмаил Кемали, 47
 Истанбул, 46, 52

Ј

Јани Врего, 47
 Јероним, 18

К

Каваја, 48
 Карбонел Овиди, 15
 Квинтилијан, 18, 21
 Кисра, 41
 Косово, 20, 51, 78
 Кристофориди, 20, 47
 Куранот, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 16, 18, 19, 20, 21, 25,
 26, 27, 30, 32, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 84,
 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 100, 102,
 103, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 115, 119, 120,
 121, 123, 125, 126, 127, 128, 133, 134, 135, 138, 142,
 143, 145, 146, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 166,
 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180,
 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192,
 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 206,
 207, 208, 210, 211, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221,
 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 236, 237,
 238, 239, 240, 241

М

Македонија, 20
 Мартин Лутер, 22
 Медаин, 41
 Месопотамија, 17
 Мукавкис, 41
 Мула Азизи, 49
 Мусејлеме, 175
 Мухамед, 5, 20, 36, 41, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 72,
 78, 81, 86, 96, 107, 108, 109, 112, 113, 135, 138, 143,
 147, 164, 165, 172, 174, 176, 178, 180, 194, 195, 199,
 204, 211, 232, 240
 Мухамед Закирија Кхан, 49, 54, 81, 96, 107, 109,
 112, 113, 138, 164, 165, 173, 204, 211, 232, 240
 Мухамед Кучучу, 20
 Мухамед Панџа, 51, 54
 Мухарем Блакчори, 48, 52

Н

Наим Фрашери, 20, 45, 67, 69
 Наим Фрашри, 44, 45

Нецаши, 40, 41

Х

Њ

Њумарк, 25

П

Пашко Васа, 47

Пеја, 48, 52

Платон, 15, 22

Р

Рашад Кхалифа, 50

Ремани, 182

Роџер Бел, 15

С

Салих Ферхат Хоџа, 5, 51, 72, 82, 89, 107, 108, 110,
112, 113, 115, 130, 138, 153, 160, 163, 164, 184, 186,
187, 188

Сами Фрашери, 20

Селман, 41

Серхаси, 41

Сирија, 18

Соединетите Американски Држави, 45, 46

Сотир Печи, 47

Сулејман, 203

Т

Табериу, 123

Торнбари, 119

У

Умберто Еко, 14, 27

Ф

Фети Мехдиу, 5, 48, 72, 77, 79, 82, 86, 96, 107, 108,
111, 113, 115, 137, 157, 158, 163, 169, 238

Хаки Шарофи, 47

Халеб, 18

Халид бин Језид бин Муавије, 18

Хамидулах, 41

Хамураби, 17

Ханс Вермер, 25

Хасан Нахи, 5, 49, 72, 76, 82, 86, 107, 108, 110, 112,
113, 115, 137, 153, 160, 168, 211, 232, 240

Хасан Тахсини, 47

Хафиз Али Корча, 20, 44, 46, 69

Хафиз Ибрахим Далиу, 44, 46, 47

Хафса, 57

Хераклит, 41

Хомоџен, 149

Хорац, 18, 21

Хузејн Џозо, 27

Ц

Цицерон, 18, 21

Ч

Чајупи, 20

Џ

Џафер, 40

Џевдет Блакчори, 48

Џемалидин Чаушевиќ, 51

Џон Дриден, 22

Џорџ Сален, 45, 54

Ш

Шериф Ахмети, 5, 49, 72, 76, 77, 79, 86, 107, 108,
112, 113, 115, 137, 158, 159, 211, 232, 236, 238

Шлајермахер, 23

Шпанија, 19

KORISTENA LITERATURA

1. Abduhu, Abdulkerim. *el-Ixhaz et-te'thirij lil Kurani el-Kerim (Mrekullia e influencës së Kuranit fisnik)*, 2010;
2. AbdulGaffar, Huha Utajje. *Es-sexh'u el-Kur'anij – dirasetun uslubijetun (Aliteracioni kuranor –studim stilistik)*, Kajro: Universiteti “Ajnu Shems”, 2001;
3. Abdurrahman, Aishe. *El-I'xhaz el-bejanij lil Kurani ve mesailu ibnu el-Ezrek*, Kajro, Darul el-Mearif, 1971;
4. Abdusselam, Mustafa. *El-Hadhfu el-belagijju fi el-Kurani el-kerimi*, Kajro, Mektebetu el-Kuran, 1991;
5. Ajazi, Edlir. *Aspekte teorike dhe praktike të përkthimit juridik (punim doktrate)*, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, departamenti i gjuhës angleze: Tiranë, 2014;
6. Akmush Abd, Akil. “Ed-delaletu en-nefsijjetu fi sureti Merjem (Semantika emotive në suren Merjem)”, në: *Revista e Universitetit të Kadisijes për Gjuhë dhe Shkenca pedagogjike*, numri 3-4, vëllimi 6, Irak: 2007;
7. Ali, Ahmed Abdulfetah. “Word repetition in the Qur’an–translating form or meaning?”, në: *“Language and Translation”*, J. King Saud University, Rijad, 2006, vëllimi XIX;
8. Alim Sheuk, Shakir. “Përkthimi i kuptimeve Kuranore dhe roli I orientalistëve në të”, në: *Studime në Universitetin Botëror Islamik, Chittagong, Vëll. IV: 2007;*
9. Alimemaj, Zamira. “Kundrim historik i drejtshkrimit të toponimeve e antroponimeve angleze e amerikane në gjuhën shqipe”, në: *Aktet – Revistë Shkencore e Institutit Alb-Shkenca*, vol III, nr. 4;
10. Alusi, Shihabuddin Mahmud. *Ruhu el-meani fi tefsiri el-Kurani el-Kerimi ve es-seb'i el-methani*, vëllimi XXIX, Liban-Bejrut, Ihjau et-turath el-arabij;
11. Alush, Xhelaludin bin Tahir. *Ahkam Terxhumetil Kuran (Dispozitat e përkthimit të Kuranit)*, Bejrut: Ibn Hazm, 2008;
12. Anani, Muhamed. *Nedharijetu et-terxhumeti el hadithe – med'hal ila ed-dirasat el-hadithe (teoria e përkthimit bashkëkohor – hyrje në studimet përkthimologjike)*, Egjipt, 2003;

13. Arablij, Abdul Mexhid. *Takabu xhedidun fi sirri hadhfi ve zijadeti ve ibdali el-Vavi fi er-resmi el-Kuranij*, Jordan, 2007;
14. Arnauti, Shuajb. *Musned Imam Ahmed bin Hanbel, hadithi 296*, vëll. I, Bejrut: Muessestu er-risale, 1995/1416;
15. Asfahani, Ragib. *Mufredatu elfadhi el-Kur'an (Leksemat kuranore)*, Damask: Dar el-Kalem, 2009-1430;
16. Askerij, Ebu Hilal. *El-Furuk el-lugavije (dallime gjuhësore)*, Kajro: Darul ilmi veth-thekafe, 1997;
17. Atër, Nuruddin. *Ulum el-Kurani el-Kerim (Studime mbi Kuranin)*, Sabah, Damask, 1993/1414;
18. Atik, Omer Abul-Hadi. "El-Uslubijjetu es-seutijjetu fi el-fevasili el-Kuranijjeti (Fonostilistika në fundin e ajeteve kuranore)", në: "El-Menar", vëllimi XVI, numri III, Universiteti "Alu el-Bejti";
19. Baker, Mona dhe Fekry Hanna, Sameh. "Arabic tradition", në: "Routledge Encyclopedia of Translation Studies", USA dhe Kanada: Routledge, 2009;
20. Bassnett, Susan. *Translation Studies*, London and New York: Routledge, third editon, 2002;
21. Basha, Ali M. *Rrugëtimi i fesë islame në Shqipëri (1912-1967)*, Tiranë, 2011;
22. Berr, Muhamed Zeki Abd. *Taknin usul el-fiqh*, Kajro, Mekteb dar et-turath, 1989;
23. Bilkasim, Deffeh. "Nemadhixh min el-I'xhazi es-seutij fi el-Kurani el-kerim", në: "Revistë e Fakultetit të Letërsisë, Shkencave Humane dhe Sociale", Alxheri, Universiteti "Muhamed Hajdar": 2009;
24. Cikalleshi, Ledian. "Përkthyesi i parë i Kuranit në gjuhën shqipe", në: "Drita islame", Tiranë, 11/2011;
25. Dani, Othman bin Seid. *Et-Tejsiru fi el-Kiraati es-seb'i*, Bejrut, Dar el-Kitab el-arabij: 1984;
26. Domi (Kryeredaktor), Mahir. *Gramatika e gjuhës shqipe -I-*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë: Tiranë, 2002;
27. Domi (Kryeredaktor), Mahir. *Gramatika e gjuhës shqipe -II-*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë – Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë: Tiranë, 2002;
28. Dryden, John. "Metaphrase, paraphrase and imitation", Extracts of "Preface to Ovid" Epistles" in R. Schulte and J. Biguenet (eds), 1680/1992;

29. Durejdi, Ahmed Muslih Husejn. *El-A'lamu fil Kuran el-kerim (Emrat e përveçëm në Kuran)*, Universiteti Kombëtar En-Nexhah, Temë magistrature: Qershor, 2000;
30. Eko, Umberto. *Të thuash gati të njëjtën gjë – përvoja përkthimesh*, Dituria: 2006;
31. Emin, Bekrij Shejh. *Et-ta'bir el-fennij fil Kurani (të shprehurit artistik në Kuran)*, Bejrut: Daru esh-Shuruk, 1976;
32. Endelusij, Muhamed bin Jusuf Ebu Hajjan. *El-Bahru el-Muhit*, vëllimi VIII, Bejrut, Dar el-Kutub el-Ilmijeh: 1993;
33. Eshkar, Omer Sulejman. *Sherhu Ibni el-Kajjimi li esmail-lahi el-husna (Shqarimi i Ibni Kajjimit për atributet e bukura të Allahut)*, Jordani: Dar en-Nefais, 2008;
34. Ferdinand Leka, F. Podgorica, S. Hoxha. *Fjalor shpjegues i termave të letërsisë*, Tiranë, 1972;
35. Frashëri, Naim. *Vepra 5 - , mësim*, Prishtinë, “Faik Konica”: 2000;
36. Friedrich, Schleiermacher. *On the different methods of translating*, në: R. Schulte and J. Biguenet, 1813/1992;
37. Galajini, Mustafa. *Xhamiu ed-durus el-arabijeh (përmbledhje e mësimëve të arabishtes)*, Dar el-Kitab el-Arabij, Bejrut, 2006;
38. Gamidi, Mensur bin Muhamed. “Dizajni i simboleve kompjuterike për përshtatjen e Alfabetin Fonetik Ndërkombëtar me grafinë arabe”, në: “Revista e Universitetit të mbretit Abdul Abdulmelik” – shkencat inxhinierie, vëllimi 16, viti 2, 27-64, Rijad, 2006;
39. Ghanooni, Ali Reza. “A review of the history of translation studies”, në: “Theory and Practice in Language Studies”, Vëllimi 2, numër I: Finland, January, 2012;
40. Hadr, Muhamed Zekij. “Dirasetun ihsaijjetun li kelimati el-Kurani el-Kerimi”, në: “El-Elsinetu el-muasaretu ve it-tixhahatuha”, Malajzi, Universiteti Islamik Botëror në Malajzi, 2011;
41. Hajati, Devij Nur. *el-ad-dad fil Kurani el-kerim – dirasetun tahlilijjetun vasfijjetun anil kelimati el-mutedaddeti fi sureti Muhamed (antonimet në Kuranin Fisnik – studim analitik dhe përshtatjet i fjalëve antonimike në suren “Muhamed”*, Universiteti Shtetëror Islamik “Malik bin Ibrahim”: Malang: 2009;

42. Halidij, Muhsin. “Mezaimu Musejleme el-kedhdhabi fi muaredati ajati el-Kitab – dirasetun tahlilijetun nekdijetun (Supozimet e Musejleme Gënjeshtarit në kundërshtimin e ajeteve të Kuranit – studim analitiko-kritik)”, në: *Revista e Universiteti en-Nexhah lil Ebhath*, vëll. 25 (6), Palestinë, 2011;
43. Halidij, Salah Abdulfettah. *I'xhazu el-Kurani el-Kerimi*, Oman, Daru Ammar, 2000;
44. Hamd, Muhamed bin Ibrahim. *Fikhu el-lugah (gjuhësi arabe)*, Riad: Dar Ibni Huzejme, 2005;
45. Hamd, Muhamed bin Ibrahim. *Fikhu el-lugati: mefhumuhu, meduatuhu ve kadajahu (linguistikë arabe: koncepte, objektiva dhe probleme gjuhësore)*, Rijad: Dar Ibni Huzejme, 2005;
46. Hamidullah, Muhammed. *Konferencë ndërkombëtare rreth përkthimit të kuptimeve kuranore, 1994*;
47. Hamiti, Asllan. *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës standarde shqipe*, Shkup, 2011;
48. Hassan, Temam. *El-Bejan fi revai'i el-Kur'an*, Egjipt, Alemu el-Kutubi, 1993;
49. Husejn, Taha. *Min hadith esh-shi'ri ve en-nethri (fjalë për poezinë dhe prozën)*, Darul Mearif: Egjipt, 1989;
50. Husejn, Teuman Gazi dhe Humejdi, Halid. *El-Bina el-Uslubijetu es-seutijjetu fi sureti en-Nas (Fonostilemat në suren en-Nas)*, Irak, Nexhaf, Universiteti i Nexhafit;
51. Hysa, Mahmud. *Alamiada shqiptare II*, Shkup: Logos-A, 2000;
52. Hyso, Kozeta. *Leksiku në mësimdhënien e gjuhëve të huaja (tezë doktorature)*, Universiteti i Tiranës – Fakulteti i Gjuhëve të Huaja – Departamenti i Gjuhës Angleze: Tiranë, 2013;
53. Ibn Kethiri. *Tefsiru el-Kurani el-Adhim*, vëllimi I, Rijad, Darun tajjibetun: 1999;
54. Ibn Mendhuri. *Lisan el-arab*, vëllimi XXXIV, Kajro: Dar el-Mearif;
55. Ibrahim bin es-Sirrij Ebu Is'hak ez-Zuxhaxhi. *Meani el-Kurani el-Kerimi ve I'rabuhu*, vëllimi I, Bejrut, Alemu el-Kutub: 1988;
56. Ibrahim, Nexhat. *Vepra 2*, Shkup: Logos-A, 2009;
57. Ihkili, Nebil. *Er-resmu el-uthmanij ve eb'aduhu es-sautijjetu vel-besarijjetu (Grafia e Othmanit dhe dimensionet e tij fonetike dhe formale)*, Universiteti Kasidij Mirbah ve Raklah: Algjeri, 2008-2009;

58. Ihsanoglu, Ekmeleddin. *Bibliografia botërore e përkthimeve të Kuranit të Shenjtë të botuara më 1513-1980*, Stamboll, Qendra për Historinë, Artin dhe Kulturën Islamike, 1986;
59. Ismail, Muhamed dhe Ubej, Zehra. “Etheru el-kiraati es-sb’i fi et-tevessui ed-delalij (ndikimi i shtatë kiraeteve në gjerësinë semantike kuranore)”, në: *Mexhel-letu Ebhath kul-lijjeti et-terbijeti el-esasijjeti*, Revista nr. 7, nr. II, Irak-Mosul, Universiteti i Mosulit, 2008;
60. Jareb, Xheradi. “ihtilaf el-kiraati el-Kuraniijjeti ve etheruha fi tenevvui ed-delaleti vel uslubi (ndryshimet e leximeve kuranore dhe ndikimi i tyre në llojlojshmërinë semantike dhe stilistike)”, në: “Mexhel-letu el-Mahbar”, Universiteti “Muhamed Hajdar Beskereh”, numër 1, 2009;
61. Junus, Muhamed Dhenun. “*Ishkalijjetu zijadeti el-mebna ve delaletuha ala zijadeti el-ma’na – dirasetun tatbikijjetun ala “sin” ve “seuf” fi el-Kurani el-kerim (Problematika rreth rregullit gjuhësor “ndajshtimi në rrënjë, zgjeron edhe kuptimin e fjalës – studim mbi pjesëzën “sin” dhe “seufe” në Kuran)*”, në: “Revista e hulumtimeve të Fakultetit të Edukimit Themelor”, nr. 4, vëllimi 8, Irak: Universiteti i Mosulit, 2009;
62. Kadriu (intervistoi), Liridon. “Feti Mehdiu - 25 vjet pas përkthimit të parë të plotë të Kur’anit në gjuhën shqipe (1985-2010)”, në revistën “URA”, nr. 4, Pranverë-Verë, Tiranë 2010;
63. Kajsij, Ebu Muhamed Mekki bin Ebi Talib. *El-Keshfu an vuxhuhi el-Kiraati es-Seb’i ve ileliha ve hixhexhiha*, vëllimi I, Bejrut, Muessesetu er-risaleh: 1984;
64. Kanani, Ilida (punim për gradën doktor). *Aspekte të analizës dhe kritikës së përkthimit në romanet “Kodi i Da Vinçit” dhe “Engjëjt dhe djajtë”*. Dan Brown-i përkthimet e Amik Kasoruhos, Universiteti i Tiranës – Departamenti i gjuhës angleze: Tiranë, 2014;
65. Karçiç, Fikret. *Metodat e hulumtimit në shkencat islame – një hyrje e shkurtër*, Shkup, Logos-A, 2015;
66. Katnis-Bakarsiç, Marina. *Linvistikçka analiza*, Hungari – Budapest, Research Support Scheme: 1999;
67. Këshilli i Përgjithshëm për Çështje Islame dhe Vakëf. *Ahkamu es-sijam (dispozitat e agjërit)*, Emiratet e Bashkuara Arabe: 2011;
68. Komuniteti Mysliman i Shqipërisë. *100 personalitete shqiptare të kulturës islame – shekulli XIX-XX*, Tiranë, 2012;

69. Kryesia e Bashkësisë Islame të Republikës së Kosovës. *Myderriz Hasan ef. Nahi – jeta dhe vepra (1905-1991)*, Dituria Islame, Prishtinë, 2011;
70. Kumash, Abdurrahman bin Muhamed. *El-Havi fi tefsiri el-Kurani el-kerim*, vëllimi LV, Emiratet e Bashkuara Arabe, 2009;
71. Kurtubij, Muhamed bin Ahmed. *El-Xhamiu li ahkami el-Kuran – Tefsir el-Kurtubij*, vëllimi IX, Rijad, Daru alemu el-kutubi;
72. Latić, Džemaludin. *Stil kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2001;
73. Lyons, John. *Hyrje në Gjuhësinë Teorike*, Tiranë: “Dituria”, 2010;
74. Lloshi, Xhevat. *Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*, Tiranë, Albas: 2005;
75. Mehal-lij, Xhelaludin dhe es-Sujuti, Xhelaludin. *Tefsiru el-Xhelalejn*, Kajro, Daru el-hadith, 2001;
76. Mehdij, Menaf dhe Meusevij, Xhinan. “Ed-Dilaletu es-seutijetu ve etheruha fi bejani el-ma’na”, në: “Revista e Fakultetit të Edukimit të Femrave për shkencat humane”, viti VIII, numri 15, 2014;
77. Mehdiu, Feti. *Përkthimet e Kuranit në gjuhën shqipe*, Shkup: Logos-A, 1996;
78. Mubarekfuri, SafijuRrahman. *Nektari i vulosur i xhenetit*, Prishtinë: 2004;
79. Muhajsin, Muhamed Xhafer. *ed-delaletu en-nefsijetu lil elfadhi fi el-Kurani el-Kerim (Dimensioni shpirtëror i fjalëve të Kuranit Fisnik)*, Universiteti i Kadisijes, Liban –Bejrut, 2004;
80. Muhammed Ismail, Shaban. *Resmu el-Mus’hafî ve dabtuhu bejne et-teukifî ve el-istilahati el-haditheh*, Daru es-selam, 2001;
81. Muhtaseb, Husni dhe Mellish, Chris. *Some Differences Between Arabic and English: A Step Towards an Arabic Upper Model*, ICS Department, King Fahd University of Petroleum and Minerals: 1997;
82. Musollari, Lira. “Hafiz Ibrahim Dalliu, patriot dhe atdhetar”, në: “Drita islame”, Tiranë, 12/2012;
83. Mushri, Abdunnasir. *Delalatu el-Uduli es-sarfijji fi el-Kurani el-Kerim*, Algjeri, Universiteti El-Haxh Lahdar, 2014;
84. Neveviu, Ebu Zekeria. *Et-tibjan fi adabi hameleti el-Kuran*, Liban-Bejrut, Dar Ibni Hazm, 1994/1414;
85. Newmark, Peter. *A textbook of translation*, New York: Prentice Hall, 1988;
86. Nida, Eugene. “The principles of correspondence”, në: “The Translation Studies Reader” edited by Lawrence Venuti : Routledge 2004;

87. Polisi, Mehdi. “Adaptimet fonetike të arabizmave në gjuhën shqipe” në: Hikmet nr. V: Prishtinë, 2014;
88. Ragib el-Asfahani, *el-Mufredatu fi garibi el-Kuran (Fjalët e panjohura në Kuran)*, Arabia Saudite, Mekke: Nezar Mustafa el-Baz;
89. Rahman, Teufik. *Athar el-lehexhat el arabije fil kiraat es-seb'i (gjurmët e dialekteve arabe në shtatë leximet e Kuranit)*, Indonezi-Malang, Universiteti Shtetëror Islamik i Malangut, 2007/2008;
90. Ramadani, Abdulmelik bin Ahmed. *Min kul-li suretin faidetun (Nga çdo sure nga një mësim)*, Algjeri: ed-Dar el-etherijje, 2006;
91. Razi, Ahmed bin Faris. *Muxhemu mekajisi el-lugati*, vëllimi V, Bejrut, Dar el-Fikr: 1979;
92. Razi, Fahrudin. *Mefatih el-Gajbi – et-Tefsiru el-Kebiru*, vëllimi XXIX, Darul Fikr, Liban-Bejrut, 1981;
93. Redouane, Joelle. *Encyclopedie de la traduction (Meusuatu et-terxhume)*, përkthyer në arabisht nga Muhamed Jahjatin, Tizi Uzu, Algjeri: Universiteti “Mevdul Mameri”, 2010;
94. Remani, Ali bin Isa. *En-nuketu fi I'xhazi el-Kuran (Urtësi në mrekuillinë e Kurani)*, Egjipt, Daru el-Mearif: 1976;
95. Salih Hoxha, Kudret. “Myfti Salih Ferhat Hoxha (1917-1995) - Në 20 vjetorin e vdekjes”, publikuar në faqen <http://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=3053>;
96. Sami en-Neshshar, Ali. *Menahixhul bahthi inde mufekkiril islam (metodologjia kërkimore te mendimtarët islamë)*, Kajro: 1965;
97. Samurai, Fadil bin Salih. *Ala tariki et-tefsiri el-bejanij*, vëllimi II, Emiratet e Bashkuara Arabe, Sharika, Fakulteti i Letërsisë dhe Shkencave: 2002;
98. Snell-Hornby, Mary. *Translation Studies: An Integrated Approach*, 1995;
99. Sujuti, Xhelaludin. *El-itkan fi ulumi el-Kuran*, Damask: Mues-sesetu er-risaleh, 2008, f. 129-139;
100. Susić, Nermin. *Leksicko semanticke posebnosti prijevoda Kurana na bosanski jezik*, Sarajevë;
101. Shelkani, Abdul Hamid. *Mesadiru el-luga (burimet e gjuhës)*, botimi i dytë: Libi, Tripoli, 1982m-1391h;
102. Shemlul, Muhamed. *I'xhazu resmi el-Kurani ve i'xhazu et-tilaveti (Mrekullia e grafisë dhe e leximit kuranor)*, Kajro: Daru es-selam, 2006;

103. Shenkiti, Muhammed Emin. *Edvau el-bejan fi idahil Kurani bil Kuran (Dritat e sqarimit për komentimin e Kuranit me Kuran)*, vëll. I, Arabi Saudite – Xhede: Daru Alemi el-fevaidi;
104. Shkodra, Ramadan. “10-vjet pa eruditin H. Sherif Ahmeti”, në: “Dituria Islame”, nr. 213, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010;
105. Shkurtaç, Gjovalin. *Onomastikë dhe etnolinguistikë*, Shtëpia Botuese e Librit Universitar: Tiranë, 2001;
106. Shuteriqi, Dhimitër. *Metrika shqipe*, Tiranë, 1947;
107. Shuvejki, Muhamed. *Beraetu el-mil-leti el-islamijeti min iftiraati ve edalili el-firkati el-ahmedije el-kadijanije (çiltërsia e fesë islame kundrejt shpifjeve dhe lajthitjeve të sektit ahmedij-kadijanij)*, Bejtu el-Mekdis (Jerusalem), 2010;
108. Tupja, Edmond. *Këshilla një përkthyesi të ri (botimi i dytë)*, Tiranë: Onufri, 2000;
109. Thomai, Jani. *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë: Botimet Toena, 2006;
110. Thornbury, Scott *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Pearson Education Limited, 2002;
111. Venuti, Lawrence. *The Translation Studies Reader*, London dhe New York: Routledge, 2004;
112. Vermeer, Hans. “Scopos and commission in translation action”, në përmbledhjen “The Translation Studies Reader”, editor Lawrence Venuti: Routledge, 2004;
113. Xhaferaj, Niazi. *Vështrim i figurave stilistike në traditën shqiptare dhe në trajtimet bashkëkohore*, Tiranë, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë, 2015;
114. Zemahsherij, Ebul Kasim Mahmud bin Amër bin Ahmed. *El-Keshshaf*, vëllimi II, Bejrut, Daru el-Kitab el-arabij, 1407 h;
115. Zuhar, Adnan. *el-Furkan bejne saumi ve sijam (dallimi mes saumit dhe sijamit)*, [http://www.tidjania.fr/fikh-tariqa/661-assawm-assiam](http://www.tidjania.fr/fikh-tariqa/661-assawm-assiam;);